

BESZÉLGETÉS ÖNMAGUNKKAL

— A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1983-as évkönyve —

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

BESZÉLGETÉS ÖNMAGUNKKAL

BESZÉLGETÉS ÖNMAGUNKKAL

— A Katolikus Magyarok Vasárnapja 1983-as évkönyve —

Szerkesztette

DUNAI ÁKOS

Youngstown, Ohio
1982

DR. MAILÁTH ISTVÁN

Elmélkedés az 1000 éves elnyomás legendájáról

A szlovák részről napvilágot látó megnyilatkozások bevett szabálya lett, hogy ilyen vagy olyan — de valamilyen — formában okvetlenül utalás történjék arra a „kegyetlen" elnyomásra, amellyel — együttélésünk ezer éve során — a magyarok meg akarták „fojtani" szlovák sorstársaikat.

Mire jó vajon ezeknek a benesi hagyományoknak a céltudatos, vagy felületes megszokásból, vagy a tények nem ismeréséből való igaztalan ápolása? Kizárólag arra jó, hogy még jobban elmélyítse a két, egymásra utalt nép között azt a szakadékot, amelyet idegen érdek hasított közéjük. Ebből a gyűlöletet mesterségesen konzerváló és állandó ellenszenvet szító magatartásból a két nép közül egyiknek sem lesz haszna, de legkevésbé a szlovákoknak, mert aki szelet vet, vihart arat...

Célirányosnak látszik tehát, hogy — tárgyilagosságra való törekvés szándékával — nézzünk már egyszer szembe ezzel a magyart és szlovákot ökölbe szorító problémával.

A régmúlt

Nehogy elfogultság gyanújába keveredjünk, elsőben is František Palackýt idézzük, aki így írt:

„A nemzeti egyenjogúság elve évszázadok során sehol sem jutott jobban érvényre, és sehol sem volt jobban biztosított, mint Magyarországon, egészen addig, amíg a régi alkotmány érvényben volt, és a diplomácia, a hivatalok és a közoktatás nyelve a latin volt." (Palacký: Idea státu Rakouského, Prága 1907, 23/24. oldal)

A szlovák származású Palackýt a cseh történetírás great old manjének tekintik. Mint politikus, öreg korára híve, sőt: úttörője lett a romantikus pánszláv eszmének. Ezért nem kedvelte a magyarokat, mert puszta jelenlétük miatt a Kárpát-medencében ben-

nük látta a pánszláv törekvések valóra váltásának legfőbb akadályát. Tehát nem lehet őt „magyarónsággal" gyanúsítani.

Azonban mint történész megőrizte tárgyilagosságát. Annál inkább elfogadhatjuk Palacký ténymegállapítását, mert benne élt abban a korban (1798-ban született és 1876-ban halt meg), amelyről idézett bizonyítványát kiállította.

Magyarországon a latin államnyelvet 1848-ban helyettesítették a magyar nyelv használatával. A magyarok tehát 952 év során nemhogy elnyomták volna a vélük együtt élő más nyelvű népeket, hanem, Palacký tanúvallomása szerint, olyan tökéletes nemzeti egyenrangúságot állandósítottak, ami „SEHOL MÁSUTT NEM VOLT JOBBAN BIZTOSÍTOTT".

Ezek szerint 896 és 1918 közötti 1022 éves együttélésünk „elnyomásának" meséjéből leírhatunk — mint légből kapott valótlanságot — 952 évet. Marad még 70 év.

A magyar—szlovák együttélésnek ezt az utolsó 70 éves szakaszát, amint már többször is megírtuk, csehszlovák történészek, jelesen Häufler, Korčák és Král nemzetiségpolitikai és etnográfiai szempontokból tüzetesen, vagyis faluról falura menve, megvizsgálták. Ennek az alapos kutatásnak az eredményét *Zemepis Československa* című művekben tették közzé 1960-ban, Prágában.

> *„Annyi bizonyos* — írják —, *hogy az 1921. év előtti 150 év alatt a szlovák—magyar nyelvhatár, minden politikai nyomás ellenére, inkább a szlovákok javára változott meg. A nyelvhatár 319 községe közül 73 változtatta meg nemzetiségét, és abból 49* (vagyis 67,1%, szerk) *a szlovákok javára.*" (m.f. 236. oldal)

Ezekkel a csehszlovák forrásokból származó, objektív megállapításokkal le is zárhatnánk az 1000 éves elnyomás legendáját, mert micsoda nemzetiségi elnyomás az, amelynek során az „elnyomott" népnek módjában van néprajzilag és gazdaságilag az „elnyomó" nép kárára terjeszkedni?

Bevezetőben azonban azt írtuk, hogy tárgyilagosságra való törekvés vezeti a tollunkat. Folytatjuk tehát, immár részletekbe bocsátkozva, a megvizsgálását azoknak a sérelmeknek, amelyeket a szóban forgó 70 év együttélése során szlovák szempontból jogosultnak tekintenek. Márcsak azért is, hogy egyszer végre alaposan szembe nézzünk ezzel az unos-untalan felhánytorgatott üggyel.

1848/49

A nemzeti öncélúság eszméjével a francia forradalom kavarta meg Európa népeinek az életét. Ez az eszme 1848-ban lángra lobbantotta a magyarságot is. Velük egyidejűleg, alig két tucatot ki-

tévő szlovák értelmiségi csoport is elérkezettnek látta az időt a szlovák nemzeti öncélúság megvalósítására, bár akkoriban még a „szlovák" elnevezés sem volt általánosan közismert és használatos.

A Bécsben megalakított Szlovák Nemzeti Tanács vezetését három szlovák vezér: Štur, Hurban és Hodža, valamint három cseh vezér: Zach, Bloudek és Janeček vették a kezükbe. Azonban népi háttér hiányában ez az akció kudarcba fulladt, mert a szlovák tömegek a magyar szabadságharc zászlaja alá tódultak.

Šturék a cseh és morva földön toborozott felkelőikkel először 1848. szeptember 22-én törtek be Mijava térségében Magyarországra, de két honvéd század szeptember 28-án szétverte őket. A második katonai kísérletet Hurban és Bloudek szervezték. 1848. december 8-án lépték át a határt, és december 11-én osztoztak az első csoport sorsában.

Ugyanakkor 40 000 főre teszik a Kossuth zászlaja alatt, magyar oldalon harcoló szlovákok számát. És hogy ezek a szlovákok jól harcoltak a közös ügyért, azt tudjuk a branyiszkói győzelemből, amelynek kivívásában két szlovák zászlóalj hősiesen kivette a részét.

Tehát a szabadságharc alatt még töretlenül élt a szlovák népben a magyar—szlovák sorsközösség vállalása.

Egyébként a negyvennyolcas idők állandósítják a *Slovensko* elnevezést, amely először 1809-ben fordul elő Jozef Dobrovský grammatikai példái között, de egyidejüleg használják a Tatransko, Podtatransko vagy Carpato-Slavia elnevezéseket is.

Bécs a szabadságharc leverése után teljesen elejti a szlovák kérdést, mert jól látja, hogy a szlovák forradalmi törekvéseknek nincsen népi hátterük. Ján Kollárt a bécsi egyetem szláv tanszékének a tanárává, Štefan Moysest besztercebányai püspökké nevezik ki, Karol Kuzmány evangélikus lelkészt pedig a bécsi egyetem vallástudományi tanszékére hívják meg. Ján Franciscből liptói főispánt, Štefan Marko Draxnerből pedig gömöri alispánt csinálnak. Ámde a Bécs kegyeit kereső Štur-csoport nagyobb részét a bécsi kormány rendőri felügyelet alá helyezteti mint „közveszélyes, izgága embereket és demagógokat".

1861-ben Ján Francisci és Štefan Marko Draxner kezdeményezésére a szlovákok memorandumban követelik, Magyarország keretein belül, a szlovák *politikai* autonómia megvalósítását. Bár a memorandum hangvétele lényegesen reálisabb és lojálisabb volt, mint az 1848-ban kidolgozott kívánságok, Ferenc József császár is és a magyarországi helytartó tanács is hűvösen fogadták a szlovák politikai törekvések igényét.

Vavro Šrobár *Oslobodené Slovensko* című, 1928-ban kiadott

könyvében (183. oldal) azt írja, hogy ebben az időben az „öntudatos" szlovákok száma (vagyis akik a politikai önkormányzat hívei voltak) 526 lélekre tehető. Nyilvánvaló, hogy mind az uralkodó, mind a helytartó tanács meggondolandónak ítélte önkormányzat nyújtását egy olyan népcsoportnak, amely ilyen szerény értelmiségi réteggel rendelkezett. Latba esett az önkormányzat elejtésénél az a szempont is, hogy minden 20000 szlovákból csak 5 kardoskodott a politikai önállóság érdekében.

Kulturális viszonyok

A szlovák vezetők erre taktikát változtattak, és visszatértek a kultúrpolitikai tevékenységhez. Ezen a téren már megértő támogatásra találtak a magyarországi helytartó tanács részéről. Ekkor engedélyezték Besztercebányán a szlovák katolikus gimnázium létesítését, amelyet később Zniováraljára helyeztek át. Majd 1862-ben Nagyrőcén kaput nyitott az evangélikus főgimnázium, és röviddel rá megnyílt a túrócszentmártoni evangélikus algimnázium is.

1863. május 31-én hagyta jóvá a budapesti helytartó tanács a *Slovenská Matica* nevű kultúregyesület létesítését, amelynek tevékenységéből, alapszabályai értelmében, száműztek minden politikai és vallási üggyel való foglalkozást. Alapszabály szerint, kizárólagos célja a szlovák kultúra ápolása és fejlesztése volt.

Mind a gimnáziumok tanárai, mind a *Matica* vezetősége ama 526 lelket kitévő rétegből került ki, akik — nem tudni, miért — ádáz ellenségei voltak a magyarságnak.

1867 után

Ebben a légkörben jött létre 1867-ben az osztrák—magyar kiegyezés. 1848-tól 1867-ig 19 év telt el. Ez a 19 év, amint láttuk, nemhogy elnyomás, hanem éppen ellenkezően komoly szlovák kulturális sikerek kivívásának a jegyében telt el. A korábban említett 70 évből *marad tehát 51 év az „elnyomás" számára.*

A magyar országgyűlés már a kiegyezés második évében megszavazta az 1868. évi 44. törvényt, báró Eötvös József alkotását, amely olyan liberális jogokat biztosított a társnemzetek nemzetiségi életének, ami, mai napig, párját ritkítja a kisebbségi politikában.

A magyar királyi kultuszkormány ennek a törvénynek az alapján törvényesítette az önkényuralom alatt létesített szlovák középiskolákat és a *Matica* működését, sőt: ezen törvény alapján engedélyezte, 1868-ban, hogy a nagyrőcei főgimnázium mellett szlovák tanítóképzőt létesítsenek. A magyar kormány minden probléma nélkül engedélyezi szlovák újságok megjelenését, nem gördít akadályt a szlovák könyvkiadás elé. Úgy látszott, hogy az 1848-ban

felkavart kedélyek lecsillapodtak, és a magyar—szlovák együttélés visszatér az évszázadok során minden próbát kiállt józanság medrébe.

És valóban, amint azt egy tárgyilagosságra törekvő szlovák történész meg is írta, ebben a korszakban szökkent virágba a szlovák költészet, a szépirodalom és tudományos irodalom, és aratta eleddig leggazdagabb termését. Ez a kor volt a Hviezdoslav Országh Pálok, Vajanskýk, Kukučin, Sašinek, Czambel, Kvacala, Josef Škultéty, Helena Maróthy-Šoltésová, Terézia Vansová, Janko Král, Kalinčák, Sládkovičok kora: a szlovák irodalom klasszikus virágzásának az időszaka.

Ámde erre az időre esik — nemzetközi vonatkozásban — a cári Oroszország és az Osztrák—Magyar Monarchia (már a krími háború óta feszültté vált) immár leplezetlenül ellenséges viszonyának a kialakulása, ami állandó háborúval fenyegetett. Az ellenségeskedésnek az oka a két nagyhatalom egymást keresztező balkáni politikájában keresendő, de ez nem tartozik most ide.

Oroszország tehát teljes gőzre hevítette a „hidegháborút". Ehhez kapóra jött a Monarchia nagyszámú szláv lakosságának a ténye. Oroszország élére állt a romantikus pánszláv eszme propagálásának, és — ha gyakorlatilag adós maradt is a végső pánszláv együttélés hogyan és mikéntjének a tisztázásával — *érzelmi* vonatkozásban sikeresen fűtötte az elégedetlenséget a meglévő ellen. Romantikus láz rázta a Monarchia szláv tollforgatóit, nemcsak a déli balkáni határ mentén, hanem a katolikus és főleg evangélikus szlovákok körében is, amikor lelkesen dicsőítették a szláv testvériség nagyszerű eszméjét. De hogy gyakorlatilag micsoda realitást lehet várni a pánszlávizmustól, arra senki sem tudott választ adni.

Maga Palacký, aki korábban azt írta, hogy ha Ausztria nem létezne, sürgős volna azt, az emberiség érdekében, megalkotni, most az osztrák—magyar kiegyezés miatt a Habsburgokból kiábrándulva, 1967-ben a moszkvai pánszláv gyűlésen már így beszélt, idézzük: *„Prága készíti elő a szláv jövő eszméjét, és mi, itt összegyűlt fiai, elhoztuk ezt az eszmét Prágából Moszkvába."* És, hogy az eszme fogékonyabbá váljék, Moszkvából megindult a guruló rubelek bőven csergedező áradata. Mindennek azután lett is foganatja.

A szlovák politika megértéséhez — közbevetőleg — tudni kell, hogy akkoriban a szlovákság körében három politikai irányzat alakult ki:

1. A túrócszentmártoni gócpont köré csoportosuló pánszláv, oroszbarát irányzat, amely a hlasszizmus keletkezése óta bizonyos tartózkodást mutatott a cseh irányzattal szemben.
2. Az előbbiből váltak ki a később T. G. Masarykot követő cseh-

barát hlasszisták, akik azonban csak a XX. század elején jutottak komolyabb politikai szerephez. Belőlük nőttek ki a csehszlovakizmus hívei.

3. Végül a magyarokkal a sorsközösséget vállaló irányzat. Ez a szlovákság túlnyomó többségét foglalta magába.

De hiába voltak fölényes többségben a harmadik irányzat hívei, mert az oroszbarát csoport és elenyésző számban a hlasszisták, együttesen is csekély számú hívei (ama félezret meghaladó értelmiség, akikről Šrobár ír), ezek tartották megszállva a *Maticát* és a szlovák iskolákat, ahol féktelen izgatást fejtettek ki a fennálló rend ellen. Ezekből a kulcspozíciókból áradt az egyébként nehezen indokolható magyargyűlölet szítása és az ország integritását fenyegető, vagyis hazaárulással egyenlő, gátat nem ismerő izgatás.

Egyre másra érkeznek a kormányhoz a jelentések a már egészen nyíltan folyó államellenes tevékenységről. Slávy József volt akkor Magyarország miniszterelnöke. A maga is szlovák (mert Magyarországon nemcsak az esztergomi érsek, hanem a miniszterelnök is lehetett szlovák, ha arra rátermett volt) Slávy 1873-ban meleg hangú levélben kérte Paulinyi-Tóthot, a *Matica* alelnökét, hogy hagyják abba a politizálást, és ne térjenek el a *Matica* alapszabályaitól, ápolják a kultúrát és a békét. Nem használt a miniszterelnöki intelem sem. Végül is a kormány kénytelen volt vizsgálatot indítani a *Matica* ellen, és Zólyom vármegye törvényhatósági felirata alapján a szlovák iskolák ellen is.

A nagyrőcei főgimnázium elleni vizsgálatot az evangélikus egyházi hatóság foganatosította, amelynek eredményeként messzemenően súlyosabb horderejű szubverzív tevékenység bizonyult be, mint amit feltételeztek. Erre Trefort Ágoston kultuszminiszter 1874. augusztus 25-én bezáratja a nagyrőcei, majd hasonló vizsgálat alapján 1874. december 14-én a znióváraljai gimnáziumot, december 30-án pedig a túrócszentmártonit. A *Slovenská Matica* bezáratására hosszú és alapos vizsgálat után 1875. április 6-án került sor. A *Matica* annyira az orosz kiajánlás bűvkörében tevékenykedett, hogy még hivatalos pecsétjét is cirillbetűs felirattal használta.

Kétségtelen, hogy mindez nem válik a Magyar Birodalom díszére, különösen ha a céltudatos propaganda bölcsen, de korrektnek nem minősíthető módon elhallgatja az iskolák és a *Matica* bezáratásának *az okát.* Elhallgatja a jóindulatú miniszterelnöki intést, elhallgatja a törvényes keretek között lefolytatott, nem is állami, hanem egyházi felügyelő hatóság által hozott elmarasztaló eljárást. Úgy állítja be a szomorú eseményt, mintha a magyar kormány szlovákirtó gerjedelmében *támadott* volna. Támadott volna, brutálisan és gonoszul a szlovák kultúra megsemmisítését célozva,

holott az igazság az, hogy a magyar kormány *védekezett* egy parányi, megszállott kisebbség gyűlöletet, felforgatást és békétlenséget szító, konok tevékenysége ellen.

Az igazság kedvéért le kell szögeznünk, hogy a három szlovák tannyelvű iskolán kívül a szlovák ifjúság akkoriban még öt magyar tannyelvű gimnáziumban: Pozsonyban, Selmecen, Késmárkott, Eperjesen és Rozsnyón is elsajátíthatta és művelhette a szlovák nyelvet.

Akárhogyan is volt, az 1867 és 1875 közötti 8 esztendőt nem lehet az „elnyomás" évei közé számítani, hiszen az iskolák és a *Matica* működtek. Működtek, amint láttuk, a józanság medreit meghaladó szabadságban. Maradt tehát

az 1875 és 1918 közötti 43 év.

Trefort Ágoston nevét említettük. Amint a neve is mutatja, francia származású volt. Végigharcolta a szabadságharcot, és mint honvédtiszt, hová is menekülhetett volna, Franciaországban keresett oltalmat a Habsburg-vérengzés elől. Franciaországban akkor a lakosság csak 45%-a beszélt franciául. A francia forradalom hatása alatt a franciák következetesen és az ésszerűség törvénye szerint rendeztek be mindent. Egyesítették a tízes mértékegység alapul vételével az összes hossz-, súly- és felületi mértékeiket, a pénzt, a vámot, az adót, a közigazgatást. Így jutottak el a nyelv egységesítésének a gondolatához is. Nem megfosztani akarták a bretont, a baszkot és katalánt, amikor francia nyelvoktatásra fogták, hanem adni akartak nekik az egységes francia nyelv használatával, akárcsak a 100 centiméteres méter-egységgel.

Ezt az egységesen használandó francia nyelvpolitikát látta Trefort Ágoston Franciaországban. Ésszerűnek ítélte, és amikor a bujdosásból visszatért Magyarországra, ahol 1872-től 1888-ig kultuszminiszter volt, ezt a francia példát igyekezett megvalósítani. Ő készítette, 1879-ben, a törvényt, amely kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását a nem magyar nyelvű elemi iskolákban is. Jól értsük meg, nem az oktatási nyelv volt kötelezően magyar, hanem a szlovák nyelvű elemi iskolában tanítani kellett a magyar nyelvet, ahogyan tanítani szokás az angolt vagy franciát.

Ez az intézkedés mérhetetlen felháborodást váltott ki nemzetiségi körökben, és nyilván ez az 1879-es törvény szolgáltatja az 1000 éves elnemzetlenítés és elnyomás legendájához a „tárgyilagos" érvet. Amikor azután Trefort bevezette, 1883-ban, a német nyelv kötelező tanítását minden, tehát magyar tannyelvű iskolában is, akkor meg a magyar mokánybercik rúgták fel a port maguk alatt

nagy felgerjedésükben, mert hogy, íme, Trefort el akarja németesíteni őket.

A két párhuzamos intézkedésből nyilvánvaló, hogy Trefort nem elnemzetleníteni akart, hanem a magyar és német nyelvek kötelező tanításával az akkori helyzetnek megfelelő gyakorlati követelmények kielégítését célozta. A soknyelvű országban az abszolút többséget képviselő magyar, illetve birodalmi vonatkozásban a német nyelv elsajátításával az országlakók érintkezésének a megkönnyítése lebeghetett a szeme előtt.

(Amikor az első Cseh-Szlovák Köztársaságban, magyar nyelvű középiskolákban nyolc éven keresztül heti négy órában kötelező tantárgyként tanultam a szlovák nyelvet és szlovák irodalmat, sohasem jutottam arra a gondolatra, hogy ezzel a pár óra nyelvtanítással a szlovákok el akarnak szlovákosítani. Általános volt a véleményünk, hogy ez hasznos dolog, mert szlovák nyelvtudással, vagyis két nyelvvel előnyben vagyunk az életben a csak szlovákul beszélő honfitársainkkal szemben. Ezt hamarosan tapasztaltam is, kétéves katonai szolgálatom során a csehszlovák hadseregben. Cseh tisztjeink, bár mindent elkövettek, nem tudtak kiutálni a tiszti iskolából azon a címen, hogy nem bírom a szolgálati nyelvet.)

Mármost visszatérve Trefort 1879-es nyelvtanítási törvényére, magyar szempontból nehéz megítélni, hogy a szlovákok — az egyébként szlovák nyelvű elemi iskolákban — ezt a heti pár órában kötelező magyar nyelvtanítást minősítik-e „erőszakos magyarizálásnak"? Elismerem viszont, hogy a szlovák középiskolák és egyetem hiánya jogos sérelmük. Viszont szlovák részről tisztességes dolog volna elismerni, hogy a magyarok, nagy liberális gerjedelmükben, lehetővé tették szlovák sorstársaiknak, hogy szlovák kultúrájukat szlovák tannyelvű középiskolákban ápolják. Ők azonban a magyarok nyújtotta iskoláikat, kultúrintézmények helyett politikai agit-prop gócokká alakították át a magyarok ellen irányuló éllel. „Aki már megégette magát, az fél a tűztől" — mondja a közmondás. Talán megérthető, hogy a magyarok a szlovák iskolákkal kapcsolatban szerzett rossz tapasztalatuk után óvakodtak újabb szlovák középiskolák felállításától.

Az 1907. évi XXVII., úgynevezett Apponyi-féle iskolatörvény azután bővebb okot nyújt a magyarizálásra vonatkozó sérelem alátámasztására. A törvény 18.§-a megengedte ugyan, hogy a hitfelekezeti iskolákban az oktatási nyelvet tetszés szerint határozzák meg. Legyen az szlovák vagy magyar, aszerint, amint a helybeli országlakók kívánják. Érvényben tartotta azonban az 1879-es törvény előírását, hogy szlovák tannyelv esetében heti pár órában tanítani kell a magyar nyelvet.

Ez a törvény azonban további megkötéseivel kétségtelenül a magyar nyelv tanításának az erőszakolására ad lehetőséget. Így például előírja, hogy ahol a tanulóknak legalább a fele magyar anyanyelvű, ott a tanítási nyelv magyar kell hogy legyen.

Ahol a magyar anyanyelvű tanulók száma eléri a 20-at, vagy az összes tanuló 20%-át, ott ezek számára a magyar tannyelv használandó, meghagyva a 80% szlovák anyanyelvűnek a szlovák tannyelvet.

A tanítók fizetéskiegészítését ahhoz a feltételhez köti, hogy kizárólag a minisztérium által jóváhagyott tankönyveket használják csakúgy a felekezeti, mint állami iskolákban.

Végső elemzésben a törvény sokkal inkább a vegyeslakosságú helységekben a magyar kisebbség elszlovákosításának a megakadályozását célozza, de ami igaz, az igaz: a végrehajtás során az Apponyi-törvényt könnyen fel lehet használni a magyar tannyelv erőszakolására, ami a valóságban bizonyára meg is történt, ott is, ahol az előírt magyar anyanyelvű kisebbség nem volt meg. Hogy milyen eredménnyel?...

...arra Häufler, Korčák és Král megadták a választ a *Zemepis Československa* című könyvükben...

A szóban forgó 43 év (1875—1918) kultúrpolitikájának összefoglalása során arra a következtetésre jutunk, hogy 32 évig (1875—1907) a magyar nyelv mint tantárgy, kötelező tananyag volt az egyébként szlovák tannyelvű iskolákban. 11 évig pedig (1907—1918) olyan magyarizálási iskolapolitikát alkalmaztak a magyarok, hogy a nyelvhatár mentén nemzetiséget változtató községek 67,1%-a elszlovákosodott. És mindez magyar uralom alatt.

Így fest az 1000 éves magyar „elnyomás" kulturális vonatkozású elemzésének az eredménye.

„Gazdasági elnyomás"

Hogy ne nyúljon túl hosszúra ez a tanulmány, a „gazdasági elnyomás" megvizsgálásához a szlovák bankok adatainak az elemzését választottuk. Nemzetgazdasággal foglalkozók számára nem kell magyarázni, hogy a pénzintézetek helyzetéből pontos keresztmetszetet lehet kialakítani bármely nemzetgazdaság állapotáról. A bankok virágzása az illető nemzetgazdaság virágzásának a megbízható fokmérője.

Az első szlovák népbank 1868-ban alakult Túrócszentmártonban. 1908-ban már 27 fiókkal rendelkezett, vagyona pedig 9,2 millió koronára rúgott.

Tekintve, hogy szlovák vallomás szerint *„a magyar kormány nem gördített akadályokat a szlovák bankok létesítése elé"*, 1885-

ben megalakult a Tátra Bank, kifejezetten azzal a céllal, hogy *„a felső-magyarországi elfajzott nemességet a kereskedelmi, ipari és gazdasági téren egyesítse a szlováksággal"*.

A szlovákságnak 1907-ben már 5 nagy bankja van, ezek betéte eléri a 21 millió koronát, vagyonuk a 49,5 millió koronát.

Magukévá tették később a románok földvásárló politikáját is, s e téren a vágújhelyi *Ľudová Banka* járt az élen. 1905-ben 130000 koronát, 1908-ban pedig félmillió koronát fordított szlovák kisgazdák földvásárlásának az elősegítésére.

Talán elég ennyi a magyarok gazdasági téren kifejtett fojtogató „elnyomásának" az illusztrálására.

Politikai rövidzárlat

A magyar államférfiakról sok minden kedvezőtlent lehet felsorolni, de azt nem lehet megtagadni tőlük, hogy általában művelt és eszes emberek voltak. Érthetetlen tehát, hogy hogyan volt lehetséges, hogy ezek az okos emberek kieszelték és még érthetetlenebb, hogy általánosan magukévá tették a „magyar politikai nemzet" fából vaskarika fikcióját. Semmivel sem kevésbé oktalan agyrém ez, mint a Masaryk-féle „csehszlovák nemzet" nem létező eszmeszüleménye.

A XIX. században kiagyalt magyar „politikai nemzet" doktrinája szerint minden magyar állampolgár automatikusan tagja a magyar politikai nemzetnek. Így tehát vannak szlovákul beszélő magyarok, vagy németül beszélő magyarok, de nincsenek szlovákok és németek. Érthető, hogy ez a minden logikát nélkülöző torz tétel felbőszítette a nemzetiségeket, mint ahogyan bosszantaná a felvidéki magyarokat, ha magyarul beszélő szlovákoknak nyilvánítanák őket.

Véleményünk szerint a szlovákok részéről a magyarok iránt megnyilatkozó ellenszenvnek az okát elsősorban és főleg ebben az, ismétlem, fából vaskarika politikai tételben és az abból folyó következményekben kell keresni.

Mert aki, mint például Tisza Kálmán, magáévá tette ezt a csudabogarat, annak a számára logikus következmény, hogy „tót nemzet pedig nincsen", csak szlovákul beszélő magyarok vannak... Éppen úgy, mint a csehszlovák nemzet fikcióját kieszelő Masaryk is kijelentette, 1921-ben, hogy *„...slovenský národ nejestvuje"*. Az ő számára sem létezett szlovák nemzet, csak szlovákul beszélő CSEHszlovákok.

Azonban mindez nem lehetett logikus a szlovákok számára, amiben megértjük őket. Nem lehetett logikus számukra, hogy a fenti tételből kifolyólag hosszú ideig nem rendelkeztek szlovák

politikai képviselettel a magyar országgyűlésben. Nem lehetett logikus számukra, hogy megyei és járási szinten a fenti politikai doktrinától megkótyagosodott közigazgatási tisztviselők sikanírozták őket. Nem lehetett logikus számukra, hogy a nemzetté érés erősen előrehaladott állapotában egyszerűen nem létező nemzetként kezelték őket.

És így megérthető (most visszakanyarodunk az 1867—1875 közötti magatartásukra), hogy politikailag lekiskorúsított helyzetükben keresték a kapcsolatot oroszok, csehek és horvátok felé, hogy segítséget kapjanak politikai nagykorúságuk kivívásához.

Ezzel bezáródik az ok és okozat egymásba fonódó circulus vitiosusa, mindazokkal a sajnálatos következményekkel, amelyeknek akkor is, később is tanúi voltunk, illetve szenvedői lettünk. A magyar—szlovák viszony elhidegülése miatt nem lehet mindent a szlovákok oktalan viselkedésére tolni. Bizony, magyar részről, politikai vonatkozásban, melléfogások terhelik a kiegyezést követő kormányokat és az akkori közszellemet is. Bár ezeknek a baklövéseknek gyakorlati téren semmi káros hatása nem volt a szlovák etnikumra, és ezért magyarok űzte „genocidiumról" beszélni nem más, mint badarság, mégis, érzelmi vonatkozásban sajnálatos módon taszítólag hatottak a szlovákokra.

Nem valószínű, hogy ama 526-nak a magatartása megváltozott volna, ha a magyar kormányok politikai vonatkozásban is kaput tártak volna a szlovák igényeknek. Ez több, mint valószínűtlen, mert köztudomású, hogy az „öntudatosak" többsége erős anyagi természetű szálakkal volt „elkötelezve" a Moszkvából irányított kurzus kiszolgálására.

Ha azonban magyar részről liberálisabban kezelték volna a szlovákok politikai vágyait, úgy ezzel lovat adtak volna ama nagy többség alá, amely meggyőződéssel híve volt a magyarokkal való sorsközösségnek. Ezek öntudatosabban tudtak volna fellépni muszkavezető honfitársaikkal szemben, ha politikai síkon *is* szlovákoknak tetsző sikereket tudtak volna felmutatni.

1. Megbukott a magyar politika a Kárpát-medencében, mert bár gazdasági és kulturális téren liberálisan kezelte a nemzetiségeit, de politikai jogok adásában fösvény volt.
2. Megbukott a csehek politikája, mert még a magyaroknál is szűkmarkúbban adtak teljes értékű politikai jogot az országukba kényszerített szlovákoknak, németeknek és magyaroknak. Bár a masaryki köztársaságban jobb anyagi viszonyok között éltek a magyarok, mint a csonka országban, mégis kivétel nélkül oda vágytak, mert ott senki sem bántotta őket magyarságuk miatt.

3. Ezért fog megbukni a szlovákok mai politikája — odahaza is és a szabad világban is —, mert ők semmit sem tanultak a mások múltjából. A magyaroktól is, a csehektől is csak a rosszat kopírozzák, ez pedig túl sok tehertétel egy olyan kis nép számára, mint a szlovák.

Ami pedig a magyarok „genocidiummal" kombinált 1000 éves elnyomó politikájának a szlovákokat „megfojtani" kívánó legendáját illeti, mindez, láttuk, a csehek által kiagyalt mese, amit — sajnos, alaposan — besulykoltak a két világháború között felnőtt szlovák nemzedék fejébe. Tárgyilagos vizsgálódók számára az elnyomás legenda, de az igazság az, hogy együttélésünk utolsó 43 évét megzavarta valami más...

Egy előadás során azt kérdezték Ottó főhercegtől, hogy a magyarok valóban elnyomták-e a nemzetiségeiket. *„Nem!* — válaszolt a főherceg. — *De értettek a tűszúrásokhoz. S ezeket az emberek nehezebben felejtik el, mint az ütéseket.*"

Utóirat

Az a tárgyilagosságot tüneményesen nélkülöző és ezért igaztalannak, következésképpen bántónak ható programszerűség, amellyel a szlovák közvélemény formálói konokul ismétlik az 1000 éves magyar elnyomás legendáját, ez késztetett arra, hogy részletekbe menően megkíséreljük ennek a komplexumnak a megvizsgálását. Természetesen — a bőrünkből nem bújhatunk ki — ezt a vizsgálódást a ma élő magyar nemzedék szemszögéből végeztük, amely kritikus szemmel tekint vissza a magyar múlt eseményeire is. Azon egyszerű ok miatt, mert az elmúlt időkből leszűrt tanulságokból csak akkor lesz hasznunk a jelen és főleg a jövő építésénél, ha igyekszünk megtartani, ami jónak bizonyult a múltban, és elhagyni azt, ami rossz volt. Úgy érezzük, hogy felette hasznos volna, ha megismerhetnők az imént tárgyalt problémakomplexumnak szlovák szempontból való megvilágítását is, ami — ha építő szándékú és tárgyilagos — előmozdítaná a közös nevezőre való jutás dolgát, hogy legalábbis közös múltunk egybehangolt megítélésében értsünk egyet.

De volt egy másik oka is annak, hogy tollat fogtunk a kezünkbe. A masszív szlovák propaganda a jelek szerint olyan hatásos, hogy még a magyar—szlovák viszony olyan alapos ismerőjét, mint Sziklay Lászlót is képes volt befolyásolni annak leírására, hogy a Trefort—Tisza—Apponyi-korszak kormányairól úgy emlékezzék meg, mint amelyek, idézzük: *„a világ leggonoszabb és legostobább nemzetiségpolitikáját űzték"* (Szellem és erőszak, 25. oldal).

Gonosz volt a törökök örményeket gyilkoló magatartása.

Gonosz volt a dánok izlandiakat kizsákmányoló politikája.

Gonoszság volt, amikor a románok fűrésszel vágták le a védtelen székelyek fejét.

Gonoszság volt, amikor Cyrill Kuchta szlovák főhadnagy, 1944-ban előre megfontolt szándékkal katonáival lemészároltatott 28 ártatlan német diplomatát Túrócszentmártonban.

Gonoszság volt a nácik megsemmisítő táborainak a szörnyűsége.

A nemzetiségi súrlódások terén gonoszság az, ha

* ártatlan embereket előre megfontolt szándékkal gyilkolnak, csak azért, mert más nemzetiségűek,
* ha elrabolják a más nemzetiségűek vagyonát,
* ha kiűzik a más nemzetiségűt az otthonából.

Ilyen természetű gonoszságok elkövetését még legmegrögzöttebb ellenségeink sem tudnak felróni a magyar nemzetiségi politika felelőseinek a számlájára, mert a magyar magatartás gonoszságok elkövetésére nem vetemedett soha. A magyar kisebbségi politika ostoba volt. Ebben egyetértünk Sziklay Lászlóval, de nem volt a legostobább a világon. Azzal viszont nem értünk egyet, hogy Sziklay László nem válogatja meg a rendes író gondosságával a helyes kifejezést ahhoz, amit mondani akar.

Ha ezzel kapcsolatban szlovák részről ellenvetik a csernovai és nagysurányi sortüzeket, akkor válaszunk az, hogy ezek elsősorban is nem voltak előre megfontolt szándékkal elkövetett cselekedetek, másodszor pedig nem azért lőttek a csendőrök, mert szlovákok álltak velük szemben, hanem mert rendbontókat láttak maguk előtt, akik kövek dobálásával támadtak rájuk. A csendőrsortűz akkor is eldördült volna, ha szlovákok helyett magyarok randalíroztak volna és dobáltak volna köveket a csendőrökre. Mindkét szomorú esemény rendészeti oktalanság volt, és nem nemzetiségi természetű gonoszság.

Félreértés ne essék, nem foglalkozunk ennek a két tragikus eseménynek a „szerecsenymosdatásával", mert mindig elítéltük és fájlaltuk azokat, csak a rend kedvéért és a tárgyilagosság érvényre juttatása érdekében sorozzuk be őket a megfelelő megítélési kategóriába.

De nem rejtjük véka alá azt a véleményünket sem, hogy e véres incidensek felelősségében a csendőrhadnagyokkal együtt osztoznak azok a papok is, akik felbujtották és tettlegesség elkövetéséig fokozták híveik szenvedélyeit. Osztoznak a felelősségben legalább olyan mértékben, mint az, aki tűznyitásra parancsot adott.

CSER LÁSZLÓ

A szeretet szava

Néha olyan, mint a kés, ami szívedbe hasít.
Lassan gyógyul a seb, fájdalma szinte elbírhatatlan.
Néha olyan, mint egy ölelés, amire húsz éve vártál.
Nem a szemed, a szíved könnyezik, tele hálával, örömmel.

A szeretet szava néha az Isten érintése életeden.
Mindig érinti szeretete életedet, de végre most észrevetted.
Tartod, lélegzed, éled érintését, és valahol a lelked
közepén titokzatos, isteni fény mosolyog.

Máskor a reggelen, esten, barátaidon érint,
és szól hozzád ünnepélyesen, hétköznapian,
de mindig igazan. Bárhogyan jön, bárhonnan érint
a szeretet szava — Isten érintése —, mindig: igaz.

FIALA FERENC

Emlékezés Hóman Bálintra

Nemrégiben gyászkeretes levelet hozott a posta. Ha ilyen levelet kapok, mielőtt felbontanám, megáll a kezem, és félve kérdezem: ki az, aki elment? Közeli vagy távoli rokon, ismeretlen ismerős, régen elfelejtett barát vagy volt iskolatárs, akinek arcát már majdhogy elmosta az egymást követő évek sok mindent eltakaró hulláma. A gyászkeretes levél arról értesített, hogy özvegy Hóman Bálintné gyarmati Dáni Borbála 89 éves korában az Úrban csendesen elhunyt.

Az eltávozottat sohasem láttam, s csak azt tudom, hogy majd három évtizeden át ápolta a váci fegyházban elpusztult ura, Hóman Bálint emlékét, aki hosszú szenvedés után 1954 tavaszán fejezte be életét az ottani kórház egyik poloskás szalmazsákján.

Fellapoztam a Budapesten 1967-ben megjelent Magyar életrajzi lexikont, amely a szokványos „reakciós, fasiszta" stb. jelzők után tárgyilagosan megírja, hogy Hóman Bálint a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, a budapesti egyetem tudós történelemtanára, majd hosszú éveken át magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. Azután szerényen közli a lexikon, hogy 1946-ben a Népbíróság mint háborús bűnöst életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte.

A halálos és egyéb ítéleteket futószalagon gyártó Népbíróság nyilván nem találta enyhítő körülménynek az előbb említett és a mai rendszer által kiadott lexikonban felsorolt műveket, melyekkel Hóman Bálint magyar kultúránkat megajándékozta. A lexikon szerint ezek a következők: *Magyar városok az Árpádok korában* (1908), *Magyar pénztörténet 1000—1325 között* (1916), *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Róbert Károly korában* (1921), *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és a XII—XIII. századi leszármazói* (1925), *A magyar-hun hagyomány és hun monda* (1925), *A forráskutatás és forráskritika története* (1925). Végezetül a Szekfű Gyulával közösen írt *Magyarország egyetemes története* című

munka, amely mind a mai napig nélkülözhetetlen forrása minden történelemkutatónak és történésznek.

★

Emlékezem...

1952 forró júniusát írta a naptár. A váci börtön és a nagy, sárga falon túli ország között csak árnyalati különbséget jegyzett fel az akkori idők krónikája. A rettegés ott is, itt is rátelepedett az emberek lelkére. Az egész ország csak suttogva beszélt, mert könnyelműen kiejtett szó vagy vélemény éveket rabolhatott el annak kimondója életéből, ha nem magát az életet. Embereket kísértek bitófa alá puszta gyanú alapján, és rabokat verhettek agyon anélkül, hogy a gyilkosoknak felelniök kellett volna tettükért. Mindenki szabad vad volt az országban, amióta törvénnyé emelték az egy tanú is tanú elvét. Nem volt más helyzet a hatalmon lévők szűk sáncai között sem. A kör bezárult, mint ahogyan minden diktatúra előbb-utóbb bezárja önmagát egy ketrecbe, melyben még a cinkosok sem biztosak egymástól. Rajk Lászlót, aki tegnap még az ország külügyminisztere volt, saját hivatalából vitték a mocskos börtönbe, hogy hamis vádak révén holnap felakasszák. Az új rendszer piramiscsúcsán pedig ott ült az adai zsidó szatócs fia, Rákosi Mátyás, aki moszkvai megbízói kívánságát messze túlhaladva irtotta nem is csak azokat, akik útjában álltak, hanem mindenkit, akit szemre vett az Arany János-i sanda gyanú.

A váci börtönnek nevezett siralomházban legyet sem zavaró csend borult az emberek lelkére, amit csak olykor zavart meg a durva prófoszok csakis parancsoló módban elhangzott kiáltása.

— Sétára! — ordította el magát Mocsáry ávós őrmester.

Kinyíltak a zárkaajtók, kivánszorogtak a rabok a túltömött zárkákból, de az udvarra vezető ajtót géppisztolyos őrök zárták el.

— Szemben a fallal felállni! — hangzott az új parancs. — Mindenki levetkőzik, lábai elé helyezi a kacatját, és kukkot se halljak!

Fürge házimunkások hatalmas kosarakban téli ruházatot hoztak, s mindenkihez odadobtak egy nadrágot, zubbonyt és sipkát. Vastag csalánszövetből szőve, amit magukra kellett húzniok. Odakünn pedig tombolt a nyár, és harmincegynehány fok meleget mutatott a hőmérő higanyszála.

Mikor mindenki elkészült, jött az újabb parancs:

— Most pedig ki az udvarra, és séta, díszlépésben... A szomorú menet elején ott ballagott Kunder Antal volt kereskedelmi miniszter, Tasnádi Nagy András, a képviselőház hajdani elnöke, a majd két méter magas Esterházy Pál herceg, Baranyay Jusztin ciszter egyetemi tanár és mindazon többiek, akik valamikor az ország politikai és szellemi életét jelentették. Volt tábornokok, írók és újság-

írók, egyszerű munkások, volt csendőrök és katonatisztek ballagtak ki a tűző napsugárban úszó udvarra, ahol téli gúnyában, lehajtott fejjel rótták a meglódult agyak kitalálta halálmarsot.

★

Emlékezem...

A harmadik emelet 175-ös számú cellájában őriztem a múltat. Tőlem a második cellában helyezték el — magánzárkaszerűen — Hóman Bálintot, aki külön büntetésből nem kaphatott szobatársat. Mikor elhaladtam cellája előtt, benéztem, és láttam, hogy az akkor még hatalmas termetű ember féltérdre ereszkedve a padlót súrolja.

— Mit tetszik csinálni, Bálint bácsi? — kérdeztem, és beléptem a cellába.

Felnézett nagy, barna szemével, és régi, derűs modorával mondta:

— Mindennap fel kell súrolnom a padlót, különben sötétre vágnak.

Láttam, hogy nehezére esik a reá kirótt munka, tehát felsegítettem, s kivettem kezéből az elkopott súrolókefét.

— Tessék hagyni, majd én gyorsan felsúrolom — mondottam, és nagy igyekezettel kezdtem a munkához. Már majdnem kész voltam, mikor észrevettem, hogy ott áll az ajtóban az emeleti osztályvezető, a ferde szájú Kovács őrmester. Azért hívtuk ferde szájúnak, mert valami verekedés során felvágták a száját, és a rosszul összevarrott seb állandóan vigyorgó ábrázatot kölcsönzött amúgy sem bizalmat gerjesztő arcának. Mielőtt belépett volna az ávóhoz, suszter volt, amolyan hol dolgozó, hol nem foltozó varga valamelyik váci suszterájban. Alacsony, sunyi nézésű ember, akit zsák a foltját hamar megtalálja alapon osztottak be a foglyok mellé. Rövid esztendő alatt őrmesterré léptették elő, mert ő adta a legjobb ötleteket a börtönigazgató Lehota Istvánnak a foglyok gyötrését illetően.

Mikor megpillantottam a cellaajtóban, azt hittem, legfeljebb elzavar, és mehetek sétára. De nem... Kovács őrmester elvtárs belépett a zárkába, két kezét csípőjére tette, és nyájas hangon kérdezte:

— Mikor osztották be magát ebbe a cellába?

Vigyázzállásban feleltem:

— Tisztelettel jelentem, ez nem az én zárkám, csak rabtársamnak akartam segíteni a súrolásban. Beteg ember, és nehezen megy neki ez a munka.

Valahogyan megnyomhattam az „ez a munka" szavakat, s ezt Kovács észrevette. Elmosolyodott, a szája szélén húzódó sebvarrat

Quasimodó-szerűvé torzította arcát, majd csúnyául elkáromkodta magát. Kivette kezemből a súrolókefét, és átnyújtotta Hómannak:

— No maga vén tróger, most kezdheti az egészet elölről!

— Igenis, felügyelő úr — mondotta Hóman Bálint volt kultuszminiszter, a Nemzeti Múzeum igazgatója, anélkül, hogy bármiféle indulat látszott volna az arcán, ami még jobban feldühítette a ferde szájú Kovácsot.

— Na, gyerünk, mire várunk még — ordította, mire Hóman a maga 110 kilós testével újból letérdepelt, és súrolni kezdte a már egyszer felsúrolt padlót. A ferde szájú pedig csak ott állott az ajtóban, és nézte. Úgy vigyorgott, ahogyan csak a durva barbárság vigyoroghat, ha durva erejével maga alá gyűri azt, amit kultúrának, keresztényi szeretetnek nevezünk azóta, hogy Krisztus meghalt a kereszten. A nagy csendben nem hallatszott más, mint a padlót sikáló kefe sercegése, amit még jobban aláhúzott az udvaron sétálók monoton moraja. Mikor Hóman végre a szoba végére ért, feltápászkodott és jelentette:

— Kész vagyok...

— Mi az, hogy kész? — mondta a ferde szájú. — Ez magának kész? Koszosabb, mint előtte volt! — Nagyot köpött a cella közepére. — Egy-kettő, kezdjük elölről! Ragyogjon, mint a csillag! Értette?

— Igenis értettem — hangzott a felelet, miközben a ferde szájú szemébe nézett. Ha az csak hajszálnyit is tudott volna olvasni a szemekből, akkor talán megijed attól a fölénytől, ami az „igenis értettem" szavakból kiáradt. Nem volt abban semmi gyűlölet vagy harag, csak a már sok mindent látott ember csendes ítélete azok felett, akik még arra sem méltóak, hogy haragudjunk rájuk.

Jó negyedórába tellett, amíg Hóman végigkínlódta a második felmosást. Tüdeje zihált, arcáról kövér verejtékcseppek peregtek alá, s amikor feltápászkodott, hogy el ne dőljön, nekitántorodott a falnak. Odaugrottam és segíteni akartam, de máris csattant a ferde szájú őrmester hangja:

— Mit avatkozik ismét a mások dolgába? Egyébként mi még majd beszélgetünk egymással. Most pedig mars kifelé!

Odakünn a folyosón falnak állított, elővette noteszét, és nagy veréb betűkkel beírta nevem, számom, és közölte:

— Holnap reggel kihallgatásra viszem...

Úgy is történt. Felvezetett Lehota börtönigazgatóhoz, aki bölcs képet vágván elolvasta a feljelentést, és sommásan két heti sötétzárkára ítélt. Természetesen fél ellátással és hetenként kétszeri két óra vasraveréssel.

De azután ez is elmúlt, és ősszel még egyszer találkoztam Hóman Bálinttal a fürdőben. Mikor megpillantottam a hol hideget,

hol forrót csepegtető zuhany alatt, olyan érzés fogott el, mint mikor az ember halálosan szomorú dolgot lát, és mégis nevetnie kell. Mint mikor egy temetésen észrevesszük, hogy X vagy Y úr cilinderén meglátszik, hogy viselője ruhakölcsönző intézetből vette bérbe a nem a fejére méretezett, divatjamúlt kalapot. A valamikor 110—120 kilós ember nem nyomhatott többet 70—80 kilónál. Okos, fénylő barna szeme megtört, és a hasáról lelógó bőrlebeny a térdéig ért, diszkréten eltakarva az alatta lévő szerveket. Két karjáról ugyancsak bőrfüggönyök lógtak, s az arca már inkább múmiaszerű, mint emberi ábrázat volt. Odasomfordáltam a zuhanyozóhoz, és köszöntöttem:

— Jó napot, Bálint bácsi...

Rám nézett a gőztől homályos helyiségben, s régi, kedélyes hangján kérdezte:

— Mennyit kaptál a súrolásért, amit elfelejtettem megköszönni...

Öltözködés közben még elmondotta, hogy másnap viszik a kórházba, ahol talán még kap pár ív papírt, mert kérvényt adott be, hogy megírhassa a magyar pénz történetéről szóló tanulmányának folytatását.

Azután soha többé nem láttam. A börtönök láthatatlan hírközlő csövein át megtudtam, hogy másnap valóban átvitték a kórházba, de sem ceruzát, sem papírt nem engedélyeztek, hogy megírhassa kedvenc tárgyát a magyar pénz történetéről. Egy visszatért beteg később elmondotta, hogy a kórházban csak aszpirint kapott, és amikor a minden orvosi etikát megcsúfoló Weil kórházi főorvos a harmadik héten meglátogatta, ezekkel a szavakkal lépett Hóman ágyához:

— No mi az, Hóman, még mindig nem döglöttünk meg?

Az utolsó napjait élő tudós csak ennyit válaszolt a durva kérdésre:

— Csak nyugalom, doktor úr, nem sokáig háborgatom már...

Nem sokkal ezután meghalt, és csontjai ott pihennek a váci rabtemető jeltelen sírjában...

★

Valaki írta valahol: elfelejteni a dolgokat könnyű, de sokkalta nehezebb nem elfelejteni a velünk és körülöttünk megtörtént eseményeket. Jó magyar szokásaink közé tartozik, hogy hamarabb elfeledjük a kapott pofonokat és szenvedéseket, mint a velünk vagy körülöttünk élő népek. De szabad-e, kell-e a feledés takaróját borítanunk olyan fájdalmakra, melyek túl az egyéni megaláztatáson az egész nemzetet érték? Szabad-e napirendre térnünk nemcsak a Hóman Bálintok, de a vele együtt élők és meghaltak sorsa fölött? Jó! Tudom, hogy nem élhetünk az örökös bosszú gondolatának

lelket égető tüzében, de tudom azt is, hogy gyilkosok cinkosai leszünk, ha kriptába zárjuk a tegnapi igazságtalanságokat, és már másnap csak kézlegyintéssel intézzük el azokat, képmutatóan mondván, hogy ami elmúlt, az elmúlt, ne bolygassuk a régi dolgokat.

Hóman Bálint esete nem egyedülálló mozaikja annak a kornak. A kép csak akkor teljes, ha lepergetjük az egész filmet, kezdve a Rákosi-korszak dicsfénnyel körülvett akasztófáitól egészen a Baranyay Jusztinok, Hóman Bálintok, Tüll atyák és a mögöttük menetelő tízezrek sorsáig. Fejezet fejezetet követ, és a sorban — mint megannyi görög tragédiaként — ott menetelnek a frontokon elesett katonák, kiknek emlékét otthon még ma sem szabad megemlíteni. Ott látjuk a Szibériába elhurcolt 56-os fiatalok ezreit, ott a kivégzetteket, a börtönben elpusztultakat és mindama többieket, akik egy meglódult ideológia áldozataként fejezték be életüket.

★

A halottak és áldozatok csak akkor halnak meg, ha elfeledjük őket...

HAJNAL LÁSZLÓ GÁBOR

Az önismeret a nemzet szíve

(Hajnal László Gábor annak a fiatal írónemzedéknek a tagja, amelyik saját tapasztalataiból tudja, hogy „Magyarországon csupán a gondolatok nem jelentés- és vámkötelesek".

A kommunista erőszakkal, a hatalommal való szembenállása miatt a börtönt is megjárta. Másfél éve él szabad földön. Első kötete nemrég jelent meg a Katolikus Magyarok Vasárnapja és a Nemzetőr közös kiadásában, a második nyomdakész.)

Éppen utaztam valahová egy idősebb ismerősömmel 1953. március 6-án, amikor a kecskeméti állomás összes hangszórójából azt kiabálták: „*Mindenki álljon vigyázzba, mert tegnap este 21 óra 50 perckor Moszkvában elhunyt Joszif Visszarionovics Sztálin.*" Férfi rokonom e hírre azt suttogta remegő hangon: „*Van Isten, csak a többi rohadékba is csapna bele a mennykő!*" Különösebben nem figyeltem fel az átkozódásra, hiszen akkoriban naponta hallottam hasonlókat: roggyon rátok az ég... fulladtatok volna a magzatvízbe... stb. — amikor jöttek a végrehajtók, vagy a bolt előtt kellett órákig sorban állni.

Mostanában ezeket az esztendőket a „*személyi kultusz éveiként*" emlegetik a hivatalos pártzsargonban, s a politikusok igyekeznek, hogy ezt a kort ne elevenítsék fel a művészek sem az irodalomban, sem a filmsztorikban. Az ok egyszerű: akik átélték börtönökben, internálótáborokban, kitelepítve, vagy csak éhezve, görcsös félelemben, azok úgysem felejtik el, a fiataloknak meg nem fontos tudni, mennyi keservet hozott az országba a moszkovita négyesfogat: Rákosi, Gerő, Farkas, Révai. A mostani tizen- s huszonévesek még nem élték meg, de az én korosztályom, a harmadik és negyedik X között lévők már lelkesen ünnepeltük Rákosi pajtást, „*akinek köszönhetjük boldog életünk*". *Az ő védnöksége alatt tanultunk járni, beszélni, s az óvodában, iskolában azt tanultuk, hogy Rákosi a mi atyánk, a kommunista párt pedig az anyánk.*

Visszagondolva erre a csodálatosnak nem nevezhető „családra"

— párt és Rákosi —, minden bizonnyal jobb lett volna inkább árvának lenni, mint ilyen famíliában ízlelgetni a szót. Szerencsére akadtak igazi szüleink is: gürcöléssel teli szenvedések árán felneveltek minket, ám hiába akarunk most valamit is tudni azokról az esztendőkről, mindenhol kihegyezett karók merevednek. A hetvenes években parányit engedtek a szorításon, s elkészíthette Bacsó Péter a *Tanú,* Makk Károly a *Téglafal mögött* című filmjeit, de utána hosszú ideig dobozba zárva porosodtak, mert a politikusok ma is félnek a palackba dugaszolt dzsinnek hatalmától. Tabu... ne bolygassuk... elmúlt... — érvelésekkel intik le az érdeklődőket, noha mindenkinek joga lenne ismerni népének történelmét, legyen az derűs vagy ocsmány. Az ország vezetői azonban nem örülnek az efféle kíváncsiskodásnak, hiszen akkor nyilvánvaló lenne, hogy egyikük sem makulátlan tisztaságú, szárad lelkükön néhány gazság, nem riadtak vissza a hazugságoktól, a közvetett s közvetlen gyilkosságoktól.

Feltehetőleg soha nem tudjuk meg annak okát, hogy Kádár, aki 1956. november 1-én még azt mondotta Andropov szovjet nagykövetnek: *„Én magyar vagyok, és ha kell, puszta kézzel is szembeszállok az önök páncélosaival!"* — nos, pár nap múltán, november 7-én, miért orosz tankokkal érkezett vissza Budapestre. De ez már egy fejezet vége, illetve kezdete. Ami előtte történt, immár negyedszázada takargatják, mint torzszülött gyerekét a gondos anya, de ettől még van, volt és lesz is. Ám egy olyan országban, ahol az élet egyenlő a mellébeszéléssel, ott a művészet- s társadalompolitika első számú feladata a valóság elfedése.

Akadnak azonban alkotók, akik vállalnak minden nehézséget, a legkeservesebb csalódásokat, önpusztító kudarcokat, de igyekeznek valamit bemutatni. Ez a konok igazságkeresés nem feltétlenül azonos a hatalomellenességgel — bár ez a vád ellenük —, csupán az autonóm művészek függetlenségi csatája, mert ha lemondanak erről, akkor a hallgatás vagy csalás útjára lépnek. De a művészet és a hatalom ritkán jelentkezik együtt a pódiumon, hiszen a poétika tiszta erkölcsiségének keresése nyers erőszakkal találkozik, s a gumibotos pedellusok könyörtelenül lecsapnak a zajongókra. Nem marad más módszer, mint a diákos csíny: valamit, ha egy rajzszöget is, de odatenni a kényelmesen terpeszkedők alá. Jelezni, hogy nem mindenki ül némán, hátratett kézzel.

Ezért is előzte és előzi meg nagy várakozás Kósa Ferenc filmjeit. A *Tízezer nap,* az *Ítélet,* a *Hószakadás* alkotója balladai szépségű képekkel és szavakkal mondja el, hogy a mégannyit szenvedett, forradalmaiban mindig levert nép fiai között generációkon át akadnak olyanok, akik a Balczó-portréfilm, a *Küldetés* mottója szerint: *„nemcsak magukért futnak!"* Persze a szurkolók között

szép számban akadnak ostoba ellendrukkerek, üvegdobáló gáncsoskodók. Így történt ez a *Mérkőzés* című filmnél is, amit soha nem tapasztalt hevességgel támadtak a kritikusok. Elsősorban azok, akik saját tapasztalataik alapján tudták, hogy nemcsak az 56-os forradalom előtti hónapokról, hanem másról is szól a történet: rejtett üzeneteket hordoz a mű. De még manapság sem lehet büntetlenül szimbolizálgatni és összekacsintani a hatalom háta mögött.

A bírálók egyik fele azzal érvelt, hogy minek a tegnapunk alig hegedő sebeit felszakítani, mert az történelmi tanulságnak nem alkalmazható, újat megtartó alapnak meg kevés. A jól ismert Aiszóposz-fabula, az ember és kígyó történetének illusztrálásával bizonygatták, hogy nem praktikus a civakodás, a végletes borúlátás, hiszen!... — az ember gyereke bántalmazta a kígyót, s az halálra marta a kölyköt. Erre az apa levágta a kígyó farkát. Egy idő múltán az ember békülni akart, ám a kígyó nem hajlott rá: ha te a fiad koporsójára tekintenél, én meg a csonkaságomra, ismét megbomlana a barátság.

Az ilyen újságírói, példálózgató magatartás, hogy tanmesékkel magyarázzák a még mindig kiskorúnak hitt magyaroknak, mit miért nem lehet, s *„amiről nem beszélünk, az nincs!"* — figyelmeztetés azért elgondolkodtató, mert a kultúrpolitika direktíváit akarják rafináltan rákényszeríteni az ország lakóira és a művészekre. A párt-tollnokok vállveregető stílusban elismerik ugyan, hogy Kósa Ferenc rendező, Csoóri Sándor költő, a filmek társírója s dramaturgja, valamint Sára Sándor operatőr *„erős tehetségek, szuverén alkotók, akiket a magyar kultúra nem nélkülözhet"*, de nekik sem szabad mindent. S mint a naiv kiscserkészeket, kioktatják ezt az alkotói hármast, hogy nem lehet rebelliskedni, a kuruc hagyományt folytatni. A politikai módszerek cselédjévé minősítik a művészeket, és a felülről pontosan adagolt kiszámítottsággal megfosztják az alkotókat még az „érted haragszom" tisztes örömétől is.

A *Mérkőzés* című film története egyszerű, de éppen ezért kell nagyon figyelni a tartalomra. Az időpont 1956 nyara. A megyei rendőrség által támogatott NB II-es focicsapat a bentmaradásért küzd. Az egyesület elnöke, Rigó Béla ÁVH-s százados az első félidő végén megfenyegeti a bírót, hogy a Dózsa győzelme politikai kérdés, úgy fütyüljön. A meccs vége felé verekedés tör ki a pályán egy jogosan meg nem adott gól miatt, a bíró lefújja a mérkőzést, és elindul az öltöző felé. Rigó százados utánasiet, a WC-be löki és a kagylóhoz veri fejét. A helyi lap főszerkesztője ezt észreveszi, s miközben a csapat üdvöskéje, Dongó ölbe veszi a bírót, és a magatehetetlen embert a mentőhöz viszi, az újságíró döbbenten mered a vérnyomokra. Később a focisták mit sem tudva az egészről, a sörkertben ünnepelnek, s az ÁVH-s főnök szólásra emelkedik — idézem:

„Először a csapat névadójáról néhány keresetlen szót. Mert nála nem az a lényeg, hogy paraszt volt, hanem hogy forradalmár. Jól tudjuk, az akkori reakciós erők azt mondták néki, háborúzzon a külső ellenséggel. De ő inkább a belső ellenség ellen harcolt. Vagyis amiről a nagy proletárköltő álmodott: a rend szabadságát, az államvédelmet szolgálta!"

A film díszbemutatóján ennél a mondatnál halk kuncogás szaladt végig a moziban, hiszen egészen eredeti „sódernak" tűnt, ahogy Dózsából ősávóst galvanizált a százados. (Szilágyi Tibor alakítja ezt a szerepet pompásan.) Peregnek a kockák tovább, mulatozás, zsibongás, igazi vásári hangulat. A rendőrtiszt később odaül a főszerkesztő, Balla Bálint mellé, s akkor megtudjuk: gyerekkoruktól ismerik egymást, csak közben néhány évet ült a zsurnaliszta, nemrégiben szabadult, s akkor nevezték ki a lap élére. Rigó azt kéri tőle, hogy az újság következő számába írjon egy cikket arról: a bíró hülyeségeinek köszönhetően néhány huligán politikai botrányt kavart, mert ahol negyven embert összefognak, ott már történt valami, és ha valami történik, az politika. De — teszi hozzá bizalmaskodva a százados — a törvényességre ügyelni kell, hiszen új szelek járnak. Rákosi is mondott valamit arról Egerben, hogy Rajk nem volt egészen bűnös, és ennek beismerése oltári blama a cégnek, vagyis az ÁVH-nak.

A nézőtéren elég sok fiatal ült, de még a „felkészültebbek" közül is kevesen tudtuk, hogy mi is történt 1955 novemberében Egerben. Ám a kíváncsiságunkat felbirizgálta, s a vetítés után hetekig tartó „nyomozás" következett, mivel úgy éreztük, hogy az egy-egy szavas, mondatos filmbeli üzenetek mögött ott a lecke is. Az annyira titkolt kor tanúinak faggatása eredményesen végződött: a szovjet párt XX. kongresszusán Nyikita Szergejevics Hruscsov bebizonyította az addig hőn szeretett Sztálinról, hogy a világtörténelem legnagyobb bűnözője, s ezzel megingott Rákosi trónja is. Jugoszláv nyomásra felmentette Rajkot a titóista ügynökség vádja alól, de azt továbbra is hangoztatta, hogy ha nem is lett Belgrád kémje, az illegalitás idején a Horthy-rendőrségnek volt besúgója, tehát azért megérdemelte a kötelet.

Ezt azonban már senki nem hitte el neki, s Rákosi arra kényszerült, hogy nyilvánosság előtt tisztázza a Rajk-ügyet, de mivel Pesten nem akart — mert! — beszélni, Egerbe utazott, ahol váratlan fordulattal elvtársnak nevezte Rajkot, és a felelősséget Berijára s Péter Gáborra hárította. A helyzet viszont alig változott. Ha már nem is küldtek bitó alá koholt vádak alapján ezreket, az ÁVH önkényeskedései továbbra sem szűntek meg. A filmben egy parányinak tűnő ügy bemutatásával utal Kósa Ferenc rendező a mindent

átszövő, mindenkit markában tartó szerv működésére, az emberekkel való bánásmódra. A százados azt mondja a főszerkesztőnek (akit Kozák András személyesít meg) — idézem:

„A lefogottakkal irattam részletes önéletrajzot. Azokból kiderül, ki a hőzöngős, büntetett előéletű, visszaeső. Kiválasztom az alkalmas életrajzokat, átküldöm neked, s húszból már kanyarinthatsz egy (...) vezércikket. Hogy miért éppen húszból? Ide hallgass: Samu lett a SERNEVÁL igazgatója. Haver, mi neveztük ki. Namármost: a tervet teljesíteni kell... Viszont: a SERNEVÁL-nál, ahogy a neve is mondja, Sertéstenyésztő Nemzeti Vállalatnál büdös van... a disznótrágya büdös. Erről senki nem tehet, erre mondják a filozófusok, hogy akaratunktól független, objektív valóság. Emiatt azonban Samu állandó munkaerőhiánnyal küszködik. A melósok inkább elmennek Pestre trógerolni. Viszont: a sertéshúsprogram közellátásilag és közhangulatilag... Érted az összefüggést?... Ez is politika! Samu gyakran kisegít minket is, a sertésmáj nem pottyan az égből! Még tavasszal megígértem Samunak, hogy húsz dolgozót szerzek neki, világos..."

Balla Bálint szótlanul bólogat, hangja csupa keserűség, amikor azt kérdezi: *„Csak azt nem értem, miért kutyultad az iménti felszólalásodba József Attilát. Ő a szabadság rendjéről álmodott, és nem a rend szabadságáról.*" A százados flegmán replikázik: *„Nekem tökmindegy, ki miről álmodik!*" A főszerkesztő feláll. *„Nekem nem mindegy!*" — mondja, és elsiet. Ettől a perctől kezdve mintha egy krimit néznénk. Ám ebben az a rendhagyó, hogy itt a gyilkos egy rendőr, a nyomozó pedig olyan ember, aki nemrégiben szabadult a börtönből. Kint a bárány, bent a farkas, vagy fordítva, s a konfliktust fokozza az újságíró tisztességre törekvése. Elmegy a kórházba, ahol az operáló orvos közli vele: a bírón nem lehetett segíteni. *„Ennyi egy ember, öregem* — monologizál a doki —, *könnyű azt énekelni, hogy semmik vagyunk, és minden leszünk, a valóságban éppen az ellenkezője van.*"

A következő képsorok az éjszakai futballpályát mutatják, ahol a főszerkesztő gyufa fényénél vizsgálgatja a véres WC-kagylót. Majd nekifeszül, rángatja, kihúzza a folyosóra, a sportszertárban keres egy zsákot, beleteszi, s a kertek alatt viszi a batyut hazafelé. Azok a nézők, akik az 56-os esztendőt megelőző éveket ismerték, különleges izgalommal figyeltek, hiszen akkoriban ilyesmit csinálni egyenlő volt az öngyilkossággal. A filmbeli cselekmény itt már olyan vágányon fut, ahol elég egy parányi dramaturgiai tévedés, a szerelvény kisiklik. Mert a melodrámikus helyzetekben sem lehet egy kor szellemét sematikusan ábrázolni, hiszen akkor nem emberek harcolnak egymással, hanem morálfilozófiai tételeket mondanak fel

a színészek. S hiába a nyelvi skanzen tisztasága, ha nincs mögötte hihető tartalmú őszinteség.

A magyar filmgyártás mechanizmusával tisztában lévők tudják, hogy amíg közönség elé kerül egy produkció, hányféle szűrőn megy keresztül, bizottságok döntenek jelenetekről, dialógusokról, mosolyokról, könnyekről stb. Kósa, Csoóri és Sára azonban egy ravasz vasutas trükkjével kikerülik azokat a váltókat, amelyek a hatalom fellobogózott, plakátokkal teli állomására vezetnék a szerelvényt. Ám ez a szabálytalanság tűrhetetlen! A *Pártélet* művelődéspolitikai rovatában oldalakon át dorgálják az alkotóhármast, mert a masiniszták mindig arra kell menni, amerre a sín vezet. A kritikus észjárását leginkább a primitív szájbarágós didaktika jellemzi, hiszen többek között ezeket írja, bírálva a trió előző filmjeit is — idézem:

„Hosszabb elemzést érdemel majd annak kimutatása, hogy a megélt, megszenvedett személyes és nemzeti tapasztalatok kutatását hol váltotta fel előre megkonstruált elméletek megjelenítése, néha egyszerű elősorolása. Már az Ítélet*-ben fellelhető, és a* Hószakadás*-ban hibává nő, hogy a figurák saját jellemük belső törvényei helyett az alkotók tételeit mondják fel. A sütői veretű esszéisztikus mondatkötegek olyan dialógusokkal váltakoznak, amelyek már-már mosolyt fakasztóan lehetetlenek azoknak az embereknek a szájából, ott és akkor. A* Küldetés*-t hiba lenne egyértelműen tanmesének, netán rendezői-gondolkodói ars poeticának tekinteni, mint minden alkotás, a Balczó-portréfilm is elvisel sokféle értelmezést: ironikus távolságtartásról azonban alig beszélhetünk. Meglehet bizonyíthatatlanul, de hangsúlyozottnak véljük a film néhány summázatát: ‚ma már az igazság fontosabb számomra, mint az eredményesség...' és az ‚addig szépek az én elveim, amíg hatalommá nem fajulnak...' következtetéstől csak egy lépés a miszticizmus. Az, hogy a minden sikeréért emberfeletti módon megküzdő sportoló Istentől várja, hogy elrendezze az életét, nem örömünnep, de mégiscsak magánügy, itt azonban olyan teóriává magasztosul, amely a nincs más kiút következtetést sugallja."*

A falumbéli bölcs cigány mondaná az ilyen érvelésre, hogy *„Na, kiskomám, ezt kapd el, ne a náthát!"* Ezzel nem a cikkíró véleménynyilvánítási jogát vitatom, lelke rajta, ő így látja, de ha már tollat fog, ne a napi jelszavak alapján vesse papírra gondolatait. A múlt jelenbeli minősítése azért okoz gondot ma is a politikusoknak, mert a hajdani bűnök most sem veszítettek szinte semmit össztársadalmi érvényükből. Mint ahogy az 56-os forradalom előtti évek kultúrcárja, Révai József valójában elvetélt költő volt, kötete is megjelent, s humanizmusát egy versének sorai kitűnően illusztrál-

ják: *„Dögölj meg, apám, dögölj meg, anyám, dögölj meg, első tanítóm...!"*

Az *Alföld* folyóirat 1981 júniusi számában közölték a *Mérkőzés* irodalmi-forgatókönyvét. Azt nem állítom, hogy hibátlan mű, ám érdekes olvasmány. Ez a publikálás azért is jó, mert vissza lehet lapozni, sorokon töprengeni, az alkotókra szórt vádakat ellenőrizni. Például: hol mondják fel valóban a saját tételeiket, s mennyire mutatják be objektíven vagy szubjektíven a kor hibáit. Annyi bizonyos, hogy ha a szituációkat jelen esetben ki is találták, ennél sokkal vadabb dolgokat éltek meg, tapasztaltak az ötvenes években. Csoóri Sándor, akit ez a rendszer juttatott egyetemre, s lelkes dicsérője volt az új világnak egészen addig, amíg hat hónapos tüdőszanatóriumi kezelés után visszament a falujába, Zámolyra, s látta, mennyire hazudik a propaganda. A *Mozgó Világ* 1982 januári számában *Készülődés a számadásra* címmel egy interjúban mondja el a költő akkori élményeit. Rövid fejezetet idézek:

„Már telítve voltam eszmékkel, politikával, puffasztó reményekkel, amelyekről odahaza sorvasztó gyorsasággal le kellett mondanom. A kertek alatt éhenkórász fiatal borjúk szédelegtek. A gazdák nem tudtak nekik enni adni, de hallani sem akarták a bőgésüket. Miért nincs takarmány, amikor termett? Miért nyomorítják meg épp a legszegényebb újgazdákat, a volt cselédeket, amikor eddig is nyomorogtak? Kik azok az őrültek, akik karácsonykor is elvettetik a búzát a parasztokkal, a sár tetejére, csak hogy jelenthessék: a vetési munkákat, ha későn is, de befejezték? Miért nem vághat disznót a paraszt, amikor hízlal? És miért áll sorba reggel kenyérért, mielőtt kimenne dolgozni a határba? Kérdés kérdés nyakára lépett, és mindegyiktől én nyögtem és én szisszentem föl!"

Csoórinak az akkoriban írt versei hosszú hónapokig hevertek asztalfiókban, csak Nagy Imre programja után közölhette a *Csillag*ban a lelkéből kiszakadó, önátkozó panaszt: *„Csodás számokban, szép eredményekben / éltem rajongva, s nem láttam miképpen / hordja, cipeli vállain a népem / sorsának nehéz, túlfárasztó terhét... Nem ért fel hozzám őszinte panasz, / mely arról szól, hogy kevesül a bér, / hogy a paraszt, ki terményét leadja, / bizalmatlan és szűkölködve él..."* A nép igen, de az ÁVH-sok és kegyeltjeik — tegyük hozzá — nem, az ő asztalukra jut disznómáj s minden egyéb. A filmben valóban utalnak erre, ám ez nem fikció, vétkes fantáziálgatás. Mint ahogy a szerkesztőségi beszélgetés is azért élethű, mert Csoóri dolgozott az 50-es években újságíróként megyei lapoknál.

A *Mérkőzés*-ben van egy jelenet, amikor Balla Bálint nem akar egyedül dönteni arról, hogy a futballbíróval történteket milyen formában közöljék. Első változat: megírja a cikket saját nevében, vagy

úgy, mint a szerkesztőség vélekedése, és közösen tartják a hátukat. Nagy csönd. A titkárnő hozza a kávét, kínos kedélyeskedések, kanálcsörömpölés. A főszerkesztő érdeklődve, gyanakvás nélkül fürkészi az arcokat. Valaki végre megszólal: *„Szerintem ez az ügy nem ránk tartozik, nem vagyunk se futballisták, se rendőrök... Bízzuk ezt szakemberekre, nyomozzák ki ők, mi történt, írják meg a partitúrát, aztán mi elénekeljük. Addig egy mukkot se...*" Majd jelentkezik egy veterán — idézem:

„Elvtársak! Mi a mozgalomban mindig azt szoktuk kérdezni: jó ez nekünk? Mármint a szocializmusnak! Nem hajtjuk-e a kapitalisták malmára a vizet, ha mi itten kiteregetjük a szennyesünket. Mert a kapitalista azt várja, hogy mi kritizáljuk a szocializmust. A mi eszméink szépek, s ennek helyességét pozitív példákon kellene bizonyítani a világ proletariátusa előtt. Én is kinn voltam a meccsen, és szerintem annak a bírónak a működése nem volt pozitív, sőt, a taccsbíróé sem..."

Végül senki nem áll a főszerkesztő mellé azzal az indoklással, hogy az ágyúgolyóra nem kell masnit kötni. Balla maga írja meg a vezércikket, ám erről tudomást szerez a százados, s még aznap este nyomozókat küld az újságíró lakására, hogy tartóztassák le. Az ügyet Rigó Béla veszi kézbe, elsősorban azzal a szándékkal, hogy a veszedelmes tanút elhallgattassa, de legalább is a kölcsönös némaság cinkosságára rábírja. Ez nyilvánvaló zsarolás, a szerkesztő azonban nem áll kötélnek. Közben Dongót, a „csodacsatárt" — Koncz Gábor játssza kifogástalanul — vasutastiszti egyenruhába bujtatja az ÁVH-s főnöke, s elküldi egy kis faluba, ahol Balla apja bakter, és most ott van az újságíró felesége és kamaszfia. A primitív focista azt a feladatot kapja, hogy szaglásszon, de a spicli inkább iszogat, és megpróbál az asszony ágyába bújni.

Rigó és Balla harca tovább folytatódik. Ebben különösen az a figyelemreméltó, hogy mindketten ültek 1943-ban, majd Rákosi hatalomátvétele után egyikük ismét börtönbe kerül, másikuk viszont az Államvédelmi Hatóság századosa lesz. A figurák megszemélyesítése nem minden célzatosság nélkül érzékelteti, hogy a nagy orrú, harsány kiskirály és a népi származású, bajuszos szerkesztő kissé gyámoltalan, ám becsületes alakja egy sokat vitatott, de konkrétan ritkán kimondható jelenségre is utal. Kettőjük drámai összecsapása ott mélyül el, amikor a tiszt a szabadulás feltételeként arra kéri az újságírót, hogy a bíró temetésén ő mondja el a búcsúztatót, természetesen előre összeállított szöveg alapján. Balla ezt elvállalja. A sír szélén azonban nem szónokol. Nehézkesen, töredezetten buknak ki belőle a szavak — idézem:

„Az volna a dolgom, hogy városunk nevében búcsúzzak el

tőled, távozó embertársunk... Beszélnem kéne az imperializmus, a nacionalizmus, a huliganizmus veszélyeiről... Én azonban belenéztem a koponyádba, láttam a klozettot is, amibe beleverdesték a fejed. Gyalázat, ami veled történt, velünk is történt. Meg kellett volna óvnunk életed, de ezt a közös kötelességünk elmulasztottuk. Az egyetlen, amibe még belekapaszkodhatunk, az, hogy látunk. Még látjuk, ki az áldozat, ki a tettes, ki a tanú. Ítélkeznünk kell, mégpedig késedelem nélkül, különben elborít minket a félelem, a gyanakvás, a közöny... és megvakulunk... És megvakul velünk a történelmünk is... Ha maradt még emberi szándék a tettesben, jól tenné, ha itt, mindannyiunk színe előtt legalább elköszönne az áldozattól..."

S ekkor a főszerkesztő a századosra néz, és vár. A dermedt csöndben senki nem moccan. Rigó Dezső fejbiccentéssel jelt ad a fúvószenekarnak, cintányérok csörömpölnek, dobpergés! A nézőtéren ülőknek, akik ezt a kort tanúként megélték, ennél a jelenetnél bizonyára eszükbe jutott, hogy az orosz párt XX. kongresszusát követő hónapokban milyen izgatottan ültek a Nemzeti Színházban, ahol ebben az időben felújították Shakespeare *III. Richárd*-ját, erről a véres kezű, középkori gyilkosról szóló drámát, és szűnni nem akaró tapssal jutalmazták az írnok monológját: *„Finom világ! Ki oly ostoba, / Hogy ezt a durva csalást meg ne lássa? / De ki merész elmondani, amit lát? / Pocsék világ ez! Azért pusztul el, / Mert ilyen bűnökről hallgatni kell.*"

Az ártatlanul agyonvert bíró és Rajk László rehabilitált temetésének párhuzama világos, hiszen ott azok is díszőrséget álltak, akik a hóhérjai voltak. Ennél a ravatalnál is gyenge hangon búcsúztatták a kivégzettet, és hátul készenlétben állt az ÁVH-sok csapata. Ha az akkor készült filmhíradó-snitteket össze lehetne montírozni Kósa jeleneteivel, az „egyformaság" iszonytató lenne, csak az egyiken nyár van, a másikon ősz, október 6. És miről is beszélt Münnich Ferenc, aki a főszerkesztőhöz hasonlóan régi kommunista, de szintén félreállította Rákosi? Idézem:

„Neki nem adatott meg a nagyszerű halál, a hősök halála, őt a személyi kultusz mocsarából napfényre kúszott szadista bűnözők pusztították el. A személyi kultusz mocsarában termett a történelemhamisítás, a karrierizmus, a hagyományok megvetése és a törvénytiprás... Azok, akiknek nevében fájdalommal búcsúztatom Rajk Lászlót, harcolni akarnak azért, hogy országunkban megingathatatlanul erős legyen a szocialista demokrácia, a szocialista humanizmus, a törvényesség... Azt akarjuk, hogy soha többé ne legyenek Rajk-perek..."

És a tömeg itt is hallgatott. Aczél György szerint ezek az évek a *„marxizmus kritikus esztendei*" voltak. De mivel a szocialista

törvényesség és humanizmus ravaszabb fogalom, mint a fából vaskarika, a politikusok „fekete dobozokba" zárják a nekik nem tetsző dokumentumokat, s néhány elvtárs rejtegeti a kulcsot. Kósa Ferenc és alkotótársai azonban elkezdték feszegetni a ládikát, ezért gyorsan a kezükre ütöttek. Ám nem azonnal, az ötlet születésekor. A hatalom látszólag belement a „komámasszony, hol az olló" játékba. Olyan mondatok még elhangozhattak a filmben, hogy: *„A nyilvánosság mindig azokat védi, akiknek igazuk van, és azokat bénítja, akiknek rossz a lelkiismeretük. Ez az egyetlen esély az önvédelemre!"* — vélekedik kollégái előtt a főszerkesztő, de ennek tartalmi lényege már nem konkretizálható, nevezetesen: mennyire fél mindenki a brutális terrortól. A rendező tehát kénytelen a tőle szokatlan verbalitással utalni arra, hogy a politika aszerint lesz tisztességes vagy rohadt, amilyenre csináljuk.

A díszbemutatót követően, 1981 április utolsó napjaiban az országos lapokban sorra szedték ízekre a *Mérkőzés*-t. S ez több volt, mint a kort megélt bírálók esztétizálgatása, hiszen mindenütt a rovatvezetők vagy a párthű főmunkatársak ragadtak tollat, és verték el a port Kósán és csapatán. Nem egyszerűen ledorongolták a produkciót, hanem szabályosan szétbunkózták. A *Népszabadság* „agytrösztje" még arra is ügyelt, hogy külső szerzővel vetette fel a kardot, de ez a trükk nagyon átlátszó, mert a direktívákat valamennyien egy helyről kapták. Az MSZMP központi újságjában többek között ez olvasható — idézem:

„A történelmi idő konkrétságának ez a nagyvonalú kezelése arra a feltételezésre indít, hogy Kósa egy hátborzongató krimire törekedik, szándékosan keverve az időpontokat, s ezzel valamiféle parabolisztikus-allegórikus jelentést adjon a filmjének. Talán a politikai megbékélésnek azzal a koncepciójával kíván vitatkozni e vad, mesterségesen kiélezett és kicentizett meséjével, amit Gyurkó a Szerelmem, Elektrá*-jában fejtett ki... A vécécsésze szimbolikája — ez a primitív-durva játék a jelképekkel — nemcsak a gyilkosokra üt vissza, a mártírok emlékét is beárnyékolja. S a gyermeki ,igazságszolgáltatás' — amely végül is csak egy eszköznek használt balekot sújt — a maga csinálta ,végzetdrámájával' nem a megtisztulás, hanem a történelem reménytelenül kaotikus önkényességének, a bűnök szükségszerű újratermelődése láncolatának vészterhes próféciája..."*

A filmben fel-feltűnik egy gyermekarc, Balla Bálint kamaszfiának mindenre figyelő tekintete. A történet vége felé visszaérkezik a megyei rendőrkapitány — Bessenyei Ferenc játssza, észrevehetően Sztálinná maszkírozva —, maga elé hozatja az időközben dilibe csukatott főszerkesztőt, s akár egy kegyes félisten, igazságot

oszt szónokias fordulatokkal. De amit mond, az csuda ijesztő, s ugyanakkor finoman fogalmazott lecke is arról, hogyan kell értelmezni a szocialista demokráciát. Bevezetőjében azt fejtegeti, hogy addig érdemes ugrálni, amíg fejünket nem verjük a mennyezetbe, ami mostanában elég alacsony. *„Akkor ereszkedjünk négykézlábra!"* — jegyzi meg az újságíró idegesen, ám a főkapitány leinti, és folytatja a prédikációt — idézem:

„Amikor Pesten járok, mindig kimegyek az állatkertbe. Nézem ezeket a hatalmas sasokat, és azt gondolom, lám, ezek a madarak szabadok... Kétségtelen, hogy repülésüknek van egy bizonyos, kupolaszerű határa, de azon belül békésen röpködhetnek... mert a szabadság fölismert szükségszerűség, és ők ösztöneikkel felismerték, meddig repülhetnek... és soha nem verik bele szárnyukat a rácsba. Szerintem ez a természet csodája. Ha tollforgató lennék, nem a klozettekről írnék, hanem megénekelném ezt a nagy érzést egy költeményben..."

Balla Bálint a halántékát dörzsölve hallgatja, majd csöndesen olyasmit motyog, hogy netán ezeket a madarakat ki is lehetne onnét ereszteni, mert sajnálja a sasokat. Jobb sorsra születtek. *„Egyébként* — teszi hozzá — *a történelemből kizárólag az a szükségszerűség következik, hogy a néphatalom valóban a nép hatalmává váljék. Minden más — valamilyen kisebbség élősködése a többség fölött. Nyugaton a kapitalistáké, itt meg a maguké. És állítom, hogy ezt a zsugorított életet nem a béke parancsolja ránk..."* — fejezné be a vitát, de még hosszasan civakodnak arról a rendszerről, amelyikben büntetlenül agyon lehet verni ártatlan embereket, a szemtanúkat őrületbe kergethetik, vagy besúgásra kényszeríthetik.

Az utolsó képsorok peregnek. A falusi bakterházban reggelizik a kamaszfiú. Anyja még alszik, öregapja kora hajnalban elment, hogy füvet hozzon a nyulaknak. Az udvar felé nyitva az ajtó, azon át látja Ferkó, hogy a dűlőúton rendőrségi autó közeledik. Dongó, a spiclivé avanzsált „csodacsatár" felébred a zúgásra, riadtan kiugrik az ágyból. Néhány pillanatig kétségbeesetten áll, aztán előkotorja belső zsebéből a pisztolyt, s a félig kitárt ajtó mögé húzódik. A fegyver villanására Ferkó mozdulatai megdermednek. A rendőrségi kocsi megáll a kapunál, először Rigó Dezső százados, majd Balla Bálint főszerkesztő száll ki belőle. Közelednek a házhoz. A kamaszfiú szemében megnevezhetetlen aggodalom, látja Dongó kezében a fegyvert, s figyeli közeledő apját. Hirtelen elborul az agya, s a nála lévő késsel ráront Dongóra, és teljes erejével hátba döfi. Apa és fia dermedten nézik egymást, Ferkó szemében férfias fények csillognak, majd falfehér arccal kisomfordál az udvarra, onnét megy tovább a sínek mellett. A toronyban lassan, méltóságteljesen lengeni

kezd a harang, néhány néma lódulás után a szíve megüti az oldalát.

Az érc csengése a csontjainkba hatol, odaragaszt a székhez, s a kimerevített filmkockán azt látjuk, hogy a zajra felriadt galambok tovasuhannának, de beszorulnak a harang nyelve és fala közé. S ott ül egy kamaszgyerek, akinek erkölcsi érzéke föllázadt, és első pillanatban ésszerűtlennek tűnő gyilkosságban tört nála utat az igazságtevés kényszere. Mert a fiataloknak nincs érzékük a megalázó kompromisszumokhoz. Ha ezt a jelenetet lefordítjuk a politika nyelvére, akkor telítődik meg igazi tartalommal, nevezetesen: az erkölcsileg kompromittálódott hatalom hiába próbálja elsimítani a maga kavarta hullámokat. S ez a szabály nem csupán a bemutatott korra érvényes. Egy generációt el lehet gyávítani, ám az utánuk jövő nemzedék nem törődik bele a mindent elkenő elvtelenségbe, a revolverrel hadonászó elvtársak kegyetlenkedéseitől sem riad meg.

A film ugyan végletesen leegyszerűsítve mutatja be az 1956 előtti kor tragédiáit; a közbűntény és magánbűnözés síkjára emeli át a törvénytelenségeket, de nem tehet mást, hiszen az ÁVH hajdani vezetői, a politikai élet prominensei most is olyan székekben ücsörögnek, ahonnét mindenkit szemmel lehet tartani. Nekik nem szokatlan a köpönyegforgatás, nincs az a hatalom, amit ne szolgálnának odaadó hűséggel. A politikai bizottság egyik „örökös tagja", Apró Antal, aki annak idején megszavazta Rajk halálos ítéletét, aztán ennek ellenkezőjére adta voksát, aki hűséget esküdött Nagy Imrének, s utána elsőként járult hozzá bukásához, így szónokolt azon az októberi temetésen — idézem:

„Tanulva a múlt hibáiból, mindent megteszünk, hogy soha többé olyan szörnyűségek ne forduljanak elő, mint amilyennek drága elvtársaink áldozatul estek... Sokakban felmerült a kérdés, vajon mi a biztosíték arra, hogy hasonló törvénytelenségek, törvénysértések a jövőben nem fordulhatnak elő? Ez jogos kérdés... A biztosíték erre a párt, a biztosíték mi vagyunk, mert megvan bennünk a képesség és szilárd elhatározás, hogy tanuljunk a múlt hibáiból..."

Az kétségtelenül igaz, hogy a mai helyzet sok mindenben nem hasonlítható 1956 nyarához, de a komprádor szélhámosság nem szűnt meg, s továbbra is Rigó Bélák védelmezik a félresiklott, rossz politikát, s most is vannak angyali gyanútlanságú, szent naivitású alkotók, akik a múltra borított fátyolt rángatják rendületlenül, s kérdezgetik: Elvtársak, ki rejtegeti még mindig a „fekete doboz" kulcsát?!

Ám hiába várnak feleletet, csak a félrevert harang zúgása jelzi, hogy gyarapodik azok száma, akik naponta megvívják csatájukat, mert tudják: az önismeret a nemzet szíve!

FLÓRIÁN TIBOR

Isten tenyerében

A tavasz újra madarait
küldi hozzám,
s virágillatot.
Számadást nem kér éveimről,
múltamat nem kérdi,
s a hamis jövő színeivel
szórja tele a jelen útjait.

Ha most nem lennék józan,
ismét utána rohannék,
s belevetném magam
a múló örömöt ígérő folyóba.
De már tudom, hogy az én folyóm
nem visz többé a föld tengerei felé.
A lázadás tengere bennem van,
s régóta tengerré duzzadtak gondjaim
a magyarért s az emberért,
kikben a közöny elfojtotta a félelmet,
s kábult aggyal a jelent szürcsölik.

Milyen tenger az,
melynek gond és félelem
ütemes dagálya porlasztja partjait?
Az én folyóm mindig
a béke és szabadság tengerét
kereste,
s már régen vallom:
— a hitetlenekkel mindig szemben —
ilyen tenger
csak az Isten tenyerében van.

WASS ALBERT

Valaki tévedett

A fiú már végzett a bombákkal, és még csak a röpcédulák voltak hátra. Keze lassú, megszokott mozdulattal nyúlt az emeltyűhöz, és a gép engedelmesen fordulni kezdett. Végigsimított kissé sápadt homlokán, mintha a fáradtságot akarta volna letörölni róla a kezével, és szeme céltalanul nézett tova a végtelen kékségben, melyet villanó kis aranyszálakkal szőtt tele a langyos őszi nap. Az anyjára gondolt, aki otthon, az óceánon túl vár reá, és egy pillanatra végigcikázott agyán újra az öröm: még csak három nap. Három nap. Aztán egy időre befejeződik ez az unalmas, egyhangú katonaélet a piszkos és olajszagú kis görög támponton, és kezdődik a szabadság. „Szabadság! — gondolta. — Otthon!" És halvány arca elmosolyodott az örömtől.

A gép már megfordult egészen. Szeme megkereste a bajtársak gépeit: a Johnnyét, a Bobét, a Joe-ét és a többiekét. Ott voltak mind, előtte és oldalt, szabályos távolságban. Valami jó meleg érzés fogta el, ahogy végigfutott rajtuk a szeme, valami biztonságos, nyugodt jó érzés. Akárcsak otthon lennének, hadgyakorlaton. Egy pillanatig szinte sajnálta egy kicsit, hogy itt kell hagyja őket egy időre. „Olyan minden, mint egy szép, csak egy kissé hosszúra nyúlt hadgyakorlat — gondolta — ez az egész *business,* amit háborúnak neveznek." Majd hirtelen eszébe jutott, hogy három nap múlva az otthoni utcákon rámosolyognak majd a nők, ha meglátják az egyenruháját. Mert szép és büszke dolog az Államok egyenruháját hordani s az Államok lobogója alatt beröpülni messze idegen országok fölé, és halált osztani a gonoszaknak, és szabadságot vinni az elnyomott népeknek.

Erre gondolt, és hasonlókra, és szeme nem is vette tudomásul azokat a kis fehér füstgomolyagokat, melyek itt-ott kinyíltak az ég végtelen kékségében, mint valami furcsa fehér virágok, és azt jelentették, hogy valahol lent a földön légelhárító ütegek köpködik fölfelé a halált. A földből semmi sem látszott, csak valami ködszerű,

szürke füst, és a fiú nem is volt kíváncsi arra, hogy mi van a füst alatt, mint ahogy arra sem gondolt egy pillanatig sem, hogy az a füst égő házaktól származik, melyeket az ő bombáik gyújtottak föl.

Keze lenyúlt a papírcsomó után, és másik keze már nyitotta is gépies mozdulattal a ledobónyílás ajtaját. Szeme érdektelenül siklott át a nyomtatott, vastag betűk fölött, az idegen nyelvű szavakon, melyek az ő számára nem jelentettek semmit. És ekkor történt, ebben a pillanatban. Keze még markolta a röpcédulákat, amikor valami nagyot csattant valahol. A gép teste megremegett, vakító fényesség csapott ki valahonnan, és feje beleütődött az ülés mögötti acélfalba. Ami ezután következett, arra sohasem tudott visszaemlékezni egészen tisztán. Csupán egy rettentő félelemérzésre emlékezett, mely hirtelen végigborzadt az egész testén, mint egy láthatatlan marok szorítása, és megbénította a gondolatait. Minden, ami ezután történt, valószínűleg a hosszú kiképzési évek alatt belerögződött gyakorlat volt. Arra tért magához, hogy lebeg a levegőben. Az ejtőernyő vállszíja horzsolta a testét, és első önálló gondolata az volt, hogy megcsavarodott a szíj, ahogy újoncoknál szokott, akik még nem szokták meg az ugrást. Nehány másodperc eltelt, amíg rájött, hogy nem odahaza van gyakorlaton.

Újra elfogta a félelem. De ez most tudatos félelem volt. „Hősi halál... Hadifogság... Agyonverték a nácik...'' Ilyen szavak cikáztak végig az agyán, összevissza, ahogy hirtelen fölrémlettek a kantinban olvasott újságcikkek vastag betűiből.

Később, ahogy egy lassú szellőben libegve egyre alább ereszkedett, arra gondolt, hogy vajon milyen messze is lehet idegen területen. Próbálta fölértékelni *mile*-okban a távolságot, és kiszámítani, hogy hány *mile*-t lenne képes gyalogolni naponta. Keze megkereste az övén csüngő egyetlen fegyvert, a szolgálati pisztolyt, és rádöbbent, hogy csak nyolc golyója van, mert a tartalék táskába cigarettát tett, és csokoládét. Már orrában érezte a füst maró szagát, és arra gondolt: bizarr és bosszantó tréfa lenne, ha éppen abba a tűzbe esne bele, amit az ő bombái gyújtottak föl. Próbálta átfúrni szemeivel maga alatt a füstöt, hogy megláthassa a terepet, melyen földet kell érnie, de nem sikerült. Most már nem gondolt sem az anyjára, sem a szabadságra többé. Érezte maga alatt az idegen föld közelségét, és már csak az ijedt állati ösztön gondolkozott benne, hogy megmentse valamiképpen az ereiben remegő életet.

Aztán földet ért a lába. Ez a föld úgy emelkedett ki a füstből, mint egy élettelen, fekete sziget. Önkéntelenül összehúzta magát a beleidegződött gyakorlat szabályai szerint, és guruló mozdulattal bukfencezett nehányat, mint annak idején otthon a gyakorlótéren. De az idegen föld kemény volt, és goromba. Nem is föld volt, hanem

szögletes kő és éles acél. Egymásra dobált kőhalmaz, melyből elhajlított csövek és vasrudak meredeztek elő. Megkapaszkodott, lefejtette magáról az ejtőernyő szíjait, és gyorsan hasra vetette magát egy mélyedésben. Keze keményen és elszántan szorította a pisztoly hideg markolatát. De sehol nem mozdult semmi. Furcsa, zsibbadt csönd volt, s a csönd mélyén valahol motorok zúgtak, egyre halkuló zúgással. Fájdalmasan nyilallott bele a gondolat, hogy a bajtársak hazatérő gépeinek zúgása ez. Olyan eleven volt ez a fájdalom, hogy könnyet sajtolt a szemeibe. Aztán a tompa csönd fölszívta ezt a zajt is, és csak a ködszerű, finom füst maradt, mely úgy ülte meg a nyirkos és idegen őszi levegőt, mint valami keserű átok.

Sokáig lapult ott, és várt, de nem mozdult semmi. Aztán óvatosan előbbre csúszott a kövek között. Itt-ott sercegve füstölgött valami fadarab. „Egy ház romjain vagyok — gondolta —, egy náci ház romjain. Ilyen hát egy náci ház." Nemsokára sima betonra került. „Utca— gondolta —, náci utca." Friss szél lebbentette meg a szürke füstfüggönyt, és egy pillanatra tisztán láthatta az utcát, a romsort, melynek helyén valamikor házak állottak, és valami döbbent borzongást érzett a különös és vad látványtól. „Házak" — gondolta, de a szeme nem tudott látni egyebet, csak alaktalan kőhalmazokat, bedőlt falakat, égre meredő kéményeket, füstölgő gerendákat, elhajlított vascsöveket, tépett drótokat, darabokra szaggatott fákat és porló vakolatot. Képzelete nem tudta visszaépíteni a házakat. Sohasem látott még ilyesmit, és minden idegszála tiltakozott az ellen, hogy életet képzeljen el a romok helyére.

„Meg kell várjam az éjszakát" — gondolta. Óvatosan körülkémlelt. Szemközt, a túlsó utcasoron, egy tömör épület még valamennyire állt. Csak a teteje hiányzott, és a hátsó része. Boltozatos kapubejárata sötéten emelkedett a romok fölé. Sietve osont át, és behúzódott a kapu alatti félhomályba. A vastag kőfalakon hosszú repedések húzódtak végig, s az épület hátsó részének helyén mély bombatölcsér ásított. Kő, mészpor, vakolat, kettéhasadt fadarabok töltötték meg a kapualjat. Azok közé húzódott be. Vackot túrt magának a törmelékben, és várt. Az éjszakát várta.

Lassan telt az idő. Arra gondolt, hogy néhány perccel ezelőtt még az Egyesült Államok repülőgépjén mint az Egyesült Államok repülője úgyszólván amerikai földön volt. És most? Szeretett volna visszaemlékezni a térképre, mely ott csüngött a vezetőülés előtt, hogy legalább a nevét tudná annak az országnak, melynek földjére került. De egyedül a vörös vonalra tudott emlékezni csak, amit a parancsnok keze húzott a térképen indulás előtt, s melynek végén ott volt az ismert piros kör: a bombaledobás helye. „Furcsa — gondolta —, sohasem érdekelt, hogy hova dobom le a bombákat."

Cigarettára gyújtott, aztán kuporgott a törmeléken, és fújta maga elé a füstöt. Valami furcsa, nyomott hangulat nehezedett reá, talán a romokból áradt ez a megmagyarázhatatlan érzés. A törmelék között fekete kartonlap hevert, könyvfödélnek látszott. Gépiesen nyúlt ki utána a keze, csak úgy unalomból. Forgatta. S akkor egyszerre megakadt a szeme valamin. A könyvfödél belső, fehér oldalán elmosódott kézírás látszott, halvány, tintával rótt betűk: „God is love." Az Isten szeretet. És alatta: „A pittsburghi egyház ajándéka a magyar testvéregyháznak." Még egyéb is lehetett ott, de csak a halvány tintanyom látszott, a szavakat lekaparták óriási körmök.

Kezében tartotta a roncsolt bibliafödelet, és arra gondolt, hogy ez a könyv valamikor az ő hazájából indult útnak, hogy hírül hozza ide messzire egy másik népnek, hogy Isten szeretet. „Érdekes — gondolta —, talán a bomba, amelyik széttépte, szintén Pittsburghból jött ide, és még az is lehet, hogy ugyanaz a kéz szerelte föl reá a gyújtást, amelyik ezeket a szavakat a Bibliába írta. Érdekes az élet — gondolta —, igazán érdekes. S az Isten szeretet." Hallotta már ezt valaha, vagy csak rémlik, mintha hallotta volna?

Ült, ült a törmeléken, kezében a tépett bibliafödéllel, mely azt hirdette a holt romok között, hogy Isten szeretet, és régi vasárnapok jutottak az eszébe, amikor egyik kezét az anyja fogta, másik kezét az apja, és úgy mentek be a templom ajtaján. S bent furcsa, mély csönd volt, orgonaszó és csönd, és az orgonaszó mögött valahol az Isten.

Szirénabúgás riasztotta föl. Éles, vonyító hang, mintha egy óriás vert kutya vonyított volna föl a romok közül az égre. Valahol egy gépkocsi tülkölt, síp visított. Nehány pillanatig dobogó szívvel figyelte a zajokat, amíg megértette, hogy miről van szó. Véget ért a légiriadó. Az emberek előbújnak a légoltalmi pincékből. A katonák. A nácik. Az ellenség. Nehány perc múlva már megtalálhatják, és akkor...? Beljebb húzódott a sötét sarokba, és körmeivel lyukat ásott magának a törmelék között. Aztán belefeküdt a gödörbe, megvizsgálta a pisztolyát, és várt. „Nem adom olcsón magamat" — gondolta, és valami tépő keserűség fogta el, mert eszébe jutott, hogy három nap múlva szabadságra mehetett volna, és most már nem lehet semmi a szabadságból. Talán meg kell halnia nemsokára, és sohasem láthatja többé az anyját. Aztán csak gunnyasztott és várt. Sokáig. Az idő nyúlósan veszett bele a semmibe, olyan volt, mint egy megfoghatatlan, ijesztő, szürke massza, mely végefogyhatatlanul folyt alá a romokról, és maga alá temette a kusza gondolatokat. S ezen a hullaszagú csöndön át nagy-nagy messzeségből hallani lehetett a tűzoltók sípjeleit, motorok berregését és néha a tompa puffanásokat, ahogy valahol egy-egy házfal bedőlt. „Ez már

egy idegen világ — gondolta —, idegen életek, idegen emberek, ellenség, nácik."

Nem lehetett tudni, mennyi idő telt el. Egyszerre csak fölütötte a fejét. Valahol kopogtak. Tompán hallatszott a hang, akárha föld alól jött volna, és hirtelen rádöbbent, hogy valahol a gondolatok közt, a tudat alatt már jó ideje hallja ezt a kopogást. Figyelt. Valahonnan alulról jött a hang. „A pince — gondolta. — Emberek vannak a pincében. Rájuk dőlt az épület. Emberek. Kifogy a levegőjük, és meghalnak."

Gondolkodás nélkül ugrott föl. A beléje nevelt segítőkészség hajtotta. Körüljárta az épületet, és eszébe sem jutott, hogy megláthatja valaki. Kereste a pinceablakokat, de nem találta meg. Ha voltak olyanok, befödte őket a törmelék. A hang a boltív alól jött. „Kop... kop... kop..." Halkan, tompán, lassú időközökben. Mintha valaki nagyon takarékoskodna az erejével.

Talált egy vasrudat, azzal túrni kezdte a törmeléket a kopogás helyén. Hamarosan kőpadlóra bukkant. Jó idő beletelt, amíg sikerült egy kőlapot kiemelnie. Megizzadt belé, és a lélegzete is zilált. De a kopogás hallatszott egyre, szünet nélkül a mélyből. „Kop... kop... kop..." A romfalak visszhangzottak az ütéseitől, ahogy vasrúdjával bontani kezdte maga alatt a pince boltozatát. Végre rés támadt a kövek között. Óvatosan tágította tovább. Lent abbamaradt a kopogás; mély, halálos csönd volt.

Az első, amit meglátott, egy kéz volt. Egy száraz, csontos férfikéz. Úgy nyúlt ki a fekete üregből, mint egy könyörgés. Lehasalt, és benyújtotta ő is a kezét. Érdes ujjak szorítását érezte a tenyerén. Húzni kezdte fölfele. Először egy poros, kopott kabátujj jelent meg, aztán egy borostás, szürke férfiarc. Idősebb ember arca, ősz hajjal a sápadt halánték fölött. Csontos, beesett arc.

Kint az üreg peremén az ember föltápászkodott, aztán csodálkozva rámeredt a fiúra. Idegen nyelven mondott valamit. Vagy kérdezett? A hangjából nem lehetett kivenni tisztán. De mindegy is volt, hiszen nem értette a szavakat. És ebben a pillanatban döbbent rá újra, hogy hol van. Ellenséges földön, ellenség között.

Talán önkéntelenül is tett egy mozdulatot, vagy rajta volt az arcán, mert az öregember mintha meglátott volna valamit. Sóhajtott, aztán legyintett a kezével. Majd szó nélkül intett neki, és lehasalt a lyukhoz. Megértette a mozdulatot, és azonnal melléje hasalt. A válluk összeért a gödör fölött, de az érintés nem volt ellenséges.

Egymás után nyolc asszonyt húztak föl a betemetett pincéből. Férfi egy se volt közöttük, csak nyolc sápadt, riadt tekintetű nő, akiknek arcán ott reszketett még a halál lehelete. Mikor a nyolcadik is fönt volt, az öregember fölkelt a földről, és leverte térdeiről a port.

— Nincs több? — kérdezte a fiú, de az öregember nem értette meg a kérdést.

A nők gyanakodva nézték az egyenruháját, és nehányan összesúgtak. Aztán kilépett közülük egy fiatal leány. Sötét kendő szorította le a haját, és az arca sápadt volt, akár a halottaké. De a szája kemény, szinte szigorú. Nagy, sötétkék szemeit rászögezte a fiúra.

— Maga angol?

A fiú úgy megörült az otthoni szónak — pedig idegen volt a kiejtés —, hogy önkéntelenül széles mosolyra nyílt az arca.

— Nem, amerikai. Maga tud angolul?

A leány mintha nem hallotta volna a kérdést.

— Repülő? Talán lelőtték a gépjét?

— Igen — felelte boldogan, hogy beszélhet valakivel. — Maga amerikai szintén? — Érezte, hogy a kérdés ostoba, de önkéntelenül szaladt ki a száján.

A leány megrázta a fejét.

— Nem. Magyar vagyok — felelte szinte szigorúan —, és ezek itt mind magyarok, mint én. Maga azt kérdezte előbb, hogy csak ennyien vagyunk-e? Hát én felelek most magának: igen, most már csak ennyien. A többiekre ráomlott a pince. Bomba döntötte rájuk a pincét, és meghaltak. Lányok, asszonyok, gyermekek. Mind magyarok. Mind keresztyének. Maga keresztyén?

Érezte arcán a nagy, sötétkék szemek vádló izzását, és lehajtotta a fejét.

— Igen — felelte halkan.

Egy pillanatig csönd volt. Aztán az asszonyok suttogni kezdtek egy érthetetlen idegen nyelven, és tudta, hogy róla beszélnek. Elfordult, és odébbment nehány lépéssel. Nézte a megrepedt falat, és arra gondolt, hogy tulajdonképpen milyen zavaros mindez. Templom, keresztyénség, háború, bombák, romok, emberek. Nyugtalanító zűrzavart érzett magában, és szinte megnyugodott a gondolattól, hogy nemsokára föllármázzák ezek az asszonyok a környéket, és jönni fognak a katonák, akik szintén egyenruhát viselnek majd, mint ő, és akikről tudni lehet, hogy ellenség.

Egy idő múlva valaki megérintette a karját. Az öregember volt. Intett a fejével, és a nézése nem volt ellenséges. Mondott is valamit, de nem értette meg a szavakat. Csak a jelentőségüket értette meg azonnal. Az öregember azt akarta, hogy menjen velük. Vállat vont. „Úgyis mindegy" — gondolta, és valami nagy-nagy fáradtságot érzett egyszerre. Aztán zsebre dugta a kezeit, és megindult az öregember mellett az asszonyok után.

Szótlanul haladtak a romok között. Néha egy-egy asszony megállt, ránézett egy kőhalomra, és mondott valamit. Nehányan a

szemükhöz emelték a kezüket, és sóhajtottak. Aztán mentek tovább. Lehajtott fejjel, szótlanul, szomorúan, mint akik temetésen vannak. Néha valamelyik fojtottan fölzokogott, de nem lehetett tudni, hogy melyik volt, olyan tömötten mentek egymás mellett. Minden hang úgy nyilallott bele a fiú szívébe, mint egy-egy éles kés. „Az otthonaikat siratják — gondolta —, talán a szüleiket." És valahogy úgy érezte magát, mint a gyilkos, akit végigvezetnek egy borzalmas tett színhelyén. A délután már alkonyatba fulladt. Köd és füst ült az egymásra dőlt házroncsokon, és keserű halálszagot árasztott. Próbálta elterelni a gondolatait a romoktól. Próbált a katonákra gondolni, akikkel nemsokára szembe kerül. Vallatni fogják? Verni? Kivégzik azután? Nem lenne jobb azonnal kézbe vennie a pisztolyt, és úgy halni meg, katonához illően? De a gondolatai csak félig voltak ezeknél a kérdéseknél. Hátterükben ott álltak a romok, kormosan, vádlón, rettenetesen szomorúan, és érezte, hogy az egész háborúnak, az egész hősködő katonáskodásnak nincsen értelme többé, mert hiszen a romok alatt gyermekek vannak, és asszonyok, gyermekek és asszonyok, és hogy mindez valami szörnyűséges tévedés...

Egy idő múlva a kék szemű leány hátramaradt az asszonyok közül, bevárta a fiút.

— Mennyi minden volt ezekben a házakban, ha tudná — kezdte nehány lépés után, és a hangja fátyolos volt, és keserű. — Gondolja el: milyen lassan épül föl egy-egy ilyen ház. Mennyi minden kell ahhoz, hogy otthonná legyen. Mennyi idő, mennyi munka, mennyi élet. Gondolt már erre valaha? Emberek dolgoztak egy életen át, dolgoztak, és álmodtak egy saját otthonról, amíg végre fölépíthették a gyermekeiknek. Sokszor csak az unokáiknak. Beleépítették az egész életüket, hogy hallhassák benne az unokák kacagását. Aztán valaki csak ledob egy olyan bombát a levegőből. Ugye, egészen könnyű munka? Csak egy kis mozdulat bizonyára, valami emeltyűt kell megmozdítani, vagy ilyesmit? És az egészből semmi sem marad. Egy egész életből semmi sem marad. Még az unokák se. Nézze, ez itt iskola volt. Tegnap még zsivajgott benne a sok kis öröm.

— Hallgasson — mondta a fiú rekedten és szinte durván —, hallgasson, az Isten áldja meg!

Szeme iszonyodva meredt arra a torz, sötét halomra, mely valaha iskola volt, és látta maga előtt az otthoni városka iskoláját a sok zsivajgó, vidám gyermekkel. A leány ránézett, és szája szélén megrándult egy keserű vonás.

— Miért hallgassak? Ha magának joga volt ledobni a bombákat, nekem jogom van beszélni róla.

— Nem az én hibám — felelte a fiú szinte haragosan —, ez a háború.

A leány megrázta a fejét.

— Nem tudom. Én ehhez nem értek. Én csak azt tudom, hogy itt élet volt, és most nincs, és hogy az élet maga az Isten, s aki kezet emel ellene, Istenre emel kezet. Maga tudja ezt?

A fiú megállt.

— Hát öljenek meg! — felelte keserűen, dacosan. -- Mit tehetek én egyebet? Öljenek meg!

A leány szomorúan elmosolyodott.

— És akkor föltámadnak azok, akik meghaltak? — kérdezte. — Épek leszek újra a házak, és visszatér ide az élet? Ó, maguk férfiak, maguk katonák...! Jöjjön, mindjárt este lesz, és két hónapja nincs világításunk.

Szótlanul haladtak tovább, egymás mellett, hárman, ő, a leány s az öregember. Itt-ott egy-egy épen maradt ház meredezett elő a romok közül, megrepedt falakkal, kitört ablakokkal. Az asszonyok rendre elszéledtek a romok között, s már csak ők maradtak hárman. Aztán egy ház előtt az öregember megállt, és halkan tanácskozott a leánnyal. „Rólam beszélnek — gondolta —, hogy miképpen adjanak át a náciknak." És szinte jólesett erre gondolnia.

— Jöjjön! — mondta hirtelen a leány, és megindult a ház felé.

Engedelmesen ment utána. Az öregember sóhajtott, és leült egy kőrakásra. A ház előtt kis kert volt, de omlott vakolat és tört üveg hevert a virágokon. Holtan és üresen ásítottak az ablakok, és a fiú önkéntelenül megborzongott, amikor beléptek a sötét kapualjba. „Ilyen házakban lakhatnak a kísértetek — gondolta. — S mennyi sok kísértet lehet itt." A leány kopogott egy ajtón. Ijesztően kongott a hang a megrepedt falak között. Valahonnan vakolat hullott a sötétségben, csak a zajt lehetett hallani. Olyan volt, mint egy denevérszárny suhogása. Összerezzent, amikor megmozdult a kilincs. Az ajtó nyílásából egy sápadt öregasszony arca nézett elő. A leány mondott valamit. Nehány pillanatig izgatottan suttogtak, aztán az öregasszony kitárta az ajtót, és hátralépett.

— Jöjjön! — mondta a leány.

Szürkület volt a szobában, ahova az öregasszony vezette őket, sötét folyosókon át. Az üvegtelen, holt ablakokon benyúlt az őszi este nyirkos keze, és árnyékokat ültetett az öreg bútorok mögé. Egy szekrény ajtaja csikorgott valahol. Aztán az öregasszony odanyújtott valamit a leánynak.

— Vegye föl! — mondta, és letette egy székre.

Odalépett, és megnézte, hogy mi az. Egy kissé viseltes, szürke férfiruha volt.

— Vegye föl bátran — hallotta a leány hangját az ajtóból —, akié volt, annak már nincs többé szüksége reá. Meghalt a hazáért.

Aztán az ajtó csikorgott, és ő egyedül maradt a szobában az idegen ruhával.

Egy darabig a ruhát nézte. Az ujjai kissé megkoptak, valószínűleg valamilyen munkától. A gomblyukban egy hervadt virág szomorkodott, és hosszú ideig csak ezt a hervadt virágot látta, mást semmit. Aztán az ablakon beszűrődő esti fény valahogy rávetődött a falon egy képre, és azt kezdte nézni, de a virágra gondolt még akkor is. A kép egy mosolygós arcú fiatalembert mutatott, sötét ruhában. Olcsó fényképnagyítás volt, de alatta bronz érdemkereszt csüngött a falon, és lent az asztalon karcsú vázában nehány szál fehér virág.

„Meghalt a hazáért" — ismételte el magában a leány szavait, és arra gondolt, hogy majd otthon az ő képe is megjelenik valahol egy újságban, és alatta is ez áll majd: „meghalt a hazáért". „Istenem — gondolta —, micsoda titokzatos nagy haza az, amelyikért itt is, ott is annyian meghalnak?"

Gépiesen vetette le az egyenruháját. „Meghalt a hazáért — motyogta magában —, meghalt a hazáért. Érdemkeresztet kapott. Katona volt. Náci volt. Hát a nácik is meghalnak a hazáért?" Valahogy úgy képzelte el eddig, hogy a nácik azok úgy halnak meg, mint a rablók. Nem a hazáért, valami másért. Valami csúnyáért és a közönségesért. De az a mosolygós arcú fiú ott a falon nem látszott rablónak. Olyan volt, mint egy diák odahaza. Vagy mint egy fiatal gyári munkás, aki vasárnap futballmeccsre megy.

A leány beszólt az ajtón:

— Készen van?

Még egyszer végignézett magán. Az idegen náci fiú szürke ruháján, aki meghalt a hazáért, a hervadt virágon a gomblyukban, és arra gondolt: egy leánytól kapta bizonyára. Vajon szőke volt, vagy barna?

— Ezzel mi legyen? — kérdezte, és az egyenruhájára mutatott.

A leány fölkapta a ruhát a földről, és begöngyölte egy asztalterítőbe.

— Még szüksége lehet reá — mondta —, most azonban veszedelmes lenne, ha megtalálnák. Jöjjön! Sietnünk kell.

Az öregasszony ott állt a folyosó sötétjében meggörnyedve. Amikor elmentek mellette, a fiú odafordult a leányhoz.

— Mondja meg neki, hogy hálásan köszönöm, amit értem tett.

A leány mondott nehány szót azon az idegen nyelven, de az öregasszony csak morgott valamit, meg sem fordult.

— Amióta a fia meghalt, mindig ilyen — mondta odakint a leány —, nem szereti, ha megköszönik, amit másokért tesz.

— Hol esett el a fia?

— A Kárpátokban. Az oroszok ölték meg. Vidám, jó fiú volt szegény. A mi férfiaink mind az oroszok ellen harcolnak.

Az öregember még ott ült a kőrakáson. Fölállt, nehézkesen és fáradtan, amikor meglátta jönni őket. Aztán mentek a szürkületben, az üres, elhagyott romutcán.

— Ismerte azt a fiút? — kérdezte egy idő múlva.

— A vőlegényem volt — felelte a leány egyszerűen —, de most ne beszéljen többet. Meghallhatja valaki. Itt nem szoktak angolul beszélni, és föltűnne.

Szótlanul mentek tovább. Itt-ott emberek matattak a romok között. Hajlott hátú, fáradt mozgású emberek. Úgy látszott, mintha kerestek volna valamit a törmelék között. „Talán az életüket keresik" — gondolta a fiú, és maga is elcsodálkozott a szavakon, amik önkéntelenül nyíltak ki az öntudatában. Egy útkereszteződésnél katonák jöttek szembe. Kíváncsian nézte őket, de nem talált rajtuk semmi különöst, s ezen egy kissé elcsodálkozott. Emberek voltak, egyszerű emberek, mint bárki más odahaza, éppen csak az egyenruhájuk volt idegen. A katonák nem is néztek rájuk, úgy mentek el mellettük döngő léptekkel, de fáradt arccal, szinte egykedvűen nézve a romokat, mint akik már sok ilyent láttak.

— Itthon vagyunk — mondta hirtelen a leány.

Kis kert közepén egy alacsony, földszintes ház állott. Előtte mély bombatölcsér csúfította az utcát, és a fölszaggatott kövek ledöntötték a kerítést is, és törmelékkel töltötték meg a virágágyásokat. De a ház állott még. Ablakai ennek is üveg nélkül, üresen tátongtak, s a falain mély sebeket hasítottak a repeszdarabok. De a ház azért állt még. Csak a gyümölcsfák törtek le körülötte, csak a födeléről hullottak le a cserepek, és pirosan lepték el törmelékeikkel körülötte a földet, akárha vér fröcsköltvolna oda iszonyú sebekből. Átmentek a megcsúfított kerten, az öregember kulcsot vett elő a zsebéből, és kinyitotta a barna tölgyfaajtót.

— Apa mindig be szokta zárni — mondta a leány, és mosolygott —, mintha az meg tudná védeni a bombáktól.

A küszöbön fehér papírlap hevert. A leány lehajolt érte.

— Röpcédula — mondta kissé gúnyosan. — Maguk dobálják ezeket is?

Egy pillantást vetett a papírlapra, és azonnal ráismert.

— Igen — felelte —, talán éppen én dobtam le ezt itt. Abban a pillanatban, amikor lelőttek.

Az öregember kinyitotta az ajtót. Bent sötét volt.

— Sajnos, nincs világításunk — mondta a leány —, de bent van még egy gyertya. És a kandallóba is tehetünk tüzet. Erre jöjjön!

Megfogta a kezét, és úgy vezette, mint egy gyermeket. Hosszú, sötét folyosón mentek át. Valahol egy ajtó nyílt.

— Itt álljon meg egy percre! — hallotta a leány hangját a sötétben, és a kéz eleresztette a kezét. Aztán kis idő múlva sercent egy gyufa, és egy gyertya kanóca lángot fogott. Ízlésesen berendezett kis szobában voltak. A padlón nehány szőnyeg, széles heverő a sarokban, könyvszekrény, íróasztal. Fehér márvány kandalló. Szeme az ablakot kereste, és nyomban megértette, hogy miért volt a szoba olyan sötét. Az ablakot vastag, fekete papír borította.

— Le kellett ragasszuk — mondta a leány egyszerűen, mintha magától érthetődő dologról beszélne —, ez az egyetlen lakható szobánk maradt, és világosságot csak akkor szabad gyújtani, ha lesötétítjük az ablakokat. Így aztán egyszerűen beragasztottuk. Legalább bent marad a meleg is. Foglaljon helyet.

A gyertyát betette az asztal közepén álló konzerves dobozba.

— Bocsásson meg egy pillanatra, valami ennivaló után kell nézzek.

Magára maradt. Nézte az idegen szobát, a képeket a falakon, a szőnyegeket, a leragasztott ablakokat és a pislogó gyertyát az ócska bádogdobozban. „Ez a háború — gondolta gépiesen —, ez a háború... Így élnek háborúban az emberek."

Egy idő múlva visszatért a leány, és fehér terítővel megterítette az asztalt.

— Hideget kell együnk — mondotta bocsánatkérően —, nincs gáz a konyhában, és a fánk is elfogyott. Holnap majd gyűjtök a romok közül.

Nehány szelet sötét színű kenyeret tett az asztalra, és krumplisalátát.

— Ebédtől maradt — mondta, és mosolygott —, egyebünk nincs. Maga persze máshoz van szokva, tudom. Az amerikaiak jól élnek. De ez rozskenyér, és a tápértéke elég magas. Lásson hozzá, ha éhes.

Éhes volt, erre most jött reá hirtelen. A rozskenyérnek különös íze volt, sohasem evett még ilyent.

„Ez hát a háború — gondolta magában. — Így élnek itt a népek. Borzasztó."

Később bejött az öregember is. Egy korsót tett az asztalra, és három poharat. A korsóban bor volt. Ízes, könnyű bor. A harmadik pohár után a fiú megkérdezte:

— Hogy lehet, hogy maguknak nincs ennivalójuk, de boruk van?

— Az ennivalót összeszedték a katonáknak, de a bort nem — felelte a leány komolyan. — Egyébként a saját szőlőnkből való.

— Minden ennivalót elvettek maguktól a nácik?

A leány csodálkozva nézett reá.

— Nem értem, miről beszél. A nácik az egy politikai párt Németországban. Mi itt magyarok vagyunk, és háborúban állunk az oroszokkal. Nem voltunk fölkészülve erre a háborúra, és nem tudjuk élelmezni a katonáinkat, akik a határokat védik. Így hát természetes, hogy mindent oda kell adjunk, ami ehető. Mi éhezhetünk, de ők nem. Mert ők bennünket védenek.

A fiú hallgatott. Nem értette, hogy miről van szó. Ezek itt védekeznek, és nekik is ezt mondták odahaza, hogy védelemből kell fegyvert fogni. Valaki hazudik itt. De ki?

— Nézze — kezdte el egy idő múlva, és közelebb hajolt a leányhoz —, én ellenség vagyok, és maga rejteget engem. Ez azt jelenti, hogy maga nem ért egyet azokkal, akik a háborút csinálták. Ez azt jelenti, hogy maga nem ért egyet ennek az országnak a kormányzati rendszerével. Akkor pedig nem tudom, hogy mégis miért...

A leány fölemelte a kezét, és a kezében megvillant az a kis fehér papírlap, amit fölvett a küszöbről.

— Egy pillanat — mondta a leány —, bocsásson meg, hogy közbeszólok. Értem a szavakat, de nem értem az értelmüket. Itt valami tévedés kell legyen. Először is maga nem ellenség ezen a földön, mert maga amerikai, s mi magyarok vagyunk. Másodszor, én nem tudom, hogy kik csinálták ezt a háborút, de azt tudom, hogy szívvel-lélekkel egy vagyok azokkal, akik ezt az országot meg akarják védeni a pusztulástól, a bolsevista veszedelemtől, és az életüket adják oda ebben a kétségbeejtő, kilátástalan tusában, hogy valamiképpen távoltartsák tőlünk ezt az ázsiai hordát. Amit én nem értek, az, látja, egészen más. Nem értem, hogy miért akarnak maguk elpusztítani bennünket, maguk, amerikaiak, és ha már el akarnak pusztítani, akkor minek dobálják le ezeket a hazugságokat közénk?

Letette a röpcédulát az asztalra, a fiú elé.

— Az van ezen — mondta a leány, és olvasni kezdte a fekete betűs írást: — „Magyarok, tegyétek le a fegyvert! A fölszabadító orosz csapatok a békét és a szabadságot hozzák! Rázzátok le magatokról a náci rabszolgajármot! Amerika népe garantálja országotok függetlenségét és szabadságát!" — Kis szünetet tartott, aztán lassú hangon folytatta. — Nézze, én nem tudom, hogy hol van itt ez a náci rabszolgajárom, amit le kellene rázni. De tudom azt, hogy mi az, amit az oroszok hoztak. Tudom, mert a hazám egy része már a kezükön van, és a menekülők ezrei beszélnek arról, ami ott túl, a front mögött történik a falvakban és a városokban. Én csak egy egyszerű egyetemi hallgató vagyok, és apám a régészet professzora az egyetemen. Lehet, hogy nem látjuk elég tisztán a világpolitikát. De higgye el nekem, azt az egyet világosan látjuk és tudjuk, hogy

miért kell éhezzünk és fázzunk, és miért kell harcoljanak és elessenek egymásután a testvéreink, apáink, vőlegényeink a fronton. Az életünkért és a népünk jövendőjéért!

Csönd volt a szavak után. Aztán a leány sóhajtott és fölállt.

— Bocsásson meg — mondta halkan —, tudom, hogy illetlenség ilyesmiről beszélni magával, aki vendég. És talán meg sem érti a szavaimat. Érzem, hogy valahol valami nagy tévedés van köztünk. Mi mindig tiszteltük és nagyra becsüljük Amerika népét, és nem tudjuk most megérteni, hogy miért akarnak elpusztítani bennünket. S főleg, hogy miért hazudnak nekünk békéről és szabadságról, amikor repülőgépeiken a halált hozzák, és ránk akarják szabadítani Ázsiát. Bocsásson meg, azt hiszem, ideje, hogy aludni térjen. Bizonyára fáradt. Mi is korán fekszünk le, mert, látja, a gyertya hamar fogy, és újat szerezni nehéz.

Azon az estén sokáig nem jött álom a szemére. Feküdt mozdulatlanul a tiszta, hűvös ágyban, és agya küzdött a zűrzavarral. Hol van az igazság? Ki csinálta a háborút? Hogyan lehetséges az, hogy őt ide küldték a szabadság védelmében asszonyokat és gyermekeket ölni, akiknek testvérei és vőlegényei ugyanakkor egy másféle egyenruhában a szabadságért halnak hősi halált? Micsoda szörnyű, ördögi kéz kavarta így össze a dolgokat? Nehezen aludt el, és álmában halott nők és véres testű gyermekek kísértették. De másnap napsütéses reggelre ébredt. Az üvegtelen, kitört ablak előtt, bombaszaggatta fa csonka ágán egy rigó ült, és vidám füttyökkel örvendett az életnek. „Az Isten szeretet" — ezek a szavak jutottak az eszébe önkéntelenül, amiket a pittsburghi biblia tépett födelén olvasott. „Az Isten szeretet" — ismételte félhangosan, és mosolyogva nézett bele az idegen ország napjába.

Öt hetet töltött az amerikai pilótafiú a magyar egyetemi tanár házában. Öt különös, különös hetet. Egy pillanatig sem érezte idegennek magát a családban. Részt vett az életükben, segített fát gyűjteni a romok közül, krumplit ásni a kertben, megosztotta gondjaikat és örömeiket. Csöndes estéken néha az anyjáról beszélt, és a leány némán ült a nagy karosszékben, és hallgatta, az öregember meg könyvei fölé hajolva dolgozott az egy szál gyertyalángnál. Néha megjelentek az égen az ezüstmadarak. Ilyenkor nem szaladt le az óvóhelyre a többiekkel, hanem kiállt a ház elé, a letarolt kertbe, és nézett föl az ismerős gépekre, és arra gondolt: „Talán abban ül Joe, abban ül Bob..." És mindez olyan furcsa volt, olyan különös és szomorú. Szeretett volna fölkiabálni nekik, hogy: „Vigyázzatok, én vagyok itt, tévedés az egész, valaki hazudott!" De a gépek magosan voltak, iszonyú magosan, elérhetetlenül, mint egy másik világ.

Néha bombákat dobtak a gépek. Ilyenkor vad fájdalom tépte belül, és sírt, mint hajdan, gyermekkorában.

Aztán öt hét után, egy napon ott voltak az oroszok a városban. Már napokkal azelőtt hallani lehetett az ágyúkat. Magyar és német katonák meneteltek az utcákon, porosan, tépetten és szomorúan. Menekülők szekerei nyikorogtak és csattogtak a kövezeten, pokrócok közé fektetett asszonyok, síró gyermekek, zord tekintetű férfiak a szekereken. Mintha valami rémséges, láthatatlan ostor hajtotta volna a népet nyugat felé. Napokon át, napokon át nyikorogtak a szekerek, gyalogos asszonyok batyukat cipeltek a hátukon, kezükbe síró gyermekek kapaszkodtak, s ment, ment ez a végefogyhatatlan gyászmenet keletről nyugatnak. Aztán egy napon ott voltak az oroszok.

Már este látni lehetett az ágyúk torkolattüzét. Éjjel katonaoszlopok meneteltek át a városon. Reggelre csönd volt. Halott, különös csönd. Néha egy-egy puskalövés csattant valahol. A közeli házakból mind átmentek az emberek az óvóhelyre. Sokan nagy batyukat cipeltek magukkal. A fiú magára öltötte az egyenruháját, derekára csatolta a pisztolyt, és azt mondta a leánynak:

— Ne menjenek sehova! Ez a ház az amerikai lobogó védelme alatt áll.

Büszkén mondta ezt, jóleső, meleg érzéssel a szíve körül. A leány csak bólintott szótlanul, az öregember is bólintott, és ottmaradtak a házban. Vártak. Ültek a kandallós szobában, és vártak. Az öregember a könyvei fölé hajolt, a leány a nagy karosszék mélyén varrt valamit, és a fiú fel-alá járt a szobában, nyugodt, biztos katonaléptekkel, az Államok egyenruhájában, és néha megállt az ablaknál, és kinézett az üres utcára és a néptelen romokra. És néha mondott egy-egy mondatot. Ilyeneket: „Aztán megkeresem az amerikai összekötőtisztet. Gondoskodni fogok arról, hogy mielőbb kapjunk egy repülőgépet. Mához egy hétre már Amerikában lehetünk. Aztán megtartjuk az esküvőt." A leány néha bólintott, halkan, szomorúan, de nem szólt egyetlen szót sem. Aztán megjöttek az oroszok.

Az első nyolc ember rajvonalban közeledett a romok között, meglapulva egy-egy házfalnál, kőrakásnál. De lövés nem esett sehol. Jöttek és tovamentek. Fél óra múlva egy teherkocsi állt meg az utcasarkon, és valami húsz katona ugrott le róla. Négyesével széledtek szét a házakba. Ajtók döngtek a durva csizmasarkoktól, deszka recsegett, káromkodás csattant. A fiú megszorította a derékszíját, és bátor, biztos léptekkel az ajtóhoz ment. Kinyitotta, és kiállt a küszöbre. A négy katona akkor lépett át a kidőlt kerítésen. Amikor meglátták a küszöbön az egyenruhás embert, megtorpantak, és a géppisztolyaikhoz nyúltak. A fiú fölemelte a kezét.

— America! — kiáltotta oda nekik tiszta, csengő hangon. — America! Officer!

A négy orosz összedugta a fejét. Aztán az egyik előrelépett. Kezében bizalmatlanul szorongatta a géppisztolyt.

— Legitimacia — mondta —, legitimacia!

A fiú a zsebéhez nyúlt, és elővette a papírjait. Az orosz közelebb jött. Sunyi, sárga arcú, ferde szemű fickó volt. Kikapta kezéből a papírokat, és hosszú ideig forgatta a kezében. Valamit morgott hozzá. A fiúnak kifogyott a türelme.

— Komandant! — mondta parancsoló hangon. — American officer. — És a házra mutatott: — American haus!

A sárga képű fickó elvigyorodott, és visszaadta a papírokat.

— Amerikanyszkij tovaris! — szólt hátra a társainak. Azok is vigyorogtak. Aztán körülvették, megtapogatták egyenruhájának finom szövetét, kedélyesen a vállára veregettek, majd félretolták az útból, és bementek a házba. Düh fojtogatta a torkát, és valami furcsa félelem. Mintha nem emberekkel, hanem vadállatokkal állt volna szemben, akiknek hiába beszél, mert nem értik a szót.

— Hé! — kiáltotta utánuk. — American haus! American officer!

A leghátulsó visszafordult a küszöbről, és rávigyorgott.

— Tovaris — mondotta —, tovaris — és még nehány érthetetlen szót.

Odalépett az oroszhoz, és próbálta jelekkel megértetni vele, hogy a házba nem szabad bemenjen. Próbálta megértetni vele, hogy a parancsnokkal akar beszélni, de az oroszt mindez nem érdekelte túlságosan. A pisztolyt kezdte nézegetni, majd hirtelen kinyúlt utána, és kitépte a tokból.

— Hé! — A fiút elfutotta a harag, és a pisztoly után kapott. Az orosz röhögve dugta el a kezét a háta mögé. Ebben a pillanatban bent a házban fölsikoltott a leány.

A fiú egy pillanatra megdermedt ettől a hangtól, olyan borzalmas és velőt tépő volt. Aztán egyetlen ugrással félretaszította az oroszt, és berohant a házba. Még a folyosón volt, amikor valahol lövés dördült, és utána újra fölhangzott az a szörnyűséges sikoly. A kandallós szoba ajtaja nyitva állt. Bent, a szőnyegen, arcra borulva feküdt az öreg tanár, és fejéből ömlött a vér. A szoba sarkában, a széles pamlagon, ott viaskodott a három orosz a leánnyal. Egy pillanat alatt fölfogta a szörnyűséges képet. Nőtisztelő pionír őseinek minden csepp harcos vére föllázadt az ereiben, forrni kezdett és robbant. Éleset, nagyot kiáltott, előreugrott, és fölkapott egy széket. A kiáltásra az egyik orosz hátrafordult. Duzzadt, vörös arcát állati vigyor torzította. Fölkapta a földre dobott géppisztolyt, és lőtt. Mikor a sorozat végigcsattant a szűk kis szobán, a fiú kezé-

ben már meglendült a szék, és lecsapott az ocsmány, vigyorgó fejre. Még hallotta kezében a szék reccsenését, aztán valami furcsa szédülés fogta el, ujjai lassan elengedték a fát, és egy tétova mozdulattal a melléhez kapott. Lassan csuklott össze. Még érezte, hogy nyirkos lesz a keze a vértől, és arra gondolt: „Vér. — És arra gondolt: — Meg fogok halni." Homályosan, nagyon messziről, látta még a két oroszt, ahogy elesett társuk fölé hajoltak, és mintha a káromkodásukat is hallotta volna. Aztán már nem látott egyebet, csak egészen közel, az arca előtt, egy géppisztolyt a padlón. Orosz géppisztolyt. Valami írás volt a géppisztoly fekete csövébe vésve, azt próbálta makacsul kibetűzni. „Made in U.S.A." Aztán már csak azt a nagy, szőrös kezet látta, mely görcsösen markolta még mindig a géppisztoly markolatját. „Valaki tévedett — gondolta —, valahol valaki tévedett..." Aztán összekuszálódtak fejében a szavak és a gondolatok, elködösödtek, mind messzebb, messzebb mentek, és végül elvesztek a nagy, fekete semmiben.

DR. MIHÁLYI GILBERT

A magyar katolikus egyház krízise: a papság megfogyatkozása

A magyar katolikus egyház gondja és nehézsége számtalan. Legfőbb baja természetesen a szovjet kommunista elnyomás. Vezetett, irányított, ellenőrzött egyház. Ezért például az ifjúság hitoktatása még ma sincs kellően rendezve. A szerzetesrendek — kivéve a nyolc középiskolát fenntartó négyet — még ma is fel vannak oszlatva. A kispapképzést minden úton-módon megnehezítik, az egyházmegyék szabad önkormányzata nem létezik stb.

De az amúgy is sok bajt csak szaporítja és tetézi a magyar katolikusok egyházpolitikai nyugtalansága, illetve elégedetlensége Lékai László bíboros érsekkel és a magyar püspöki karral szemben. Ez az ellentét a hierarchiával különösen két ügyben: a bázisközösségek működésében és a fegyveres katonai szolgálat kötelezettségének kérdésében teremt zavaró és megosztó légkört. A Bulányi-ügy és a pacifizmus nagy port vert fel, és mindkét oldalon ellenséges magatartássá fajul.

De van még sok más jelenség, ami csak mély aggodalommal töltheti el a magyar katolikus egyház szemlélőjét. Egyik ilyen a magyar papság számbeli megfogyatkozása, ami az Egyház súlyos krízisét vetíti előre. Erre fordítjuk figyelmünket ebben a tanulmányban.

A magyar papság számbeli megfogyatkozása

Ez a probléma olyan fenyegető, hogy otthon a *Teológia* című katolikus hittudományi, valláserkölcstani lelkipásztori folyóirat az utóbbi időkben egyre többet foglalkozik vele. De lássuk először az adatokat: 1960-ban 3722 volt a lelkészkedő papság száma. 1980-ban körülbelül 2700 volt, tehát negyed részes csökkenés állt be 20 év alatt. A hozzáértők úgy számítják, hogy 1990-re körülbelül 2000 marad, és az ezredfordulón nem lesz túl sokkal 1000 felett. De van-

nak olyanok is, akik úgy látják, hogy az ezredforduló elérkezésekor a papság száma 1000 alatt lesz.

Összehasonlításul megjegyezzük, hogy például itt a chicagói egyházmegyének, amely két és fél millió hívet számlál (az otthoni hatmillióval szemben), a jelenben több papja van, mint az egész magyar egyháznak. Ha ehhez hozzávesszük a sok szerzetespapot, akik itt a városban tanítással és tanulással foglalkoznak, és kisegíthetnek a lelkipásztorkodásban, akkor kitűnik a magyarországi paphiány, s ha ebben a pillantban még talán nem is kritikus, de aggodalomra ad okot.

E sorok írásakor kezem ügyébe került a kubai statisztika. Eszerint a tízmillió hivőnek — akik közül azonban csak elenyésző rész gyakorolja vallását — 200 egyházmegyés és 200 szerzetes papja van. Ez persze igen rossz helyzet. Ehhez képest az otthoni állapot kielégítőnek mondható.

A magyar katolikusok jó része megkereszteltetni gyermekeit, eltemetteti az Egyházzal halottjait, és ha a templomi házasságkötés ma már nem is annyira általános, mégis mondhatjuk, hogy ezek az Egyházhoz tartozóknak vallják magukat. Ha tehát ebből a szemszögből nézzük az adatokat, akkor 2190 hivőre jut egy pap. A bécsi egyházmegyében 1443-ra jut egy lelkipásztor. Itt a chicagói egyházmegyében az említett adatok szerint még jobb az arány. Viszont már ma is néhány száz magyarországi plébánia pap nélkül van, és több mint ezer olyan közigazgatásilag önálló község van, amelynek nincs saját lelkipásztora. De az ilyen pap nélküli közösségek száma az évek múlásával csak emelkedni fog.

Igen fontos azonban, hogy ne csak a papság megfogyatkozásának tényét tekintsük, hanem még fontosabb, hogy okait vizsgáljuk.

A papság megfogyatkozásának okai

A papság számának apadásáról beszélve nem szabad elfelejteni a természetes okokat: a kiöregedést és az elhalálozást. De meg kell említeni a papság elhagyását, az oltárszolgálatból való kilépést is. A félreállás, a passzivitás is apasztja a papság lelkipásztori erejét. A *Beszélő* című hazai szamizdat első száma hívja fel erre a figyelmet *Nyílt levél a magyar katolikus másképtgondolkodókhoz* című közleményében: „Aztán van a hivatásuk célját szem előtt tévesztő, méhészkedéssel, sertéshízlalással foglalkozó ‚kilépő papok' tábora..." A papi hivatás megcsappanása, ami az egész világon tapasztalható mint a modern kor velejárója, szintén felelős a papság sorainak megritkulásáért. A családi élet szétesése és tragédiája, ami ma általános jelenség, nem segíti a papi hivatás megérlelését. De nem szabad elhallgatni az ateista marxizmust mint a magyar

közoktatás hivatalos ideológiáját, valamint a kommunista propagandát, ami nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az Egyház ne jusson kellő utánpótláshoz. A *Teológia* persze nem fog bele a marxista világnézet rombolásának tárgyalásába, s ezért a felvetett problémát nem is tudja a maga teljességében átfogni.

A papnevelő intézet és az utánpótlás biztosítása

A szemináriumok feladata, hogy azt a kevés hivatást, ami ma szemináriumba viszi a papi életet választó fiatalembereket, kifejlessze és erősítse. A magyar szemináriumok azonban éppen az ellenkezőjét teszik. Ugyanis pártállami ellenőrzés alatt állanak, az ateista rendszer pedig mindent megtesz, hogy még ezt a kevés hivatást is elapassza. Elsősorban 1952-ben felére csökkentette a papnevelő intézetek számát. Hivatalosan ugyan nem korlátozzák a kispapság létszámát, de az évek tapasztalata azt mutatja, hogy az erőszakos befolyás mindig ügyesen gondoskodik arról, hogy a papnevelő intézetekben a szeminaristák létszáma állandóan bizonyos szinten maradjon. Az 1979/80-as tanévben 226 kispap volt.

A hivatások megtörésének egyik alkalmas módja a köteles katonai szolgálat. A kispapok ugyanis nem kapják meg a többi egyetemistának megadott halasztást, és mindjárt szemináriumi életük legelején kell ezt letölteniök. Tehát meg sem kezdték a kispapi életet, máris kiemelik őket belőle. Vagy elkezdték, de meg kell szakítani. És a katonaidő alatt különböző ráhatással elérik, hogy többen papi hivatásukról lemondjanak. Tehát a szemináriumok elvesztik azt a kevés hivatást is, amit még kapnak. A pártállamnak egyáltalán nem érdeke, hogy a magyar katolikus egyház papi utánpótláshoz jusson.

Elengedhetetlenül idetartozik az, amit a *Beszélő* már idézett közleménye erre vonatkozólag mond: „Csodálatra méltó a világ fiainak okossága... fölismerték, hogy visszájára fordított világot úgy is lehet teremteni, hogy a papnevelést olyanokra bízzák, akik nem értik a kor szavát. Igen, a vad békepapok és a magukat kompromittáltak serege lassan háttérbe szorul, hiszen rajtuk nyilvánosan látszottak az állami irányítás és beavatkozás nyomai. Az állami stílusváltozás nyomán a következő évtizedekben az egyházi vezetés egyre azok kezébe fog kerülni, akik tisztességesek, becsületesek, egyházhűségüket korábban börtönnel vagy más módon bizonyították, csak éppen torz, hagyományos vonalat visznek és mereven hagyománytisztelők. Maguk hinnék el legkevésbé, hogy ők ártanak legtöbbet az Egyház ügyének... A pap a pasztorációban nem tudja felmérni feladatait, nem érti meg igazán az embereket."

A paphiány-krízis elhárításának lehetőségei

Nyilvánvaló, hogy a magyar paphiány ilyen egyházi krízist előrejelző statisztikai adatainak és egyházpolitikai helyzetjelentéseinek láttán számba kell venni az orvoslás lehetőségeit. Ezzel foglalkozik Tomka Ferenc *Felkészültünk-e arra, hogy 1000 alá süllyed papságunk létszáma?* című cikkében a *Teológia* 1982. június 2-i száma 3—6. oldalain.

Tomka abból a tényből indul ki, hogy a magyar lelkipásztori igényeket a magyar papság önmagában képtelen kielégíteni. Milyen úton-módon keresi a megoldást?

Rögtön azzal kell kezdenünk: mennyire furcsa, hogy ebben a cikkben még csak meg sem említi a hivatástoborzás egyházi feladatát. Pedig természetszerűleg ez lenne a legelső teendő. Lehet, hogy azért nem, mert úgyis tudja, hogy a mai egyházpolitikai helyzetben Magyarországon nehéz — szinte lehetetlen — hivatástoborzást végrehajtani. S ha mégis sikerülne, az úgyis csak nagy nehezen tudna beérni, mert az ateista szellem — és később maga a szeminárium, ahogy rámutattunk — a maga módján lehetetlenné tenné. Viszont Tomka ezzel felad igen fontos egyházi feladatot, hiszen annak alapvető kötelességei közé tartozik, hogy gondoskodjék ellátni magát papsággal. Azért vannak a katolikus családok, hogy azokból kikerüljenek a jövő lelkipásztorai. Igaz, a toborzás nehézsége mindenütt a világon manapság megvan. De az egyházak nagy hévvel folytatják a hivatás-apostolságot. Erről nem lehet, nem szabad lemondani. Ezt a munkát külön egyházmegyei szerv tartja kezében, és irányítja a plébániákat, hogy egyre dolgozzanak, hogy munkásokat találjanak és küldjenek Krisztus aratásába.

Amit Tomka Ferenc cikkében ajánl, az egyedül a világiak egyházi szolgálatba való bevonása. Elsősorban azt javasolja, hogy állítsák be őket lelkipásztori szolgálatba, vagyis végezzenek hitoktatást, áldoztassanak, lelkigyakorlatot tarthassanak, karitász- és hasonló apostoli munkát teljesíthessenek.

Mindez itt a szabad világban az Egyház életében a legtermészetesebb és magától értetődő. Ha ezt Magyarországon még 1982-ben cikk keretében kell propagálni, akkor a magyar katolikus egyház nagyon elmaradt a második vatikáni zsinat megadta fejlődések és lehetőségek bevezetésétől. Viszont furcsa, hogy a felsorolt lelkipásztori munkák közt nem említi például a családi tanácsadást, ifjúsági apostolkodást, betegellátást, mert ezek manapság elengedhetetlenek jól megszervezett lelkipásztori munkában.

Cikke bizonyára nem akar kimerítő lenni, de érthetetlen, hogy beszélve a világi híveknek a lelkipásztori tevékenységbe való belevonásáról, egy szót sem szól a diakónusi, a szerpapi intézményről,

amit a második vatikáni zsinat óta az egész világon bevezettek a katolikus egyházban. Itt a chicagói egyházmegyében több mint 400 diakónus működik. Ez azért fontos ugyanis, mert a szerpapok már szélesebb körű szolgálatot tudnak végezni: rendes kiszolgáltatói a keresztség szentségének, eskethetnek, ha az egyházmegye püspöke megadja a felhatalmazást, prédikálhatnak stb. Vagyis ha orvosolni akarjuk a krízis felé haladó magyar paphiányt, akkor feltétlen szükség van a diakónusok segítségére. Ez természetesen nem old meg mindent, de nagy segítség. Több mint valószínű, hogy nem azért hagyta ki a szerpapi intézményt, mert elfelejtette vagy mert talán nem értékeli. Aki krízist akar orvosolni, annak minden lehetőséget igénybe kell vennie. Úgy gondoljuk, azért nem tért ki rá, mert a szerpapok a pártállamban az Egyházügyi Hivatal engedélyezésétől függenek: kiképzésük, felszentelésük és plébániai működésük nem annyira az Egyházhoz tartozik, hanem a kommunista egyházpolitika önkényéhez. S így csak külön gondba verné az amúgy is ellenőrzött és irányított egyházat. Tehát egyszerűen meg sem említi.

Az is feltűnő, hogy Tomka Ferenc semmit sem szól a szerzetesrendekről, illetve azoknak a lelkipásztori munkába való bevonásáról. Pedig ez enyhítené a közelgő krízist. De úgy látszik, itt is öncenzúrát gyakorol, s agyonhallgatja. Hiszen ha rátérne a szerzetesrendek ügyére, szólni kellene visszaállításuk szükségességéről. De ezzel már beleütköznék a marxista pártállam „belügyeibe". Ha Tomka nem is tér ki a szerzetesrendekre, a Vatikán annál inkább előáll visszaállításuk kérésével. Éppen e sorok írásakor kapom a hírt, hogy most augusztusban Magyarországon járt Giuseppe Pittau, a jezsuita rend jelenleg rangban második főelöljárója, aki a kommunista kormánynál kérelmezte, hogy a magyar szerzetesrendek megkezdhessék munkájukat, vehessenek fel papnövendékeket, hogy így a nemzet katolikus egyházának szükségletét szolgálhassák (Our Sunday Visitor, 1982. szeptember 12., 2 oldal).

A cikk létfontosságú témát tárgyal. De csak úgy ér valamit, ha a problémát összes dimenziójában vizsgálja. Mivel nem ezt teszi, fogyatékos az írása, a probléma megoldására ajánlott utak-módok elégtelenek. Érezni, hogy aggódik a magyar egyház paphiány okozta nehézségén, de a marxista-kommunista ideológiát kihagyja a tárgyalásból. Ezért hiányos a cikk. Nem azt állítjuk, hogy a paphiányért teljesen a marxista ateizmus felelős, de az Egyház gúzsbakötésével és elsorvasztásával segíti a paphiány-krízis kifejlődését.

DR. HABSBURG OTTÓ

Miben reménykedhetünk?

Korszakos és világméretű problémát, mint amilyen a kelet—nyugati konfliktus, nem lehet csupán taktikai szemszögből nézni és tárgyalni. A helyes helyzetmegítélés és tervezés alapja csakis a hosszú távú, stratégiai jellegű analízis lehet. Szükséges tehát, hogy kellő nyugalommal, benső biztonsággal és főleg időnyomás nélkül tervezzünk és gondolkozzunk. Világpolitikai kérdéseknél ez azt jelenti, hogy az egész látóhatárt fel kell mérnünk, időben pedig messzire, saját életünkön túlra is kell tekintenünk. Joggal mondották az évszázadok során, hogy a sikeres kínai politika titka abban áll: mihelyt egy célt kitűztek, mihelyt világosan látták, mire törekszenek, az órát meg a naptárt egyszerűen félretették, elfelejtették. Nos, ez az igazság lehet keserű valamennyiünk számára, akik még ebben az életben gyors sikerekre áhítozunk; nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy nemzetben kell gondolkodnunk, s a nemzetet folyamatnak kell tekintenünk. Mert a nemzet folyamat a már elhaltak és a még megszületendők között. A nemzet állandó és folytonos, s éppen ezért tudnunk kell időtlenül tervezni és gondolkodni. Ehhez azonban, természetesen, két dolog szükséges. Az egyik: a történelem ismerete. A másik: a következetes realizmus.

Vegyük az elsőt. Politikát nem lehet csinálni a történelem ismerete nélkül. Történelmi tudat nélkül nincs jó politika. Mert csak az biztos, illetve bizonyítható, ami megtörtént. Ami a jövőt illeti, persze gyerekjáték légvárakat építeni, ez igazán könnyű, mert semmit sem kell bizonyítani, nem kell számot adni arról, hogy ez vagy az helyes vagy nem helyes. A múlt azonban kézzelfogható, mert az elkövetett hibákból vagy az elért sikerekből egyaránt tanulhatunk, láthatjuk, hogy valamely jó vagy rossz cselekedet milyen következménnyel járt. És mindebből következtetéseket vonhatunk le a jelenre, a jelen teendőire. Szögezzük le tehát: a történelem ismerete a sikeres politika alapja. Mert aki nem tudja, honnan jön,

az azt sem tudhatja biztosan, hová tart, sőt: tulajdonképpen azt sem látja világosan, hol is áll jelenleg.

Ezek a felismerések különösképpen érvényesek és fontosak, ha demokratikus államokról van szó. A második világháború vége felé Roosevelt elnök szerencsétlen pénzügyminisztere, Henry Morgenthau azt mondotta: a németekből úgy formálhatunk jó demokratákat, ha megfosztjuk őket a történelem ismeretétől. Nos, a miniszternek ez a gondolata az akkori idők második legnagyobb ostobasága volt. Mert az első, ennél is nagyobb hiba abban állt, hogy a szövetségesek ragaszkodtak a feltétel nélküli kapitulációhoz. Az ilyen gondolkodás és magatartás eredményezte aztán, hogy a háborúban győztes Nyugat — elveszítette a békét. Demokrácia többek között azt is jelenti, hogy a nép osztozik a politika felelősségében, s így a népet már a politika megtervezésébe is be kell vonni. Ha hiszünk a népszuverenitás elvében, akkor a szuverént, a népet el kell látnunk adatokkal és ismeretekkel. Vagyis a nép jogosan megköveteli, hogy tájékoztassák. Ez áll nem utolsósorban a kis államok politikájára és külpolitikájára is. Éppen ezért felelőtlen és bűnös dolog, ha egy népet megfosztunk történelmi tudatától, ha elveszszük tőle történelmét, amelyre életbevágóan szüksége van mint a politikai felismerés vagy döntés eszközére.

Ne feledjük el, hogy már 2800 évvel Krisztus előtt, az úgynevezett szubverzív hadviselés legnagyobb elméleti tudósa, a kínai Szun Csu megírta a háború nélküli győzelem tízparancsolatát, s az egyik parancsolat így hangzik: vegyétek el az ifjúságtól a hagyományok tiszteletét és a történelem ismeretét. Nos, lényegében Lenin is ezzel a módszerrel dolgozott, amikor a kommunizmus fenntartása érdekében azt mondotta: „*Az emlékezetet kell kiirtani.*" És mi, magyarok, akik szüntelenül figyelemmel kísérjük a hazai tízmillió magyar sorsát, jól tudjuk, hogy az otthon élő legjobb szellemeknek éppen most mennyi keserűséget okoz, hogy felnőtt egy magyar generáció, amelynek nincs történelmi tudata, mert az iskola tudatosan elhanyagolta a történelemtanítást. Történelemből nemrégiben még csak érettségizni sem kellett. S ma talán már késő, hogy otthon lassan rádöbbennek: a magyarságismeretnek gyökérfunkciója van. A kommunizmus évtizedei nálunk Magyarországon azzal is nagy pusztítást végeztek, hogy a gyökerekbe vágták a fejszét.

A történelemismeret, illetve az ebből fakadó történelmi tudat mellett fontos egy másik alap, szinte alaptörvény: a realizmus. Ez pedig nem más, mint a történelemben felismert alapvető törvények alkalmazása a jelenben, de természetesen minden emóció nélkül. Ebből következik a geopolitika felismerésének és elismerésének a fontossága: a geopolitika a politika meghatározó tényezője. Ha

mindezzel tisztában vagyunk, akkor is követhetünk el hibákat — politika nincs hiba nélkül —, de sohasem ragadtatjuk magunkat olyan szörnyű tévedésekre, mint amelyek korunk tragédiáját okozták.

A helyes politikának mindez előfeltétele, és különösen ma kell emlékeznünk minderre, ma, amikor a világpolitikában döntő szakaszhoz érkeztünk. Miről van szó? 1945-ben Jaltában — akár elismerjük ezt manapság, akár nem — a világot kettéosztották, vagy, legyünk egész pontosak, a világ ketté lett osztva, akár akarták ezt, akár nem. Ma ugyan sokan azt állítják, hogy az ott jelen lévő politikusok között voltak olyanok, akik ezt a kettéosztást nem akarták. El is hihetjük, hogy egyes főszereplők, a dráma részesei nem tudták, hogy mit cselekszenek. Az viszont tagadhatatlan, hogy a nyugati tárgyalófelek, valószínűleg az egy Churchill kivételével, azt hitték, abban bíztak, hogy úgyis csak átmeneti megoldásról van szó. Tény azonban, sajnos, hogy ez az átmenet nagyon is hosszú időre fektette le a vágányokat. Politikailag iskolázott elmék persze már akkor is látták, hogy amit a nyugatiak provizóriumnak szántak, abból állandósult tény lesz. Ilyen előrelátó elme volt például honfitársunk, a jó emlékű Eckhardt Tibor. Eckhardt, akivel annak idején szorosan együttdolgoztam Amerikában, tucatnyi memorandumot készített, és pontosan előre megmondta, mi lesz abból, aminek az alapjait aztán Jaltában rakták le. Hála Istennek, a súlyos tévedések korszakában is mindig vannak látnoki erővel megáldott emberek, akik világosan látják, hogy egy-egy lépésnek mi lesz a következménye. A régebbi évtizedekben ilyen volt például a francia Jacques Bainville, aki *Les Conséquences Politiques de la Paix* című könyvében jósolta meg a balfogások kihatásait; a mi időnkben pedig, az említett Eckhardt-féle memorandumok mellett az olasz Guglielmo Ferrero munkája tárta fel, hogy a hibák, amelyeket elkövettek, nem voltak szükségszerűek, mert ezeket a hibákat mind el lehetett volna kerülni, ha a főszereplők jobban ismerik a történelmet, és figyelembe veszik a történelmi törvényszerűségeket.

Aki figyelemmel van a múltak tanulságaira, jól tudja, hogy a világnak Jaltában történt kettéosztása nem lehet tartós, és így nem is végleges! Hiszen végeredményben nem először állt elő a történelemben olyan helyzet, mint az 1945-ös. Jól tudjuk, hogy az Európára zúduló ázsiai viharok mindig nagyjából ugyanaddig a vonalig értek el, akár a tatár, akár a török rohamra gondolunk. De minden alkalommal bebizonyosodott, hogy egy ilyen határvonal nem tudott örökre megmaradni. A Jalta-vonal is el fog tolódni, a kérdés persze csak az, hogy melyik irányba? A múltban, a történelemben, az ilyen eltolódás minden esetben Nyugatról indult ki, keleti irányba hatott, és mindenkor földrészünk javát szolgálta. Ezzel a történelmi tény-

nyel, ezzel az igazsággal nyomatékosan tisztában kell lennünk, különösen ha olyanokkal kerülünk szembe, akik magukat reálpolitikusoknak nevezik. Ezek az úgynevezett reálpolitikusok, mint például Brandt volt német kancellár, azt állítják: realizmus az, ha belenyugszunk abba, ami van és ahogy van. Ez a jóember mindig újra és újra bebizonyítja, hogy a történelemről halvány fogalma sincs, vagy ha szabad pestiesen szólnom, halvány gőze sincs a történelemről. Így aztán azt sem tudja, hogy a történelem legfőbb törvénye a változás. Annak van a legkevesebb reálpolitikai érzéke, aki azt hiszi, hogy ami ma van, az egyszer s mindenkorra van, aki úgy véli, hogy a meglévő megváltoztathatatlan, hogy a ma létező állapot örök érvényű.

Ahhoz, hogy a világpolitika eljövendő fejlődését felmérjük, mindenekelőtt azt kell megvizsgálnunk, milyen jövő vár a szovjet birodalomra. Jelenleg Moszkva az, ami annak idején Konstantinápoly volt, a szovjet Politbüro az, ami hajdan a Magas Porta volt, tudniillik a világpolitika dinamikus és cselekvő eleme. A Szovjetunió a cselekvő elementum, akkor is, ha offenzívában, s akkor is, ha defenzívában van. Így tehát a Szovjetunió jövője messzemenően meghatározza Európa jövőjét is. Éppen ezért jelentős minden olyan mozzanat, ami a Szovjetunió további fejlődésére kihatással van.

Nos, meg kell állapítanunk, hogy a Szovjetunió sorsát egész sor kritikus tényező szabja meg. Ezek között első helyen áll a gazdasági helyzet. A nyugati publicisztikában sokan vannak, akik azt mondják, hogy a szovjet gazdasági életet előre ki nem számítható erők irányítják. Ez egyszerűen nem igaz. Aki ért a közgazdasághoz, nagyon jól tudja, hogy a szovjet birodalom egészen világos nemzetgazdasági törvény uralma alatt áll, s ez a törvény a legjobban bebizonyított tudományos felismerés. Számos professzor ugyan ideológiai okokból nem hajlandó tudomásul venni vagy kimondani ezt a törvényt, amely egyszerűen így hangzik: ahol a gazdasági életbe benyomul a szocializmus, ott az igazi termelés megrokkan; ahová a szocializmus beteszi a lábát, kezdődik a szegénység.

A Szovjetunió minden másnál jobban példázza ezt az igazságot. Mert amikor ezt a birodalmat még úgy hívták, hogy Oroszország, és amikor ott még szabad parasztok éltek, ez az ország a világ vezető agrárállama volt. Sok tekintetben megelőzte az Amerikai Egyesült Államokat is. No de azért Oroszország ma is dicsekedhetik egyfajta elsőbbséggel, ő is első helyen áll: a Szovjetunió ugyanis ma a világ legnagyobb élelmiszer-importőrje. Ez a Szovjetuniónak nevezett Oroszország ma is az emberiség egyik leggazdagabb földje, s ma is a lakosságnak csaknem a fele a mezőgazdaságban dolgozik; és mégis ez a sok ember nem tud eleget termelni ahhoz, hogy a lakos-

ság másik felét, a városok és az ipari központok lakosságát kielégítően ellássa és táplálja. A Szovjetuniónak importálnia kell, hogy elkerülje az éhínséget.

Nagyjából ugyanezt mondhatjuk a kisebb kommunista államokra is. Az idősebbek közülünk még jól emlékeznek arra, hogy a második világháború előtt Lengyelország Európa egyik leggazdagabb országa volt. Bőven szállított külföldre élelmiszert, nyersanyagot, sőt: készárut, s emellett kielégítette a belső piacot is. És ha ma látjuk, hová jutott Lengyelország, láthatjuk azt is, hogy mit művel a gyakorlatban a marxizmus. Varsóban ugyan a hivatalos körök azt állítják, hogy mindez még a háború okozta rombolások következménye. Ez azonban — hadd fordítsam megint pestiesre a szót — süket duma. Persze, senki se tagadja Hitler bűneit, de azért most, majdnem négy évtizeddel a halála után mégiscsak jó volna őt eltemetni, és elhinni, hogy a jelen gazdasági bajait mégsem ő okozta.

Vagy lássuk például a kommunista Romániát. Ha valaki nekem a második világháború előtt azt mondta volna, hogy megérjük a napot, amikor Romániában adagolni kell a burgonyát, a kenyeret és a kukoricalisztet, magamban azt gondoltam volna: ez a kiváló úriember igazán érett arra, hogy bevigyék a bolondok házába. Látjuk azonban, hogy a marxizmus milyen hallatlanul zseniális: még a lehetetlent is lehetségessé tudta tenni.

Egy szó mint száz, láthatjuk, mennyire igaza van annak a mostanában Budapesten született kérdés—felelet-játéknak, amely így hangzik: *„Mi a különbség a létező és a fejlett szocializmus között?"* A válasz: *„A létező szocializmus nem fejlett, fejlett szocializmus pedig nem létezik!"*

Amit a szocialista államok mezőgazdaságáról elmondottunk, az többé-kevésbé áll a gazdasági élet más ágazataira is, vonatkozik az iparra éppúgy, mint a pénzügyekre. A számadatok világosan mutatják, hogy a Szovjetunió nemcsak úton van a csődhöz, hanem gyakorlatilag már csődbe is jutott. Magyarul: bankrott! Elég, ha a Szovjetunió adósságaira gondolunk, s máris igazolva látjuk a francia szociáldemokrata író, Jean Francois Revel megállapítását, hogy tudniillik a marxizmus csakis mint a szabad piacgazdálkodás parazitája maradhatott fenn. Csakhogy ma bizonyos nagykapitalistáink a Szovjetunió esedékes csődbejelentését időről időre elodázzák különböző hitelműveleteikkel. Ezek az urak történelmi vaksággal vannak megverve, és a jó pénzt csak úgy hajigálják a rossz után. Persze, ravaszak, ők nem sokat kockáztatnak, ők csak nyernek az üzleten, de a rizikó nem az övék. Mert, legalábbis Európában, ezek a nagybankok úgy adnak hitelt a Keletnek, hogy előbb a saját kormányaik-

tól garanciát szereznek. Más szóval, a kockázat az adófizető polgárok kockázata, a végén ők isszák meg a levét.

De még így is, ez sem megoldás, semmiesetre sem tartós rendezés. Tulajdonképpen még azt is mondhatjuk, hogy a marxizmus akkor bukna meg igazán és végleg, ha az egész világot legyőzné, mert akkor aztán senki sem lenne, aki gazdasági melléfogásait helyrehozná. Persze, jobb, ha ezt ki sem próbáljuk, ezt a kísérletet szívesen elengedjük...

Azt sem lehet remélni, hogy mindez a jövőben megváltozik. Nem, mert a marxizmusban a gazdasági infrastruktúra oly szorosan összefügg a politikai felépítménnyel, hogy a kettőt nem lehet elválasztani, s így a marxizmus egyszerűen képtelen a reformra.

A következő tény, amit tudatosan látnunk kell: a dekolonizálás korszakában, a gyarmati uralom felszámolásának évtizedeiben, az utolsó nagy gyarmati hatalom ezen a földön a Szovjetunió. Ez egyaránt áll Ázsiára és Európára. Ázsiában Szibériát és a közép-ázsiai vidékeket gyarmatosította, Európában azokat az országokat, amelyeket — így vagy úgy — Jalta játszott a Kreml kezére. E gyarmatosító politikából folyik aztán a lakosság sajátos összetétele. A Szovjetunióban ma már az oroszok a lakosságnak még csak ötven százalékát sem teszik ki. Viszont ez a nem egészen ötven százalék a döntő vezető állások több mint kilencven százaléka fölött rendelkezik. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a népesség összetétele továbbra is szinte kataklizmaszerűen változik. Gondoljuk csak meg: 1978-ban, megbízható becslések szerint, a Szovjetunióban születettek ötven százaléka iszlám szülőktől származott, holott az iszlám lakosság a Szovjetunió egész lakosságának csak húsz százaléka. Ebből kiszámíthatjuk, mi vár a Szovjetunióra az elkövetkező két évtizedben. Világos, hogy a jelenlegi népesség-struktúra egyszerűen tarthatatlan. Ezen az sem segít, ha a Szovjetunió az előrerohanás taktikáját választja, mint például Afganisztán megtámadása. Az ilyesmi ugyan ideig-óráig lélegzetvételhez juttatja Moszkvát, hosszú távon azonban nem könnyíti, hanem még inkább megnehezíti a helyzetet. A helyzet pedig az, amit egy alkalommal De Gaulle tábornok így fejezett ki nekem: *„Nagy részvéttel vagyok Oroszország iránt, mert neki határain belül van az ő Algériája...”*

Ehhez járul, hogy ebben a veszedelmes helyzetben a Szovjetunióra több oldalról is erős nyomás nehezedik. Először: Kína felől. A kínaiak szinte szakadatlanul hangoztatják tételüket a „tizenkét egyenlőtlen szerződésről”, emlékeztetve, hogy jogtalanság történt velük, ezért jóvátételt akarnak, és céljuk Szibéria dekolonizálása. Másodszor: az iszlám népek nem fogják vég nélkül eltűrni, hogy a Szovjetunió leigázva tartsa testvéreiket. Harmadszor, s hozzánk ez

áll a legközelebb: Középkelet-Európa. Ami ezt a harmadik faktort illeti, persze, szomorúan állapíthatjuk meg, hogy egyes demokratikus kormányok szánalmas politikája miatt a nyugatról várható nyomás hiányzik, a Szovjetuniónak itt van a legkönnyebb dolga. Megállapíthatjuk azonban azt is, hogy ha egyes szánalmas nyugati kormányokról beszélünk, ez — szerencsére — ma már nem vonatkozik Amerikára, nem vonatkozik a Reagan-kormányra. És még egy: ha bizonyos nyugat-európai kormányok látszólag belenyugodtak is a Szovjetunió hegemóniájába, maguk a középkelet-európai népek ma sem nyugodtak bele. Gondoljuk csak meg, hogy mindig újabb és újabb országban lángol fel a szabadságvágy. 1953: Kelet-Németország. 1956: a világraszóló magyar szabadságharc. 1968: Csehszlovákia. 1976-tól mind a mai napig: Lengyelország. Számos jele van annak, hogy a keletnémet társadalom is egyre türelmetlenebb, merészebb. Ha egyszer a történészek megírják korunk fejlődését, megállapíthatják, hogy Jalta legnagyobb vesztese a Szovjetunió volt. Egyszerűen azért, mert törvénytelen úton magához ragadott egy térséget, ahol több mint százmillió európai él, s e kalózcselekedete révén képtelenné vált arra, hogy igazi békét kössön. Ahogy az említett Guglielmo Ferrero már 1941-ben megírta: egy bitorló sohasem köthet békét, mert örökké rettegnie kell azoktól, akik ellen jogtalanságot követett el. A bitorló hatalom sohasem érezheti magát biztonságban, sohasem élvezheti a békét, mert minden igazi béke alapja a bizalom. Márpedig ezek a népek nem bíznak a Szovjetunióban, a Szovjetunió pedig nem bízhatik ezekben a népekben. És hogy ez így van, azt láthatjuk, ha a szovjet vezetők megnyilatkozásait figyeljük. Ahogy beszélnek, az belső bizonytalanságról tanúskodik. Mert, ugye, Moszkva óriási sikerei láttán az ember elvárná, hogy a Kreml urai könnyedén és magabiztosan viselkedjenek. De láthatjuk, hogy a moszkvai vezetők, beleértve Brezsnyevet is, úgy beszélnek és úgy viselkednek, mint azok az útonállók, akik többé már nem biztosak a dolgukban. Hangjuk nem a győztesek hangja, nyelvük nem a győzelem nyelve, hanem a félelemé. És, higgyük el, a Kreml urai sokkal jobban tudják, mint egyes nyugati kremlinológusok, hogy jelenlegi helyzetük mennyire tarthatatlan. Ők, a Kreml urai tudják, hogy a nyugati politika minden gyengesége ellenére a Kreml szénája nem áll jól.

És most jutunk el a harmadik tényezőhöz, amely a Szovjetunió világhelyzetét talán a legerősebben befolyásolja. Ez pedig az, hogy Oroszország, történelme kezdete óta, mindenkor képtelen volt arra, hogy két fronton viseljen háborút. Ez okozta már a cárizmus diplomáciai tragédiáját is a 19. században. A cári birodalom csak akkor folytathatott aktív politikát Ázsiában, ha ugyanakkor Euró-

pában teljesen békében hagyták; és ez persze fordítva is áll: Európában csak akkor tud fellépni, ha lehet. Különben is, bármely világhatalom — és Oroszország ma világhatalom — csak akkor és ott tud hatásos politikát folytatni, ha szükség esetén vállalkozhatik arra, hogy háborút is visel. Persze, sokan azt mondhatják, ma már ez nem így van, mert az interkontinentális rakéták korában a térség, mint olyan, nagyrészt elvesztette stratégiai jelentőségét. Ez igaz, csakhogy éppen ebben az esetben nem érvényes. Mert a politikai fejlődés a Szovjetunión belül és a Szovjetunió körül ma már nem valamiféle klasszikus háború lehetőségeitől függ, s nem is nukleáris fegyverekkel vívott háború lehetőségétől, hanem a modern politikai-szubverzív háborútól. És az ilyen politikai-szubverzív hadviselés törvényei azonosak a hajdani klasszikus háború törvényeivel. Szinte azt mondhatjuk, visszajutottunk oda, ahol jóval a nukleáris háború perspektívái előtt voltunk. Ezt semmi sem fejezi ki jobban, mint amit Einstein jegyzett fel a naplójába azon a napon, amikor megtörtént az első nukleáris robbantás. Ezt írta: *„Mostantól kezdve a háborúkat megint késekkel és kövekkel vívjuk."*

Így tehát a Szovjetuniónak *politikai* háborúval kell számolnia, méghozzá kétfrontos, sőt: háromfrontos háborúval. A Szovjetunión az sem segít, hogy állig fel van fegyverkezve, sőt: azon is túl. Elképzelhető ugyan, hogy Moszkva úgy dönt: megelőző csapásra van szükség, és így egy klasszikus fogalmak szerinti háborúra adja a fejét. De, őszintén szólva, ezt nem nagyon tartom valószínűnek. Mert éppen a szubverzív háború egyik törvényszerű sajátossága, hogy sohasem határozható meg az a pont, amikor ez a hadviselés átváltoztatható nagyobb háborúvá. Hisz éppen ezért olyan veszélyes a nagyhatalmakra a szubverzív hadviselés.

Egy további tényező, amely egyre erőteljesebben befolyásolja, nyomás alá helyezi a Szovjetuniót, a tömegtájékoztató szervek növekvő ereje és hatalma. Itt Nyugaton, a demokratikus országokban is látjuk, hogy a rádió és a televízió mily nagy mértékben meg tudja változtatni az életfeltételeket és a közgondolkodást. De ennél sokkal robbanékonyabb következményekkel járhat a tömegtájékoztatás a totalitárius államokban. Mert ott eddig két tényező nagyon megkönnyítette az uralmon lévők helyzetét: az egyik a tájékoztatás egyhangúsága, a másik a hírközlés teljes monopóliuma a kormány kezében. Sztálin a maga idejében még teljes mértékben elzárhatta népét a külvilágtól. Most azonban a szovjet diktatúrának és a kommunista diktatúráknak megjelent egy hatalmas ellenfele, egy picike masina: a tranzisztoros rádió. Valósággal forradalmi ténynek kell minősítenünk, hogy manapság a Szovjetunió szinte minden polgára nagy lehetőséggel rendelkezik, tudniillik hogy tran-

zisztoros rádiójával olyan adókat és adásokat hallgasson, amelyek nem a moszkvai kormány ellenőrzése alatt állnak. Sőt: ezek a rádiók a legtöbb esetben éppen a szovjet rezsim ellenfeleinek a kezén vannak: kínaiak, japánok, iszlám országok, az amerikaiak és bizonyos esetben európaiak kezén. Vagyis egyre nagyobb mértékben előáll az a helyzet, hogy a Szovjetunió lakosságát nem lehet többé egyoldalú tájékozatlanságban tartani. Úgyannyira nem, hogy máris láthatjuk: bizonyos mozgalmak, amelyek Nyugaton születtek, a szovjet lakosság körében is jelentkeznek, így például már a vasfüggöny mögött is életre kelt egy-egy, a hivatalos hatalommal ellenkező értelmű, igazi békemozgalom. Ilymódon tehát a Szovjetunió lassan elveszíti egyik eddigi leglényegesebb befolyásolási eszközét, a tömegtájékoztatást, illetve annak monopóliumát. És ezzel még magában Oroszországban is megteremtődik a gondolatok és a gondolkodás pluralizmusának egyik legfontosabb előfeltétele.

És ez ismét mutatja, mennyire fontos, hogy az eddiginél nagyobb figyelmet szenteljünk a tömegtájékoztatásnak. A múltban én magam is nem egyszer — és azt hiszem, joggal — bíráltam a Szabad Európa Rádió vonalvezetését. Most azonban meg kell mondjam: meggyőződésem, hogy a Szabad Európa Rádió civilizációnk védelmének az egyik legfontosabb eszköze lehet és kell hogy legyen. A szabad népeknek is érdekében áll, és az emberhez méltó világrend érdeke is megköveteli, hogy mindent megtegyünk a Szabad Európa Rádió és a Szabadság Rádió, a Radio Free Europe és a Radio Liberty erősítésére. Mellékesen hadd jegyezzem meg: ezen a téren Amerika kiváló embereket állított az élvonalba, mint például Frank Shakespeare és James Buckley. Jól ismerem őket, képzett, hivő, vallásos emberek, egyik jobb, mint a másik! A Szabad Európa Rádió jó kezekbe került! És természetesen több pénzt kell e rádiók rendelkezésére bocsátani. Az angol rádió, a BBC egy kiadványa nemrég kimutatta, hogy a Szovjetunió lényegesen többet költ külföld felé irányuló rádióadásaira, mint megfordítva, Amerika. Moszkva heti 2094 óra műsort sugároz 80 nyelven. Többet, mint a Voice of America, a Radio Free Europe és a Radio Liberty együttvéve. Amíg Moszkva 300 adóberendezést működtet, az említett három amerikai rádió összesen csak 140-et. És amíg a három amerikai rádió évi költségvetése együttesen csak 280 millió dollár, Moszkva évi 700 millió dollárt fordít rádiópropagandára. És még egy adat: amíg az amerikai tájékoztató hivatal évi költségvetése mindössze félmilliárd dollár, a megfelelő szovjet intézményé három és félmilliárd. Az amerikai hivatal 7700 emberrel dolgozik, a szovjet hivatal 70000 emberrel. Azt hiszem, ezek után igazán jogos a kívánság: több lehetőséget a Szabad Európa Rádiónak, több pénzt, több munkatár-

sat! Felkészült, higgadt, dinamikus, a kommunizmust alaposan ismerő, a szabadság és a demokrácia ügyére, népeink boldogulására felesküdött vezetőkre és írókra van szükség, többek közt a magyar adásnak is. A kiváló munkatársak körét ki kell egészíteni és javítani kell a színvonalat is! És még valamit ehhez a témához: erősíteni kell e rádiók vallásos műsorát; megbízható és évek óta érkező értesüléseink szerint a vasfüggöny mögött a vallásos lelkület által inspirált magatartás áll szemben legerősebben a diktatúrákkal, és azt is tudjuk, hogy hosszú távon a Szovjetunióban is a vallásos mozgalmak befolyásolják a legjobban a politikai struktúrákat.

Néhány szót kell szólnom a Szovjetunió, a szovjet rendszer belső ellentmondásairól is. Korszakos szemtelenségnek és felháborító gazságnak kell minősíteni azt, hogy a Szovjetunió és nyugati hívei örökösen a szabad világ belső ellentmondásait emlegetik, azokat felfújják, holott maga a Szovjetunió sokkal nagyobb ellentmondásoktól szenved. Nemcsak a már említett gazdasági helyzetről és a nemzetiségi problémáról van szó, hanem arról az ugyancsak lényeges körülményről, hogy a szovjet állam struktúrája nem változtatható, vagyis nem javítható. Ennek oka a totalitarizmus. A szovjet birodalom igazi politikai tragédiája, hogy az egész államvezetés reménytelenül elmeszesedett. Elég, ha csak a Kreml vezetőségének átlagos életkorát említjük. Amerikában a hetvenegynéhány éves elnök mögött egész sor fiatal, dinamikus erő dolgozik. A moszkvai Politbürónak azonban nincs ilyen fiatal gárdája és tartaléka. Ennél a korosztály-problémánál is fontosabb, amire már utaltam, hogy a Szovjetunióban a gazdasági infrastruktúrát nem lehet modernizálni, ha egyidejűleg nem modernizálják a politikai felépítményt is. És mivel ahhoz nem nyúlnak hozzá, a gazdasági élet is béna vagy félbéna állapotban marad. Mindent egybevetve, a Szovjetunió belső vezetési válsággal küszködik, és éppen most, olyan pillanatban, amikor a külső események és tényezők miatt dinamikus vezetőségre volna szüksége. A szovjet rendszer sok tekintetben nem más, mint felmelegített feudalizmus, miközben a feudalizmus egyetlen erényével sem rendelkezik, de annak minden csúnya és súlyos hibáját átvette. S különben is, minden magyar ember tudja, hogy felmelegítve csak a káposzta jó.

Ez tehát — mindaz, amire rámutattam —, ez a Szovjetunió helyzete, állapota. Ennek ismerete kell hogy megszabja stratégiánkat, a Nyugat stratégiáját, mindazokét, akik felismerték, hogy az európai helyzet javulása és a totalitárius fenyegetés megállítása lényeges előfeltétele a nemzetközi béke megőrzésének. A helyzet megköveteli, hogy valódi békepolitikát folytassunk, ezért első feladatunk a béke megőrzése. Ebben különbözünk az úgynevezett

békemozgalmaktól, amelyek szerte a nyugati világban különféle címeken grasszálnak. Arra a lélektelen és szellemtelen pacifizmusra gondolok, amely a politikai realitásokat egyszerűen sutba dobja. A történelem arra tanít, hogy felvonulásokkal és kiáltványokkal még soha, sehol sem lehetett békét teremteni. A békéhez vezető egyetlen út és mód, ha azok, akik a békét őszintén akarják, olyan erősek, hogy a háborút áhítozó fél eleve visszariad, eleve lemond a támadásról. És persze a béke biztosítéka az lenne, ha minden országra egyenlő elveket alkalmaznánk, igazságos békeszerződéseket hoznánk létre, amelyek a győztesnek és a legyőzöttnek egyforma jogokat biztosítanak. A jaltai diktátum vagy a trianoni diktátum elrettentő példák; századunknak ez a két úgynevezett békeszerződése lényegesen különbözik az előző század békeművétől, amikor is a bécsi kongresszuson a legyőzött Franciaország minisztere egyenrangú félként ült a zöld asztalnál a győztes angolok és oroszok miniszterei vel.

Igazi békét azonban csak aktív magatartással és a kínálkozó lehetőségek teljes kihasználásával teremthetünk. És ez azt jelenti, hogy a Nyugatnak offenzívába kell mennie, itt az ideje Nyugat politikai offenzívájának. A Szovjetunió sikereinek titka elsősorban nem a maga ügyessége, hanem a Nyugat tétlensége, hogy ne mondjam: gyávasága. Gyávasága és hallgatása, sok esetben bárgyúsága, az, hogy a Nyugat nem egyszer úgy viselkedik, mint egy tutyimutyi vénember. Mert nézzük például csak a következőt: ha a Szovjetunió meghódít, birtokába vesz egy idegen területet, akkor Nyugaton egyszerre elkezdődik e tény hivatalos vagy hallgatólagos elismerése, a közgondolkodás befolyásolása azzal, hogy Istenem, ez most már a Szovjetunió tulajdona. Ha viszont valaki szót emel, hogy ez így nem maradhat, és a szovjet uralmi övezeten belül igenis változásra van szükség, egyszerre megszólal a vad tiltakozás kórusa, és az illetőt azonnal a béke ellenségének minősítik.

Hadd említsem meg ennek a szinte már elmebeteg magatartásnak az egyik legutóbbi példáját. Európában, Nyugat-Németországban a sokak által túlbecsült német hetilap, a hamburgi Die Zeit legutóbb vezércikket közölt. A cikkíró azt magyarázta, hogy Lengyelország esetében a Fehér Házat alapjában véve nem a szabadság érdekli, hanem csak a kommunista rendszer alóli felszabadítás. Ez azonban — folytatta — vagyis a kommunizmus alóli felszabadulás megingatná a világ hatalmi egyensúlyát, és beláthatatlan következményekre vezetne. Ez pedig — folytatta elmeszüleményét a cikkíró — senkinek sem érdeke, nem érdeke Washingtonnak, sőt: a lengyeleknek sem... És ezt halálkomolyan le lehetett írni! De ez a cikk töményen és csupaszon elénk tárja azt a gondolkodást, amely

a béke ellenségének minősít mindenkit, aki a Szovjetuniót megkérdőjelezi. És amíg egyfelől mindenkitől megtagadják a jogot a Szovjetunió bírálatára, másfelől hallgatólagosan tudomásul veszik, hogy a Szovjetunió Nyugaton minden szubverziót, minden felforgató tevékenységet kénye-kedvére szervezhet és finanszírozhat. Ez is egyike azoknak a képtelenségeknek, abszurdumoknak, amelyek lehetővé teszik, hogy a Szovjetunió, bár belsőleg az immanens gyengeség állapotában van, a külpolitikában mindig újra és újra magához ragadhassa a kezdeményezést.

Ezen változtatni kell, ennek a beteges nyugati mentalitásnak véget kell vetni: el kell jutnunk oda, hogy politikailag éppoly offenzívek legyünk a Szovjetunióval szemben, mint az velünk szemben, meg kell tanulnunk, hogy ugyanazzal a fegyverrel üssünk vissza. Csak így teremthetjük meg a hatalmi egyensúlyt, csak így lehet a Szovjetuniót móresre tanítani, csak így kényszeríthető arra, hogy tisztességesebb hangot használjon, mint eddig.

A Nyugatnak végre össze kell szednie magát, és bátorságot meríteni ahhoz, hogy kimondja: Európát dekolonizálni kell! A Szovjetunió európai gyarmatbirodalmát fel kell számolni! Nem látom be, hogy ha a kínaiak nyíltan beszélnek Szibériában szovjet uralom alatt élő testvéreikről, ha az ázsiai és afrikai népek felszámolhatták az európaiak gyarmati uralmát, akkor mi miért nézzük ölbe tett kézzel, s miért legyen tilos még csak rágondolni is, hogy Európában gyarmati sorba döntött országok vannak, amelyek felszabadulásukat óhajtják.

Ezzel kapcsolatban el kell mondjak néhány esetet a strassburgi Európa-parlament életéből. Ennek az első, szabadon választott Európa-parlamentnek választott képviselője vagyok, s talán nem veszik dicsekvésnek vagy gőgnek, ha megjegyzem azt is: az egyetlen magyarul beszélő képviselője... És hadd tegyem hozzá: ezelőtt három héttel magyarul szólaltam fel, hogy lássák: a magyar nyelvnek is ott a helye. Nos, ha ebben az Európa-parlamentben valaki felszólal a középkelet-európai népek felszabadítása, a szovjet gyarmatbirodalom dekolonizálása érdekében, azonnal a legelkeseredettebb ellenállásba ütközik, azok ellenállásába, akik a Szocialista Internacionálé politikáját képviselik, Willy Brandt volt német kancellár vezetésével. Aki e népek szabadságát követeli, azt azonnal a béke ellenségének bélyegzik. Ezek a szocialista úriemberek a szovjet gyarmatbirodalom örökös védelmezését így nevezik: hozzájárulás a béke fenntartásához. Szomorú, de azt kell mondjam, hogy az Európa-parlamentben, amely ezekkel a kérdésekkel, hála Istennek, sokat foglalkozik, a Szocialista Internacionálé képviselői a szovjet érdekeket sokszor szívósabban és dühödtebben védelmezik, mint

akár a kommunisták. Szinte nap mint nap újra beigazolódik Lenin mondása, hogy tudniillik a Szovjetunió győzelmét elsősorban nem a szervezett kommunisták biztosítják, hanem a hasznos idióták, a hasznos hülyék. Nem a régi, érdemes szociáldemokratákról beszélek, akik a szabadság eszméjéhez hűségesek maradtak, hanem azokról a szocialistákról, akiknek szovjetbarát fanatizmusa néha már olyan méreteket ölt, hogy az ember joggal kérdezi: valóban csak hasznos idióták, vagy valami más is van a dolog mögött?

Az Európa-parlamentben azonban, Istennek hála, nem a Szocialista Internacionálé pártjai vannak többségben. A többséget a kereszténydemokraták, konzervatívok, liberálisok, haladó demokraták és gaullisták frontja alkotja. Ez a többség több ízben eredményesen kinyilvánította, hogy számunkra Európa határai nem ott vannak, ahol 1945 februárjában nem európai hatalmak megszabták. Több ízben kinyilvánítottuk, hogy a szögesdrót és aknasáv mögött élő népek is Európa közösségéhez tartoznak! Az ilyesfajta elvi kinyilvánítás az utóbbi időben kétszer is többséget kapott. Először akkor, amikor határozati javaslatban emlékeztünk meg az 1956-os magyar szabadságharcról, tavaly, a népfelkelés 25. évfordulóján. Nemrégiben pedig elfogadtattuk a többséggel az „üres szék" szimbólumát. Ez azt jelenti, hogy a parlament üléstermében egy üres szék jelképezze: vannak népek, amelyek nem lehetnek itt, amelyeket erőszak választ el tőlünk, de amelyeket Európa nem felejthet el! Engem ért az a megtiszteltetés, hogy e javaslatot beterjeszthettem, s kitűnő barátom, a brit konzervatív képviselő, Adam Fergusson volt a javaslat előadója. És, kérem, szinte nem is fogják elhinni, több szocialista képviselő részéről ezt a javaslatot olyan undorító gyűlölettel fogadták, a vasfüggöny mögött élő népek ellen olyan szocialista kitörésekre került sor, hogy az párját ritkítja. Fel kellett ismernünk, hogy a Szocialista Internacionálé képviselői egyáltalán nem a szabadságot akarják, hanem valami egészen mást. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy például az a párt, amelynek listáján magam is az Európa-parlamentbe kerültem, a bajorországi keresztényszociális unió, az ilyen szocialista magatartás láttán egyik választási jelszavát így fogalmazta meg: *„Freiheit oder Sozialismus"*. Mi, emigránsok, akik több nyelvet is beszélünk, büszkén mondhatjuk, hogy a világ valamennyi nyelve közül ezt a mondást — *„Freiheit oder Sozialismus"* — magyarra lehet a legjobban lefordítani, mert, ugyebár, magyarul ez így hangzik: *„Szocik legyünk, vagy szabadok!"* És nyugodtan hozzátehetjük: *„Ez a kérdés — válaszszatok!"*

Visszatérve a javaslatok, javaslataink strassburgi sorsára, mind a két esetben, a magyar szabadságharcról való megemlékezés,

valamint az „üres szék" esetében parlamenti többséget kaptunk, úgyhogy ma már igazán mondhatjuk: az Európa-parlament félreérthetetlenül elkötelezte magát Nagy-Európa gondolata mellett. Most azonban munkához kell látnunk, hogy mindezt átformáljuk gyakorlati, konkrét politikává.

Az Európa-parlament munkája évről évre világosabban feltárja, micsoda óriási jelentősége van Európa egyesítésének, s hogy menynyire fontos, hogy az óvilágot egészséges politikai szerkezetté alakítsuk. Mert mindaddig nem lesz európai újraegyesítés, amíg előzőleg nem teremtjük meg a nyugat-európai politikai egységet. Ez óriási lehetőségeket nyújt. Az európai Közös Piac, az Európai Közösség államainak a lakossága, a Tízek Európája számbelileg felülmúlja az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót is. Az Európai Közösség ma az egész földkerekség második legnagyobb gazdasági hatalma. S ha egyszer e gazdasági potenciál mellett meg tudjuk teremteni a politikai egységet is, ami egyben a biztonságpolitikai dimenzió feltétele, akkor dinamikus politikával egész Európa számára megmenthetjük a békét, és visszanyerhetjük a szabadságot. A politikai egyesülés az egyik legfontosabb feltétele az aktív külpolitikának is. Az európai külpolitika alapköve és sarkköve nem lehet más, mint a teljes barátság Európa és Amerika között. Az utóbbi időben kis kaliberű politikusok ezen a téren, Európában, sok kárt okoztak. Feladatunk éppen ezért az, hogy mindent megtegyünk Amerika és Európa kölcsönös bizalmának a helyreállítására. A két közösség együttműködésének újra teljesnek és hibátlannak kell lennie. Európa és Amerika a szabadság két pólusa, s egyszerűen nem szabad megengedni, hogy békaperspektívák és szatócsszemlélet következtében feszültség támadjon Washington és Európa között. Mert ez csak a szabadság ellenfeleinek használ. Az együttműködés lehetséges, ha csak egy kicsit is több megértéssel vagyunk egymás iránt.

Európának, az egyesülő Európának azonban partnerségre kell törekednie két másik erőtényezővel is, Kínával és az iszlám népekkel. Európa e tekintetben az utóbbi időben egyoldalú politikát folytatott, és — felesleges tekintettel a Szovjetunióra — nem építette ki és nem ápolta eléggé a kapcsolatot a kínaiakkal és a muzulmán hatalmakkal. Történelmileg nézve De Gaulle tábornok és a német Franz Josef Strauss érdeme, hogy annak idején áttörték ezt az európai elszigetelődést, és kaput nyitottak Kína és a Közel-Kelet felé. Az egyesülő Európának elsőrangú feladata ennek a politikának a továbbfejlesztése.

Legyen szabad összegeznem, összefoglalóan felsorolnom a szükséges lépéseket, teendőket. Először: a béke megőrzése azzal, hogy ak-

tívabb politikát folytatunk a Szovjetunió által megszállva tartott európai térség irányában. Másodszor: Európa dekolonizálása. Harmadszor: Európa egyesítése politikai és biztonságpolitikai téren. S végül negyedszer: együttműködés Európa logikus partnereivel, Amerikával, Kínával és nem utolsósorban az arab-iszlám népekkel. Ha ezt a politikát követjük, akkor minden valószínűség szerint megőrizhetjük a nemzetközi békét, és elindíthatjuk a világ újjárendezését, megteremthetjük az új világrendet.

Ha a helyzetet e realisztikus szemszögből nézzük, megállapíthatjuk: nincs okunk a pesszimizmusra, jóllehet a jelen veszélyeit nem szabad lebecsülnünk. Fel kell azonban ismernünk, hogy helyes politikával ezeket a veszélyeket is elháríthatjuk.

Végül néhány szót emigrációnkról, az emigráció feladatáról. Egy emigráns, vagyis aki a maga számára a szabadságot választotta, nem mondhat le az elhagyott haza szabadságáról. Mi, akik a nyugati világ szinte korlátlan szabadságának és jólétének a részesei vagyunk, nem prédikálhatjuk azt, hogy a lengyelek, a magyarok, a csehek és a szlovákok és így tovább, elégedjenek meg valami kicsit telibb csajkával, egyfajta gulyás-kommunizmussal vagy gombócszocializmussal, s ne akarjanak több szabadságot. Az, persze, nem lehet az emigráció feladata, hogy magának igényelje annak meghatározását, milyen képe legyen majd az egyszer felszabadult hazának, hogy ott ki legyen hatalmon, vagy ki nem. Még a gazdasági rend meghatározása sem a mi dolgunk. Ezt azok döntsék el, akik otthon élnek. A mi feladatunk idekint csak az, hogy mindent megtegyünk, elérjük: népeink érdekében állítsák helyre azok önrendelkezési jogát, és ezek a népek csatlakozhassanak Európa egyesítéséhez. Minden mást rábízhatunk azokra, akik otthon dacoltak és dacolnak a nehéz viszonyokkal, minden más a felszabadult népek dolga lesz, ott és helyben és mindenkor.

Feladatunk nagysága, szépsége és szükségessége azonban megköveteli, hogy az emigrációk egységesek legyenek, és egységesen lépjenek fel. Az emigráció tekintse magát az otthon élő nép diplomáciai képviseletének. Az otthon nem beszélhet, tehát az emigrációnak kötelessége beszélni. Az emigráció nem pártoskodhat, a pártpolitikát alá kell rendelni a nemzetpolitikának. Mint olyan ember, aki az Európa-parlamentben mindenkor azok nevében is szól, akiket ma drótsövény választ el Nyugat-Európától, mint ilyen ember mondhatom: önök is igen sokat tudnak tenni! Önök mozgósíthatják a nyugati közvéleményt; kezdeményezésre sarkalhatják a Nyugatot. Gondoljunk csak arra, hogy Amerikában néhány magyar fiatalember, tapasztalt idősektől támogatva, milyen sokat tudott elérni az amerikai kongresszusban az erdélyi magyarság ügyében.

Minden más vonatkozásban is fel kell mutatnunk népeink problematikáját és a helyes perspektívákat. És mivel hosszú távú törekvésekről, hosszú távú küzdelemről van szó, az emigráció nem nélkülözheti a fiatalabb nemzedék közreműködését. Ne mondjuk mindig: a fiataloké a jövő. Mondjuk és tegyük, hogy: a fiataloké a jelen! S nekik is, már most is, dolgozniok kell népeink jövőjéért, a magyar jövőért. Engedjék meg, hogy az emigráció fiataljai számára idézzem azt, amit a múlt század egyik legjobb magyarja, ifjabb Wesselényi Miklós mondott, szép, zengzetes magyar nyelven, így: *„Bennetek látom s remélem, Hazám ifjai! — nemzetem reményét. Nektek még nem zsibbasztja lankadtság, munkásságot gátolva, fiatal inaitokat. Még teljes erőtök módot, eleven vidámságtok kedvet ád a munkás iparkodásra.*" Így beszélt Wesselényi, s azt mondom én is: Magyar fiatalok, iparkodjatok! Iparkodjatok az otthonért, de dolgozzatok idekint is! Vállaljatok munkát a nyugati országok életében és politikájában is, vegyétek ki részeteket, óceánon innen és túl, Európa egyesítéséből, Amerika és Európa összefogásából, azzal a céllal, hogy népeink egyszer megszabaduljanak az idegen uralomtól. Ha dolgozunk azon, hogy a Nyugat tisztán lásson, otthoni népünkért dolgozunk. Ne legyünk kicsinyhitűek! Aki hajlandó világos politikát fáradhatatlanul művelni, akinek a filozófiája nem a „nem", hanem az „igen", az előbb-utóbb mindig eléri célját. A cél: szabad, egységes Európa, amelynek népei nem ismernek többé idegen elnyomást, nem félnek a zsarnokságtól, békében és dolgos jólétben élnek. Nem a rétor beszél belőlem, hanem a reálpolitikus, aki nem akarja ismerni a fáradtságot. S mint ilyen ember kérem önöket, időseket és fiatalokat, asszonyokat és férfiakat, gondoljanak a magyar történelem két nagy egyéniségére, Kossuth Lajos és Deák Ferenc tanítására. Ne adják fel Magyarország, a magyar nép felszabadításának a reményét és kötelességét, ne mondjanak le erről, gondoljanak arra, amit Kossuth mondott: *„Nemzetnek csak a lemondás halál."* Deák Ferenc pedig, ez az okos öregember, a fiatalokhoz fordult. *Levél egy tanuló ifjúhoz* címmel ezt a gondolatot, ezt a szép mondatot hagyta ránk, s ezzel búcsúzom most én is: *„Első és legszentebb legyen előtted a Haza!"*

KOVÁCH ALADÁR

Modern passió

(Szoba az Andrássy út 60. második emeletén. A mennyezet magasságából fekete posztó körfüggöny borítja a falat. Ablak nincs. A mennyezetet tompa, zöldes neonfény világítja. Zöld ripsz garnitúra. Az egyik sarokban pálma. Szokatlan a szoba közepére helyezett dívány. A díványt három orvos állja körül. A díványon a bíboros teste.)

Weil: *(A test fölé hajol, felnyitja az egyik szemhéjat. Figyeli.)* A pupilla még merev. Nem reagál.

Balassa: *(Odahúzza az egyik karosszéket, leül. Kézbe veszi a bíboros élettelen kezét. Érverést mér.)*

Kelemen: Tizenhét órája tart a transz. *(Szünet.)* Nem kóma ez?

Balassa: *(Visszateszi a mellkasra a kezet.)* A pulzus kicsit gyenge, de ritmusos. Szívműködés kielégítő.

Weil: Most jutunk el a fizikumi lebontás legalsó fokára az élet veszélyeztetése nélkül. De mindenesetre a váratlan kollapszusok veszélyzónája ez.

Kelemen: Kínos lenne. *(Csend. Lassan a fej fölé kerül. Nézi.)* Az arc megkövesedett, kékesfehér. A fül és az ajak krétaszerű.

Weil: Mennyi volt a vércukor tegnap?

Balassa: Mélyen a normál alá süllyedt.

Kelemen: Ez a test most élő koporsója egy halott léleknek.

Weil: Egy kicsit túlhajtották odalenn a dolgot. *(Megnézi a pulzust.)* Nincs semmi baj. Mindjárt tonizáljuk egy kicsit a szívet.

Balassa: A régi törvényszéki orvos csodálkozna, hogy mennyire megnőtt a szerepköre.

Weil: Megértem, hogy türelmetlen az osztály. Kilenc napja dolgoznak, s az anyag nem az, amit vártak. Sok a negatívum. Tulajdonképpen belőle *(a test felé int)* nem hoztak ki semmit.

Kelemen: Igen, hiányzik az a belső fordulat, amit csak ő adhatott

volna meg. A hitelesség bélyege a vallomásokon. Amit az osztály nem tud megoldani, akárhogy is belemegy a dologba.

Balassa: S azt hiszem, kicsit túl koránra tűzték ki a tárgyalást. Publikum elé vinni éretlenül, képtelenség.

Weil: Hát abba a terminusba majd beleszólunk. Idő kell. A bíboros új énjét meg kell komponálnom, még magam sem látom világosan. Nem ismerem a papi típusokat. Rendkívül kényes feladat. Uraim, az orvos és pszichiáter leggyönyörűbb területén dolgozunk. A forradalom megadta a lehetőségét, hogy egy főpapon mutathassuk be a tömegeknek, hogy a lélek fikció. Az egyház régen még a halott test boncolását is tiltotta, most eljutottunk oda, hogy a lélek élveboncolását végezhetjük el egy bíboroson.

Kelemen: Mi a közvetlen feladat?

Weil: Most hatolunk be a tudattalanba, az ős-énbe. Feladatunk az úgynevezett lélek kivonása az emberi testből a fizikum, az ideghálózat és az agyi tevékenység összeomlása nélkül. A szovjet kísérletek tömegének köszönhető, hogy ma már szinte biztos terepen mozgunk itt, és hogy nagy eredményekre támaszkodhatunk.

Bíboros: *(Jobb keze lecsúszik, mélyet sóhajt.)*

Weil: A lélek lebontása az élő fizikumban, helyesebben talán áthangolása, vagy mélyebbre hatolva: egy új én beépítése a fizikumba, ez a modern szovjet biopszichológia diadala. *(Elgondolkozva játszik ceruzájával a bíboros feje felett.)* Lélek, lélek, lélek, mondom, és nevezzük csak továbbra is léleknek a könnyebb kezelhetőség kedvéért, a szervek összműködésének ezt a derivátumát; ez a lélek, kérem, felszámolás alatt áll. A testnek ez a szinte önálló életre törő készsége, ez a lélek, amely sugárzik belülről, magja már a biológiai ős-énben is benne van, fluidál, hullámhossza van, ugyanakkor a testet mint burok veszi körül, s az egyén légkörét jelenti, ez a rejtélyes lélek foglyunk lett.

Bíboros: *(Teste a maláriás hidegrázás sokkjával remegni kezd. Lélegzés szaggatottabb, gyorsabb.)*

Weil: *(Felveszi a lecsúszott kart. Szünet.)* Úgy látom, átléptük a krízist. Lám, az ajkak színeződnek, a homlokon verejték. *(Megfogja az állat.)* Az állkapocs spazmusosan zár. Megindul a felfelétörés a tudatküszöb felé. Nagy erőfeszítéssel dolgozza fel magát.

Kelemen: Meg akar születni az én.

Weil: Ez az.

Kelemen: És van emléke erről az érzésről?

Weil: Már kinek?

Kelemen: Nem is tudom, hogyan nevezzem?

Weil: *(Nevet.)* Elhiszem, hogy akadozik, hogy nem tudja megnevezni az alanyt. Páciensnek nehezen nevezhetjük az ilyen művi beteget. Bűnös? Naivitás. Egyén? Az se, hiszen éppen az egyénisége válságáról van szó. Nevezzük csak példánynak: kísérleti példánynak. Mert mindegy, hogy bíborosról vagy békáról van szó. Tehát, van-e emléke a példánynak erről az érzésről? Van. Az az érzése általában, hogy valami rettenetes kísérletet végeznek rajta, amit nem lehet túlélni. És mint a halálból visszatérő gyógyuló, másként látja a napot, az életet. Figyeljék meg, az előbb még megkövesedett, üres arc nézett ránk, most az élet hulláma önti el. Kinyílik a szeme.

Bíboros: *(A tág, merev pupilla félelmes mélységével néz.)*

Weil: *(Játszik a szem felett.)* Nem lát. *(Szünet.)* A látási zavarok természetes velejárók, de a regenerálódás gyors és majdnem teljes. *(Szünet.)* Úgy látom, beáll a tudati állapot. Természetesen ez imbolygás a tudatküszöb alá és fölé. A két én közti senkiföldjén állunk. Az orvosi procedúra alapozása után most a pszichiáter lép előtérbe. A transzban alkalmazott elektromos impulzusok hatása még soká érezhető, egész sajátos labilitás, bizonyos misztikus állapot, mikor a nihilizált én alkalmas az áthangolásra, az agyvelő elektromos hullámai nagy kilengéseket mutatnak, anomális, a test tele bizonytalansággal, rejtett didergéssel, félelemérzéssel, úgy érzi magát, mintha nagyítón néznék. Valami sajátos fél-öntudati állapot ez, az érzékelésmód teljesen irreálissá válik, vezetni kell egy új realitás felé. *(Szünet.)*

Bíboros: *(Fakón.)* Hideg van.

Weil: Megérkezett. Azt hiszem, a viaszfelvevő már dolgozik odaát, tegyük közelebb, egészen közel a mikrofont.

Balassa: *(A pálma mögül kiemel és a dívány fejéhez állít egy mikrofonállványt.)*

Weil: Így. És Kelemen doktort megkérem, jegyezze az anyagot.

Bíboros: *(Mélyet sóhajt.)*

Weil: *(Odaül, megnézi az óráját, pulzust figyel. Aztán hangosan, tagolva a bíboros nyitott, nemlátó szemébe mondja.)* Lát engem?

Bíboros: *(Hallgat.)*

Weil: Rosszul érzi magát? *(Szünet.)* Én az orvos vagyok. Az orvos. Nincs semmi baj. Túl vagyunk a nehezén.

Bíboros: Sötét van.

Weil: Fáradt, ugye?

Bíboros: *(Valami messzi emléket mormol.)* Tenebrae factae sunt super terram...

Weil: Most meg kell majd szépen erősödnie. Holnap már lehet enni. Mit szeret?

Bíboros: *(Hallgat.)*

Weil: Eminenciád, megengedi a hagyományos tiszteletet, szeretném, ha megszokná a közelségemet, ha nem lennék annyira idegen. Nézze, a világ szeme rajtunk van. A feladat kényes, amit végre kell hajtanunk. Szóval jobban jönne ki, ha rám támaszkodna, ha nem lenne ellenséges. *(Szünet.)* Ha nem eszik, szőlőcukrot kap, tűből... *(Finom szalon-nevetéssel.)* Attól fél, ugye? Na ne féljen! Nem szeretem a brutalitást. Főleg szellemi emberen. *(Feláll.)*

Balassa: *(A pálma mögül kis üveg műtőasztalkát gurít elő.)*

Weil: De most azért egy kicsit stimulálnom kell. *(Átveszi Balassától az injekciós fecskendőt, magasan a világosság felé tartva kifreccsent belőle egy keveset.)* Így.

Balassa: *(Jódos vattával végighúz a tehetetlen karon.)*

Weil: Erő kell. *(Bedöfi a tűt.)* Hogy félni tudjunk, ahhoz is erő kell. *(Szünet.)* Mindjárt frissebb lesz. *(Kelemenhez.)* Tulajdonképpen látomásszerű számára mindaz, ami vele történik. A reminiszcenciák gomolygása. A régi testbe úgy jönnek vissza az emlékek, mint egy régi lakásba, ahová új lakó költözött. Ott látják az új lakót, és zavartan elköszönnek.

Bíboros: *(Nyugtalan sóhaj szakad fel belőle.)* Ó, élve eltemetve a testben.

Weil: Hypoglycaemiás nyugtalanság. De ez az a pillanat, amikor az új tájékozódás megindul, és megkezdhetjük az áthangolást. Már figyel és tud koncentrálni. *(Odamegy a bíboroshoz.)* No? Frissebb? Látja, segíteni akarok. *(Leül melléje, mesélőn.)* Most új körülmények közé került, nem ismeri itt a helyzetet. *(Szünet.)* Hallja, amit mondok?

Bíboros: Hallom.

Weil: Na. Beszélgetünk egy kicsit. Helyes? Ön érzékeny, én tapintatos vagyok. Szeretném, ha végig ezen a síkon maradnánk. A papi lélek különben is érzékenyebb. Az ön lelkiismerete más. Mások a súlyok és mások a mértékek. Káprázatban él. Szeretném belehangolni a valóságba. Szeretném felszabadítani az illúziók-tól. Vagy ha nem tud enélkül élni, új káprázatokat adnék. Ön valami sajátos módon magában gyűjtötte a tömeg erejét, ön kulcs a tömegekhez. S ez az aranykulcs most itt van, kézben van, nyíltan kimondom, mi ezt a kulcsot használni akarjuk.

Bíboros: Mit kíván tőlem?

Weil: Át kell alakulnia! A maga összetört akaratával erre képtelen. Sőt: megmaradt ösztöneivel ellene feszül. A nyomozati eljárás

a leggyengédebb kíván lenni önnel szemben. Hiszen ez közös érdekünk. Odakinn az országban most talán azt hiszik, hogy ön itt hideg vízben áll, és hogy sós halat etetünk magával. Pedig én legszívesebben madártejjel etetném. Mindig a célt kell nézni. A bíborossal nem az a cél, hogy most kvitteljünk az inkvizícióért, a bíborost a tömegnek kell felmutatni, a tömeg belőle táplálkozik, a tömeg előtt kell felbontani, hogy fűrészpor hulljon ki belőle: Íme, a tüzet lehelő oroszlán!

Bíboros: *(Mormolja.)* Szárnyaid árnyékába húzódom, míg elvonul a gonoszság.

Weil: Ne gondolja, hogy elszólás, amit mondtam.

Bíboros: *(Magában.)* Ébren legyetek és imádkozzatok!

Weil: Ön meggyőződéséért szívesen meghalna most.

Bíboros: Csak az történhetik velünk, amit az Úr megenged.

Weil: Mi vigyázunk az életére. Az egyház mártírrá avatná. A tömegekben új legendákat indítana el. Ne legyünk szentimentálisak: nem lesz mártír önből. Élve marad, és vér itt nem folyik. Nehéz lesz átfogalmazni a mártírium fogalmát ott, ahol a test tovább él, és a lélek vérzik el.

Bíboros: A lélek Isten lehelete.

Weil: Ha kényszerít rá, az új felismerés foudroyáns lesz. Gondolja, hogy ha én lehatolok a cortex alá, ott a végtelennel találkozom? Meglepődne, ha látná, milyen hamar leér a mérőón! Mi van az élet őstalaja mélyén? Isten? Sátán? Varangy? A misztérium itt van, ide nézzen, ezekben a kis üvegekben. Ezek adják a lelket, amely után vonaglik a feltűzött test. *(Ampullákat mutat fel a műtőasztalról.)* Ebből agitátor lesz. Ebből gyilkos. Ebből kéjenc. Hol van itt az isten?

Bíboros: Et eritis sicut dixi.

Weil: És itt van az ön új énje.

Bíboros: Mit kíván tőlem?...

Weil: Adja meg magát! Elő kell hívnom önből a másik énjét. *(Szenvedéllyel.)* A hatalom, a lehetőség itt van. Vége az elméletnek! Üljön fel!

Bíboros: *(Felül.)* Nem látok...

Weil: Reflektort! A jupitert! *(A kigyúló reflektor belevág a bíboros merev, nyitott szemébe. Feljajdul. A három orvos fekete szemüveget tesz fel. Most érezni csak, hogy a függönyök mögött személyzet dolgozik.)*

Bíboros: *(Magában tétován dadogja.)* A bukott angyalok...

Weil: *(Felkiált.)* Hát ha Jézus ördögöt űzhetett ki az emberi testből, nem gondolja, hogy mi tudunk szállást csinálni a sátánnak az emberi testben?

Bíboros: A magánosság és szorongás óráin őrizz meg, Jézusom.
Weil: Álljon fel! Ne imádkozzék! Induljon a fény felé!
Bíboros: *(Előrenyújtott kezekkel, az atropintól vakon lépeget előre.)*
Weil: Ne imbolyogjon! Nem játszunk élő holttestet. Bírja maga ezt. Az erős, az izgató, az acél főpap! A milliókat kormányzó lélek a kezemben van. Nem akarom megalázni. Nem csinálok önből őrjöngőt, szatírt. A filmgép lencséje néz itt ki a függönyből. Nem járatom el önnel a tábeszesek táncát. Felvehetik, és egy óra múlva vetíthetik odakint a papjainak és népnek; nem teszem; nem vallomást akarok magától, nem aláírást, hanem magatartást! Új evangéliumot kell hirdetnie, Mindszenty! Júdás nem zokog ma a gyilkosság után, és Káin nem bujdosik el. A tömeg a miénk! A bíboros meakulpázva fog végigvonulni a tömeg előtt. *(Weil jobbján Balassa, balján Kelemen. A kardinális ott áll előttük. Weil, korbácsoló erővel.)* Most hajoljon meg! Előttünk! Meghajolni! Mélyen! Mintha szentség előtt hajolna meg!
Bíboros: *(Hangtalanul elzuhan.)*
Balassa és Kelemen: *(Fölemelik, a díványra teszik.)*
Weil: *(Utánuk megy.)* Az ilyen aszketikus test szívós. Nagy erőtartalékai vannak. Böjtök, vigiliák, éjszakák a templom kövén.
Bíboros: *(Megtört szeméből folynak a könnyek.)*
Weil: *(Egészen közel hajol, föléje.)* Az isten magára hagyta, érti?
Bíboros: Éli, Éli, lamma sabaktani...
Balassa: Illést hívja.
Bíboros: Azt hittem, fegyvered leszek, Jézusom, de ha te nem tartasz meg kezedben, mi vagyok én, Uram?...
Weil: Takarják le! Még beszél, de nincs magánál. A bírósági anyagot holnap csináljuk, vagy még éjjel.
Bíboros: *(Töredezetten.)* Amiért küzdöttem, elnyelik a hullámok... Szegény kicsi, elesett népem...
Weil: Ez már nem érdekes, kikapcsolhatják a mikrofont.
Bíboros: Da pacem Domine in diebus istis. Rejts el előlük, Uram, nagyon megfáradtam...
Weil: Éjfélkor folytatjuk. Kikapcsolni! *(Sötét lesz.)*
Bíboros: Sugárzik a Te világosságod. Minden látszat, káprázat... csak Te vagy a valóság, Jézus...

DR. VARGA LÁSZLÓ

A lepörköltek és a használtak

A háború alatt Budapest székesfőváros jogi osztályán dolgoztam. Fizetésem — ügyvédi diplomával — havi nyolcvan pengő volt. Egy szakmunkásé havi százhúsz, egy frissen avatott hadnagyé havi négyszáz.

A háború után előléptettek, a büntető csoport vezetője lettem jó fizetéssel. A főügyész a kommunista dr. Beer János lett. Jó viszonyban voltunk, hiszen Hanzi — így hívtuk — ízig-vérig kapitalista ügyvéd volt, de az új szelek balra vitték. Életformája azonban a régi maradt, bár cselekvését a pártnak rendelte alá. A pártban nincs ellentmondás, csak végrehajtás. Amikor Hanzi a párt jelszavait, alkotásait dicsérte, éreztem, hogy nem hiszi, de mondania kell. Úgy hatott rám, mint amikor az elhízott ember a sovány ság előnyeiről tart előadást...

1945 őszén dr. Beer János kért, hogy menjek el egy előadásra, ahol egy régi városházi főtisztviselő, dr. Sz. L. beszél a marxizmusról. A meghívást elhárítottam, mint ahogy számos más meghívást is. Soha nem mentem el egyetlen, a kommunista párt által rendezett előadásra sem.

Néhány nap múlva a városháza folyosóján találkoztam Hanzival.

— *Mit szólsz az előadáshoz?* — kérdezte.

— Nem voltam ott — válaszoltam.

— *Kár. Remek volt.*

— Hanzi, nevetségessé teszitek magatokat. Dr. Sz. L. olyan reakciós, mint egy ezerholdas földesúr. Ráadásul nem is érti a marxizmust.

Nagyot nevetett.

— *Érti, nem érti, nem számít. Lepörköltük.* — Csodálkozó arcom láttán jót mulatott, majd elindult, mert mindig rohant. Két-három lépés után visszafordult. Luciferien nevetett. — *Tudod, mi mindenkit használunk.*

Mozdulatlanul álltam. Lepörkölni. Használni.

A pártnak nem kell dr. Sz. L., de a barátjai, alkalmazottjai előtt lehetetlenné tették. Sőt: önmaga előtt is. Kész.

Dr. Beer Jánosnak sokat köszönhetek, mert korán kinyitotta szemem, és fölényes megjegyzését sohasem felejtettem el. Életre szóló tanács volt, amit az alább leírt történet során szem előtt tartottam.

★

1963-at írtunk. A Szabad Európa Rádió kötelékében dolgoztam. Utolsó évemet töltöttem, mivel 1964-ben megnyitottam ügyvédi irodámat. Munkahelyem lakásomhoz közel volt, így minden délben hazamentem egy könnyű ebédre (ami nem lényeges) és egy jó alvásra (ami a vitaminom), hogy New York-i irodámban délután frissen újrakezdhessem a munkám, ami legtöbbször este nyolcig tartott.

A liftes közölte velem, hogy valaki keresett. A nevét nem mondta meg, de fél kettőre visszajön.

A jelzett időpontban szólt a csengő.

— *N. N. magyar konzul vagyok Washingtonból* — mutatkozott be.

Én is bemutatkoztam.

A konzul körültekintően lépegetett, fürkészve nézegetett lakásomban, mint ahogyan az óvatos ember viselkedik.

— Nincs lehallgató készülék — mondtam, amire megrezzent.

— *Nem azt keresem, hanem a könyveit nézegetem. Szép könyvtára van!* — jegyezte meg láthatóan zavarban.

— Köszönöm. Kérem, üljön le; mivel kínálhatom meg? Van jó magyar törkölyöm, szilvapálinkám, barack is, de van francia és spanyol konyakom is. Biztos tudja, hogy a spanyol konyakok jobbak, mint a franciák.

— *Francia konyakot kérek!*

„Ez is csak otthon kommunista — gondoltam —, idekint a polgári élet gyümölcseit élvezi."

A konyakot csak egy ujjnyira szabad a pohár aljára tölteni, hogy a vendég azt finoman megkörözze a poharában, nemes illatát beszívja, majd utána lassan, cseppenként élvezze. Mindig kíváncsian nézem vendégeimet, miként isszák ezt a nemes italt. Most kivételt tettem, és a konzul poharát jól megtöltöttem. Nem volt sok időm figyelgetni, mert a konzul úgy felhajtotta, mint egy fröccsöt.

Leültünk, poharát újratöltöttem.

— Milyen okból jött, konzul úr?

— *Szeretnénk egy hazai látogatásra meghívni.*

— Miért?

— *Látnia kell, hogy mennyit fejlődött az ország, amióta ön 1948-ban eljött.*

— Milyen pontosan tudja eljövetelem idejét...

— *Ön sokat ír a hazai helyzetről, s bizony fonákul hat, hogy olyanról ír, amit nem ismer.*

— A rákbetegségről a legtöbb szakkönyvet azok írják, akik nem voltak rákosak. Sőt: azok gyógyítják is.

— *Mit akar ezzel mondani?*

— Amit mondtam. Az átélés nem minden esetben lényeges eleme az ismeretnek. Különösen nem, ha mint a jelen esetben is, lehetetlen.

— *Még mindig nem világos, amit mond.*

— Érti ön, amit mondok, csak nem akarja tudomásul venni. Röviden: a magyar nép életét akkor is ismerhetem, ha nem élek otthon. Lényeges, hogy ismerjem népemet és a körülményeket, amikben él. Sőt: ennek az ellenkezője is igaz, vagyis valaki élhet otthon, és mégsem ismeri népünk gondolatát, jogos igényeit.

— *Azt akarja mondani, hogy ön mindent ismer, ami otthon történik és történt?*

— Nem. Számos olyan szakterület van, amit nem vagy kevéssé ismerek, de tudom, mit akar népünk, és azt is...

Türelmetlenül közbevágott:

— *Ugyan, ügyvéd úr, hogy mondhat ilyet? Fogalma sincs, hogy amióta eljött, hány gyár épült, iskola, kórház, lakóházak, utak.* — Egyre lelkesebben folytatja: — *Új települések, községek, városok jöttek létre. Megszűnt a szegényparasztság, új társadalom keletkezett, az egyetemek tele vannak, az orvosi, kórházi kezelés ingyenes.*

Alig tud lélegzeni, a konyak után nyúl, jót húz belőle. Csodálkozva nézem, hogy valakinek kora délután ilyen jó huzatja van.

— Tudja, konzul úr, min csodálkozom?

— *Min?*

— Hogy maga éppen olyan lelkesen beszél, mint a háború alatt a Németországból hazatért nyilasok, akik égig dicsérték Hitler alkotásait: az utakat, a valóban lenyűgöző építkezést, a munkásjólétet, az ingyenes orvosi és kórházi kezelést. Ezek valóban mind-mind fontos jelei a fejlődésnek, de nem minden.

— *Mi van ezeknél fontosabb?*

Kihörpintette a maradék konyakot. Poharát újra teletöltöttem.

— Ön is tudja, hogy az ország nemcsak téglákból, cementből, állatállományból áll, hanem emberből is.

— *Mi ezt jól tudjuk, ezért dolgozunk.*

— Csak a legfontosabbat nem adják meg nekik: a szabadságot, ami az igazi fejlődés életeleme.

— *Kérem, ezt nem mondhatja. Nálunk a nép szabad, még sohasem volt ilyen szabad történelme folyamán, mert a nép érzi, hogy az ország az övé.*

— Kitűnő, konzul úr! Meg kell dicsérnem. Ezt olyan pontosan adta elő, mintha pártgyűlésen lenne. De az égre kérem, ne tartson propagandaelőadást! Kinek beszél? Nekem? Úgyis tudja, hogy felesleges, mert én tudom, hogy amit mond, az nem igaz. Mondtam már, hogy lehallgató készülék nincs, tehát annak sem kell szavalnia. Vagy talán önmagát akarja meggyőzni? Ha így van, akkor kérem, folytassa!

A konzul újra ivott, de most keveset.

— *Nálunk még a rendszert is kigúnyolják a színházban. Elismeri, hogy ez a szabadság jele?*

— Annyiban, hogy ez a kabaré-szabadság, ahol ügyes propagandával főleg a külföldről hazalátogató naiv magyarokat etetik, hogy, íme, nálunk még ezt is lehet. De feleljen arra, hogy ezekben a kabarékban kigúnyolják-e a szovjet megszállókat? — A konzul hallgatott. — Hallgatása hangos beismerés. És ha már olyan nagy szabadságról beszél, kérem, feleljen erre: a munkás követelheti munkahelyén a sztrájkot?

— *Nálunk a munkások nem akarnak sztrájkolni.*

— Most azt mondta, hogy a madár nem akar repülni. Egyáltalán beszélt életében munkással, ha igen, hol, kivel és mit?

— *Nálunk a pártban a feladatköröket szigorúan elhatárolják, nem lépünk egymás területére* — felelte kissé zavartan.

— Mi az ön feladatköre?

— *Ez hivatali titok.*

— Látja, amint a lényeghez érünk, mindjárt kész a félrevezető válasszal. Feladatkörök elhatárolása, hivatali titok. Csak arra nem válaszol, hogy egy munkás miért nem követelhet sztrájkot? Maguk a Horthy-időben mindig a sztrájk mellett hangoskodtak, és húsz éve Magyarországon nincs sztrájk.

— *Nálunk a nép boldog és megelégedett.*

— Azért állunk első helyen a világ öngyilkossági statisztikájában.

— *Tudtam, hogy ezt felhozza. Önnek tudnia kell, hogy a magyar nép mindig elöl volt ezen a szomorú listán.*

— Igen, de nem voltunk az elsők. Az északi népek és Svájc mindig előttünk voltak. És nem hoztam volna fel, ha ön nem szaval boldogságról és megelégedésről. Igen, ilyenek is vannak. Gyilasz Az új osztályban leírja őket: a párt előnyeit élvezők, akik termelő munka nélkül a nép nyakán ülnek. De én a népről beszélek, a népünkről, amely nem tudja kifejezni magát, a lényeges dolgokról hallgat-

nia kell, buta embereknek kell helyeselni, reménytelenül kell élni, ezért dobják el értékes életüket.

A konzul felállt.

— *Ezt, kérem, a legerőteljesebben visszautasítom.*

— Üljön le, konzul úr! Ön is tudja, hogy igazam van, de ezt ön még egy zárt szobában sem ismerheti el. Ön is foglya a rendszernek. Borzalmas, hogy még itt, Amerikában sem mer őszintén beszélni.

— *Kérem, én nyíltan beszélek. Ön szemet huny olyan dolgok felett, hogy a magyar nép műveltsége óriási mértékben emelkedett, és soha nem olvastak annyit, mint a mi rendszerünkben.*

— Csak az írókat cenzúrázzák, mielőtt munkájuk megjelenik.

— *Nevetséges állítás. Ön azt akarja mondani, hogy Németh Lászlót vagy Illyés Gyulát lehet cenzúrázni?*

— Nem...

— *Na végre, egyben egyetértünk.*

— Várjon, nem fejeztem be. Őket nem kell cenzúrázni, mert ezt elvégzik önmaguk. Tudják, mit lehet írni, és mit nem. Amikor írnak, egyszerre megjelenik a piros stoplámpa az agyukban, ami tilosat jelent. És ezen ritkán hajtanak át.

— *Ez teljesen téves beállítás.*

— Csak nem azt akarja mondani, hogy Németh László és Illyés Gyula azt írják, amit akarnak?

— *Igen, azt írják, amit akarnak.*

— Nem tudom, mi van az íróasztalukban, de amit kiadnak, az nem az a Németh László és Illyés Gyula, akinek lenniük kellene. Németh a mi nemzedékünk haladó írója volt, maguk a rendszer íróját csinálták belőle. Illyés 1935-ben a Puszták népében a magyar parasztság sorsát írta meg, ami kemény bírálat volt az akkori rendszer felett. Ön azt akarja nekem magyarázni, hogy Illyésből nem futná egy új Puszták népe, ahol már nemcsak a parasztság, hanem az egész nemzet sorsát írná meg, miként élnek a kommunista rendszer sivár pusztáján, szellemi kényszerzubbonyban.

A konzul megint felállt.

— *Kérem, én nem vitatkozni jöttem. Az idő is halad, mennem kell. Szeretnék választ kapni arra, hogy hazalátogat-e? Győződjék meg otthon arról, hogy melyikünknek van igaza.*

— Búcsúzóul még töltök önnek néhány cseppet ebből a Curvoisier-ből, amire azt mondják a franciák: A konyakok Napóleonja.

Töltöttem a konzulnak is, nekem is. A konzul jót húzott a pohárból. „Az ördögbe is — gondoltam —, jól bírja; kora délután a harmadik poharat kezdi meg, és nem is látszik rajta."

— *Ami igaz, az igaz: jó ital.* — Csettint is nyelvével. — *Hát, kérem, mi a válasza?*

— Mielőtt válaszolnék, engedjen meg egy személyes kérdést! Nem kell rá válaszolnia. Ön sokat beszélt ma a népről. Mi volt az ön édesapja, és hol laktak?

— *Miért fontos ez?*

— Nem fontos, nem is kell válaszolnia. Önök pártutasítás nélkül még az időjárásról sem mernek beszélni. És közben a szabadságról szavalnak.

— *Kérem, ne túlozzon! Ha akarja tudni, apám orvos volt, a belvárosban volt rendelője, mi a Rózsadombon laktunk. Ma is ott lakunk.*

— No látja, konzul úr! Ön jólétben élt és él. Az én édesapám korán elkerült a Fejér megyei Csapdiról, mert öten voltak testvérek, és a nagyszüleim néhány holdja nem tudta őket eltartani. Apám az apai örökségen hentesüzletet nyitott Pesten, de belebukott. Nem születtünk üzletre. De az üzletnek volt egy előnye: itt ismerkedett meg édesanyámmal, aki viszont Egyházaskeszőről került Pestre, hogy itt keresett pénzével támogassa özvegy édesanyját.

— *Amit mond, érdekes, de nem tartozik a beszélgetésünkhöz.*

— Szorosan idetartozik. Ugyanis ön azt mondta beszélgetésünk elején: fonákul hat, hogy én régen elhagytam hazámat, mégis írok róla. Tudja, milyen fonákul hat, hogy ön mindig a népet emlegeti, és fogalma sincs népünkről. Ön jól bizonyítja, amit előbb mondtam: lakhat valaki Magyarországon, és mégsem él otthon, mert nem él a népben. Abban igaza van, hogy régen eljöttem. Fizikailag másfél évtizede nem vagyok otthon, de népünk sorsa a vérkeringésemben van. Esténként Csokonai, Arany, Vörösmarty, Petőfi, Ady, József Attila, Babits, Mécs és sokan mások tartják bennem az ezer év szellemét. Én csak a kommunista rendszert hagytam el, de nem a népemet. Ön fizikailag otthon van, mégis ön a menekült, mert elhagyta népünket, elszakadt annak sorsától. Ön él kívül, mert elszakadt a magyar nép szellemétől.

— *Kérem, két hét múlva hazaindulok, szeretnék választ kapni kérdésemre.*

— Nézze, konzul úr...

— *Szüleit is meglátogathatja.*

— Meghaltak.

— *A sír is kötelez.*

— A kegyeletet hagyja rám! Gyakorolták volna előbb.

— *Hát, kérem, mi a válasza?*

— Mielőtt végleges választ mondanék, két feltételem lenne.

Felcsillan a szeme.

— *Mik azok?*

— Az egyik egyszerű. Beismeri, hogy a szovjet megszállás árt a magyar nép fejlődésének, és a magyar nép akarata ellenére vannak ott. — A konzul beszélni akar. — Ne vágjon közbe! A másik, hogy a budapesti Ügyvédi Kamarában tarthatok egy előadást.

— *Miről?*

— A népek önrendelkezési jogáról, a szabad választásról.

— *Ez senkit sem érdekel.*

— Annál inkább. Üres teremben csak beszélhetek?

— *Kérem, ön nagyon provokatív. Önt nem azért hívja látogatóba a magyar nép kormánya, hogy botrányt okozzon.*

— Köszönöm. Kitűnő választ adott. A magyar nép természetes jogáról még beszélni is botrány, de arról cinkosan hallgatni természetes. Látja, ezzel ölik meg népünk öntudatát. Én nem okolom önt, még a rendszerüket sem a szovjet megszállás miatt. Önök kicsik, hogy ezen változtathatnának. De hogy erről beszélni sem szabad, sőt: az elnyomót dicsérik, ez rothasztja meg rendszerüket.

— *Nézze, ügyvéd úr, úgy látszik, hogy ön még mindig nem érti a hazai helyzetet.* — Szeme csillogott, hiába, nem lehet büntetlenül három pohár francia konyakot felhajtani. — *Talán később megérti.*

— Konzul úr, az egész beszélgetésünknek nem lenne értelme, ha ön nem jutna el az igazság küszöbéig.

— *Mit ért ez alatt?*

— Azt, hogy közéletünknek nem sok értelme van, ha az hazugságban gyökeredzik. Legalább annyit mondjon, hogy ön is elítéli a szovjet megszállást mint nemzeti fejlődésünk akadályát.

A konzul az ajtóból visszafordult, rám nézett, helyeslően nagyot kacsintott, bólintott is rá, de egy szó sem jött ki az ajkán. Csak néhány másodperc eltelte után szólalt meg:

— *Köszönöm a vendéglátást; ha megengedi, mához két hétre, reggel nyolckor felhívom. New Yorkban leszek, indulok vissza, és addigra talán megváltoztatja a második feltételét.* — A jelek szerint tehát az elsőnek eleget tett. — *A viszontlátásra!*

— Minden jót, főleg a hazaiaknak!

Kezet fogtunk, egymás szemébe néztünk, mintha azt mondtuk volna: mindketten tudjuk az igazságot, de csak egyikünk mondhatja ki.

Két hét múlva reggel nyolc órakor csengett a telefon.

— *Ebédelhetnénk együtt, mert holnap utazom vissza, és valami pozitívumot szeretnék mondani magáról.*

— Nézze, konzul úr, az első találkozásunk beszélgetés volt, a második már összeesküvés lenne, ami főleg magának nem tenne jót.

Nem látom értelmét. De ha majd visszajön, hívjon fel, talán közben maga jobban megismeri népünket, és újat is tud mondani.

— *Sajnálom.*

— Jó utat! Isten vele!

A szovjet megszállás elleni kacsintásán sokat gondolkoztam. Máig sem tudtam eldönteni, hogy az érveim vagy a konyak hatására történt. Erős a gyanúm, hogy az érdem „Napóleoné".

A konzul többet nem tért vissza. Nem engedték. Utódja meglepő gyorsan jelentkezett.

Ő már figyelmesebb volt, mint elődje; nem jött bejelentés nélkül, hanem először telefonált, hogy fogadom-e?

— Mi a célja? — kérdeztem.

— *Telefonon nem mondhatom.*

— Miért? Fél, hogy lehallgatják?

— *Nem azért* — felelte —, *hanem mert telefonon nem lehet ilyen kérdéseket megbeszélni.*

Megállapodtunk az időpontban, amikor is a csengőm pontosan berregett. A kölcsönös bemutatkozás után leültettem. Darabosan mozgott, ötven év körül lehetett, nem volt nehéz megállapítani, hogy már a rendszer terméke, a háború előtt nem volt külügyi pályán.

— Mi van az elődjével, már régen nem láttam a nevét a hazai újságokban?

— *Beteg.*

Akaratlanul elnevettem magam.

— *Miért nevet?*

— Mert maguknál a betegségnek van egy egészségügyi és egy politikai vonatkozása. Még csak azt mondja meg, hogy elődje a Markó utcai szanatóriumban, vagy a Kőbányai úti „Gyűjtő-kórházban" gyógyulgat?

— *Egyikben sem.*

— Vagy talán elvonókúrán van?

— *Milyen elvonókúrán?*

— Elvonták a szabadságát, és kúrálják párthűségét.

— *Ne vicceljen! Nemsokára ismét olvashatja a nevét.*

— Elhiszem, amikor már teljesen kigyógyították. Maguk ehhez nagyon értenek. Ha nem haragszik, megkérdezem, bár nem tudom, szabad-e válaszolnia, a jelenlegi beosztása előtt hol volt?

— *Pekingben szolgáltam évekig, de diplomata minőségben működtem Ázsia és Afrika különböző országaiban. Szinte az egész világot bejártam.*

— Megbízható ember lehet.

— *Ebben a rendszerben értem el a karrieremet, hű vagyok a párthoz.*

— Mivel foglalkozott a háború előtt és alatt?

— *Miért fontos ez?*

— Igaza van, talán nem is fontos, de mivel maga mindent tud rólam, hiszen enélkül a rendszer ide sem engedné, jogos az az igényem, hogy én is tudjak egyet-mást magáról. Elvégre nem titkot kérdezek...

— *Géplakatos voltam. Most meglepődik.*

— Nagyon téved. Miért lepődnék meg? Nekem nem az a fontos, hogy ki mi volt, hanem hogy mivé lett a saját erejéből, tehetségéből, továbbá hogy jól tölti-e be hivatását és foglalkozását. Ha pedig valaki közhivatalban van, egy a fontos: az illető hazája, népe érdekét szolgálja-e? Hogyan lett diplomata?

— *A háború után esti tanfolyamon leérettségiztem, majd a diplomatakurzust is elvégeztem. Sokat tanultam, keményen dolgoztam.*

— Ez dicsérendő.

— *Sokan vagyunk így, akik a háború előtt semmire sem vittük. Látja, Marosán péksegéd volt, és miniszter lett.*

— Rossz a hasonlat.

— *Miért? Géplakatos, péksegéd, ugyanaz. Mindkettő munkás.*

— Ez igaz.

— *Akkor miért rossz a hasonlat?*

— Marosánnál nem azt kifogásolom, hogy péksegéd volt, hanem azt, hogy az is maradt.

— *Honnan ismeri őt?*

— A Sztójay-perben volt időm megismerni, a per három hétig tartott. Ő politikai ügyész volt, én Rátz Jenőt védtem. Műveletlen, nagyszájú, ízléstelen pojáca.

— *Marosán hasznos szolgálatot tett a népnek.*

— Ismét más értelmet ad a szónak. Sohasem szolgálta a népet, hanem a szociáldemokrata pártban kiszolgálta a kommunistákat. Olvassa el a könyvét, ezt az óriási árulást még ma is büszkén vallja. Ezért maradt meg rossz péksegédnek. Saját pártjának lett Júdása.

— *Mikor látogat haza?*

— Elődjének már válaszoltam.

— *Én nem tudom, hogy az elődömmel mit beszélt, de szeretném, ha lenne bátorsága otthon megnézni a szocialista vívmányokat.*

— Ha már a szocialista vívmányoknál tartunk, mondja, konzul úr, hogyan él ma otthon egy géplakatos?

— *Őszintén szólva nem tudok pontos választ adni, keveset vagyok otthon.*

— Én még kevesebbet, de érdekel, hogyan élnek a dolgozók,

akikért maguk, legalábbis azt hirdetik, minden áldozatot meghoznak.

A konzul hallgatott.

— Beszéljünk őszintén! Csináljunk egy gyors összehasonlítást az ön géplakatosi élete és a jelenlegiek között. Annyit mondjon, amennyit tud. Kezdjük a lakásnál, konzul úr! Mint géplakatos miként lakott a háború előtt?

— *A Horthy-korszakban volt egy egyszoba-konyhás lakásunk, ahol hárman szorongtunk.*

— Főbérleti lakás volt?

— *Igen.*

— Gondolja, konzul úr, hogy ma minden géplakatosnak van egy egyszoba-konyhás főbérleti lakása, ahol hárman elszoronghatnának?

— *Lássa, hogy tárgyilagos vagyok, amit öntől is elvárok, nem állítom, azt viszont büszkén kijelentem, hogy hazánkban nincs munkanélküli, és fiatal, erős, tehetséges munkások nem állnak a „köpködőben". Tudja, így hívták a háború előtt a szakszervezeteket, várva a jó szerencsét.*

— Elismerem, hogy a munkanélküliség megszüntetése jó eredmény, mert magam is azt vallom, hogy a férfi munka hiányában olyan, mint a partra dobott hal, vergődik erkölcsileg, hogy nem veszik hasznát, és anyagilag, hogy pénztelen. Viszont engedjen meg egy megjegyzést: maguk ebben is a másik végletbe esnek.

— *Milyen végletbe?*

— Amennyire jó a munkanélküliség megszüntetése, annyira rossz, hogy kiölték a munkásokból a törekvést, a jobb munka elvégzésének kötelező érzését.

— *Miért öltük volna ki?*

— Azért, mert látja, hogy a rossz munkáért ugyanannyit fizetnek, mint a jóért, a kommunista párttagság még ma is olyan előnyöket biztosít, amit egy egészséges érzésű munkás nem tud elviselni.

— *Nincs igaza. De ha azt gondolja, ügyvéd úr, hogy önnek igaza van, jöjjön haza, nézzen meg mindent, és azután alkosson ítéletet!*

— Engem őszintén meglep, hogy immár másodszor jönnek el hozzám, és hazahívnak. Mondja, mi a céljuk?

— *Semmi más: először lássa a tényeket, és azután beszéljen a hazai életről! Azt akarjuk, hogy bővítse látókörét, nyitott szemmel nézze meg a szocialista vívmányokat.*

— Ide hallgasson, konzul úr! Beszéljen őszintén! — Megvillan előttem Beer János, amint nevetve mondta: „Lepörköltük... Mi

mindenkit használunk." — Maga nem azért jött, hogy a látókörömet kibővítse, hanem hogy leszűkítse. Ön nem akarja az én szememet kinyitni, hanem becsukni. Ön nem azért jött, hogy a számat az igazság érdekében használjam, hanem hogy a propagandájuknak szolgáljak. Röviden: maguk nem akarnak nekem semmiféle hasznot nyújtani, ellenkezőleg: maguk kívánnak belőlem valami hasznot élvezni.

— *Azt hiszem, nem jól látja küldetésem célját.*

— Az a baj, hogy jól látom. Maguk semmit sem tesznek cél nélkül. Minden lépésüket jól kiszámítják, mint egy jó eladó. Ebből, hogy maga most itt van nálam, ön és rendszere szándékozik valamiféle előnyt húzni. Ebből pedig, dialektikusan gondolkozva, nekem csak károm lehet. Miért nem mer nyíltan beszélni?

— *Nekünk az a fontos, hogy az idekinti magyarokkal dialógust építsünk ki, és ennek kapcsán megismerjék hazánk valódi helyzetét.*

— Tudja, konzul úr, én sok mindent el tudok viselni az életben, de egyet nem: a folytonos félrebeszélést. Lehet néha füllenteni az életben, de nem lehet hazugságban élni. — A konzul kissé megrezzent. — Kérem, nem akarom megbántani, nem illenék a házigazda szerepéhez, de igénylem, hogy a dolgokról beszéljünk úgy, ahogy vannak, és ne úgy, ahogy nincsenek! Különben az egész beszélgetésnek nincs semmi értelme, csak üres csevegés lenne, s nem hiszem, hogy ön ezt óhajtaná. Ne legyen velem szemben óvatos, kétszínű diplomata, legyen egy Horthy-korszakbeli, nyílt géplakatos, akkor több megbecsülést kap tőlem.

— *Mit akar mondani? Ki vele!*

— Engem két tényező űzött el hazulról: a félelem és a hazugság. Féltem, hogy letartóztatnak, megkínoznak, aláírom, amit elém tesznek, és talán még politikai munkatársaimnak is ártok. Ezzel elvesztettem volna magamat. Ettől féltem. És ahol félelem van, ott nincs élet. Ezzel, remélem, egyetért?

— *Ma nincs otthon mitől félnie.*

— Ezt könnyű mondani New Yorkban. Lássa, hogy én is igyekszem tárgyilagos lenni, elismerem, hogy ma nincs az a félelem, ami volt a Rákosi-korszak alatt. Megszűnt a csengőfrász. De mi van a hazugságokkal?

— *Miféle hazugságokkal?*

— Ne játssza a naivat, konzul úr! Nem szabad beszélni a szovjet megszállásról, hazudni kell, hogy nincs megszállás.

— *A magyar nép nem él szovjet megszállás alatt* — válaszolta ingerülten.

— Ezért nem tudok hazamenni, mert még a kétszer kettő négy-

ben sem lehet megegyezni. Ön most nem mondott igazat. Ez azt jelenti, hogy valamitől fél. Nem meri kimondani az igazságot. Tehát valamiféle félelem van otthon, ezért létezik a hazugság, ami a félelem ikertestvére. Politikai sziámi ikrek, egymásba nőve léteznek. Nem lehet őket egymástól elválasztani. A hazugság csak akkor szűnik meg, ha eltűnik a félelem. Mondja meg őszintén, miért fél az igazságtól, miért fél kimondani egy egyszerű, világos tényt, hogy a magyar nép a Szovjetunió politikai és katonai megszállása alatt él?

Felpattant a székről.

— *Kérem, ügyvéd úr, én már mondtam, hogy a magyar nép nem él...*

— Ne folytassa, mert akkor a beszélgetésünk véget ért. Nem vagyok hajlandó világos kérdésekről ködben beszélni. Előbb elismertem, hogy ma nincs olyan félelem otthon, mint Rákosi brutalitása alatt. Most maga ennek az ellenkezőjét bizonyítja, mert fél, valamitől fél, ezért nem meri kimondani az igazságot.

— *Én nem félek semmitől, és sohasem féltem, a Horthy-csendőrséggel is szembeszegültem.*

— Akkor miért nem szegül szembe a párt hazugságaival? Ha jól látta a Horthy-időben a politikai és társadalmi igazságtalanságokat, akkor most miért hunyja be a szemét egyszerű tények előtt? Feleljen nyíltan: mitől fél?

— *Én nem félek! Amit megmondtam, azt megmondtam, többet nem vagyok hajlandó erről a témáról beszélni. Az igazságot mondtam!*

— Ha az igazságot mondta volna, akkor nem ugrott volna fel a székről, amikor a politikai tyúkszemére léptem. Mélyen meglep, hogy az egész nemzetet ilyen hazugságban hagyják. Az afrikai és ázsiai népek bátran tüntethetnek a megszállók ellen, de ezeréves népünk nem mondhatja ki azt, amit mindenki tud. Őszintén meglep, hogy a Szovjetunióval nem lehet megértetni, hogy erről a kérdésről nyíltan kell beszélni, és népünk talán tudomásul veszi, hogy áldozata a nagyhatalmak érdekeinek.

— *Nagyhatalmak érdekei ellen kis nemzet nem tehet semmit.*

— Ez igaz, de fontos, hogy szellemében tartsa meg a szabadságát és függetlenségvágyát, és ne tanítsák hazugságra.

— *Ha majd hazajön, látni fogja, miként él népünk, miként gondolkodik. Minden jó magyar kötelessége* — szavalni kezd —, *mondhatnám: testvéri kötelessége a honfitársak közötti megbékélést ápolni.*

— Gyönyörű! Miért nem kezdik ezt először otthon?

— *Nálunk a nép megbékélten él. Soha ilyen békében nem élt!*

— Ha elfogadja a rendszert, dolgozik látástól vakulásig, és

befogja a száját. De ha a rendszert bírálni meri, vagy a szovjet megszállást megemlíti, azonnal békétlenné válik, és lefogják, elítélik. Konzul úr, békét csak az adhat, akinek van.

— *Mit ért ez alatt?*

— Azt, hogy a kommunista rendszer állandó propagandahajszában él, az állandó ellenőrzés zilálttá teszi őket, lényegük a békétlenség. Tehát hogy adhatnának maguk a népünknek békét, amikor maguknak sincs?

— *Szóval ön nem hajlandó a békés hídépítésben részt venni?*

— Egy igaz híd építésében részt vennék, mondhatnám: szívesen.

— *Hát akkor miért nem jön haza egy látogatásra?*

— Mert nem vagyok hajlandó egyirányú hidat építeni, ahol csak a maguk propagandatermékei közlekedhetnek, és a szabad világ szellemi termékei csak alagúton juthatnak be hazánkba, ami veszélyes is.

— *Sajnálom, hogy az emigráció üres szélmalomharcára pazarolja idejét, és hogy elfogultan nézi a hazai helyzetet.*

— Azt hiszem, tárgyilagosan nézem népünk helyzetét, erre törekszem is. Ami pedig a szélmalomharcot illeti, lehet, hogy van benne igazság, de jobb, mint egy megalkuvásban elfecsérelt élet.

— *Ki fecsérli el az életét?*

— Ön!

— *Mivel?*

— Azzal, hogy kétszínű életet kell élnie. Igen, kétszínűt! Mert ön kemény iskolán ment keresztül. A munkapad mellett világosan látta a propaganda és igazság közti különbséget. Ön ma is tudja, hol az igazság a kettőnk közötti beszélgetésben. De fél őszintén beszélni. Talán már saját magát is becsapja. Ezzel pedig elvesztette az életét.

— *Én a felszabadult magyar népet szolgálom.*

— Nem! Ön a szovjet érdekeket és az azt szolgáló pártot szolgálja.

Az aktatáskája után nyúlt, órájára nézett.

— *Már a konzulátuson kellene lennem. A közeljövőben majd felhívom, gondolkozzon azon, amit mondtam.*

— Ezt megtehetem, de ön is elmélkedjék azon, amit hallott tőlem.

— *Sajnálom, hogy nem mentünk előbbre.*

— Nem rajtam múlott.

— *Csakis magán.*

— Amíg maguk nem beszélnek úgy a tényekről, ahogy vannak, nálam süket fülekre találnak. Az értéküktől, igaz értelmüktől megfosztott szavak halottként érkeznek a fülembe.

— *Kívánom, hogy egyszer mégis meggondolja magát, és hazalátogat.*

— Én azt kívánom, hogy olyan őszintén szolgálja a magyar népet, mint géplakatos korában a munkapadot. Isten vele!

A konzul még hosszan a szemembe nézett, volt benne valami szomorúság. Lassú léptekkel ment ki lakásomból, még lassabban a lift felé, ahonnan még egyszer visszanézett. Nem szólt, csak intett. Ebben volt valami lemondás. Vajon rólam mondott le, vagy valamiről, amitől szeretne elbúcsúzni? Nem tudom.

A két konzul — több órás beszélgetéseink során — erősen figyelt. Én is őket. Sok mindent láthattak rajtam, de egyet nem: belül égetett a vágy, hogy hazamenjek. Látni szüleim, elhaltjaim sírját, elmenni az iskoláimba, megnézni a játszótereket, lakásunkat. Bemenni a józsefvárosi templom sekrestyéjébe, csendes misén ministrálni, és nem utolsósorban látni az új nemzedéket, hogyan élnek, mi fűti őket.

Amikor a hazalátogatási vágyam fel-fellobban, mindig fülembe csengnek Beer János szavai: „Lepörköltük... Mi mindenkit használunk."

Éreztem, hogy hazarándulásommal szentimentálisan sokat nyerek, gyakorlatban azonban vesztek. Ők jobban kihasználnak, mint én őket.

Nem szeretem a vereséget. De ha én nyerek, akkor majd megyek.

TŰZ TAMÁS

Levél anyámnak a túlvilágra

csak megvagyok őrizgetem a csöndet
miben szempillád selymesen zizeg
holott tudom hogy hajlatán a körnek
nem bontakozol ki már senkinek

a kör bezárt magad vagy Isteneddel
nem sok remény van rá hogy szólsz fiam
hogy mondod ülj ölembe fogj eressz el
hiszen te ülsz már más karjaiban

azéban kitől mind a ketten jöttünk
kihez végül is mind megérkezünk
kinek csillagkarámja ring fölöttünk
kihez reméljük még fölér kezünk

DR. VIDA ISTVÁN

Erasmus és a keresztény humanizmus

Költőnek születni kell, alkalmasint humanistának is. A kegyelem alkatra épít, adottság nélkül jó mesterember sincs. Ki a humanista, mi a humanizmus? A szó hallatára keze ökölbe szorul — mondá Hitler. Sztálinnál a rendszer kariatidja s a fogalom torzója. Maritain nem hisz a humanizmusban a keresztény metafizika integráló hatása híján. Camus azok oldalán kívánja látni a humanistákat, akik ellen a történelem készül. II. János Pál pápa mindegyik enciklikájában keresztény humanizmust sürget.

Úgy tűnik, a második világháború óta senki se mellőzi e varázsigét. Sartre nyelvkincse épp úgy a díszpáholyba ülteti, akár a pacifisták és újbalosak „permanens forradalom" elmélete. A példák sora végtelen.

★

Ne tévedjünk útvesztőbe! Első reflexünk mindenfajta optimizmus ellenére lehangoló. A humanista törekvések megfeneklenek: szóbűvészeten, kilúgozott és megcsúfolt eszményeken, sarokba szorult igaz embereken. Az emberség történetét megírni nehéz, az embertelenség krónikájához elég bárhol felütni az annaleseket. Talán azért ahistórikus korunk szelleme is, mert így álmodhatja csak újhumanista álmait? De második reflexünk a láthatatlan történelemhez húz, ahol kedvezőbb az emberség aránya. Írástudók, nevelők, önfeláldozó szentek keresik tekintetünket. Azt is sejtjük, hogy jóval többen vannak, mint ahányukat lajstromba vették.

★

Mi a humanizmus, ki a humanista?

Ahány oldala van embernek, emberiségnek, annyi a válfaja, hangsúlya, megközelítése. Humán: ami emberszabású. Így értve az elfajulások is beletartoznak. A humanitás: eszmény, de állapot is. Emberméltósággal születünk, amely kötelez, s ezért szakadatlan feladatot jelent. Humanizmus? Széles árama tudománynak, nevelésnek, társadalmi s vallási törekvésnek. Elmélet és gyakorlat. A hu-

manista jelzővel majdnem annyian éltek vissza, mint a kereszténnyel.

A XIX. század közepétől mindinkább az emberi környezet helyes alakítását értik alatta, hangsúlya gazdasági-szociális térre tolódott. Manapság különféle társadalmi modellek, közösségi struktúrák hivői (és rajongói) szeretik kisajátítani. Humánum ez is, tükrözi a kor mechanisztikus világképét, ám gyökerében és gyümölcseiben idegen tőle. Mert a humanitás magja a személyiség: ennek belülről való kiteljesítése híján a legrendezettebb szociális burok is szétmálik. Platónt, az első állammodell szerzőjét, a saját bőrén szerzett tapasztalás tanította rá, s valódi humanista azóta se fáradozik komolyan társadalmi sémákon. (Morus hatalma teljében se gondolt az Utópia megvalósítására.)

A reneszánsz humanistái — nem az epigonok — pragmatikusan válogattak az antik eszményekből. Így születtek a filantrópia, paideia, kalokagathia klasszikus mintái. A cicerói „homo humanus" (Erasmusnál már „humanissimus") elsőbben is azért képzi szellemét, hogy szenvedélyein megtanuljon uralkodni. Másokkal együttérző, segíteni kész, de nem akárhogy, hanem megértő türelemmel felfogásuk, életformájuk iránt. (Alighanem a tolerancia a humanista magatartás alfája társas vonatkozásban.)

★

Athén vagy a köztársasági Róma példái, a hellén-latin szellem ihletése, sose hiányoztak a keresztény eszméletből. Az egyházatyák egybeszőtték az Evangéliummal: a Logosz Krisztus eljövetele előtt nemcsak az Ószövetségben, de bölcs pogányok által is szólott. Egy antropoid teológia Isten megtestesülésében látta — látja ma is — a humán gondolat csúcsát. És „amit egynek tesztek a legkisebbek közül, nekem tettétek", Istenfia minden embertársunkkal azonosította magát. Erre gondol Erasmus is, amikor a „homo homini Deus" szállóigéjét magyarázza.

Az újkor óta tart a humanisták és skolasztikusok ellentéte. De az arisztotelizmusban nem nyúlt-e Aquinói Szent Tamás is humanista hagyományra vissza? A tomizmus kis látkörű, száraz lelkű iskolamesterek kezén vált életidegenné, azzá a skolasztikává, amely ellen Gerhardus Magnus óta hadakoznak a humanisták. Az ő „devotio moderna"-jából nem kisebb keresztények nőttek ki, mint Nicolaus Cusanus vagy Kempis Tamás. Itt ringott Rotterdami Erasmus szellemi bölcsője is.

★

A hitszakadásig egy hajóban utaznak a humanisták. (A keleti egyházszakadással kirekedteket még exhumálni kellene.) Ettől fogva egyre sokasodnak a hajók, útjaik egymástól távolodnak, s

bár az emberség fűtőmunkásai mindegyiken a humanisták, kapitányok és kormányosok lelkét nem ők fűtik.

Péter hajóján Reuchlintől s Erasmustól Szalézi Ferencen, Depaul Vincén át Newmanig s Teréz anyáig hosszú a sor. A protestáns fővonal: Melanchton — Castellio — Comenius — Schweitzer Albert. A felvilágosodás egész hajóraj. Természettudósok (Galilei, Newton, Kepler), gondolkodók s jogászok (Bayle, Locke, Montaigne, Grotius), írók és költők (Cervantes, Goethe, Tolsztoj), pedagógusok (Rousseau, Pestalozzi, Humboldt), ezenkívül humanitárius és szociális mozgalmak alakjai szép számmal. A nevek említése ötletszerű, hisz olyanok hiányzanak, mint Lessing, Franklin vagy Dunant és Jaures. Nem szólva a hétköznapok légiónyi névtelenjéről; Mark Twain őket egyenest Ábrahám kebelére helyezi. És nem szólva az Egyház szentjeiről; többségükről bizonyos, hogy a humanista eszményt életükkel hitelesítették.

★

Humanizmus vallásosság nélkül, ez fából vaskarika lenne. Inkább az a kérdés: mint viszonyul ez a vallásosság a történelmi egyházak hitrendjéhez, fegyelméhez? Gertrud Le Fort a kereszténység elhidegült leányának nevezi az irgalmasságot. Bizony, a humanizmus — hierarchia, papság és dogmák nélkül — az emberszív legegyetemesebb vallásává lett. Nem áll szemben mindenestül az egyházakkal, de tőlük emancipálódott. Ami azt jelenti, hogy a tudomány mellett az egyén hitvallása is kikerült a teológia gyámsága alól. Hívjuk bár valláspótléknak vagy autonóm erkölcsnek, a tényen nem változtat. Számtalan oka s előzménye közt azonban jelképszerű, hogy a „humanisták fejedelmé"-t Róma, Wittenberg és Genf egyként detronizálta, sőt: holtában könyveivel együtt máglyára küldte.

Pedig Erasmusnál a teológia még a tudományok „királynője", csak éppen a Krisztus-követés bölcsességét érti alatta, nem — mint kora — törvényt betűzgető konformizmust. A világ ekkor már a szekularizálódás útján volt. Az Egyházban megtűrt babonák és visszaélések, az inkvizícióban kifejeződő diktatúra-igény, a reformációt-ellenreformációt követő versengés (többnyire nem a bibliai életforma megközelítésében), a véres vallásháborúk, hierarchák vonzalma retrográd erőkhöz, s a mindenkori hatalommal kötött szövetségek: mindez évszázadról évszázadra jobban elidegenítette a humanitás őszinte igénylőit. Számuk a polgárosulással, művelődéssel és társadalmi kiegyenlítődéssel arányosan nőtt. Belőlük lett a legutóbbi zsinaton „világ"-nak nevezett tünemény lelkiismerete.

Ennek a — sokszor tán zavaros — lelkiismeretnek hordozói viszont fenntartották Erasmus trónját. Szent Ágostonon, Boethiu-

son és Assisi Szent Ferencen kívül az ő neve emlékeztetett leginkább arra a keresztény humanizmusra, amelyet Pál apostol nem csupán a korintusiaktól követelt.

★

A XIII. Leó alatt megjelent római indexről hiányzik már Erasmus neve, XII. Pius pedig formailag is törli valaha ott szerepelt műveit. Manap a protestánsok se bélyegzik többé hitetlennek s gyáva nyúlnak. Mi több, egész irodalom támadt a Rotterdami Mester rehabilitálására. Feltárul, hogy a Tridentinum reformhatározatai mennyire őt követték, s hogy a II. vatikáni zsinat szelleme valósággal erasmusi. Kutatók sorra bizonyítják, mennyi lelki kalauz, imakönyv és exegézis merített tőle századokon át a kereszténység minden oldalán. Ökuménikus hatását nem is említve.

1966-ban egy könyv jelent meg Marburgban, címe: Erasmus viszonya a római egyházhoz. A doktori értekezés több mint 400 oldalon tudós alapossággal bizonygatja, hogy Erasmus — bár életműve kétharmad részt teológiai vonatkozású — soha nem tért el a katolikus dogmatikától. Georg Gebhardt, ennek a megható kifejtésnek a szerzője nem katolikus. Fiatal evangélikus történész, ki művéhez cenzort a jezsuiták egyik fellegvárában, a frankfurti Sankt Georgenben talál Wolter professzor személyében. A példa nem kivétel.

★

A világ azonban gyanakvással figyeli a keresztény Erasmus recepcióját. Sokan vélik, hogy ezáltal bővül ugyan az „egyházatyák" köre, szándéka azonban — akár a többié — írott malaszt marad. Azt mondják, csak a laikus Erasmus lelhet igazi otthonra, a teológus humanistát vendégszerepelni hívja az egyházi bürokrácia. Mert hol voltak ők, mikor az emberi méltóság evilági követelményeit kimunkálták és kiküzdötték? Hol, amikor az elnyomottak szabadságáról, egyenlőségéről s testvériségéről volt szó, vagy amikor abszolutizmusok, feudalizmusok, kapitalizmusok válfajai ellen polgárok, parasztok és munkások felkeltek? S hol, mikor nagykorúak a tudomány vagy a nők korlátozása ellen hadra keltek?

Mihelyt a consensus gentium — a népek közmegegyezése — ideállá, részben valósággá is emelte, sietve mutattak rá e humanista eszmények evangéliumi eredetére, de miért mindig utólag? A nagy gondolkodók (sokszor tévedők, de ki mentes ettől), akik az igazi haladás megálmodói voltak, őseik közt tisztelték Rotterdami Erasmust, helye tehát az ő oldalukon van. Eszméikkel a hatalmasok ugyan általában visszaélnek, de a gondolat és példa erejével mégis ők formálják az emberek értékrendjét. (Alighanem ebben áll a humanisták történelmi esélye.)

A vitát magának Erasmusnak kellene eldönteni, ám olyan elismert világi tudós szerint, mint a baseli Werner Kaegi volt, a döntés már kétségtelen: „Nem országok vagy államok jelentették Erasmusnak a hazát, hanem az Egyház. S mert szerette, azért bírálta oly keserűen." Nekünk nagyszerű kádencia erre Széchenyi. A „legnagyobb magyar" nem szűnt ostorozni nemzeti vétkeinket, és közben éjt nappallá tett, hogy emelje a „csúnyácska hazá"-t. Kevesen értették, még kevesebben követték, a legtöbben elfordultak tőle. Prófétasors. De tartozhat próféta máshová, mint saját méltatlan népéhez?

★

Az erasmusi ekkléziológia hangsúlyát a láthatatlan egyház tanára helyezte. Isten országának térben s időben nincsenek határai, se látható körvonalai. Mindig voltak és lesznek, akik Krisztus titokzatos testéhez tartoznak, ha a körülmények miatt nem lehetnek is a látható egyház tagjai. (A katekizmus nyelvén ezt hívtuk „vágykeresztség"-nek.) De más oldala is van a dolognak. Úgylehet, valóságosabb tagja Krisztus egyházának a kitaszított vagy máglyára vetett, mint akik elítélték. Ebben rejlik éppen Isten népének titokzatos volta. Erasmus a látható egyházban is azért figyelt a „jók helyeslésé"-re, mert a Borgiák és Torquemadák ellenében tőlük remélt megújulást.

Nem a teológia elméletét akarta gyarapítani, hanem az Evangéliumot életté valósítani. Gyümölcseiről ismeritek meg a fát — ez volt alapállása. Ezért gúnyolja a babonát és a keresztények farizeusságát. Jézus mércéjén méri az uralkodókat és a főpapokat, az inkvizítorokat és a szőrszálhasogató tudósokat, a méltatlan szerzeteseket és a gőgös tudatlanokat. A felszín mögött a valóságot keresi, a balgaság helyett a mélyet s értelmeset. Erasmus nem teológiája, hanem ádáz iróniája miatt került indexre.

Pedig tisztelte a látható egyház rendjét, fegyelmét. Nem csupán az inkvizíciótól való félelmében, de meggyőződésből a „mater et magistra" isteni s emberi küldetése iránt. Az akkor még egy egyházat minden jószándékú ember földi hazájának tartotta, melynek békítő, nevelő és kiegyenlítő létével az égi haza előképévé kell válnia. Ezért nyúlt vissza a gyökérhez, a Szentírás és a szentatyák kiadásával a tiszta forrásokhoz. Filológus buzgalmát erkölcsi vállalkozásnak érezte. Ezért látta az apostolok titkát a felebaráti szeretetben. Nem csodáikkal, inkább jóságukkal hatottak — mondja —, hisz csodatételeiket sokan minősítették varázslásnak, de nagyszerű életük előtt kénytelenek voltak fejet hajtani...

Miért nem állt a reformációhoz?

Mert holtáig nem akarta tudomásul venni a látható egyház

széjjelszakadását, s abban bízott, hogy egy nála különb hídverő áthidalja majd a szakadékot.

Miért nem állt élére egy belső katolikus reformmozgalomnak, miért hárította el a bíborosi kalapot is? Mert tisztában volt képességével, s egy humanista esélyeivel a hatalom klubjában. Az aranyborjút szétzúzni nem lett volna ereje. Beérte azzal, hogy premier planba állítsa. Mózes szerepével mások próbálkoztak, köztük oly kiváló barát, mint Utrechti Hadrián, aki Péter székében vallott kudarcot Erasmus reformszellemével.

★

Printing and the Mind of Man címmel érdekfeszítő kiállítást rendeztek néhány évvel ezelőtt Londonban azokból a könyvekből, amelyek Európa eszményein a legtöbbet faragtak. Az éllovasok egyike Erasmus volt hét művével, ami meglepő egy mezőnyben, ahol például Galilei három, Marx négy, Einstein hat művel futotta a halhatatlanságot.

Sokan tudnak róla, mégis kevesen ismerik. Különösen kevesen azok közül, akik lelkére akarta kötni humanista kereszténységét.

NEGYEDI SZABÓ MARGIT

Mészáros Lázár, a 48-as generális

Sok ezer magyar él ma New Jersey államban, magyar feliratú táblák lógnak az üzlethelyiségek fölött, magyar templomok tornyai magasodnak az égnek, magyar szótól hangosak az utcák, és Plainfielden, Westfielden, Lindenben a széles országút mentén zöldellő farmokon magyar nótát dúdol a farmer, amikor az ekevasat leereszti a porhanyós földbe. És tán nem is tudja — hiszen hogy is tudhatná —, hogy ugyanazon fa árnyékában nézi elmerengve a kék égen legelő fehér felhőnyáj lassú vándorlását, amelyet sok évtizeddel ezelőtt Mészáros Lázár generális, New Jersey állam legelső magyar farmerje ültetett, aki Scotch Plainsen, Westfield közelében gazdálkodott a Hungarian Farmon.

Csodálatos emberek voltak a magyar szabadságharc Amerikába menekült emigránsai. Nagy urak otthon, itt egyszerű munkások, akik legtermészetesebbnek találták, hogy az amerikai új életet nehéz testi munkával lehet csak megkezdeni.

Mészáros Lázár is így tett. Katona volt, még V. Ferdinánd nevezte ki hadügyminiszternek, tábornagynak. Járt hadak élén Lengyelországban, Olaszországban. Százezreknek parancsolt, és itt Amerikában levetette a díszes uniformist, munkászubbonyba bújt, és görnyedezve, verejtékezve kapálta a földet, pedig már 57 esztendő nyomta a vállát, amikor kapát vett a kezébe.

Néhány adat az életéből, Magyarországról való meneküléséig. Született Baján 1796. február 20-án. Az iskolái elvégzése után a katonai pályára ment. 1837-ben már őrnagy a Radetzky huszároknál. Olaszországba kerül, minden szabad percét művelődésének fejlesztésére, nyelvek tanulására fordítja. A klasszikus nyelveken kívül bírja a francia, olasz, görög, török, szerb, angol és tót nyelveket.

Tudományos értekezéseket, könyveket ír, és 1844-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választja meg.

1848 elején V. Ferdinánd hadügyminiszternek, majd tábornagynak teszi meg, de Kossuth Lajos mellé áll, aki 1849 júliusában a felső-dunai sereg fővezérletét bízza rá.

Jön Világos, és menekülni kell. Önként követi Kossuthot a száműzetésbe, vele megy Vidinbe, Sumlába és Kutahiába.

1851 májusában a többi emigránssal Londonban van. Ami ezután történt vele, azt a leveleiből tudjuk meg. Mészáros Lázár ugyanis szenvedélyes levélíró volt. Szellemes, homortól sziporkázó, sokszor gunyoros írásait Vukovics Sebőhöz, Ludwigh Jánoshoz, bátyjához, Mészáros Antalhoz, unokahúgához, Szutsics Amáliához és gróf Battyhány Lajos özvegyéhez írta. Ezekből a levelekből ismerjük meg amerikai élettörténetét, és ezekből formálhatjuk meg ennek a sajátos összetételű emigránsnak jellemrajzát.

De Angliát és a rideg angolokat nem tudja megszeretni, nyomja a londoni köd, szabadság után vágyódik, és már 1852 tavaszán elhatározza, hogy elhagyja Angliát, és az Egyesült Államokban — hol múltja nem szolgál gátul — keres magának helyet. Ábrándozik és szövögeti az amerikai terveket, akárcsak a jelenkornak kivándorlója: hogy földet fog venni, fatenyésztéssel fog foglalkozni, meg gyümölcstermeléssel, és — írja Vukovicsnak — *„amíg ti, szerencsés emberek a jövő húsvéti bárányt Pesten eszitek meg, én akkor az első spenótot és podlupkát viszem New York, Boston vagy Philadelphia városok egyik piacára"*.

Megvalósul az amerikai álom. Katona Miklós ezredessel, leghűbb bajtársával hajóra száll, és 1853. augusztus 23-án New Yorkba érkezik.

Íme, első benyomásai:

„Utazásom szerencsés volt. Inkognitóm jól ütött ki, mert az amerikaiak még most sem tudják, hogy miképp jöttem ide, az Arábia gőzösön pedig nem tudták, hogy mit csináljanak velünk, s így ismeretlenül léphettem ki. És most járok, futok, s már nagyjából tudom, hogy itt is csak a kezdés a legnehezebb. Eddig mit sem találtam, árendálni könnyen lehet, de ez nem nekem való, venni pedig igen nehéz, és ez a baj. Ha kb. 6 acre földet vehetek 10 angol mérföldre innét, vasúthoz vagy folyóhoz közel 6—800 tallérért, úgy farmer leszek. Ha nem lehet, akkor a régi rókabőrt kezdem nyúzni, ti. lovaglóiskolát állítok fel. Ha ez nem sikerül, úgy egy házat bérelek ki kerttel, és lódoktor leszek valamely faluban."

Mészáros Lázár eleinte nem talált megfelelő farmot. Brooklyni lakásából kirándulgat a vidékre, alkuszik a farmerekkel, közben kitűnő és a mai viszonyokra is jellemző megfigyeléseket tesz az amerikai életről:

„Itt az emberek jobbak magukhoz, mint az idegenekhez, akiket

mindenütt meghúznak, de csak az ő hasznukra, mert így saját kárukon okulnak, itt egyik ember a másikon nem segít, azért, hogy mindenki segítsen önmagán."

Hosszas keresgélés után megtalálta Mészáros generális azt, amit keresett. Scotch Plainsen, New Jersey államban, nem messze New Yorktól, kies fekvésű, 23 acre-es farmot vásárol 1600 dollárért, amiből azonban csak 600 dollárt tud lefizetni. Van egy talyigája, egy lova, tizenkét tojós tyúkja, egy tehene, mely 16 icce tejet ad, s egyelőre a tábornagy úr maga tisztítja az istállót, fát vág s hébe-közbe megfeji a tehenet. Azzal vigasztalja magát, hogy ha majd elérkezik a mezei munkák ideje, akkor a főzés, a tyúkokra való felügyelet és a söprés departmentje is neki jut. Mert nincs egyedül Mészáros Lázár. Hetyke tréfálkozással írja, hogy nemhiába volt magyar miniszter, nagy úr, még mostan is van lovásza, kertésze, kocsisa: Katona Miklós ezredes; szakácsa, favágója, mezei munkása pedig Dancs Lajos kapitány.

Hárman élnek hát magyar emigránsok a magyar farmon. Asszony nélkül élnek, mert szolgálónőt három legény mellé csak úgy lehet kapni, ha az egyik feleségül veszi, erre pedig nem vállalkozik sem a generális, sem az ezredes, de még a kapitány sem.

A Hungarian Farmon a lakóház egy ócska, korhadt faépület volt, melynek legjobb két szobája az altábornagy úré lett, kettő Katona és Dancs lakószobája, kettő pedig a konyhának és a kamarának maradt.

„A telep háztartásához legközelebb álló individuum egy erős ló és egy fejőstehén volt. Ezek gondozását úgy osztottuk meg magunk között, hogy Katona a lovat kezelte, Dancs pedig a tehenet, altábornagy úr csak a tyúkok gondozását vállalta magára, s hűségesen meg is felelt ezen kötelezettségének."

Pontban hét órakor a reggelinek készen kellett lenni, mely után Katona ezredes és Dancs kapitány napi foglalkozásukhoz láttak, az altábornagy pedig írogatott vagy olvasott, emlékiratain dolgozott. Menekült társaik is, ha szerét tehették, el-eljöttek az altábornagy vendégszerető házához.

Új reménységeket hozott a gyümölcsfák megérkezése. Erről az eseményről így írt a generális:

„A hó már akkor leesett, a fákat így leraktuk a pincébe, hogy majd ha kitavaszodik, a faiskolába helyezhessük azokat. Azonban másként történt minden. Hamvazószerda március 1-re esett, utolsó februárban volt húshagyó kedd, s ezen alkalommal Katona kétféle pecsenyét adott a teához, mire az altábornagy tettetett komolysággal megfeddte: ‚Katona, én magát megdorgálom, hogy mer maga vacsorára kétféle pecsenyét is adni, ez pazarlás a mi helyzetünk-

ben." (Mire Katona katonásan jelenti, hogy a mai húshagyó kedd tiszteletére tette ezt, mire Mészáros azt mondotta, hogy megbocsát, lakjunk ma még jól, s holnap reggel hamuval hintjük be a fejünket. Jóslata csodálatosan beteljesedett.)

Másnap reggel öt órakor megrakva a tüzet, megfejve a tehenet, Katona a Charlie lovat vakarta. Rendszerint reggel hét órakor robogott a farmon keresztül a vonat, s ilyenkor már jött is hívás nélkül az altábornagy úr a reggelihez. *„Ma még nem volt kész a reggeli, midőn zajt hallottam, mintha a vonat érkezne, nézem az órát, az csak fél hetet mutat, fúvom a tüzet, s midőn felegyenesedem a tűz fúvásától, ismét hallom az ominózus zajt. De már akkor, mintha fejem felett lenne, felnézek, s a hasadékon keresztül világosságot láttam. Most már értettem a zaj okát, futottam, és bekiáltottam a lovat vakaró Katonának, s csak annyi időnk maradt, hogy a könyvtárt az iratokkal és az altábornagy holmijait az ablakon kidobáljuk. Mire ezzel készen voltunk, a tető beszakadt, a pince pedig bennégett a gyümölcsfákkal együtt. Füstbe ment minden szép tervünk, s mi egy reménnyel szegényebbek lettünk.*"

A Hungarian Farm három lakójára szomorú napok virradtak. Leégett a kunyhójuk, szénné égtek a bútoraik, s így a jószívű szomszédokra voltak utalva, akiknél ideiglenesen szállást találtak. Katona meg Dancs vigasztalták a generálist, hogy hiszen megtérül a kár, mert biztosítva volt a ház. Kis is jött hozzájuk a társaság ügynöke, felbecsülte a kárt, kiállította az írásokat, és felkérte Mészáros Lázárt, hogy jelentkezzék a kompánia New York-i irodájában, a pénz felvétele céljából. A generális be is ment New Yorkba, ahol arra kérték, esküdjék meg, hogy az elégett holmi mind az ő tulajdona volt. Mészáros Lázár erre ezt felelte:

„Nem tehetem le az esküt. A farm megvétele alkalmával nem volt elegendő pénzem, és így Katona Miklós pénze is benne van. Továbbá a bútorok szintén nem az enyémek, hanem Katonáé."

A biztosítási cég erre megtagadta a pénz kifizetését, és Mészáros üres zsebekkel, de annál telibb önérzettel tért vissza magyarjaihoz a farmra, akik bár bosszankodtak Mészáros túlzásba vitt becsületességén, de kukkot sem mertek szólni mert ilyen dologban aztán nem ismert tréfát a csökönyös Mészáros.

Ilyen anyagból volt gyúrva Mészáros generális, aki azonban nem tudta megszokni Amerikát, s kevéssel a tűzeset után már arról ábrándozik, hogy ha 1858. szeptember 14-én megkapja az amerikai polgárlevelet, elmegy látogatóba Európába, illetőleg Bajára a bátyjához.

De addig még négy esztendőt kell lemorzsolni, és Mészáros az

őt ért csapás ellenére vidáman fog hozzá bajtársaival a romok eltakarításához.

Négy nehéz esztendő után Mészáros megunta a farmer életet, vevőt keresett a kis birtokra, és boldog volt, amikor Mitchel, aki egyszer már felajánlotta segítségét, most nevelőnek hívta a gyermekeihez. Ez a Mitchel nagy barátja volt a magyaroknak, különösen pedig az emigránsoknak, mert Mészáros előtt is magyar ember volt gyermekei mellett, egy Szerényi nevű, aki 1855 tavaszán meghalt.

A volt honvédminiszter tehát házitanítónak csapott fel, a farmját kis nyereséggel eladta, és az új hivatalát 1855 áprilisában foglalta el.

Több mint százhúsz esztendő múlt el azóta, hogy Mészáros Lázár Amerikában élte az emigránsok furcsa életét. Más Amerika volt akkor, és így minden amerikai magyart szerfölött érdekelhet, hogy milyennek látta magyar szemmel az akkori Amerikát. Mészárosnak különösképpen jó szeme volt, és így megfigyelései valóban rendkívül érdekesek és tanulságosak:

„Mit beszéljek az országról? Ez nagy, s még többre törekszik, mire fekvése feljogosítja. Emberei hanyatt-homlok rohannak az üzletbe, s a szájukban csak a ‚business', de nincs köztük rang, nincs európai felfogás szerinti osztály, a pénz az itteni arisztokrácia, s ez szintén kevély." (1854)

„A múlt év 300000 jövevénynél többet hozott, kiknek a fele a rossz és téli időben vajmi nehéz helyzetben van, s bár hallhatták, hogy nem oly egészen Eldorádó ez az Amerika, mint amilyennek hirdették, mégis tódul a többnyire német és ír. Mióta ezen iszonyú bevándorlás tart, az itten született amerikaiak tartani kezdenek tőle, hogy a külföldi elem esetleg eltorzítja elveiket.

Az amnesztia híre ide is átúszott, s mely tán innét is több fiatal száműzöttet vissza fog csalogatni. Részemről azoknak, kiknek nem volt annyi erélyük, hogy maguknak némileg biztos állást szerezhettek volna, javaslom a visszamenetelt, mivel ha már nyomorogniok kell, jobb otthon nyomorogni, s a visszakerülendő ifjú innét legalább a dologhoz való szokást viszi magával, elmondhatván magáról, hogy oly honból jön, ahol aki nem dolgozik, éhen hal." (1857)

Mészáros Lázár is úgy járt Amerikában, mint sok más, nagynevű emigráns társa. A megszokott életmódról és az igényekről való lemondás, minden szorgalom, verejtékező igyekezet és akarás ellenére sem sikerült a vállalkozása.

A sok sikertelenség kedvét szegte az öreg, mindjobban betegeskedő Mészáros Lázárnak. Őt is megtámadta az emigránsok közös

betegsége: a honvágy. De az amnesztiát nem veszi igénybe, hanem mint amerikai polgár akar látogatóba hazamenni.

„Én csak mint amerikai polgár fogok bebocsáttatást kérni, jövő évben, de mivel már kinőttem az európai viszonyokból, tehát egyúttal Amerikába való szabad visszatérést is fogok kérni. Ha ezeket megengedik, a legnagyobb hálával fogom elfogadni és megköszönni. Ha nem engedik, sajnálni fogom, de eltűröm, mivel a lehetetlent könnyebb eltűrni."

Türelmetlenül, nyugtalanul, izgatottan számolja a hónapokat, a napokat Mészáros Lázár. Várja a polgárosodás dátumát. Türelmetlenségét növeli mindjobban elharapódzó betegsége, bár a haláltól nem fél, sőt: élcelődik az elmúlásról:

„Jövendőmről nem gondoskodom, mert négy helyre is hívnak meghalni. Azonban hol végzem be ezen utolsó műtétet, nem tudom, s remélem, hogy nem végzem be előbb, mielőtt Európát még egyszer meg nem látnám."

1858 szeptemberében megkapja polgárlevelét, érzékenyen elbúcsúzik tanítványaitól s azok apjától, Mitcheltől, hajóra száll, és 1858. október 25-én Angliában, Liverpoolban köt ki.

Valóra vált a vágya, de nem sejtette, hogy tréfás jövendölése is szomorú valósággá válik: csakugyan meghalni ment Európába.

Első útja Eywoodba vezet, ahol régi barátjának, gróf Teleki Sándornak anyósánál, Lady Langdale-nél akarja kipihenni a tengeri út fáradalmait.

Betegen érkezik Lady Langdale kastélyába, október 28-án. Ágynak dől, magas láz gyötri. November 4-én már oly aggasztó az állapota, hogy Vukovics Sebőnek Londonból azt írja a család: sietve jöjjön, ha öreg barátját még életben akarja találni.

Két teljes napon át küzd a halál ellen, november 16-án reggel elcsendesedik hörgése, hátradűl párnáira, mereven néz maga elé. Barátai imádkoznak, szeme megtörik, összeroskad, s kiszáll testéből a lélek.

Egy öreg menekült közhuszár, Gácsi nevű, fogta le szemét, és tett a kezébe egy fekete kötésű Bibliát.

Mészáros Lázár nem láthatta többé azt a földet, amelynek szabadságáért harcolt.

Ravatalát gyászoló barátok állták körül. A selyempárnába, hol a feje nyugodott, hazai földet tettek, úgy fektették díszes érckoporsóba.

Permetezett az eső, amikor utolsó útjára kísérték.

Az eywoodi park plébániája mellett egy kis temető van. Az oxfordi grófok kriptája mellett egy sírhalom volt, azon faragott kőlap a következő angol és magyar felírással:

To the Memory of
General Lázár Mészáros
minister of war
and commander in
Chief of the Hungarian
Army in 1848—1849.

Mészáros Lázár
tábornoknak
a jó hazafinak
a vitéz katonának
a nemes barátnak.

Lady Langdale végrendeletében arról is gondoskodott, hogy az angol földben pihenő száműzött magyar generális sírhalmán virágok nyíljanak. A magyar föld virágai: piros muskátli és szagos bazsalikom.

Néhány esztendővel ezelőtt a Magyar Népköztársaság kormánya hivatalos lépéseket tett annak érdekében, hogy Mészáros Lázár földi maradványait hazaszállítsák Magyarországra.

A terv ellen a nemzeti érzésű magyar emigráció egységesen tiltakozott, mondván, hogy amíg Magyarország szovjet megszállás alatt van, az a Mészáros Lázár, aki az oroszok ellen is küzdött a szabadságért, nem térhet haza még haló poraiban sem.

A budapesti rezsim presztizskérdést csinált az ügyből, és diplomáciai szintű tárgyalásokat kezdett Nagy-Britannia kormányával. A magyar emigráció határozott és erélyes kiállása azonban meghiúsította a kommunisták terveit: mind az illetékes angol egyházi hatóság, mind az Egyesült Királyság világi szervei tudomására hozták Budapestnek: a huzavonát a maguk részéről lezártnak tekintik. Mészáros Lázár hamvai Angliában maradnak.

A szabadság generálisa nem tér haza a szabadságától megfosztott földbe.

THIERY H. ILONA

Júlia

Osztrák falu. Völgye virágos, ragyogó fehérre festett parasztházak ablakaiból fürtökben lóg a muskátli. Lent, a valamikor tele istállókban egy-egy tehén bőg, s a csendes délutánban zümmögő legyek sétálnak hátukon, fülük tövén. Kint csend, fonnyadt mezők, fonnyadt bokrok, az erdei utakat bekúszta a fű, csupán egyetlen, a temetőhöz vezető ösvényen látszik, mennyire kitaposták. Lépések ezrei koptatják, pedig messzi az út fel a hegytetőre a különös temetőhöz. Különös, mert csak sírkövek vannak, alattuk nem nyugszik halott. Név és kor: élt 17, 18, 20 évet, elesett Sztálingrádnál, Varsó előtt vagy valahol Franciaországban. Idegen földben nyugszanak, csak a lelkük jár haza, amikor a házakban megáll a munka, kint feljön a hold, s a szobákban anyák sírnak fátyollal betakart képek előtt. A fejtáblákat virág borítja, télen-nyáron kendős asszonyok járják az utat fel a hegyre, ahonnan messze ellátni idegen földek, tönkrevert országok határai felé.

★

A falu tanácsa két napig gyűlésezett, vajon a falujukban meghalt idegen katonát hová temessék? A civil lakosság temetőjébe, lent a völgyben, vagy ide fel a hegyre a kivételezettek, idegenben elesett hősök jelképes sírjaihoz?!

— Egy oldalon harcoltunk, a sírban nincs más nemzet. Idegen ember idegen földben, mint ahogy a mi fiaink is porlanak valahol idegen országban, idegen földben.

Végül megengedték, hogy a magyar katona is helyet kapjon fent a többi között.

Csendesen sírdogált a magányos asszony a sír fölött. Mögötte távolabb néhány ember, kikkel itt szövődtek laza szálak pár hónap alatt, idegenben. Magyarok. Szintén menekültek, szétszórva a falu házaiban, többen a nagy nyaralóház kisszobáiban elhelyezve, várják, míg sorsuk valamerre eldől. Hazatámogatják a síró, kicsi asszonyt, fekete csipkesála alól előbukik őszülő haja, remegő keze, kisírt szeme.

Alig lépked; ha nem támogatnák, talán elesne. Bukdácsol a kis hegyi úton lefelé.

Talán jó lenne itt elesni, és fel sem kelni többet, valahogy beleporladni a földbe, ide, János mellé, hiszen mögötte semmi, előtte semmi. Ember, kinek múltja „bűn", jövője köd, jelene a magány. A pap lép melléje. Nagy, darabos tiroli ember, még a szava is érdes.

— Látta fönt a sírkereszteket?! Mind én szenteltem be, fiatalokat, akiknek még élniök kellett volna. A maga férjének Isten megengedte, hogy betöltse éveit, ne perlekedjen az Úrral. Bízza magát Őrá, aki mindnyájunkat elhoz egyszer ide, erre a hegytetőre, csak rövidebb vagy hosszabb vándorlás után.

Nehéz az út felfelé; hol poros, hol sáros, hol csúszós, de Júlia naponta feljár, része lett életének. Mire a kőtábla elkészül, leesik a hó. Az emlékavatásra többen feljöttek, valahogy híre ment, s a polgármester is feljött. Nem mert polgármester, hanem mert járt valaha Magyarországon, s úgy érzi, jelenlétével valamit leró abból a hálából, amivel tartozik. Júlia száraz szemmel nézi a sírt, a szöveget: „G. J. magyar tábornok — élt 67 évet". Lassú pelyhekben hull a hó, betakarja a sírt, az utat, a múltat. Hófehér lesz minden, csupán a seb él, a seb nem gyógyul. Idő kell hozzá, sok idő.

Levelek várják, mire hazaér a kis szobába. Egyik levél otthonról, a másik Amerikából.

„Megszakad a szívünk, de anyu ne jöjjön haza."

„Valahogy megleszünk majd, gyere ki hozzánk; ahol három él, megél a negyedik is. Mellékelem a papírokat. Várunk. Sógorod, Géza."

★

A hatalmas kultúrterem zsúfolva magyarokkal. Kint a nagyváros, felhőkarcolók, végeláthatatlan hidak, földalattik robogása. Repülők percenkint húznak el az égen, s autósorok tülekedve tűnnek el a sötétedő város alagútjaiban, utcáin.

A kultúrteremben felzeng a magyar himnusz, merev vigyázzban áll a tömeg, itt-ott könny pereg. „Balsors akit régen tép..."

Megnyitó beszéd. Szavalatok. „G. Júlia, most érkezett zongoraművesznőnk Liszt második rapszódiáját játssza." Lengő búzatáblák pipacsos keretben, barna lányok ringó szoknyával, ragyogó szemmel, pergő csizmák... ahogy Liszt Ferenc látta, zenébe költötte.

★

Júlia már kilenc hónapja van Amerikában. Még mindig rokonainál lakik, egy-két magyar kislányt zongorázni tanít; finom, aprócska keze szeretettel igazgatja az ügyetlen gyermekujjakat a billentyűkön. Állás nincs, újból nincs, és már keserű szájában a szívesen adott, de mégis rokoni kenyér. A munkanélküli hivatalban

szeretettel segítik, de anyanyelve magyar, végzettsége zenediploma. Hova tegyék? Gyárba? Dzsessz zenekarba? Női zenekarba? Ebben a korban? Ezzel a külsővel?

„Ez egy más világ, miszizske, itt fiatalnak kell lenni, itt ügyesnek, gyorsnak kell lenni, nem mindig szomorúnak. Happy legyen, kedves, happy. Látja, volt a nagy háború, de maga él, maga megmaradt, és itt élhet ebben a szép, gazdag országban. Hát nem boldog, hogy itt lehet? Na látja, hát mosolyogjon, honey, hát legyen happy, itt nem szeretik a szomorú embereket. Na látja, dear, így már jobb..." És igazán szívből jön a nehezen megértett tanács.

Júliát mindenki ismeri, mindenki szereti ebben a kis, magyarlakta városban, nem messze New Yorktól. Kedves, segítőkész, mindenütt ingyen muzsikál előadásokon és barátoknál. Mindenütt emeli a hangulatot a hazai zene. Ilyenkor félreteszi Bachot, Mozartot, Lisztet, Kodályt, és magyar nótákat játszik. Ürül a pohár, emelkedik a hangulat, sírva vigad a magyar idegenben is a honi zenére... Széttépik, hívják. Kevesen tudják, hogy mostanában orgonaszó kíséri mindennap a reggeli misét. Júlia sírja ott el panaszát Istennek, és kér erőt a virradó naphoz. Isten és a zene, ez a kettő segíti magányos életét.

Hétfőn Nagyéknál vacsorázik, kedden Kisséknél, szerdán másoknál. Csütörtökön, nos, csütörtökön nálam. Ma csütörtök, a vacsora kész, perceken belül hét óra. Halálfáradt vagyok, de szívesen várom, még fekete csipkekendőjét is kivasaltam, mert itt hagyta a múltkor. Várom, hogy ma mi legyünk a családja. Kis otthonát kerüli. Szobája idegen. Öreg bútorok négy fal közé beállítva. Gyerekei, unokái fényképei némán néznek rá ebben az idegen világban. Nem fűzi emlék a városhoz, utcához, tájhoz, sem a szobához. Négy édes arcú kisgyerek egy amerikai szobában. Nem foghatta kis kezüket, nem ölelte karjaiba első botladozó lépéseiknél, nem hallja hangjuk édes csengését, leánya, fia kezének meleg simítását. Csupán magányát érzi jobban a képek előtt, és menekül. Menekül a hétfőhöz, a keddhez, rokonhoz, barátokhoz, hozzánk.

Kopognak. Vörös hajú nő botlik be, szemöldöke megemelve, ajka vörös, körme szintén, magas sarkú cipőiben alig tud járni, s mi döbbenten nézzük az idegen arcot. Csak a hang vezet az ismert, kedves Júlia nénihez.

— Megőrültél? — kérdem őszintén, ijedten.

— Ne nénézz, és nem én bolondultam meg, hanem ők.

— Ki az az ők?

— Akik a kenyeret adják. Megmondtam, hogy a munkanélküli hivatalban a kisasszony kioktatott, hogy itt nem szabad öregnek lenni. Hát most itt vagyok — fiatalon. Nem tetszem? — Szeme sar-

kában könny csillog, keze remeg, ajka széle rángatózik, nem szereti ezt a hamis ifjúságot, mert ez nem a test, a lélek fiatalsága, ez csak egy hamis álarc.

Megsimogatom. Megölelem. Nevetek. Mit is csináljak, hiszen a düh fojtogat. Micsoda maskarát gyártottak az én drága Júlia nénémből!

— Na és? Most? Így jó lesz? — kérdem halkan.

— Úgy látszik, mert van állásom.

Felderülünk. Mindannyian. Júliának állása van. Mégis nagy ország ez. Ki nekik Júlia, egy különös idegen, fekete ruhában, nagy, meleg barna szemekkel, apró lépteivel, mint egy rokokó baba, s ha a zongorához kerül, eltűnik a világ, s Schubert, Schumann világa vesz minket körül a zene hullámain.

— Hol? Zongorázni tanítasz, vagy talán zenekarban? — kérdem kissé ijedten.

Előbb sejtelmesen hallgat, néz minket, rajtunk keresztül nézi a múltat. Talán a zeneakadémia termét, talán az egri nagytemplomot, ahol esküdtek. A katonákat, kiknek díszes sorfala előtt jöttek le a templom lépcsőjén. Vagy talán a sírra gondol ott fent az ausztriai hegytetőn, ahol végleg egyedül maradt. Egy perc. Arca változik. Kis mosoly terül finom vonásaira.

— Itt, drágám, itt fogok dolgozni a ti közeletekben, az utca túloldalán a kórházban. Ott leszek takarítónő... Nyolcvan cent órabér és ebéd. Reggel nyolctól délután négyig. Miért? Fiam börtönben, lányom a földeken dolgozik, és túlélik, mert túl kell éljék. És én is kibírom és megmutatom, hogy mi, magyar nők, mindenütt megálljuk a helyünket. Ott is, itt is. Ott mert rabság van, és itt mert... mert... nos hát igazán nem adhatok Bach-koncerteket, ha egyszer nem tudok jól angolul.

Sír is, nevet is, mi is vele, és megértjük, és ez most az életünk, mert egy nemzetnek nemcsak hősi halottakra, hanem hősen élőkre is szüksége van.

Vacsorázunk. Júlia vörös hajjal és vörös körmökkel, halkan eszik, és holnap, egy házzal arrébb méter széles partvist fog tologatni a kórház folyosóin. „Keep smiling... keep smiling..." — mondja egy dallamos női hang a rádióban, és mégis élünk és vagyunk... Épen. Szabadon.

★

Teltek az évek. Lassan, de biztosan gyarapodtunk. Szép lakások, jó bútorok, szép ruhák, néha egy-egy vakáció, és az eleinte használtan vett kocsik újra cserélődtek ki. Júlia már négy éve dolgozott a kórházban, és küldözgette szorgalmasan haza a csomagokat. Fia kiszabadult, meg is nősült, leányánál is nőttek az unokák, gyarapo-

dott a család nélküle és mégis általa. A hajnali misék orgonálását megtartotta. A halk futamok meghitté tették a korán kelők imáját, zenéje élménnyé varázsolta az Istenhez küldött fohászokat. Onnan rohant a kórházba, ami szerencsére közel volt, nyolckor már törülgette a port az ablakpárkányokról, és külön áhítattal törülgette az egyik pihenőterem sarkában álló zongorát. Valamelyik felgyógyult beteg, jótékony adakozó adta a kórháznak, s Júlia egyszer nem bírt ellenállni. Óvatosan körülnézett. Üres volt a kis terem. Kinyitotta a zongorát. Félig állva játszott, majd széket húzott maga alá, és elmerült körülötte a világ. Grieg következett, utána Dohnányi, majd Chopin vágyból, szerelemből született fájó melódiái; Júliából is a vágy és szeretet fájdalmát váltotta ki. A vágyat elmúlt élete és kedvesei után. Lelke messze járt, ott, ahol nélküle él tovább a család. Első unokái apró lépéseit már nem láthatta, első szavukat nem hallhatta. Zengett, sírt a zongora, majd megnyugodva, lepkekönnyen érintették ujjai a billentyűket. S amikor háta mögött felzúgott a taps, azt hitte, képzelődik, holott a lassan megtelt terem lélegzetvisszafojtva hallgatta a váratlan koncertet.

Másnap az ápolónők jelentették: a betegekre olyan jó hatással volt a tegnapi váratlan koncert, hogy megkérik az igazgatóságot, nem lehetne-e rendszeresíteni?

Így Júlia hetente kétszer egy-egy órás koncertet adott az akkor már egy dollár ötven centre emelt órabérért.

★

Tizenkétezer magyar élt a városban. A könyvtárban egyre nőtt a magyar osztály. Éva, magyar barátnőnk remekül organizált, s egy nap megszólalt a telefonom, ő hívott.

— A könyvtár évente kiállítást rendez különböző nemzetiségek könyveiből, kézimunkáiból, képeiből, szóval a rendelkezésünkre álló kultúrtermékekből itt a nagyteremben. Ha tudnátok ebben a munkában segíteni, szebbé, gazdagabbá tehetnénk a magyar kiállítást, ami a jövő hónapban lesz.

Megtettük, amit tudtunk, s a magyar kiállítás megnyílt. Este munkából jövet dobogó szívvel nyitottam be azon a bizonyos május huszadikán a könyvtárba. A falakon magyar festők munkái, magyar tányérok, Domján-metszetek, erdélyi szőttesek, Zsolnay-vázák, herendi szobrok, szín, szépség, művészet. Kitűnt, hogy majdnem minden család őrzött egy-egy otthoni darabot, s most ideadta, hogy minél szebb, gazdagabb legyen a magyarok kiállítása. Én is elvittem minden kincsem. Herendi Krisztus-szobrom ott uralta a többit, a szalonnázó paraszt külön asztalkán állt, Déryné bő szoknyájának tompa színét, finom mozdulatát kiemelte ügyes elhelyezése. Az üvegtetejű asztalban a jobb sarokban ott állt édesanyám ajándéka,

Kovács Margit-szobrocskám, amit én Jancsinak kereszteltem. Szemem önkéntelenül a másik sarokba tévedt, s a szívem verni kezdett. Ott állt a párja, szintén Kovács Margit, kis kontyos, magyar menyecske, még a színe is illett Jancsihoz. Hát itt van Jancsi párja Amerikában? — döbbentem meg. — Vajon hogy került ide, vajon kié?! S azzal a szándékkal mentem haza, hogy azt a Juliskát megszerzem, még ha egyhavi fizetésembe is kerül.

Másnap már kora este, alig jöttem haza munkámból, telefonáltam s érdeklődtem, kié a Juliska szobra?

— Hát Júliáé, nem tudtad? — volt a válasz.

Kihűlt bennem minden láz. Juliska nem szerezhető meg. Juliska Júliáé, Júliától nem lehet semmit megvenni, Júlia magányos, úgy él, hogy mindenét odaadja, s ha van egy ilyen kincse, azt nem lehet tőle sem elvenni, sem megvenni. Így hetekig még rágondoltam, ahányszor csak elmentem kis mahagóni asztalkám mellett, melyen ott állt Jancsi magányosan, Amerika kellős közepén.

Az elmaradt családok helyett lassan mi, barátok lettünk egymás rokonai. Együtt ünnepeltünk. Szentesti fánkat sokszor teljesen magányos, családtalan idegennel és a távolban élő szüleink, rokonaink helyett Júliával ültük körül. Órákon át utaztunk vagy autóztunk, hogy valakit néhány napra meglátogassunk, akivel egy hajón érkeztünk. Ez már kapcsolat volt; kilenc nap együtt a tengeren, vagy valahol nyaraláson, vagy csak egy találkozás alkalmával valamelyik koncerten, kultúrmegmozduláson. Húsvét, karácsony, névnap — aranykapocs volt közöttünk, s majdnem rokoni összetartozás, ha egy városból kerültünk ide.

Névnapomra lapok, pár szál virág, kedves hívások emlékeztettek, s estefelé Júlia állított be soronkívül, kezében zavartan forgatva egy kis csomagot. Szabódva bontogatta a puha papírból, majd hirtelen összeszorult a torkom, szemem könny futotta el. A kis menyecske volt kezemben, Júlia névnapi ajándéka. Valahol, valakik megsúghatták vágyamat, s most elhozta ajándékul szívének kedves kis szobrát, a leányától kapott ajándékot. Micsoda kincstől vált meg, hogy örömet szerezhessen. Öleltük egymást, én szabódva, de boldogan, ő talán fájón, de a szeretet misztikus hatásától átitatva.

★

Tollasodtunk. Koncertekre jártunk New Yorkba, szabadságunk alatt a Niagarát néztük meg, vagy összejártuk Catskill nyaralóit. Júlia a templomban orgonált, onnan a kórházba sietett, esténkint váltott családoknál vacsorázott, s ezentúl minden szabad percében zongorázott vagy bridzselt. Ő nem járt nyaralni, nem járt hétvégi

kirándulásokra, szorította kis pénzét, mert csomagokat küldött családjának.

— Addig küldöm, ameddig lehet. Már nemsokára nyugdíjba megyek, s akkor abból nem futja csomagra. Kislányom megint babát vár, az ötödiket, és én mindegyiket csak képről ismerem — sírta el magát egy este.

— Hát miért nem mész haza, Júlia, menj haza! Nem kormányhoz, rendszerhez mész, hanem a családodhoz. Te soha nem bántottál senkit, az urad a háború alatt már nyugdíjban volt. Mi a te bűnöd? Menj haza nyugodtan! Kovács, az utazási iroda tulajdonosa azt mondta, akinek megadják a vízumot, az nyugodtan hazamehet. Menj haza, Júliám!

★

Júlia az elsők között volt, aki hazalátogatott. Ijesztgették, elrémítő példákat meséltek, de Júlia hajthatatlan maradt. Ha börtönbe megy, ha sírjába megy, semmi nem érdekelte. Az út végén, valahol, megláthatja családját. Gyerekeit, unokáit, kik véréből fakadtak, s valahol viszik tovább a családot. A nemzetet.

— Minket már leírhatnak, leírhatják ezt az idegenbe került néhány százezret, vesztesége leszünk a mi kicsi népünknek. De azok, akik otthon maradtak, akik végigszenvedtek mindent, azok mentik át nemzetünket a jövőre, akármilyen is legyen az. Talán ha a bosszú, a gyűlölet hullámai elcsendesültek, ismét helyreáll az élet, s becsületesen lehet élni, megélni. Megyek haza, megnézem őket, ha belehalok is.

És elindult.

Minden ijesztgetés dacára semmi baja nem történt. Lehet, hogy figyelték, de okvetetlenkedés nem volt, csupán a család megismerése, forró szeretete várta és aranyozta be a három hetet, amíg otthon volt. A kicsi baba, aki az orvos szerint minden percben várható volt, viszont nem jött, s Júlia kérte az illetékeseket, hosszabbítsák meg ottlétét csak még egyetlen héttel, hogy érkező unokáját megláthassa. Ki tudja, jöhet-e még egyszer vissza. Hiába kérte. „G. tábornok özvegye örüljön, hogy beengedtük az országba. Az idő lejárt, tessék az országot elhagyni!"

Júliát sokan vártuk a New York-i repülőtéren. Boldogan ölelgetett minket, s mesélt, mesélt a családról. A gondjaikról, kis örömeikről és később a városról. 1956 nyomai még ott voltak, hiszen még 1945 nyomai is részben ott voltak. Iszonyú lakásmizériáról, vakolatlan bérházakról, mocsokról, szegénységről. Egy-egy utcasarki ház tatarozva, beljebb rom, sérült falak, vakolatlan házak, elnyűtt szomorú emberek. Soknak beszéde elrémítette. Az utcán állandóan hullámzó tömegek hangoskodása, mosdatlan beszéde sértette fülét,

s legszívesebben a négy fal között maradt családjával. Néhány könyvet hozott ajándékba, amit kaphatott. Rémülten adtuk körbe. Mindenki írt, aki megtanulta az ábécét, s azonkívül semmit.

— Országunk a testi sebeket majd kiheveri valaha, de a lelkieket azt soha-soha többé — sírta. — Szegény családom, bár elhozhatnám őket!

Ez a szenzáció is elcsendesült. Júlia, ha lehet, még több csomagot küldött, és még szorgalmasabban imádkozott. A hajnali misék orgonaimái szíve mélyéből fakadtak, egy nép lelkét kérte érte az Istentől, a lelküket mentse meg, hogy ismét a mondott szó értéke, a becsületes munka jutalma s a tiszta jövő építése lehessen a magyarok ismertetője.

Az otthoni út után valami megváltozott Júliában. Csendesebb lett, komorabb. A kórház zongorakoncertjeit elhagyta, fáradt volt. Teltek az évek, a kórház már rég nyugdíjba küldte öreg takarítóit, Júliát még mindig tartották, pedig már a hetven felé járt. Munkája egy egyszerű asszonyé volt, aki letörli a port asztalról, bútorról, végigszántja a folyosót a nyeles törlővel, de lénye mindig sugárzott valamit, ami elkülönítette a többitől. A betegek meg-megálltak beszélgetni vele, idegen angolságáért senki nem gúnyolta vagy nevette — ez az ország idegenekből épült fel, akik mind valaha valahonnét idemenekültek, s az első generációk mindig kettős életet éltek. Létükkel az ittenit — lelkükben továbbélték elhagyott hazájuk életét.

Júlia nélkül nem volt mise, nem volt esküvő, és Júlia színes szelleme, érdeklődése, segítőkészsége és Istenbe vetett hite példát adott nekünk, többieknek, kik szintén küzdöttük a magunk kis honvágy-harcát. Tudtuk, hogy odahaza a tankok, bombák nemcsak házakat, hidakat, otthonokat és tömegeket öltek meg; igyekeztek megölni azt, ami ezer évig megtartotta nemzetünket. Júlia imádkozott, mert tudta, hogy akitől elveszik az istenség tudatát, bizonytalanul botorkál át az életen. Júlia a magyar nép helyett imádkozott. Becsületes volt, szorgalmas és mindenkin segítő. A Júliák példaképek voltak, hogy kell élni, és hogyan kell nyugodt lélekkel és bátran, méltósággal megöregedni.

Júlia hetvenhét éves volt, amikor bokatöréssel betegként került a kórházba. Az orgonálásból sietett munkába, a lépcsőn megbotlott, s így történt a baj. Kicsit elgondolkoztunk, hogy egy ilyen lélek éppen a templomban, Isten szolgálása közben sérüljön meg. Néhány héttel felgyógyulása után valaki meg is említhette neki, mert szobája virágai között mosolyogva mesélte.

— Milyen kishitűek az emberek! Ha nem történik ez a baleset,

talán a koporsóig itt dolgoztam volna. Most pedig nyugdíjba megyek, kipihenem magam, és talán hazamegyek.

— Haza? — rémültem meg.

— Hát ha nem is haza, de Európába. Ausztriába. Közel a sírhoz, és közelebb a gyerekeimhez. Meglátom, mit tehetek értük.

— És te? A te életed? Eddig csak dolgoztál.

— Az én életem az ő jólétük. Tehetek-e több jót magammal, minthogy valahogy, valami módon velük leszek? Majd kialakul... majd a jó Isten...

★

Júlia hetvennyolc éves volt, amikor Bécsbe áttelepedett. Ott egy kis szobát vett ki, és évente hazajárt. Az idők változtak. Sokat utaztak, kellett az idegen valuta, és Júlia egy-egy unokájával utazgatott. Frissen, fiatalosan, vidáman. Színes levelek érkeztek, levelezőlapok Rómából, Németországból, Spanyolhonból; hol egyik, hol másik unokájának, néha gyerekeinek mutatott meg a világból, amennyit lehetett.

Amint rendeződött a nemzetközi helyzet, és Amerika Magyarországra is eljuttathatta a nyugdíjakat, Júlia végleg hazaköltözött.

— Öreg vagyok már — írta —, itt akarok lenni a közelükben, még egy kicsit érezni szívem körül családom melegét, és azután hazai földben akarok pihenni, ahonnan elindultam. Milyen szomorú, hogy ebből az országból el kellett menjen a sok szellemi érték, aki soha az életben légynek sem ártott, és magyar tehetségükkel, csiszolt agyukkal idegen népeket szolgálnak. Nappal, mikor tömeg önti el, idegen nekem a város. De este, mikor elcsendesül, a hangos emberek eltűntek, eltűntek a trágár szavak, durva hangok, átveszi a várost a csend, a fények szépítő homálya, az öreg fák suttogó meséje s a Duna titokteli panasza, akkor a város az enyém, halk árnyként sétálunk benne mi, a múltak „bűnösei", áldozatai.

★

Júlia lapjai továbbra is érkeztek, s így kísérhettem figyelemmel útját. Csodálatos művészettel osztotta be nyugdíját úgy, hogy azzal övéinek is örömet szerezhessen.

1981-ben magam is Budapesten jártam. A telefonhívásra, majd kopogtatásra senki nem jelentkezett. „Talán ismét úton van valahol" — gondoltam.

Itthon várt a fekete keretes levél. Júlia bulgáriai utat tervezett, mikor egy hirtelen gyengeségtől letörve kórházba vitték, ahol néhány nap múlva csendesen elaludt. Kilencvenéves volt. Mikor otthon jártam, éppen a kórházban volt, családjától körülvéve. Így nem lát-

hattam már csepp zongorás kezét megpihenve, nem láthattam sápadt arcát a mindig kedves, szeretetet adó erős asszonynak.

Mindig úgy fogok reá emlékezni, ahogy itt élt közöttünk. Imádkozva. Zenélve. Mosolyogva.

DR. HALMOS MILÁN

Kié hát Erdély a történelem jogán?

Mindenki jól ismeri az újgazdag típusát: a semmiből jöttét, aki esetleg munkával, esetleg szerencsével, jobb esetben mindkettővel nagy vagyonra tesz szert. Igen ám, de ha a kegyetlen sors nem adott jó modort, legfőképpen pedig előkelő ősöket a hirtelen jött vagyon mellé, azon mindenáron segíteni kell. Pénzért előbb-utóbb lehet holmi éhenkórász piktorral címert festetni, a hiányzó kutyabőr mellé is lehet egy kis ködösítéssel, hamisítással családfát szerkeszteni. Ugyan ki fog utánanézni hogy az újgazdag milliomos ősei disznót őriztek vagy kecskét legeltettek, éppenséggel Bouillon Gottfried keresztes hadjáratában vitézkedve szerezték meg az áhított nemesi címert?! Manapság ilyesfélére nem sokat adnak, inkább a kérdéses személyt helyezik a mérlegre. Az persze bizonyos, hogy a nagy vagyon mellé igencsak elkel az előkelő származás, kiváltképpen ha abból még előnyökre is van kilátás. A hamisított ősök egyik öreg várkastélyát meg lehet venni, csupán az évszázados ósdi bútorokat kell kidobni belőle, s újra berendezni az újgazdag tulajdonos ízlése vagy ízléstelensége szerint. Majd ha a mit sem sejtő vendégek jönnek, hadd ámuljanak: no de ilyet, ekkora gazdagság mellé ilyen előkelő származás is jutott a házigazdának, méghozzá egy öreg kastéllyal súlyosbítva!

Ily gondolatok ébrednek az olvasóban, ha az oláh történelemhamisításnak sűrűn megjelenő termékeit olvassa, mint aminő Andrica Tódor: *Erdély, a román nép bölcsője.*

Ez már aztán igen! Ott látható a könyvben Decebal és Traianus képe, nem is beszélve a kis Romulus és Remust szoptató farkasról! Jól megjárták szegények, még csak becsületsértési pert sem indíthatnak a rágalmazás miatt, hiszen már rég a túlvilágról szemlélik a kéretlenül feltolakodott rokont. El kell ismerni, ezek az oláhok bővelkednek az előkelő ősökben; azt se tudják, melyiket húzzák elő nagy hirtelenében. Válogatnak közöttük, mint cigány a ménkűben, vagy mint kecske a káposztában. E hasonlat már csak azért is helyt-

Transylvania

Cradle of the Romanian People

By Theodore Andrica

Published by
The Union and League of Romanian Societies of America, Inc.
14701 Detroit Ave., Suite 532,
Lakewood, Ohio 44107

1982

álló, mert valamennyien tudjuk, hogy a nagymúltú oláh népet sokkal bensőségesebb kapcsolatok fűzik a cigányhoz és a kecskéhez, mint Decebalhoz és Traianushoz. A római anyafarkas is legfeljebb csak elbődülne fájdalmában annak láttára, hogy Pilátus gyanánt még őt is bevették az oláh nemzet csedójába. Ha netántán a fenti történelmi kiválóságok némelyike mégis vállalná a rokonságot, mindjárt elöljáróban kellemetlen kérdéseket tenne fel a méltatlan utódoknak. Decebal és Traianus például megkérdeznék, hogy mi a csodát csináltatok, kedves rokonaim, több mint ezer évig, hiszen a kutya se hallott rólatok semmit?! Hová tűnt el belőletek a régi dák és római jellem, hogy 1600 évig vártatok az önállósággal, mert az alatt más népek igájába hajtottátok a nyakatokat? Pedig szaporodtatok éppen eleget, és mégis idegen nációnak kellett titeket felszabadítania, s az is csak elkésve! Úgy látszik, a farkastej kecsketejjé vált bennetek, hiszen egyik hódító után a másiknak csókoltátok a csizmáját, ha pedig meggyöngült, azonnal az erősebbhez szaladtatok át. Állítólag római létetek dacára még a latin betűket se tudtátok; aki írni tudott közületek, az cirillbetűt használt. Hát az meg micsoda csoda, hogy első nyomtatott írásaitokat is a benneteket leigázó magyar fejedelmeknek köszönhetitek? Miféle római utódok vagytok ti, ha az uraitok, fejedelmeitek kun, tatár, görög eredetűek, csak éppen nem közületek való? Mi dolog, hogy a honalapítótoknak tisztelt Basarab Mihály is Dzsingisz kán ükunokája?

Természetesen a nagy hódító császárnak esze legkisebb ágába se jut ilyesmit kérdezni. Tudja ő jól, hogy ezek a magukat románoknak nevező oláhok Albániából, Tráciából szivárogtak feljebb apránként, a kecske böcstelenebb végét ütögetve. A sok koplalás után örültek, ha valami görög, hun, orosz vagy éppen magyar nagyúr megkönyörült rajtuk, és befogadta őket jobbágyának. Végén még az is eszébe jut szegény Traianusnak, meghódította ő Arméniát, Asszíriát, Észak-Mezopotámiát is, akkor pedig tetszik, nem tetszik, de ott is el kell vállalnia a keresztapaságot?

Elöljáróban még csak annyit: meg nem foghatom, hogy magyar ember miként hívhatja ezt a népet románnak? Van erre nekünk régi jó szavunk; oláhnak hívják őket a mi nyelvünkön. Mi sem haragszunk meg, ha bennünket Hungarian, Hongrois, Ungar, Węgerski stb. néven hívnak idegen népek. A „România" nevet egyébként is a berlini kongresszuson szereplő Andrássy Gyula külügyminiszter vezette be vagy 120 esztendővel ezelőtt. Reméljük, azóta megbánta e könnyelműségét!

E tréfás bevezető után azonban meg kell változtassuk a hangnemet. A nyakuk közé kell ütni ezeknek a krónikusan beteg hazudozóknak. A kényelmes nyugati nemzetek rangjukon alulinak tartják

azt, hogy a kisebb népek történelmét, gondjait-bajait megismerjék. Ők gyakran készpénznek veszik azt a sok bolondgombát, amit a nyelvet és történelmet újracsináló Iorga professzor óta az oláh politikusok és történészek eléjük tálalnak. Pedig az oláhok ennél sokkal ésszerűbb eszközzel is operálhatnának a magyarság ellen. Csupán azt kellene mondaniuk: lássátok, ti magyarok, mi gomba módjára szaporodtunk, sőt: még asszimiláltunk is benneteket. Ez alatt ti egykét gyakoroltatok, vezetőitek nem törődtek veletek. Lám, nálunk még a kommunista vezérek is különbek, mint nálatok: szaporítanak bennünket, kommunista létükre növelik a nemzeti öntudatunkat, a ti Kádárotoknak meg a legkisebb gondja is nagyobb ilyesminél. Pedig, bizony, mi magyarok erre sokkal nehezebben tudnánk válaszolni, mint a Decebal-, Traianus-, Burebista-féle dajkamesékre.

Nem érzem hivatottnak magam arra, hogy az oláh történelemhamisítás hazugságait bizonyítékok felvonultatásával éppen én döntsem meg; ezt nálam sokkal hivatottabbak mind a rég-, mind a közelmúltban ismételten megcselekedték. Mindössze arra szorítkozom, hogy ez írásmű végén a legszámottevőbb forrásmunkákat idézzem. E napnál világosabb bizonyítékoknak több nyelven való, ismételt megjelentetése a külvilágot megfelelő módon felvilágosítaná az oláhok holdkóros elméleteit illetően. Mi magyarok, a tőlünk megszokott könnyelműséggel, csak utóbbi időben kezdtük el e felvilágosító munkát, a tennivaló azonban még rengeteg. E szerény írásműnek tehát nem feladata, hogy komoly szakmunkáknak akár csak pótló, kiegészítő függeléke is legyen. Célja az, hogy az átlag értelemmel, legszükségesebb történelmi ismeretekkel és józan ésszel rendelkező olvasó előtt bebizonyítsa, logikailag is mennyire lehetetlen ez az oláh dajkamese, amely ókori ősöktől származtatott folytonosság alapján követel jogot Erdélyhez. Éppen ahhoz a földhöz, melynek a 895-ben bekövetkezett honfoglalástól Trianonig — tehát 1000 évnél hosszabb ideig — minden eseménye a magyar nemzet történelmével azonos. Az igazság az, hogy a történelmi jog alapján az oláh igények még a havasalföldi és moldvai országrészekre is megkérdőjelezhetők; e területeken az oláh nép éppen olyan jövevény, mint Erdélyben. Számarányuk az egyetlen, amelynek alapján sáska módjára vették birtokukba eme területet, amelyet még az oláh történetírók is Kunországnak hívnak, mint ahogy az is volt egész a XIII. századig.

Vegyük hát szemügyre e 16 oldalas, legújabb történelemhamisítási kísérletet. Alaptétele ennek is az, hogy az oláh nép bölcsője Erdély, ahonnan csak utóbb és fokozatosan vándoroltak ki Havasalföldre, Moldvába, Bukovinába, Besszarábiába a kecskelegeltető ősök (?). Úgy kezdődött, hogy Kr. u. 106 körül Traianus császár

tönkreverte az egykori dák királyságot; a nem oláh, de nem is magyar történetírás azt mondja, hogy a római légiók tiszta munkát végeztek, s a dákokból nem sokat hagytak életben. De még azt is mondja, hogy Dácia meghódításának célja nem kolonizálás volt, hanem ütköző-felfogó terület létesítése a barbárok egyre sűrűbb és erősebb támadásainak kivédésére. Másrészt minden történelmet tanult ember tudja, hogy a császárság első századában Itália őslakossága aligha engedhette meg magának a távoli, ismeretlen provinciákba való kitelepülést; sőt: inkább a rabszolgák tömeges behozatala, az idegen veteránok letelepítése pótolta az itáliai népesség évszázados veszteségeit.

A hadsereg ekkortájt már rég a birodalom legkülönbözőbb népcsoportjait kényszerült igénybevenni az utánpótlás céljaira. A praetorianus gárdában már rég szolgáltak germánok, de a légiókba is egyre többet soroztak be közülük. Idővel a hadseregben Marokkótól Szíriáig a birodalom minden nemzetiségét meg lehetett találni. A vezényleti nyelv természetesen latin volt, de már a parancsnokló tisztikarban is fokozatosan emelkedett az idegenek száma. A provinciák igazgatását rómaiak intézték, akárhányszor hűséges libertinusaik igénybevételével, akik soraiban hasonlóképpen lehetett nemzetiségi elemeket felismerni.

E bizonyított tények világánál vizsgáljuk hát meg, hogy a császárság II. századában milyen is lehetett a dáciai megszállók összetétele. Eredeti római, itáliai kivándorló telepes vajmi kevés, vagy éppen semmi. Kevert összetételű, latin vezényleti nyelv és zömmel római tisztek parancsnoksága alatt álló közkatonák és nagyobbára latin tisztviselői kar. 165 év múlva — Kr. u. 271-ben — a rómaiak önként kiürítették Dáciát, feltehetően azért, mert a barbár támadások ellen tartani nem bírták. Ha egyszer a hatalmas birodalom vezetői jónak látták a provincia feladását, akkor joggal feltételezhető, hogy minden épeszű, polgári renden levő római elsőnek igyekezett elhagyni azt a földet, ami ezek után a barbárok kénye-kedvének volt kiszolgáltatva; utánuk a közigazgatási szervek s legvégén a hadsereg vonult vissza.

Ki maradt hát ott? Az oláh történelemcsinálók szerint az ottmaradt jámbor, pásztorkodó nép az elkövetkező súlyos évszázadokat a hegyek tetején, barlangokban vészelte át, míg a népvándorlás vihara elvonult alattuk. Ilyen nyom nélküli „áttelelést" századokon át, a történelem nem ismer. Bármily csekély, de kicsit is számottevő népcsoport előbb-utóbb hallat magáról; akár arról, hogy elpusztították őket, akár arról, hogy ők kellemetlenkedtek az idegen átvonulóknak. Nos, az állítólagos erdélyi „rómaiakról" évszázadokig semmi hír nincs. Nehéz elképzelni, hogy ilyen hosszú időt a hegyek

tetején barlangokban elbújva teleltek át, miközben körülöttük más népek birodalmakat építettek. Ilyen mesét értelmes ember nem képes bevenni.

A kis füzet szerzője hátborzongató történelmi tudatlanságról tesz bizonyságot, mikor szó szerint a következőket írja: „*A római légióknak Dáciából Kr. u. 271-ben történt kivonulása után a romanizálás folyamata egyre jobban elmélyült.*" Nehéz elképzelni, miként is lehet egy országban „romanizálni", ahonnan a rómaiak kivonultak, akik pedig hátramaradtak, azok a hegytetőkön, barlangokban, erdők mélyén építették a latin kultúrát olyannyira, hogy még a latin betűket is elfelejtették?! Ez még tréfának is rossz.

Az igazi haddelhadd pedig éppen a római kivonulás után jött Erdélyre. A népvándorlás egyre fokozódó erővel a legkülönfélébb népek tömegeit hajtotta át Erdélyen, ami e romanizálásnak aligha kedvezett. Ez — mint fentebb láttuk — abból is kiviláglik, hogy amikor a magukat rómaiaknak álmodó oláhokat évszázadokkal később felfedezték, még a latin írásjeleket sem ismerték: papjaik cirillbetűkkel írtak, ők maguk meg semmivel.

A népvándorlás szüntelen hullámmozgásában a hun birodalom a Duna-medencében átmeneti nyugalmat jelentett. A hun birodalom felbomlása után e mozgás újra megindult, természetesen hadicselekmények kíséretében. Úgy látszik, az erdélyi „rómaiak" ugyancsak jól elrejtőztek, hogy annyi sokféle népnek nem sikerült őket fellelni.

A füzetíró oláh történész a Kr. u. 271-től a Kr. u. 895-ben bekövetkező magyar honfoglalásig terjedő csekély 624 esztendőt játszi könnyedséggel ugorja át, mintha közben semmi nem történt volna. Másfél sorban írja le, hogy ezalatt a „*dákorománok békésen terelgették nyájaikat, művelték földjeiket, midőn egyszer csak a vad, harcias magyarok rajtuk ütöttek*".

Megáll az ész, hogy miképpen írhat le ilyesmit intelligens ember, de méginkább azért, hogy akad épeszű ember, aki ezt beveszi. E 624 év alatt lezajlott a népvándorlás, amely az egész Kárpát-medencét végigseperte, összeomlott a hun birodalom, de a nyugatrómai császárság is; megalakult az egész Kárpát-medencét, Ausztriát, Morvaországot, Havasalföldet magába foglaló hatalmas avar birodalom. Csupán az avar uralom tovább tartott Erdélyben, mint a római megszállás. És képzeljük el, hogy ennyi világtörténelmi esemény közepette a jámbor dákorománok a nyájaikat legeltetik, és róluk tudomást senki nem vesz! Egyébiránt az illetékesek szíves tudomására hozatik, hogy az avar nép a magyarsággal rokon. Köztudott, hogy a hatalmas avar birodalmat Nagy Károly császár — aki pedig kemény gyerek volt — csak számos, sorozatos és súlyos hadjáratok árán tudta megsemmisíteni, miközben az oláhok az erdélyi hegyek

tetején kecskét legeltettek. Ez Kr. u. 800 körül történt; 95 évre rá már ott voltak ezek a vad magyarok, hogy a hun-avar örökséget átvegyék. Ezt megelőzőleg azonban alakult egy erős bolgár birodalom is, amely a Tiszáig ért. A honfoglaló magyarság egyik hadserege a déli Kárpátok és a Duna között éppen ezzel a bolgár birodalommal való küzdelemben morzsolódott fel; ennek hasznát azonban a Kárpát-medencén belül küzdő magyarok látták, akik viszont a tiszai-erdélyi bolgár sereget és uralmat semmisítették meg. Amint látjuk tehát, a rómaiak távozása után népek jöttek, mentek, birodalmak születtek és tűntek el, számtalan kis és nagyobb népről emlékezik meg a történelem ebben a térségben, egyedül csak szegény oláhokról nem. Tekintettel arra, hogy maguk után nyomot nem hagytak e 624 év alatt, jogosan feltételezhető, hogy vagy máshol voltak, vagy sehol; Erdélyben pedig semmiképpen.

A magyar honfoglalással kapcsolatban huncut fogással áll elő a füzet írója; azt állítja, hogy az általa dákorománoknak nevezett nép igen békés volt, s ezért voltak képtelenek ellenállni a harcias magyaroknak. Ez aztán derék dolog. Ha egyszer nem voltak ott, nem is állhattak ellen. Ha pedig ott voltak, és nem állottak ellen, szégyelljék magukat! Mert akkor nemhogy államalkotó nép nem lehettek, de még a nép nevet sem érdemlik meg! Annál nevetségesebb, hogy most, 1000 év múltán állottak elő kecskelegeltető őseik történelmi igényével.

Érdekes elgondolkodni egy másik, ide nem is tartozó probléma felett. A mai észak-afrikai Tunézia; a legalább 500 éves föníciai kultúrát, civilizációt Kr. e. 146-ban úgy pusztították el a rómaiak, hogy még rom is kevés maradt belőle. Utána a saját uralmukkal, civilizációval és kultúrával teljesen új országot építettek, mint azt esetleg — kisebb méretekben — Dácia esetében tették. A sok vihart látott ország egész a Kr. u. VII. századig — az arab hódításig — megtartotta latin jellegét, nyelvét, kultúráját, melynek nyomait ma is bőségben fel lehet találni. Ma, az arab hódítás után 1200 esztendővel Tunézia lakosai nyugodtan mondhatnák magukat erőszakkal elarabosított rómaiaknak; elvégre is náluk a római uralom legalább nyolc évszázadig tartott, ők pedig megszakítás nélkül, a világ szeme láttára élnek ott. Helyettesítsük be Tunéziát Dáciával, a nyolc római évszázadot az erdélyi 165 esztendővel, az arab uralom 1200 esztendejét az erdélyi magyar uralom 1000 esztendejével; adjuk még hozzá azt a tényt, hogy Erdélyben oláhokról Kr. u. 1210-ig semmiféle említés sehol nem történik. Az összeadásból az derül ki, hogy az oláhok erdélyi bölcsőjénél emeletesebb hazugságot alig ismer a történelem; valószínűsége pedig az aritmetikai 0-val egyenlő.

Mégis, feltéve, de meg nem engedve, elfogadnánk azt, hogy az

oláhok a honfoglalás idején Erdélyben éltek; az elkövetkező magyar történelmi századok folyamán az állítólag őslakos és többségben levő oláhoknak tucatjával kínálkoztak a kedvezőnél kedvezőbb alkalmak arra, hogy megszabaduljanak a kutya magyaroktól. Elsőnek mindjárt Szent István kora, amikor a nagy király véres polgárháborúkon át tudta csak népét átvezetni az új vallási-politikai rendszerbe; az ellene lázadó Koppány és Ajtony nem voltak éppen békés kecskelegeltetők, csakúgy, mint a német császár sem, aki ugyancsak Szent Istvánra támadt. Jó lenne tudni, mi okból szalasztották el a „dákoromános" ezt a pompás alkalmat, amikor a súlyos háborúkban lekötött magyarok igáját könnyen lerázhatták volna... Az Árpádok elkövetkező három évszázada alatt a magyarság — ahelyzett, hogy alföldi mocsarak mélyén, hegytetőkön átvészelt volna — élethalálharcot vívott függetlensége védelmében a bizánci, a németrómai császár, Velence ellen, a tatárjárásról nem is beszélve. Sőt mi több, a koronás király ellen oly gyakran pártot ütő testvér, fiú, „ifjabb király" testvérharcai idején az oláhoknak meg kellett volna ragadni az alkalmat, kiverni azt az átkozott magyart, államot alakítani, s azt majdan megvédelmezni a következő véres századokban. Úgy látszik, Decebal és Traianus kései utódainak nem fűlt a foguk az ilyesmihez. Az államalapítas és megvédés csöppet se könnyű feladatát és gondjait átengedték a magyaroknak. Eléggé különös viselkedés ez oly nép részéről, akik ősei római farkastejet szívtak. A magyarázat oly egyszerű, mint Columbus tojása: ott se voltak Erdélyben. Ez országrész feltehetően gyéren lakott lehetett az időben; nyilván ez az oka annak, hogy a bevándorló szászokat királyaink éppen ott telepítették le. Az első hiteles okmány, amely oláhokat említ, 1210-ből keltezett: megállapítja, hogy vannak Szebenben oláhok is. 1293-ban III. Endre királyi dekrétuma elrendeli, hogy valamennyi oláhot a székesi királybirtokra telepítsék, amiből következik, hogy számuk nem lehetett oly irdatlan sok, ha ily kis helyen elfértek.

Mielőtt e történelem-logikai elemzésben tovább haladnánk, feltétlenül meg kell emlékeznünk a kunokról. Ez a velünk sógorságban levő nép Szent László idejétől Kun Lászlóig — több mint 200 évig — nekünk magyaroknak rengeteg bajt okozott. Annak dacára, hogy hosszú birodalmuk a Volgától a Kárpátokig terjedt (Ukrajnát, Besszarábiát, Moldvát, Havasalföldet magába foglalva), csak nem tudtak békességben maradni. Magyarország területére számtalanszor betörtek, és úgyszólván mindig Erdélyen át. Az oláh történelemírás logikájából következnék, hogy az Erdélyben élő őslakos, többségben levő kecskepásztorok most aztán végre fegyvert ragadnak, és megvédik az ősi dákoromán földet. Erről természetesen szó

se volt. Erdélyt a magyar király hadai, mindenekelőtt a határőr székelyek védték meg súlyos véráldozatok árán. Úgy látszik, a küzdő felek közül egyiknek se jutott eszébe az oláhok. Azazhogy a kunoknak mégis, de nem Erdélyben. A XI—XII. században sűrűen támadták és sarcolták a bizánci birodalmat; ily alkalmakkor nagy számban hajtottak fel Thráciából, Macedóniából „vlach"-nak nevezett hadifoglyokat, akiket mint szolgákat, az általuk birtokolt területekre telepítettek. Tény az, hogy az oláhok maguktól is készségesen szivárogtak felfelé; úgy látszik, kun uraikkal jobban meg voltak elégedve, mint a göröggel. Jobban is jártak velük, mert a kun birodalom széthullása után túlszaporodták őket, s a kun gazdák az oláh cselédnép közepette pár évszázad folyamán asszimilálódtak. Itt a magyarázata annak, hogy a moldvai, havasalföldi vajdák, kenézek soraiban a görög mellett miért van oly sok kun származású. Mint elöljáróban említettük, a honalapítójuk gyanát tisztelt Basarab Mihály vajda Dzsingisz kán valamelyik ükunokája; neve, „basa-araba" törökül „elnyomó atyát" jelent. Szóval aligha rokona Traianusnak...

Jó érzésű magyarnak végigfut a hideg a gerincén arra a gondolatra, hogy ami a rokon kunokkal történt, majdnem ahhoz hasonló történt velünk Erdélyben, szinte kísértetiesen! Sajnos, az oláh nemcsak beszivárgott Erdélybe, hanem — szégyen és gyalázat — a magyar földesurak is szívesen hozták be őket. A büszke, nyakas magyar jobbágynak sokkal nehezebb volt parancsolni, mint az együgyű, primitív oláhnak. Ezek a letelepített kecskepásztorok aztán három évszázad alatt úgy elszaporodtak, hogy nemcsak a földesurakat, de a magyar jobbágyot is elnyelték. Őseink bűne ez, de mi utódok fizetünk érte, legyünk bár urak vagy parasztok.

Időközben a Kárpátokon túl élő oláhság annyira elszaporodott, hogy a XII. század végén a bolgárokkal közösben, a kunok támogatásával államot alakítanak, amelynek élére a kunok közt nevelkedett Jonica került, akinek a felesége is kun volt. Hangsúlyozni kell, hogy ez az államalakulat az Aldunától délre terült el, és kun segítséggel szabadult meg bizánci uraitól. Ez időben Havasalföld, Moldva még Kunország volt, ahol magyar szerzetesek térítették a kun népet. A magyar királyok a megtért kunok számára először Milkón (Milkov), majd később, 1246-ban Szörénytornyán (Turnu-Severin) püspökséget is alapítanak. Időközben a kunok a tatároktól és oroszoktól sorozatos vereségeket szenvedtek, minek eredményeként országuk tetemesen zsugorodott, területére pedig a balkáni oláhok egyre nagyobb tömegekben áramlottak be. Így születtek meg Ungro-Vlachia (1320) és Kara Bogdania (1350) vajdaságok, amelyek azonban a magyar királyt mindenkoron hűbéruruknak is-

merték el; e tényen az se változtat, hogy Róbert Károlynak egy seregét tőrbe csalták, sőt: Mátyását is, azonban rövidesen visszatértek a magyar király hűségére. E fejedelmek a fentiek alapján kun származásúak voltak, akikben megvolt az az államalkotó kepesség, ami hiányzott oláh jobbágyaikból.

Mire a török megjelent, a magyar királyok seregében a hűbéres oláh segédcsapatok is feltűntek. Sok köszönet ugyan nem volt bennük, mert számos alkalommal átállottak a törökhöz. A színváltozás és árulás eme szép szokását, mint tudjuk, az oláh nép mind a mai napig megtartotta.

Az erdélyi oláhokról azonban azóta se lehet sokat hallani, hogy a fentebb említett 1210-es okmány megállapítja jelenlétüket Szeben városában.

1234-ben IX. Gergely pápa levélben kéri Bélát, „Erdély hercegét" — a későbbi IV. Béla királyt — hogy Isten nevében adjon menhelyet azoknak a szegény „vlach" menekülőknek, akik a kunok uralma elől szökdösnek. Az engedélyt megkapták, és a királyi rendelet az úgynevezett „Silva Vlachorum" (Oláhok erdeje) területet jelölte ki számukra.

1293-ban — mint ugyancsak említettük, — III. Endre király a székesi királybirtokra összpontosítja őket.

A kis propagandafüzet írója megemlíti az 1437-es bobilnai lázadást; csakis helyi jellegű parasztlázadásról lehet szó, mert 7 évvel a végzetes kimenetelű várnai csata előtt a magyarság erejét az egyre fokozódó török veszedelem, török betörések Erdélybe, annyira elfoglalták, hogy e lázadás leverésére csak a magyarság fél kezének legfeljebb a negyede juthatott. Hiba tehát a füzet írója részéről, amikor ezt a helyi parasztlázadást összefüggésbe hozza az ugyancsak ebben az esztendőben létrejött „Universitas Trium Nationum"-mal: ez nem más, mint az erdélyi magyar—székely—szász nemzetek szövetsége, jogaik biztosítása céljából; ez abból is kitűnik, hogy a későbbiek folyamán a fejedelmek ismételten megújították. Az okiratban az oláhokról egyetlen szó sem esik; sem az, hogy beveszik őket az egyesülésbe, sem az, hogy kizárják őket, sem az, hogy az unió ellenük irányuló védekezés!

Napjaink oláh történészeinek állandó siráma, hogy jóllehet az erdélyi oláhok többségben voltak, magyar uraik mégis elnyomták őket. Nos, a gyűlölt magyar iga lerázására soha vissza nem térő alkalom kínálkozott Mohács után. Az ország három részre szakadt, egyharmada török megszállás alatt. Az erdélyi oláhoknak most kellett volna üstökön ragadni szerencséjüket; ha oly nagy többségben éltek ott, miért nem vívták ki függetlenségüket a legyengült magyarság ellenében? Ennek pontosan az ellenkezője történt. Az

ezer sebből vérző magyarság politikai és vallásszabadságának éppen Erdély lett az otthona és védelmezője a következő 200 év folyamán. Az erdélyi fejedelmek — akik köztudomás szerint nem oláhok voltak — miként is tudhattak volna sorozatos, diadalmas hadjáratokat vezetni a Habsburg császárok ellen, ha a hátuk mögött ellenséges érzetű és nagy erejű nemzetiség veszélyezteti uralmukat? E véres századok alatt a magyarság rengetegszer volt súlyos helyzetben, amit ki lehetett volna aknázni. Mihály havasalföldi vajdát Rudolf császár uszította Erdélyre; fel is esküdött mint *„havasalföldi Oláhország vajdája, ő császári és királyi felségének Erdélyben kormányzója"*. Tehát nem az oláh nép egyesítése miatt jött Erdélybe; a becsapott székelyek segítsége nélkül meg se tehette volna ezt. A székelyek ellenségeik, a Bátoriak ellenében hívták be őt.

Igen tanulságos elolvasni, mit ír róluk I. Ferdinánd császár követe, Reichersdorffer György 1550-ben: *„Erdély három nemzetre oszlik: szászokra, székelyekre és magyarokra. Ezek között oláhok is élnek némely elhagyott birtokon és falun. Durva faj, mely csak nyájaiból és többnyire lopott marhából és lóból él. Kecskeszőrből saját kezeikkel szőtt borzas ruhákba öltöznek, semmi emberi törvények szerint nem élvén."* Így festett hát az erdélyi „dákoromán" utódnemzet a XVI. század közepén egy német leírása alapján.

Miként is állunk az erdélyi oláhok vallásszabadságával? Az 1564-es tordai országgyűlés, bár vallásszabadságot biztosított Erdélyben, az ortodox oláhokról nem emlékszik meg. Joggal feltehetően azért, mert se számuk, sem egyéb figyelemreméltó tulajdonságaik alapján senkinek eszébe nem jutottak. Vallásukat viszont nyugodtan gyakorolták, sőt, mi több, térítési kísérleteknek is ellenálltak.

Az első, latin betűkkel nyomtatott, oláh nyelvű könyv, Szegedy Gergely zsoltároskönyv-fordítása 1570-ben jelent meg Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájában; a kálvinista káté is itt jelent meg, amit magyarból fordítottak oláh nyelvre. Az úgynevezett Rákóczi-biblia, az Újszövetség első oláh fordítása 40 évvel előzte meg a vajdasági bibliafordítást.

A török háborúkban és szabadságharcokban kivérzett magyarság népi állaga fokozatosan csökkent. A hazai nemzetiségek, a horvátok kivételével, ez alatt az idő alatt nem sok vércsapolást szenvedtek, inkább lassan, de biztosan szaporodtak. Az erdélyi oláhság gyarapodását nagymértékben elősegítette a Kárpátokon túl fekvő Oláhföldről történő állandó beszivárgás. Míg a XIII. század végén, mint láttuk, annyi oláh volt Erdélyben, hogy egyetlen királybirtokon elfértek, addig 1658-ban a jezsuiták felmérése alapján Erdély 860000 ezer lakosából már 240000 volt oláh. Mire a XVIII. század elérke-

zett, az államalkotó és államfenntartó magyar saját hazájában lassan kisebbségbe szorult. Ettől kezdve az események a magyarság számára drámai gyorsasággal peregnek.

A jezsuiták segítségével az ortodoxiából kiemelt oláhság egy része unióba lépett Rómával. Az elgondolás nem volt teljesen mentes a Habsburgok intrikáitól: így remélték az erdélyi magyarság ellensúlyozását a katolicizmusra átvitt oláhok segítségével. Az Egyház által kiképzett intelligencia elkezdte felébreszteni az oláhokban a nemzeti öntudatot, amely addig igen csökevényes lehetett. Ugyanezek voltak az úgynevezett dákoromán elmélet megszülői, amiből az oláhság mind a mai napig él.

1791-ben Supplex Libellus Valachorum (Az Oláhok Könyörgő Irata) címen beadványt terjesztettek az erdélyi országgyűlés elé; ebben jutnak először kifejezésre mindazok az elvek, amelyek az oláh történelemhamisítás alapjait képezik. Már a cím egymaga rengeteget mond: „valach"-nak, oláhnak nevezik magukat, mint ahogy azok is. A „supplex" szó könyörgőt jelent; valamely országban hatalmas létszámban, de elnyomás alatt élő embercsoport nem könyörög, hanem odavág, mégpedig fegyverrel. Dózsa György nem könyörgött, hanem fegyvert rántott, és elnyomó urait emberül megtáncoltatta, mielőtt le tudták őt verni. Tehette, mert éppen elegen álltak mögötte önérzetes, kemény markú magyar jobbágyok, nem pedig jámbor kecskepásztorok. Egyébiránt az említett feliratban az oláhok „ősi" jogaikat könyörgik vissza. Ekkor tették meg Traianus állítólagos erdélyi utódai az első lépést a nemzetté válás útján. Elég sokáig vártak vele.

E pontnál a történelmi fonál követését bízvást abbahagyhatjuk. Jelen írásmű célja ugyanis mindössze az, hogy bemutassa: mekkora történelmi-logikai abszurdum Erdélyről mint az oláh nép bölcsőjéről beszélni. Ehhez viszont a XIX. és XX. század története se pro, se kontra érveket nem szolgáltat. Van azonban még egy tény, mely ide kívánkozik. Az egykori Kunország helyén alakult Moldva és Havasalföld is jó sokáig vártak az államalapítás és függetlenség kivívásának fáradságos munkájával, pedig őket ott magyarok nem zavarták. A XIII. században alakult fejedelemségek rendszerint a magyar király hűbéresei voltak; rövid ideig a lengyeleké. Legvégül pedig szép csendesen meglapultak a török kaftánja alatt; csak 1865-ben szabadultak fel, akkor is csak orosz segítséggel.

Összegezzük az eddigieket: a rómaiak 165 éves erdélyi uralmát oly 624 esztendős szakasz követte, amely alatt ez az országrész majd mindenkié volt, aki áthaladt rajta. E hosszú időszak utolsó 300 esztendejében egyedül csak a magyarral rokon avarok alapítottak államot Közép-Európában, amely államnak Erdély is tartozéka

volt. A történelem megemlékszik rengeteg e térségben élő vagy átvonuló népről, oláhokról azonban semmit se tud. A 895-ben bekövetkező honfoglalás óta viszont Erdély területe és története a magyar nemzetével azonos. Az oláhok erdélyi jelenlétére utaló legrégibb dokumentum a XIII. század elejéről származik, tehát 900 esztendővel a rómaiak távozása után. E kilenc évszázad folyamán az oláhok feltételezett jelenlétét semmi írás nem bizonyítja, de kezük munkájának nyoma vagy más életjel sem. Nemzeti öntudatuk első jelentkezése 1791-ben, a római uralom után még 1520 esztendőt váratott magára. Az 1100 éves magyar történelem folyamán számos alkalom kínálkozott a magyar iga lerázására, az erdélyi oláhok azonban valami oknál fogva (?) nem éltek vele. Csak midőn az I. világháború után a kivérzett, megfogyatkozott, szétszakított és még az őszirózsás forradalom által is lealázott magyarság a nemzethalálhoz állt közel, csupán akkor, és akkor is csak a nyugati hatalmak segítségével „szabadultak fel a magyar iga" alól. Ily teljesítménnyel egyetlen, önmagát megbecsülő nép se dicsekednék!

Th. Andrica propagandafüzete ügyes, bár hamis sakkhúzással zárja be. Szerinte Hitler mért halálos csapást Romániára, midőn 1940-ben a bécsi döntésben Észak-Erdélyt visszaadta a magyaroknak. Ravasz fiú, mert jól tudja, hogy Hitler neve hallatára a legtöbb amerikai falra mászik, s ezt a remek alkalmat kár lett volna elmulasztani. Csupán egyet felejtett el megmondani, éspedig azt, hogy Romániát és benne Antonescut Hitler módfelett kedvelte; érthető, hiszen a Németországtól messzebb fekvő Románia Hitlert az első időktől kezdve készségesen kiszolgálta. A tőszomszédságában levő Magyarország azonban csak a nyomásnak engedve támogatta a Führert, aki minket aztán nem túlságosan kedvelt. Románia az orosz hadjáratban komoly erőkkel vett részt, vissza is adta nekik Hitler Besszarábiát. A bécsi döntésre Magyarország és Románia közösen kérték fel a német birodalmat és Olaszországot. Hitler pontosan tudta, hogy az erdélyi magyarság elszakítása a magyar nemzetnek fájó sebe, amelyet csupán azért érdemes részlegesen orvosolni, hogy a magyarokat fokozott háborús erőfeszítésre serkentse. Hitler annyira bízott az oláhokban, hogy az 1944 augusztusában történt oláh kiugrást és egyből a Szovjetunióhoz állást a német vezérkar először el sem akarta hinni. E tettükkel az oláhok mindössze csak régi hagyományaikat követték!

A magyarok által oláhok ellen elkövetett atrocitásokról jobb lenne hallgatniok! A Horia—Closca parasztlázadástól kezdve az 1848—49-es szabadságharc idején elkövetett mészárlásokat megtetézték az 1920—30 közti rémuralmukkal, de különösen 1944—45-ben, amikor újdonsült szövetségeseik oldalán Erdélyt visszavették,

és szemtanúk állításai szerint az oláhok kegyetlenségeit még maguk az oroszok is megelégelték. Az áldozatul esett magyarok számát még csak megközelítőleg se lehet felbecsülni. A román királyság és a népköztársaság idején akkora rendőrségi terrort léptettek életbe, amit kultúrember elképzelni se tud.

A füzet végén díszelgő összeállítás az erdélyi magyarság mai helyzetét vázolja arcpirító hazug állításokkal. Ezek cáfolatára mindenkinek rendelkezésére állanak azon amerikai, osztrák, német politikusok személyes tapasztalatokon alapuló jelentései, amelyek nemzetközi fórumok asztalán fekszenek, és az őslakos magyarság embertelen elnyomatását bizonyítják. De kérdezzenek meg bárkit, aki az utolsó 10 évben Erdélyből Amerikába kijutott!

Nem hihető, hogy Andrica írásának tényelferdítő állításai pusztán csak történelmi tudatlanságra vallanak. Két szóval jellemezhetjük őket: céltudatos hazugság a történelmet nem ismerők megtévesztésére, és kultúrbotrány!

Erdély pedig történelmi jogon azé a magyarságé, amely azt birtokba vette, ott államot alkotott, azt 1000 éven át saját vérével védelmezte. Semmi esetre sem azoké, akik létezéséről a világ évszázadokig semmit nem tudott, akik érte nem véreztek, meg nem védelmezték, és kultúrájának felépítésében az utolsó 100 év kivételével semmi részt nem vállaltak!

Bibliográfia

Goos, G.: Studien zur Geographie und Geschichte des trajanischen Daciens. Harmannstadt, 1874.

Gruder: The Byzantine Empire and Her People. (Oxford University Press. 1877.)

Haraszti, E.: Origin of the Rumanians. (Danubian Press, 1977.)

Herodotos: Chronicles. (Vatican Archives, S.XI.R.987.H.)

Hunfalvy, P.: Qualques Reflexions sur l'Origine des Daco-Roumains. (Paris, 1892.)

McCartney, C.A.: Studies on the early Hungarian sources. (Budapest, 1940.)

Urechea, V.A.: Codex Bandinus. (Academia Romana, Bucuresti, 1895.)

STIRLING GYÖRGY

„...mint Ulysses..."

„Az emigráns, aki a hazamenésre gondol,
nem igazi emigráns. Hazamenni lehet, de
csak úgy, mint Ulysses: meghalni."
(Márai Sándor)

Sokféle szempont szerint lehet osztályozni a Nyugaton élő magyarokat — gyűjtőszóval: magyar emigránsokat —, de manapság, a nyolcvanas években a legjellemzőbb csoportosítás: a hazajárók és a nem hazajárók. A kettő közül valamelyik csoportba mindenki besorolható, és hogy melyikbe, az sokat elárul politikai felfogásáról: a Magyar Népköztársasággal szembeni álláspont — hajlandó-e az illető komoly ok nélkül beutazási vízumért folyamodni a washingtoni magyar nagykövetséghez, vagy elutasítja ennek még gondolatát is — *„egyfajta vízválasztó a nyugati magyarság közéletében"*, idézzük egy hazai cikkből. És ez a megállapítás igaz.

Félreértés ne essék: ez az osztályozás nem jelent, nem jelenthet eleve minőségi különbséget — lényegében mindkét oldalon lehetnek kitűnő magyarok, és lehetnek ugyanakkor hitványak is —, és nem akarja ez a csoportosítás még tovább fokozni az emigráció amúgy is fájdalmas és tucatnyi okból eredő megosztottságát sem. Csupán sine ira et studio szeretné ez az írás megvilágítani a téma minden vonatkozását, hogy feleletet kaphassunk arra a kérdésre: az emigráció céljait, feladatát tekintve mi az okosabb magatartás? A teljes elzárkózás, vagy a hazai kapcsolatok ápolása?

Hogy választ adhassunk erre, a kezdethez kell visszatérnünk. Ahhoz a pillanathoz, amikor átléptük a határt. Ahhoz a pillanathoz, amikor — nyilvánvalóan hosszú, álmatlan éjszakák gyötrődése után — úgy döntöttünk, hogy elhagyjuk szülőhazánkat. Ez senki számára sem volt, nem lehetett könnyű. S éppen ezért nagyon mély, nagyon alapos okoknak kellett közrejátszaniok a döntésnél. Mert akkor, abban a percben mindenkinek egy életre kellett határoznia, és azzal a tudattal kellett maga mögött hagynia a hazáját, hogy azt soha többé nem láthatja. És ezt a kockázatot *akkor* mindenki vál-

lalta is, hiszen ki számolhatott azzal, mondjuk, 1956-ban, hogy az illegális határátlépést — amit otthon a törvény ma is súlyosan büntet — valaha megbocsátja a rendszer, és kegyesen kaput nyit a *„külföldre szakadt honfitársaknak"*?

Nem, erre senkisem számíthatott menekülése perceiben. És mégis nekivágott a bizonytalannak. Melyben csak egy látszott biztosnak: ezzel a lépéssel *fizikailag* végleg elszakad szülőföldjétől, rokonaitól, barátaitól, az ismerős utcáktól, szülei sírjától. Mégsem tartott vissza senkit sem ez a tudat, még azokat sem, akik pedig ma foggal-körömmel küzdenek azért a jogukért, hogy hazajárhassanak. Melyet többféle indokkal követelnek maguknak: nem vághatjuk el a szálakat, melyek a hazához kötnek, az emigráció csak ág azon a fán, melyet számunkra Magyarország jelent, és ha az ágat levágjuk, arra elszáradás vár stb., stb.

Mondom, küzdenek ezért a jogukért, és — valószínűleg tudat alatt érezve a magatartásukban rejlő ellenmondást — tucatnyi érvet sorakoztatnak fel álláspontjuk védelmére. Noha mindez fölösleges. Hiszen a szabad világ nem diktatúra, ahol valakit meg lehet akadályozni ebben vagy abban, és bele lehet nyúlni a magánéletébe. Mert az, hogy valaki hazautazik-e vagy sem, a legszorosabban vett magánügy, amibe senkinek nincs joga beleszólni. A szabad világban mindenki azt tesz, amit akar: az emigrációs közösségnek nincsenek mindenkire egyformán kötelező törvényei, és a demokrácia honában senki sem kényszerítheti másra az akaratát. Mindenkinek önmagával kell tisztáznia ezt a kérdést, és a saját lelkiismeretére van bízva, hogyan dönt.

De térjünk vissza az előbbi gondolatmenethez: valaki harmincöt, huszonöt vagy kevesebb évvel ezelőtt úgy határozott, hogy nem él tovább a kommunizmusban — vagy be sem várja azt —, föltétlenül demonstrálni akart valamit ezzel a lépésével. Mivel a tiltakozásra a diktatúrában más módja nem volt, nem lehetett, hát a lábával szavazott. Távozásával azt akarta kifejezni ország-világ (és önmaga) előtt: a kommunizmus embertelen rendszer, melyben nem lehet élni. A haza elhagyása, a hontalanság választása, az emigránssors vállalása a születés és a halál között a legdöntőbb, legelhatározóbb esemény egy ember életében: erre a lépésre, erre az eseményre másként, mint súlyos vívódás, lelki felkészülés nélkül senki sem vállalkozhatott. Márpedig ez esetben a lépés nem önmagáért volt: valamit kifejezésre akart juttatni. Ez pedig nem lehetett más, mint a rendszer fölötti ítélet.

Hogy sokak számára nem okozott súlyosabb lelki konfliktust a hazától való elszakadás, következésképp távozásuk ténye sem akart politikai állásfoglalás lenni, nem változtat azon a tényen,

hogy az emigrálás — manapság használt közkeletű szóval: disszidálás — természeténél fogva politikai cselekedet. A hazai rendszer is ekként kezeli, politikai bűncselekményként, amelyért bírósági ítélet, börtön jár. Akit illegális határátlépési kísérleten kapnak, azt — hiába volt a „régiekre" már több amnesztia is — ma is könyörtelenül rács mögé dugják, és alaposan meghurcolják. S közben nem kérdik, volt-e politikai motívuma a távozási szándékának, vagy sem. Mert a disszidálás ténye alapjában véve politikai gesztus: a két rendszer, a kommunizmus és a demokrácia közti élethosszra szóló döntés nem is lehet más.

★

A háború utáni, egymástól elég élesen elválasztható négy emigrációs hullámból a legnépesebb, legjelentősebb a harmadik, az ötvenhatos hullám volt. 1956 november-decemberben kétszázezer ember menekült el az országból, hogy nyugaton, a szabad világban kezdjen új életet. Ennek a kétszázezernek körülbelül egynegyede egy-két éven belül visszatért Magyarországra. Maga ez a szám is sokat elárul. Elárulja azt, hogy tízezrek vágtak neki meggondolatlanul a határnak, csupán az országon eluralkodott menekülési pszichózisnak engedve. A nagy számok törvénye szerint a még mindig óriási tömeget jelentő maradék százötvenezer között is sok volt ilyen. Ezeket is csak a tömegpszichózis, a „lehet menni, hát menjünk" jelszava sodorta nyugatra, és ezek csak azért nem tartottak a hazaszállingózó ötvenezerrel, mert több volt bennük a vállalkozó kedv, az anyagi lehetőségek értékelése s talán a kalandvágy. De más indítékot aligha találhat az ember, ha nyugaton maradásuk tényét vizsgálja.

Ezzel a hazaiak is tisztában vannak, ezért bomlasztó, a politikai emigrációt gyöngítő terveiket az ötvenhatosok politikailag közömbös, elveknek el nem kötelezett s ezért könnyebben megkörnyékezhető, befolyásolható tömegeire építi. Az elmúlt hónapokban két olyan hazai tanulmányt is olvashattunk, mely világosan mutatja: a Magyarok Világszövetségében pontosan tudják, kiknél érhetnek célt, és kikkel érthetnek szót. És kikre számíthatnak a kapcsolatfelvételnél, hazahívogató akcióiknál. Természetesen azt is jól tudják: nem általánosíthatnak, és nem vehetik egy kalap alá az egész ötvenhatos emigrációt. Mert ha a nagy számok törvénye szerint a százötvenezerben bőven akad is egyezkedésre hajló és csak a saját érdekeivel törődő „véletlen-emigráns", de van közöttük jónéhány ezer, aki nem hajlandó egyezkedni, és nem hagyja magát félrevezetni budapesti szirénhangoktól. És ezek alkotják a politikai emigráció legharcosabb derékhadát.

Szántó Miklós, a Magyarok Világszövetsége fő szószólója,

úgyis mint emigrációs szakértő, legutóbb a Társadalmi Szemlében fejtette ki terjedelmes írásban, miért alapozza terveit a rendszer az ötvenhatosokra? „*Sokan természetesnek tartották (nyugaton)* — olvassuk Szántó Miklós *Kivándorlás, emigráció, emigrációs politika* című fejtegetésében —, *hogy a negyvennégyesek és az ötvenhatosok egyaránt politikai menekültek. Csakhogy több a különbség a két emigrációs hullám között, mint a hasonlóság. Gyökeresen eltérő okokból hagyták el a szülőföldet, mások a céljaik. És kétféle magyarságtudatról van szó, kétféle előjellel. A dipicsoport (a negyvenötösök) magyarságtudata markánsabb, mélyebb, de részben gyűlölettel telített, átpolitizáltabb, a rendszert szenvedélyesen elutasító. Az ötvenhatosok magyarságtudata elmosódottabb, apolitikusabb, a rendszerrel szemben közömbösebb. A magyarázatot ennek a csoportnak a demográfiai összetétele, fogadtatásának különböző körülményei adják. Konjunktúrában érkeztek, minden segítséget megkaptak, és túl fiatalok voltak ahhoz, hogy a szülőföldről megrázó és mély élményeket vigyenek magukkal, kultúrájuk felületes volt.*"

Erre a nem túlságosan hízelgő, de — nagy általánosságban legalábbis — találó véleményére alapítja Szántó a rendszer új emigránspolitikáját. Mely — hosszú évek merev és elutasító magatartása után — most az ötvenhatosok megnyerését vette tervbe, és célul tűzte ki, hogy minél nagyobb tömegben édesgesse őket haza. Ami több okból is érdeke a rendszernek. Elsősorban azért, mert a hazautazások ténye kiváló propagandaeszköz a rendszer kezében: a statisztikák egyre emelkedő számaival bizonygathatja a Nyugat előtt, hogy a konszolidálódás nagy léptekkel halad előre, és a magyar népi demokráciában nyugalom honol. Miért fontos ez a rendszernek? Több okból is. Elsősorban fontos volt az 1956 utáni években azért, hogy felengedjen a Magyar Népköztársaságot körülvevő fagyos nemzetközi légkör. Ezért hozták az 1963-as amnesztiát, hogy lehetővé tegyék a ötvenhatosok bántatlan hazalátogatását. Nem számítottak rosszul: a honvágy nagy úr, és sokan ragadták meg az alkalmat csillapítására. Szántó dicsekedve említi cikkében: 1965-től évente már 60—70000 rokonlátogató kereste fel Magyarországot.

Az 56 utáni „új emigránspolitika" célkitűzéseit vázolva, Szántó Miklós nem is rejti véka alá, hogy minden igyekezetük arra irányult: először hazatérésre bírják, akit csak lehet, majd a továbbra is kintmaradókkal próbáljanak szót érteni, hogy ezáltal semlegesítsék őket. „*Politikailag meg kellett törni* — írja Szántó — *hazánk nemzetközi elszigetelését, amelyhez az imperialisták felhasználták a külföldre szakadt magyarok egy részét is. Ezért helyre kellett állíta-*

nunk a normális kapcsolatokat az öregamerikásokkal és a haladó emigrációval." Ez a kapcsolat-helyreállítás nagyonis célzatos volt: Kádárék felmérték azt, hogy az amerikai magyarok közül sokan befolyásra tettek szert az amerikai politikai és gazdasági életben, tehát módjuk van pozitív vagy negatív irányban hatni olyan körökre, melyektől a permanens gondokkal küzdő népgazdaság kölcsönt, támogatást remélhet. Ezeket az emigránsokat tehát át kellett hangolni, de legalábbis kikapcsolásuk vagy semlegesítésük feltétlenül szükségesnek látszott. S ehhez egyik legegyszerűbb módnak tűnt, ha sikerül őket rávenni a hazalátogatásra. Aki beutazó vízumot kap, bizonyos értelemben a rendszer elkötelezettjévé válik, és ehhez mérten is viselkedik. Nemcsak otthonléte alatt, de utána is. Nem utolsósorban azért, hogy — ha már belekóstolt a dollárral való hazautazás és az amerikai útlevéllel való utazgatás örömeibe — újra folyamodhassék majd vízumért.

De nemcsak ilyen közvetett haszon származik a hazautazókból a rendszer számára. Közvetlen hasznot is jelentenek a hazautazók az otthon elköltött dollárjaik révén. A rendszer ezt az összeget igyekszik elbagatellizálni, de ismerve a hazai gazdaság dollárínségét — és dolláréhségét —, tudjuk: a Magyar Nemzeti Banknak minden keményvaluta számít! Miért ne számítana akkor 50—60000 turista évi dollárhozzájárulása a népgazdaság felsegélyezéséhez? Ha mindegyikük csak 800—1000 dollárt vált be, illetve költ el Magyarországon — ennyit pedig szerényen számítva mindenki rászán egy ilyen útra, költőpénznek —, az máris ötvenmillió dollárt jelent, ami egy ország költségvetésében nem túlzottan nagy összeg, de a magyar népgazdaságban minden dollár döntő. Hiszen dollár nélkül már réges-rég felborult volna a nagyon labilis hazai gazdasági egyensúly.

Fontos, nagyon fontos a rendszer számára, hogy akárhonnét is, akárhogyan is dollárhoz jusson, de talán még fontosabb a külföld — Nyugat — erkölcsi elismerése. Amikor 1956 után évekig folyt az Egyesült Nemzetek Szervezetében a huzavona: elfogadják-e a magyar nép törvényes képviseletének a Kádár-féle „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt", és beengedjék-e az ülésterembe a Budapestről küldött delegátusokat, Kádárék számára egyre inkább létkérdéssé vált a nemzetközi elismerés. Amíg ezt nem tudják kiharcolni — érezték a gonosztevő bizonytalanságával és az aljas emberben mindig dolgozó kisebbségi érzéssel terhelten —, nincs garantálva az uralmuk, nem tudhatják magukat a hatalom teljes birtokában. Mert hátha mégis sikerül az ENSZ-ben szankciókat megszavaztatni az „imperialistáknak", és újra megbélyegzik a Magyar Népköztársaságot! Minél előbb, minden áron el kellett hát

érniök azt, hogy nyugvópontra jusson a magyar ügy, és lekerüljön a napirendről. Ehhez pedig legjobb út, ha Magyarországról megnyugtató hírek érkeznek nyugatra, csendről, rendről, belső békéről. Konszolidációról. Ennek legkézzelfoghatóbb jele, ha megnyitják az addig hermetikusan lezárt határokat, és pár arasszal felhúzzák a vasfüggönyt. Hogy utat nyissanak — persze jól ellenőrzött utat — a látogatóknak, az idegenforgalomnak.

Szántó Miklós nyíltan megírja cikkében: „*A tömeges hazatelepüléssel — hazalátogatásokkal — demonstrálni szándékoztunk a szocialista rendszer és a párt iránti bizalom megerősödését, az élet normalizálódását, a konszolidációt, s ezzel csökkenteni kívántuk a nemzetközi munkásmozgalomra nehezedő nyomást. (...) Minden emigráns, aki itthon járt, és visszatért külföldre, a hazánkat rágalmazó rémhírek eleven cáfolata volt. A hazalátogatások erős vonzást gyakoroltak a szórványmagyarság minden rétegére. Az utazások ténye a nyugati magyarság közéletében egyfajta vízválasztónak bizonyult.*" Kell-e ennél világosabb beszéd, nyomósabb bizonyíték arra, hogy a rendszer elsőrendű érdeke: minél többen, minél gyakrabban utazzanak haza a nyugati országokban élő magyarok. Minden hazalátogatás a rendszer statisztikáját emeli, a rendszer propagandájának ad tápot, a rendszer hitelét erősíti. És ez mindennél fontosabb Kádárék számára. Mert a tőkések csak akkor hajlandók kölcsönöket folyósítani, anyagi befektetéseket eszközölni Magyarországon, ha onnét számukra megnyugtató jelentések érkeznek.

Nyers Rezső, a Kádár-rendszer egyik vezető közgazdásza épp a közelmúltban írt hosszú tanulmányt a hatvanas évek végén bevezetett új gazdaságpolitikáról, az új gazdasági mechanizmusról, és ezzel kapcsolatosan kifejti, milyen szoros összefüggés van gazdaság és politika között. Ezeket a sorokat olvasva, lehetetlen nem arra gondolni, hogy a szocialista rendszert a fenyegető gazdasági csődtől megmentő új gazdaságirányitási rendszer meghirdetése előtt hozták a régi disszidálásokat megbocsátó amnesztiát, akkor indították útjára az anyanyelvi mozgalmat, és akkor kezdtek széles körű propagandát kifejteni a hazalátogatás népszerűsítésére. Az időzítés nem volt véletlen, s aki a kettő között nem látja a kapcsolatot, az vak. Nyers Rezső világosan megírja: a rendszer gazdaságilag kényszerhelyzetbe jutott, s ez politikai engedményekre szorította. Kénytelen-kelletlen liberalizálódnia és lazítania kellett az addigi gyakorlathoz képest. Legalábbis a felszínen, bizonyos, a lényeget nem érintő, de a kívülálló számára mutatós kérdésekben. Például az utazások lehetővé tételében. A rendszer legjobb reklámja, ha szabadon jöhetnek be a külföldiek, de még jobb reklám, ha a volt forradalmárok — pontosabban „ellenforradalmárok" — s a volt politikai

emigránsok hazalátogatnak, hazalátogathatnak elhagyott hazájukba. Ezt mindennél jobban fel lehet használni a Nyugat gyanakvásának elaltatásához, a bizalom felkeltéséhez. És az eredmény nem is maradt el: a hetvenes évek elejétől már nem egy nyugati bank akadt, amelyik hajlandónak mutatkozott kölcsönt adni a szocialista Magyarországnak, melynek vezetői éltek is a lehetőséggel: az elmúlt 10—12 év alatt annyi dolláradósságot gyűjtöttek össze, hogy ma már ott tartunk: az egy főre jutó tartozás terén Magyarország messze vezet a szocialista országok között.

★

Természetesen adódhatnak olyan rendkívüli esetek, amikor elkerülhetetlen a hazautazás. Beteg, idős szülő meglátogatása ellen éppúgy nem szólhat senki semmit, mint ahogy meg kell érteni, ha valaki temetésre kér néhány napos látogatóvízumot. Ebben még a hazautazgatást mélyen elítélő Mindszenty bíboros sem talált kivetnivalót, de csöndes humorral hozzátette: „Igaz, vannak, akiknek minden évben háromszor is meghal az édesanyjuk..." Igen, az okok, az ürügyek változatosak. Rokonlátogatás, fontos családi ügy, örökségi problémák vagy csak egyszerűen: zarándoklás, missziós küldetés. Van, aki komolyan is hiszi, gondolja, hogy útjával valamiféle missziót teljesít, mert kapcsolatot tart a vasfüggöny mögöttiekkel, híreket visz, híreket hoz. Néha nemcsak híreket, de könyveket, újságokat s egyéb nyomtatványokat. Ami igen derék cselekedet, de még mindig kérdéses: arányban van-e a „szolgálat" azzal, hogy a rendszer eggyel több hazautazót tarthat számon a listáján? S ezen szerepelni — s főleg ha az illető még újra és újra igényt tart a beutazási engedélyre — a rendszerrel szembeni egyfajta lekötelezettséget jelent, mely ha mást nem is, legalább hallgatást, passzivitást vár el a vízum fejében. A hazautazgatónak le kell mondania a kritika jogáról, szóban és írásban. Aki hazajár, annak nemcsak otthon kell vigyázni minden szavára, de szabad földön is. Minden hazautazóval eggyel csökken a rendszer bírálóinak száma. Pedig az emigrációnak kell betöltenie az otthon nem létező ellenzék szerepét, s aki ennek az ellenzéki aktivitásnak a hatásosságát csökkenti, megint csak a hazai rendszer malmára hajtja a vizet.

Vannak olyanok is, akik nem keresnek ürügyeket, indokot, hogy miért utaznak haza. Meg sem fordul a fejükben, hogy amit tesznek, enyhén szólva logikátlan, s elfelejtik azokat az órákat, amikor évekkel előbb ott ültek a bécsi vagy a római amerikai konzul íróasztala előtt, és fájdalmas képpel bizonygatták: milyen kibírhatatlan, sőt: elviselhetetlen volt az élet a hazai diktatúrában, és mennyire boldogok, hogy végre szabad földön lehetnek. Ezeknek egy jelentős része most a népköztársaság konzulátusainak előszobá-

jában topog, és vízumért kilincsel, hogy meglátogathassa a hont, ahonnét „elmenekült". Jól emlékszem: az amerikai konzul előtt tett vallomásra mindenkinek meg kellett esküdnie. Meg kellett esküdnie arra, hogy ő politikai menekült, aki politikai okokból hagyta el hazáját, különben soha nem engedték volna be ebbe az országba, lévén a kvóta politikai menekültek — politikai emigránsok — számára fenntartva. S ezek a botcsinálta politikai emigránsok pár év alatt feledtek minden meghurcolást, üldöztetést, amire ide kéredzkedésükkor oly buzgón hivatkoztak. Vagy tán akkor nem mondtak igazat?...

Most őszintébbek: nem titkolják, hogy balatoni üdülésre, hévízi lábáztatásra, reumakúrára, anyagbeszerzésre, olcsó bevásárlásra, jó evésre-ivásra ruccannak időnként — van, aki évenként többször is, kinek hogy bírja a pénztárcája — haza. A turistamagyarok nagy része egyben üzletmagyar is: főleg üzletelés miatt jár, járogat Magyarországra. Dollárral a zsebében. És megvásárol mindent, amihez olcsón hozzájut, s aminek Nyugaton értéke van: elsősorban herendi porcelán a gyöngéje, mert azt lehet a legnagyobb haszonnal továbbadni Amerikában, vagy — a vitrinben tárolva — azzal lehet legjobban „felvágni" a barátok, ismerősök előtt. De az üzletmagyarok hoznak mindent, ami érték: festményt, népművészeti tárgyat, aranyékszert. A dicsekvés egyébként is fontos hajtóerő életükben: első hazautazásaik alig leplezett célja a kérkedés volt. Ki ne látott volna már olyan menekültet, aki azért kuporgatja idekint a dollárokat, azért eszik hónapszám zsíros kenyeret, hogy egyszer egy évben hazarepülhessen, és megmutathassa a régi cimboráknak: látjátok, mire vittem? Az ilyen Bécsben bérel Mercedest, és a Mátyás-pincében százdollárost ragaszt a cigány homlokára, hogy minél nagyobb legyen a feltűnés, és mindenki megemlegesse az ottlétét. Pedig mélységesen téved az ilyen, ha azt hiszi: népszerűvé vált a régi barátok előtt, mert etette-itatta őket. A hatás általában épp ellenkező szokott lenni: a potyát mindenki elfogadja ugyan, de utána keserű lesz a szájízük. Senki sem kedveli a pénzével hencegőket, és egy-egy ilyen „rongyrázós" amerikai magyar viselkedése alapján igen rossz véleményt alkotnak otthon az egész emigrációról általában.

★

De hát mindezt még talán megbocsátható emberi gyöngeségnek lehet tekinteni, ha valaki magánemberként csinálja. A magánember ide-oda utazgatásairól ki-ki véleményt alkothat, de nincs jogunk beleszólni senki dolgába. Más a helyzet azonban, ha emigrációs egyesületi vezetőről, közéleti emberről van szó. Aki hangadó az emigrációban, annak tudomásul kell vennie az ezzel járó erkölcsi elkötele-

zettséget. Aki a politikai emigráció köreiben vezető szerepet játszik, annak éreznie kell: ezzel mennyire nem fér össze, hogy akár a követségre, akár Kádár-Magyarországra betegye a lábát. Noha a legtöbb emigrációs szervezet alapszabályában szerepel az, hogy tagjaik, de legalábbis vezetőségi tagjaik — kellő és alapos indok nélkül — nem mehetnek haza, sokan mégis kivételnek képzelik magukat. Nem tartják összeférhetetlennek, hogy a szabad világ biztonságában magyarkodnak, szépen hangzó címeket viselnek, s aztán hazaruccannak honvágy okából. Lelkiismeretük megnyugtatására ezek azzal mentegetőznek, hogy haza magánemberként utaztak. Mintha bárki is kiléphetne önmagából! Az ilyen felfogás, az ilyen magatartás a tudathasadással határos. Ez huzamosabb ideig nem gyakorolható. Az illető vagy visszahúzódik a közéleti szerepléstől, vagy — ami még rosszabb — hazadolgozóvá válik. De az árat mindenkinek meg kell fizetnie! A magyar emigráció kettős életet élő tagjai példát vehetnének például azoktól, akik a két világháború közti korszakban menekültek a hitleri diktatúra elől Európából Amerikába. Elképzelhető lett volna például, hogy egy Thomas Mann, egy Stefan Zweig vagy akár a mi Bartók Bélánk hazautazó vízumért folyamodik, és emigrációját pár hétre megszakítva hazalátogat? Rokonokat látogatni, honvágyat csillapítani?...

A régi emigrációk, a régi emigránsok nem ismerték a csak korunkban létező típust: az őt elüldöző rendszerrel barátkozó, egyezséget kötő emigránst. Igen, akkor is akadt, akin elhatalmasodott a honvágy, és hazament. Végleg, meghalni. De sem a Rákóczi-, sem a Kossuth-emigráció tagjainak agyában nem fordult meg annak még a gondolata sem, hogy engedélyt kérjen Bécstől néhány hetes szabadságra, aztán visszautazzék a menedéket nyújtó külországba.

A maiak közül sokan azzal érvelnek, hogy ez már nem az a rendszer, ami elől ők 35, vagy 25 évvel ezelőtt eljöttek, amelyik őket elüldözte szülőhazájukból. Ezt az érvelést elsősorban azok a menekülők cáfolják, akik most is érkeznek szüntelen a hazából. Ezektől és az otthonról kapott hírekből tudjuk: ha otthon a rendszer módszereiben és külsőségeiben liberalizálódott is, a politikai elnyomás ugyanolyan, mint a forradalom előtt volt. A kommunizmus nem képes megváltoztatni önmagát, a lényeg ugyanaz: diktatúra, zsarnokság. Ami ellen tiltakozásul jöttünk el hazulról, s ami ellen tiltakozásként élünk emigrációban. Ha kell, mindaddig, míg a Mindenható magához nem szólít.

A fiaink, leányaink mehetnek, sőt: menjenek is minél többen, minél többször. Vigyék haza a szabad világ, a szabad magyarság üzenetét, vigyék el az emigráció hírét, ismerjék meg apáik, anyáik,

őseik földjét, keressék meg sírjaikat, beszéljenek magyarul a rokonaikkal. Ők mehetnek, mert ők már nem emigránsok, őket nem köti az eljövéskor tett néma fogadalom. Ami köt minden emigránst, aki elkényszerült hazájából: hogy a szabadság lehetőségeit arra fogja felhasználni, hogy küzdjön hazája felszabadulásáért, s amíg ez be nem következik, tiltakozásképp nem megy haza vendégként saját hazájába hatósági engedélyes látogatóként, akinek — ha lejár a vízum határideje — újra el kell hagynia szülőföldjét. Ezúttal rendőri parancsra...

Menjenek a fiaink és leányaink, hogy lássák saját szemükkel, mi a különbség a szabadság és a diktatúra között! Menjenek, de ne a kormány által szervezett táborokba és tanfolyamokra, hanem menjenek a rokonokhoz, barátokhoz. Akiktől az igazat hallhatják, és nem a propagandát.

Mi emigránsok — politikai emigránsok — nem mehetünk. Ha mennénk, nem lennénk mások, mint kivándorlók, akik csak az anyagi boldogulásért hagyják el szülőföldjüket, s akiknek ott a hazájuk, ahol fehérebb a kenyér. A hazai rendszer, a kommunista kormány mindent elkövet, hogy haza csábítsa az emigránsokat, mert ez a politikai emigráció fellazításának legcélravezetőbb módja. A kommunisták az imperialistákat vádolják azzal, hogy a fellazítás taktikáját alkalmazzák a szocialista társadalmakkal szemben, amikor propagandájukkal a nyugati életformát magasztalják, s közben ugyanez a fellazítás folyik — csak más eszközökkel — a szabad világban élő magyarság irányában. A hazajárások megbontják az emigráció világnézetileg egységes frontját, és gyöngítik politikai súlyát, munkájának hatását és érvei erejét. A politikai emigrációnak egyetlen fegyvere van: az állhatatosság. Ha valamit elér, csak ezzel érheti el, csak ezzel kényszerítheti ki. Hűséggel az elvekhez és azokhoz az érzésekhez, melyek hazánk elhagyásakor éltek szívünkben. A politikai emigráns nem véletlenül sodródott ki a nagyvilágba, nem is az egyéni érvényesülésért, a meggazdagodásért vett vándorbotot a kezébe. Hanem tiltakozásképpen a zsarnokság ellen. És ezt a tiltakozást nem lehet évente pár hétre felfüggeszteni, szögre akasztani, naftalinba tenni. Ez a tiltakozás szüntelen és életfogytig szól. A politikai emigráns talán az életénél is erősebben kötődik szülőföldjéhez, és szívével, minden idegszálával otthon él, de fizikailag — míg Magyarországon elnyomás van — nem megy haza: a rendszerrel még egy vízum erejéig sem alkuszik. Emigrációban élni áldozatvállalást jelent, és szolgálatot.

S ez a szolgálat megszakíthatatlan.

RUTTKAY ARNOLD

Négy nemzedék

Az apa

Nem egészen tíz hónappal azután született, mikor Arad nevű városban felakasztottak tizenhárom magyar tábornokot.

Mint olyan sokszor már, akkor is éppen háború utáni éveiket élték az emberek. Az asszonyok közül még többen viselték a fekete ruhát, azok emlékére, akiket kozák lovasok szúrtak át dárdával, harc közben valahol Magyarország kellős közepén. Mert hiszen akkoriban nem okvetlen puskacsőből érkezett a korai halál, bár hála a haladásnak, az ágyúgolyó sem törte el már a lábát senkinek, mint Loyolai Szent Ignác korában.

A betűvetés tudományával akkor ismerkedett meg, amikor Deák Ferenc egyezkedni kezdett az osztrák császárral. Kossuth emigrációban élt, de még senki nem nevezte remetének. Tízéves fiúcska lehetett, mikor a hídépítő Széchenyi fejbe lőtte magát.

Az apa korában szakállt növesztettek az igazi férfiak. Zsinóros magyar kabát és csizma volt a viselet. Az iskolákban a gyerekek nem csak konjugálni, de többen beszélni is megtanultak latinul. Hosszú meggyfaszárú cseréppipából szítták a szitában tartott jó szagú szűzdohányt, amikor délutánonként kiültek vidéki házak nyugalmas tornácaira megtárgyalni a porosz háborút. Már régen gőzösön járt Pestről Vácra a szürke cilinderes úri népség, de másutt még hetekig rázódott a fáradt szekérutas, míg végül beragadt csárdavendégnek a Nyírség vendégmarasztaló, feneketlen őszi sarába.

A Bakonyban igazi betyárok éltek. Akkor még Petőfi is fiatal ember lett volna, ha életben marad. Folytatásban olvasták az emberek a frissen megjelent Jókai-regényeket. Modern irodalmi terméknek számított a Vén cigány, és valahol egy vidéki ház eperfái alatt cserebogaras tavaszi estéken álmodta Arany János a verseit. Vas Gereben, Gyulai Pál, Vajda János és Szász Károly írtak az újságokban. Lassan múló emlék maradt a szabadságharc, s hazatérés

helyett külföldön halni kezdtek világgá bujdosott hősei. Az irodalomba betörtek a fiatalok, Mikszáth írni kezdett. Az angol világbirodalom nőttön-nőtt, messze Amerikában elbuktak a déliek, és éppen embereket készültek csinálni a feketékből is. Gépekkel lett teli az élet. A nagy fejlődésben az apa is egy szép napon leberetválta a szakállát, és még mielőtt Bécs Strauss-valcerezni kezdett, cúgos cipőt húzott csizma helyett. A XX. századot várta a világ, mikor férfikorát élte, és bár a királyi vár nagyobbrészt üresen állt Budán, élete delén megérte, hogy a Monarchia világhatalom lett. Nagyhatalom, melyet érdemesnek tartott meghallgatni a cári sas is, és melyet ok nélkül nem morgott meg a brit oroszlán sem.

A fiú

Abban az évben jött a világra, mikor az ezer évet ünnepelte az ország. Emlékére Feszty Árpád egy gyönyörű képet festett, az osztrák császár meg elutazott Budapestre néhány napra királynak. Gyermekévei a háború előtti aranykorszakban teltek, aminek persze arany mivoltáról ő mit sem tudott. Pedig utazott lóvasúton, moziba ment húsz krajcárért, vakációit a Magas-Tátrában, Abrudbányán és Adakálé szigetén töltötte. Kolozsvárra pedig egyszerűen elutazott, és nem kellett neki bevonulni úgy, mint az utána következőknek. Ady Endrét nem tanították neki az iskolában, mert a verseskötete még csak félig volt megírva.

Azon az utolsó farsangon már nagy diák volt. Évekkel később jött rá, hogy akkor valami örökre elmúlt. Az emberek tudtukon kívül valami könnyű álomvilágban éltek, ami éppen eltűnni készült. De mintha érezték volna. Állt a bál kivilágos kivirradtig, és senki nem vette észre — vagy nem akarta észrevenni —, hogy valahol messze Erdély zugában, Szabó Dezső falujában már éltek az alakok, akiknek életét a sors örökre, kegyetlenül, elsodorni készült.

Később világlátott ember lett. Rengeteget utazott. Jobbára egy tüzérségi lövegen — háttal menetiránynak — beutazta Ukrajnát, Galíciát, Lengyelország jó részét. Megtekintette a rokitnói mocsarakat, bejárta a Karszt-vidéket, és kalandozásai során eljutott egészen a Piave folyóig. Később egy vasúti teherszállító kocsiban elutazott a híres kőből készült emlékoszlop mellett, melynek egyik oldalára az volt kiírva: Európa, a másik oldalára meg: Ázsia.

Ady Endre halott költő lett, mire hazaért. A sok újdonságból, amit otthon talált, talán legnehezebb volt megszoknia, hogy amíg ő odajárt, az ország nevét Csonka-Magyarországra változtatták meg. Igen csúf hangzású nevet viselt a bélyeg is, amit Ungváron maradt nagynénje küldözgetett karácsonyként az üdvözlő kártyákon. Bécs épp olyan külföld lett, mint Varsó vagy London, és a kormány igen

hamar rájött, hogy az országban sokkal több a féllábú ember, mint a kistrafik.

Az unoka

A Történelem senkiföldjén, a vákuum kellős közepén, amikor senki nem tudta, hogy előre lesz, vagy hátra, megszületett az unoka is. Amerika éppen a simit járta. A milliomosok közül még egy sem durrantotta főbe magát. Berlinben lesoványodott írók haltak meg tüdőbajban. A Népszövetség vadonatúj volt, még mindenkinek tetszett, csak Apponyit igyekeztek elfelejteni nagyon gyorsan.

Pesten Kosztolányi sétált az Üllői úti fák alatt, Babits a Dante-művek fordításának a végére ért, amikor az unoka járni tanult.

Mire iskolába került, szépen beleszokott a szegénységbe, amit örökségül hagyott rá a kor, amibe beleszületett.

A katedrákon Pozsonyból vagy Brassóból menekült, múltból maradt, kemény mandzsettás tanárok sokat beszéltek az igazságról. Később, amikor belefáradtak, s a szívbajuk súlyosbodott, szépen tudták tanítani Reviczkyt. Illett hozzájuk a schopenhaueri pesszimista hang a csalódott életüket megváltó halál küszöbén.

„Ágyamra dűlök, s álmodom
Egy régi álmot.
Boldog, ki tűr és megbocsát,
S ki szenved,százszor áldott..."

Nem volt valami szerencsésnek nevezhető a kor, amelyikben „Szebb jövőt!" kellett köszönni. Ebben a korban nőtt fel az unoka, és mire kikerült az iskolapadokból, a miniszterelnök úgy mondott le, hogy főbe lőtte magát.

Szilveszter éjjeleken Doberdóról itt maradt Gyula diák szavalta akkoriban az újévi vigasztalást. Egy szép napon az emberek úgy örültek Kassának, mint szentestén a megilletődött gyerek a karácsony előtt eldugott, újrafestett régi biciklinek.

Az öröm nem tartott sokáig. A rossz akkor kezdődött, mikor a világ tanulni kezdte a Lilly Marlene-t.

Az unoka se jutott sokkal messzebb Ukrajnától és Galíciától. Közben az egyetemeken tanított mindenféle tudományok helyett megtanulta, hogy milyen hangja van az égből hulló aknának, és hogy sokat használt golyószórócsövet nem jó meztelen tenyérrel megmarkolni. Sokszor gyermekesen hitte, hogy sorsának alakulásában döntően játszott közre egy láda kézigránát. Nem is álmodta, hogy egy teheráni asztal mellett közben mások kanyarítanak nagyot jövő életén két szivarslukk között. Aztán Európát ellepte a kőpor meg a korom. Az Üllői útl fákat kicsavarta a légiakna. Több hét után Budapest is összeomlott. Sok hullával maga alá temette Szabó

Dezsőt is. A zajt követő évek süket csöndjében az unoka nemzedéke megtanult éhezni, félni, feketézni, téglát hordani és nyakkendőt kötni. De megtanult nem utolsósorban menekülni. Búcsúzáskor az egyik határmenti falu állomásán, a kerítésnek dőlve három idegen katona álldogált. Talán valamelyik száz év előtti kozák dárdásnak visszatért ükunokái lehettek. Felettük barna csomagolópapírra durva betűkkel volt kipingálva:

„Hazádnak rendületlenül
légy híve, óh, magyar..."

A dédunoka

Egy D. P.-kórházban született, és „schwester" pofozta a világra bábaasszony helyett. Az édesanyja „magermilchen" nevelt belőle olyan újszülöttet, hogy nem kellett azért szégyellnie a keresztelésen. Világra jövetele nem érte váratlanul a nagyhatalmakat. Sorsáról már Jaltában bölcs intézkedés történt. „Carnation-Milk" adagját már előre felvették a Marshall-segélybe. Éjjel a barakkszobában futkározó patkányoktól szerencsére még nem tudott félni, és egykedvűen aludt, akár litvánul, akár ukránul káromolták az Istent a szomszéd szobában.

Nem tudott tiltakozni és beleszólni, ha a hajó, amire feltették mint valami útipoggyászt, Sydneybe, Caracasba vagy Tananarivóba vitte. Pedig ettől függött, milyen nyelven fog beszélni, Shakespeare-t vagy Blasco Ibanezt fogják-e tanítani neki az iskolában. Németországból és Berlinből a nagyhatalmak éppen tartósan kettőt készültek csinálni, mikor kiszakadt Európából. A bombagyártásban a H betűnél tartottak, mire iskolába került; nyolcéves lehetett, mikor először tűnt fel neki, az anyja milyen furán beszéli a nyelvet.

Nagyapja, akit sohasem ismert, akkor már régen a föld túlfelén porladt egy temetőben valahol a Tisza mellett. Csak apja maradt itt vele a régi világból, meglehetősen ügyetlenül, idegenül, furcsán. Ő otthonosan nőtt bele a környezetbe. Nevét kicsit furcsán ejtették ugyan ki tanítói az iskolában, de különben pontosan ugyanannyit tudott az uralkodó családról, mint a könnyebb nevű gyerekek. Egykedvűen rágta a fagylaltot valamelyik áruház sarkában a kis Jézus születése napjának délutánján, a vásárlási őrület verejtékes rohanásában.

Év végén hazahordta a helyes „spelling"-ért osztogatott jutalomkönyveket.

Ahogy múltak az évek, és nagyobb diák lett, pályaválasztáson kezdett gondolkodni. Terveket kezdett szőni, jövőre, elhelyezkedésre.

Közben a kozák dárdások ükunokái még mindig a Duna—Tisza közén táboroztak.

Bezárt ajtók mögött, csöndes szobák magányában, a régi földön költők ilyesféle sorokat írtak:

A mindörökre ismeretlen
végül is így lesz otthonos.
Mint hervadás az őszi lombot,
a pusztulás bebalzsamoz.
kihűlt világ ez, senkiföldje!
S mint tetejébe hajított
ócskavasak, holtan merednek
reményeink, a csillagok.

De ezt az üzenetet a dédunoka, sajnos, már nem értette...

HAAS GYÖRGY

A magyar munkásosztály és az 1956-os forradalom

— Tanulmány a munkástanácsoknak az 1956-os forradalom alatti és utáni tevékenységéről és küzdelmeiről —

A forradalom kitörésének a hírére Budapesten és az egész országban huszonnégy órán belül megállt a munka. Az országos sztrájk — akárcsak a fegyveres küzdelem — spontán volt, szinte mindenfelé egyszerre tört ki. A munkások már a forradalom első napjaiban átvették a gyárak, üzemek irányítását, és munkástanácsokat alakítottak. Amikor a párt ide vonatkozó közleménye október 26-án megjelent, a forradalmi munkásszervek már igen sok helyen működtek. A párt központi bizottságának közleménye a munkástanácsok létrejöttét „helyesnek" nevezte, és úgy találta, hogy az „jelentős lépés" a munkásdemokrácia teljes kifejlesztésére. A pártközlemény, amely nem kezdeményezte, hanem tudomásul vette a munkástanácsok megalakítását, azok fő feladatának „az üzemek védelmét" jelölte meg. Október 27-én a Szakszervezetek Országos Elnöksége közleményben hangoztatta: megvalósult a munkásosztály kívánsága. „Most már teljesen magatokénak érezhetitek az üzemeket, amelyeket ezentúl magatok irányítotok" — olvashatjuk a közleményben.

Az akkor még sztálinista többségű párt- és szakszervezeti vezetőség — teljesen félreismerve a munkásság hangulatát — azt hitte: a munkástanácsokra az általuk „ellenforradalomnak" nevezett szabadságharcban támaszkodni lehet. Nem így történt. A munkástanácsok — soraikban számos kommunistával — kivették részüket a sztálinista rendszer megdöntésében és fölszámolásában. Az adott helyzetben a politikai teendők álltak előtérben. Az országos sztrájknak hármas politikai célja volt: a sztálinista rendszer felszámolása,

demokratikus szocialista társadalmi berendezkedés létrehozása és a szovjet csapatok kivonulása.

A munkástanácsok szorosabban vett munkáskövetelései azt célozták, hogy a termelés a dolgozók ellenőrzése alá kerüljön, és hogy létrehozzák az üzemi, gyári munkásönigazgatást. Az ide vonatkozó főbb követelések közt szerepelt a darabbér, a normák eltörlése és természetesen a sztrájkjog is. Budapesten a gyári, üzemi, vállalati munkástanácsokat október végére magasabb szervezeti keretbe, kerületi munkástanácsokba fogták össze. Október 31-én a főváros munkástanácsainak küldöttei a Munkástanácsok Parlamentjében ültek össze. Megfogalmazták politikai követeléseiket, lefektették a munkástanácsok jogainak, kötelezettségeinek a tervezetét, és kidolgozták a gyárak munkásellenőrzésének gyakorlati mechanizmusát. A munkásság képviselői vidéken is mindenütt ott voltak a legmagasabb szintű forradalmi vezető szervekben is. Ezeket sokfelé — például Borsodban és Baranyában — megyei munkástanácsoknak hívták.

November 1-re a nemzeti kormány megalakulása, a demokratikus pártok újjászerveződése némileg háttérbe szorította a munkástanácsok tevékenységét. A politikai teendők kerültek előtérbe. A munkástanácsok felsorakoztak a kormány mögé, fölismerve, hogy osztályérdekeiket csak akkor biztosíthatják, ha az egész nemzet célkitűzései megvalósulnak. November 3-án a munkástanácsok országszerte úgy döntöttek, hogy a Nagy Imre-kormány támogatása céljából, a demokratikus rend megszilárdítása érdekében abbahagyják az országos sztrájkot, és november 5-én, hétfőn mindenütt elkezdődik a munka. Erre azonban a november 4-i szovjet támadás miatt nem került sor.

A párt és a rezsim számára még ma is rendkívül kínos az a tény, hogy a magát munkáshatalomnak nevező rendszer 1956 őszén történt megdöntésében a munkásságé volt a főszerep.

Ezt a tagadhatatlan tényt azzal próbálják magyarázni, hogy a munkásosztályba máshonnan került, deklasszált, lumpenproletár elemeket, olykor egyes megtévesztett munkásokat emlegetnek a negyedszázad előtti események kapcsán. A hivatalos dogma szerint ezek lázadtak, hogy visszahozzák a tőkéseket és az arisztokratákat, nem pedig az osztálytudatos munkásság, amely akkoriban átmenetileg vezetés nélkül maradt, és kényszerű tétlenségre kárhoztatva „értetlenül félrehúzódva" figyelte az eseményeket.

Kétségtelen, hogy az 1945 utáni években bekövetkezett változások folytán átalakult a társadalom, így a munkásság osztályszerkezete is. Sok volt a faluról jött, első generációs munkás, és, jóval kisebb számban, mondhatni: „lecsúsztak" a munkásosztályba

a korábbi középrétegekből is. Az osztály helyzetén, jellegén, szemléletén, öntudatán ez a tény nem változtatott lényegesen. Ez a munkásosztály volt az, amelyre a forradalom előtt a párt oly sokszor és oly büszkén hivatkozott, amelyet vezető erőnek nevezett és amelyet a rendszer fő támaszának tekintett. És ez volt az az öntudatos munkásosztály — a híres Vörös Csepel, a vasasok és a bányászok —, amely a forradalom alatt, és soká utána is, nem állt félre, hanem egységesen fordult szembe a rendszerrel és a magát a „munkásosztály élcsapatának" nevező kommunista párttal.

A forradalmi napokban a teljesen hitüket vesztett, az államot mindenben kiszolgáló szakszervezetek összeomlottak, fölbomlottak, vezetőiket a munkások lemondatták, leváltották. Október 30-án megalakították a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetségének ideiglenes intézőbizottságát, amely támogatta a Nagy Imre-kormányt. A szakszervezeti mozgalom demokratikus újjászervezésére azonban a szovjet beavatkozás miatt már nem volt idő. Akárcsak a forradalom győzelemre vitelében, a november 4-e utáni fegyveres és később passzív ellenállásban is a munkásság járt az élen. Az országot néhány nap alatt megszállták a szovjet csapatok, és a mutatkozó ellenállást véresen leverték.

Országszerte elrendelték a fegyverek beszolgáltatását és a kijárási tilalmat. A Kádár-féle „forradalmi munkás-paraszt kormány" Szolnokon alakult meg november 3-án. Az ottani — egyébként országosan jellemző — állapotokat jól mutatja a szolnoki rádió november 4-én sugárzott egyik adása:

„A szovjet városparancsnok egyes számú parancsa:

1956. november 4-től Szolnok városában, magyar idő szerint 15 óra 30 perctől reggel 6 óráig kimenési tilalmat rendelek el. A fent jelzett idő alatt a város területén minden forgalmat, közlekedést megtiltok. Tilos minden gyülekezés, csoportosulás. Színház, mozi, s a többi nem üzemelhetnek. Aki nem adja le fegyverét, a szovjet katonai rögtönítélő bíróság ítélkezik felette.

Aláírás: a Szolnokon állomásozó szovjet csapatok parancsnoka, Ognyicsov ezredes."

Kádár és Münnich — szovjet katonai kísérettel — csak november 6-án este ment Budapestre, ahol a kormány november 7-én délben esküdött föl a Parlament épületében.

A pártlap — akkor még Szabad Nép címmel — november 8-án Szolnokon jelent meg. Pár napon át ebből a városból sugárzott a Kossuth Rádió is: főleg kormánynyilatkozatok és a munka felvételére ösztönző felszólítások közlésére szorítkozott.

A kormány — egyik legelső intézkedéseként — Szolnokról táviratot küldött New Yorkba az ENSZ-be, megállapítva, hogy a

szovjet katonai beavatkozás magyar belügy, és hogy a világszervezet nem illetékes annak a megvitatására.

A fővárosban és a vidéki városokban szovjet csapatok szállták meg a középületeket, vasútállomásokat, repülőtereket, laktanyákat, sőt: a nyomdákat és az újságszerkesztőségeket is. Az oroszok fosztogatásai, erőszakoskodásai rettegésben tartották az ország népét. Folyt a magyarok deportálása a Szovjetunióba. Nem volt közlekedés, az üzletek zárva voltak, a termelő munka mindenfelé szünetelt, az élet megbénult.

Egy jó hét telt el, amíg a sztálinista funkcionáriusok ismét feltűntek, és megkezdődhetett a hatalom visszaszerzésének folyamata, főként az első karhatalmi alakulatok november 10-én Budapesten történt felállításával. A kormány a forradalmi bizottságokat kezdetben nem oszlatta föl; sürgette, hogy — tanácsadói minőségben — maradjanak a helyükön. A forradalmi szervek mindenfelé megpróbálták biztosítani a közellátást, és fönntartani a közigazgatást.

Az ugyancsak helyükön maradó munkástanácsok egyöntetűen hangoztatták: megőrzik a forradalom vívmányait, fenntartják politikai követeléseiket, mindenekelőtt azt, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki. A legkülönbözőbb szintű munkástanácsok egyöntetűen a sztrájk folytatása mellett döntöttek. A kormány a szovjet páncélosoktól körülvett Parlamentben székelt, és az első két hétben hatalma, hatásköre gyakorlatilag alig volt. Rendeleteinek, utasításainak senki sem engedelmeskedett.

November 6-án alakult meg az MSZMP ideiglenes központi bizottsága. Közleményében fogadkozott, hogy végleg leszámol a Rákosi-rendszerrel, az átkos múlttal, egyúttal sürgette az élet normalizálását, valamennyi erő összefogását, a munkástanácsokat is beleértve. Ez volt a fő témája Kádár, Marosán, Dobi, Apró és más vezetők beszédeinek egyaránt. November 8-án a szakszervezetek régi emberekből álló új vezetősége felhívásában a munkástanácsokról ezt mondotta:

„E fontos szerveken keresztül valósul meg minden munkahelyen a dolgozók akaratának érvényesülése az üzemek, a bányák vezetésében."

A kormány taktikai okokból azt a látszatot igyekezett kelteni, mintha továbbvinné a forradalmat, meg akarná védeni annak vívmányait. Elrendelték, hogy a Kossuth-címer legyen a népköztársaság címere, március 15-ét hivatalos ünneppé tették, új egyenruhát ígértek az újra megalakítandó hadsereg tagjai számára a régi, szovjet mintájú uniformis helyébe. A hivatalos felhívások újra és újra hangoztatták: mihelyt helyreáll a rend és a nyugalom, azonnal tárgyalások kezdődnek a szovjet csapatok kivonásáról.

A pártlap — új nevén a Népszabadság — november 10-én közölte, hogy szervezik a karhatalmat. Az alakuló karhatalom volt ávósokból, pártfunkcionáriusokból és politikai tisztekből állt. A bosszúállás, a túlkapások — rendfenntartás ürügyén — azonnal, országszerte megkezdődtek. Jellemzőül hadd álljon itt a fegyveres erők miniszterének, Münnich Ferencnek második számú parancsa:

„Félő, hogy egyes helyeken karhatalmi szerveink túllépik a törvényesség kereteit. Utasítom a rendfenntartó szervek vezetőit, hogy minden körülmények közt tartsák szem előtt a törvényesség biztosítását. A kormány nem enged meg semmiféle bosszút, törvénytelenséget."

A kormány kezdettől fogva taktikázott, ígérgetett, időt akart nyerni, hogy megerősödjék és visszaszerezze a hatalmat. Örökösen ismételte: előbb legyen rend, nyugalom, termelés, majd utána meg lehet oldani a problémákat. A nép azonban nem bízott az ígéretekben: a sztrájk országszerte folytatódott. Álltak a gyárak, üzemek, bányák.

Kifejezetten politikai sztrájkról volt szó, amely — kisebb megszakításokkal — csaknem az év végéig tartott. A sztrájkkal a munkások azt akarták elérni, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki, a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre pedig térhessen vissza a kormány élére.

Az Elnöki Tanács a munkások lecsillapítására november 13-án törvényerejű rendeletet adott ki a munkástanácsok működéséről, hatásköréről.

Íme, néhány fontosabb paragrafus:

„A szocialista demokrácia gyakorlati megvalósulása csak úgy biztosítható, ha az egész nép tulajdonát képező gyárak, bányák, üzemek (továbbiakban ipari vállalatok) vezetését az ipari vállalat dolgozói által választott munkástanács végzi."

A rendelet előírja a tanácstagok közvetlen, titkos megválasztását és meghatározza a tanácsok jogkörét:

„A munkástanács a vállalat legfontosabb kérdéseiben dönt, irányítja a vállalat egész tevékenységét." Többek közt: „Meghatározza a vállalat szervezeti felépítését és egyes vállalati, üzemi igazgatási szervek működését. A törvényes rendelkezések keretén belül meghatározza a munkások és alkalmazottak minimális és maximális bérét, jóváhagyja a dolgozók besorolását, és meghatározza az üzemen belüli bérezési formákat. Az elért nyereségből a vállalatnál maradó nyereség felhasználásáról dönt. Irányítja a vállalat pénzgazdálkodását. A fennálló törvényes rendelkezések keretén belül rendelkezik a vállalat álló- és forgóeszközeivel, engedélyezi hitel felvételét, jóváhagyja a vállalat mérlegbeszámolóit."

Szó van a rendeletben a munkástanács elnökségének jogköréről is.

„Az elnökség a munkástanács határozatainak megfelelően működik, és megszabja az üzem igazgatójának feladatait. A munkástanács két ülésének időpontja közt dönt a vállalat olyan ügyeiben, amelyek a munkástanács kizárólagos hatáskörébe utalva nincsenek. A munkástanács és az elnökség határozatait az igazgató hajtja végre. Az üzem igazgatóját a felettes állami szerv nevezi ki és menti fel. Igazgató felmentéséhez vagy kinevezéséhez a munkástanács előzetes hozzájárulása szükséges."

A rendelet a Magyar Közlöny 1956. november 24-i számában jelent meg, de már november 13-án életbe lépett.

Ha csakugyan végrehajtják, alapja lehetett volna a széles körű munkásönigazgatásnak. Nem így történt.

A valóság egészen más volt. Fokozatosan visszatértek a leváltott sztálinista vezetők, és igyekeztek újra átvenni az irányítást. Ebben segítették őket a pozíciójukba visszatérő szakszervezeti funkcionáriusok. Állandósultak az ellentétek az igazgató és az őt támogató szakszervezetek, továbbá a munkástanácsok közt.

Gazdasági, politikai ígéretekben azonban továbbra sem volt hiány. November 13-án Gáspár Sándor, a szakszervezetek forradalom alatt lemondott, de állásába visszahelyezett elnöke nyilatkozott a munkástanácsok mellett. A munkások ellenszenvét azonban nem sikerült eloszlatni. A sztrájk a legtöbb gyárban folytatódott. Különösen a bányászok általános sztrájkja hatott bénítóan, hiszen szén, energia híján lehetetlen volt az ipari termelés. A munkásság a fegyveres harc után a munkástanácsok keretében folytatta az ellenállást.

A fővárosi munkástanácsok szorosabb együttműködése, szélesebb szervezeti keretei kiépítése már november 8-a körül elkezdődött. Megalakultak a kerületi munkástanácsok.

A nagy-budapesti központi munkástanács — körülbelül 500 küldött jelenlétében — november 14-én alakult Újpesten az Egyesült Izzó épületében. Végrehajtó bizottságot választottak, és felhatalmazták a kormánnyal és a szovjet parancsnoksággal való tárgyalásokra. Követeléseiket 14 pontban foglalták össze. Szerepelt köztük az általános amnesztia, egy Nagy Imre által vezetett kormány megalakítása, a szovjet csapatok kivonása, többpártrendszer és szabad választások olyan pártok részvételével, amelyek elfogadják a szocialista termelési és tulajdonviszonyokat. Ott volt a követelések közt a sztrájkjog, a termelés munkásellenőrzése és -irányí-

tása, amely egyébként az előző napi kormányrendeletben is szerepelt. A követelésekről még aznap este tizenkilenc tagú küldöttség tárgyalt a Parlamentben Kádár Jánossal. A tárgyalásokról másnap a Népszabadság így számolt be:

„Kádár János behatóan elemezte a követeléseket. Elmondta, hogy Nagy Imre jelenleg egy idegen állam budapesti követségén kért menedékjogot. Ha lemond a területen kívüliségről, és magyar földre lép, meglesz a lehetősége, hogy tárgyaljon és megegyezzen velünk. Kádár elvtárs ezután rátért a pártok kérdésére.

Feladjuk a párt monopolhelyzetét. Többpártrendszert, tiszta, becsületes választásokat akarunk. Tudjuk, hogy ez nem lesz egyszerű dolog, számolunk azzal, hogy esetleg alaposan megvernek bennünket a választásokon. De vállaljuk a választási harcot, mert a kommunista pártnak meglesz az ereje, hogy ismét megszerezze a dolgozó tömegek bizalmát. Egy másik kérdésre válaszolva, Kádár elvtárs határozottan megerősítette, hogy senkit nem érhet bántódás azért, mert részt vett az elmúlt napok népmozgalmaiban. Nyomatékosan hangsúlyozta azt is, hogy az illetékes szovjet hatóságokkal egyetértésben megállapodás történt arról, hogy az országból senkit sem szabad kivinni."

Ez olvasható Kádár és a nagy-budapesti központi munkástanács küldöttsége közti november 14-i tárgyalásokról a Népszabadság 1956. november 15-i számában.

A következő hetekben a budapesti munkástanács képviselői többször tárgyaltak Kádárral, Marosánnal és a kormány más tagjaival. Ígéretekben nem volt hiány, de azok teljesítését a kormány különböző ürügyekkel egyre halogatta. Hangoztatta, hogy az első és legfontosabb teendő a rend helyreállítása és a termelő munka megkezdése. Közben a kormány helyzete lassan szilárdulni kezdett, ezzel párhuzamosan magatartása is merevedett.

A nagy-budapesti központi munkástanács ezekben a napokban a kormánnyal és a szovjet megszállással szemben kialakuló ellenállás vezetőjévé vált. Fokozatosan állandó kapcsolat épült ki a fontosabb vidéki munkástanácsokkal. A munkástanácsok Budapesten és vidéken egyaránt élvezték az egész lakosság bizalmát és támogatását. A kormányt, a hatóságokat senki sem ismerte el törvényesnek. A nép minden problémájával a munkástanácsokhoz fordult. A nagy-budapesti munkástanács november 15-től állandó kapcsolatban volt a szovjet főparancsnoksággal is. Többször lépett közbe sikerrel a Szovjetunióba hurcoltak szabadon bocsátása érdekében.

Az oroszok egy ideig viszonylag jó kapcsolatban voltak a fővárosi munkástanáccsal, mert nem látták világosan annak szerepét, és nem ismerték föl, hogy a kormány ellenzékéről van szó. Ez a

viszony csak azután romlott meg, hogy az oroszok november 22-én Nagy Imrét és társait erőszakkal Romániába hurcolták.

A kormánnyal folytatott tárgyalások azonban végig eredménytelenek voltak annak ellenére, hogy a munkástanács képviselői — a helyzet alakulását látva — politikai követeléseikből sokat engedtek, bár alapköveteléseikhez végig ragaszkodtak. A központi munkástanács egyik gesztusa az volt, hogy elrendelte: november 19-én Budapesten ismét kezdődjék el a munka.

A nagy-budapesti központi munkástanács elhatározta, hogy a tanács-mozgalmaknak országos szervezeti kereteket ad, és ebből a célból november 21-ére alakuló gyűlést hívott össze a Sportcsarnokba. Erre a gyűlésre nem kerülhetett sor, a Sportcsarnokot szovjet páncélosok vették körül, és a delegátusokat nem engedték be. Végül az értekezletet a fővárosi munkástanács Akácfa utcai helyiségében tartották meg. A budapesti kerületeken kívül részt vettek a győri, pécsi, miskolci, salgótarjáni, tatabányai, ózdi, veszprémi, komlói és más városbeli munkástanácsok képviselői is. A követelések terén teljes volt az egyetértés. Az Országos Munkástanácsot azonban forma szerint nem alakították meg, hogy ne ingereljék a kormányt, és ne adjanak okot karhatalmi beavatkozásra.

November 22-én újabb eredménytelen tárgyalások voltak a kormánnyal. November 23-a után a helyzetet Nagy Imre és társai elhurcolása tovább mérgesítette. November 24-én újabb tárgyalások voltak. Kádár ekkor már ellenforradalmat emlegetett, de Nagy Imrével kapcsolatban azt mondotta (idézet a Népszabadságból):

„A kormány természetesen nem szándékozott és nem szándékozik felelősségre vonni Nagy Imrét és csoportját. Ez nem érdeke az országnak, és nem segítené elő a konszolidációt."

A rendszer helyzete — hála a szovjet katonai jelenlétnek — fokozatosan megszilárdult. Az erőviszonyok eltolódtak. A kormány — ennek megfelelően — nem engedélyezte a munkástanács újságjának a kiadását sem. Lassan talpra álltak a kormányhű szakszervezetek, és itt-ott a pártszervezetek is. A gyárakon, üzemeken belül azonban még nem dőlt el végleg a hatalomért folytatott küzdelem, annak ellenére, hogy a karhatalmisták — hírhedt nevükön: a pufajkások — igen sok munkástanács-vezetőt elhurcoltak. A kormány minden eszközzel igyekezett akadályozni a munkástanácsok tevékenységét, csökkenteni azok befolyását.

Egyre-másra jelentek meg a munkástanácsok hatáskörét „szabályozó" — valójában csökkentő — rendelkezések. A termelés azonban akadozott, a bányákban gyakorlatilag állt a munka. Továbbtartott a kijárási tilalom. Az ellenállás még egyáltalán nem tört meg. Egy jellemző idézet a győri Rába című lap december 1-i számából:

„Nem a vitatkozás kedvéért jegyezzük meg, hogy dolgozóink még mindig nem értenek egyet Kádár Jánossal a forradalom értékelésében. Mi büszkék vagyunk október 23-ra."

Az ország élete stagnált. Állt a munka, nem volt tanítás. A főiskolások nem jelentek meg az előadásokon. A városok utcáin elszórt röpcédulák további ellenállásra buzdítottak. A nép hangulatát jól jellemzi a Kossuth Rádió december 1-i Jegyzet rovata:

„Félnek az emberek. Félnek túl hangosan szidni a kormányt, félnek az emberek a rendbontóktól, a rendőröktől, a szovjet katonáktól."

A párt újjászervezése vontatottan haladt.

A Népszabadság december 2-án ezt írja az egykori párttagokról:

„Elsőrendű feladat rendezni a kommunisták sorait. Sok kommunista egyelőre várakozó állásponton van, nem lép be a pártba. Ezek az emberek nem látnak tisztán."

Egyre tartott a menekülés nyugat felé. December elejéig százezer magyar menekült Ausztriába.

Egy akkori hivatalos közlemény:

„Az országos rendőrkapitányság értesíti a lakosságot, hogy a nyugati határ mentén lévő határövezeti korlátozások jelenleg is fennállnak. Tehát a határövezetben csak engedéllyel szabad tartózkodni. A rendőrkapitányság felhívja a lakosságot, hogy határövezetbe tervezett utazásait egyelőre halassza el."

A nép az ENSZ-főtitkár látogatásától reméli a helyzet javulását. De december 3-án a kormány hivatalosan is elzárkózik az elől, hogy — a világszervezet határozatának megfelelően — Hammarskjöld Budapestre jöjjön.

December 4-én a kormány feloszlatta a forradalmi bizottságokat. Az indokolás szerint semmiféle közérdekű tevékenységet nem fejtenek ki. Aznap, december 4-én zajlott le a budapesti asszonyok tömegfelvonulása a Hősök terén és az ismeretlen katona sírjának megkoszorúzása, szovjet katonák és karhatalmisták gyűrűjében.

December 6-án a párt rendezett felvonulást Budapesten, az elsőt a forradalom óta. Ez a felvonulás ma már része a pártmitológiának. Valójában mindössze 300—400 pártfunkcionárius vonult fel, a karhatalom és a szovjet katonaság fegyveres őrizete alatt. A felvonulókat kővel dobálták meg, egy részüket a feldühödött járókelők szétkergették. Az Oktogonnál a karhatalmisták lövöldöztek. Sok embert letartóztattak.

December 8-án tették közzé a párt ideiglenes intézőbizottságának határozatait, amelyeket a hónap elején tartott háromnapos ülésen hoztak. A hosszadalmas határozat — amelyet szintén hiva-

talos pártmítosz övez, bár részleteiről hallgatnak — hangsúlyozta a feladatokról szóló fejezetben:

„A munkástanácsok a munkásosztály fontos szervei, most is és a jövőben is azok lesznek. Az üzemekben valóban érvényesüljön a munkástanácsokon keresztül a munkásság joga, az önigazgatás."

A valóságban a kormány egy percig sem gondolta őszintén a munkásönigazgatást, a munkástanácsok szabad működését, még kevésbé azt, hogy a munkásság kezébe — a tanácsok útján — hatalmat adjon. Ellenkezőleg. Ekkor kezdtek igazán hozzá a munkástanács-mozgalom felszámolásához.

A légkört ismét felforrósította az ávósok salgótarjáni tömegvérengzése december 8-án. A felvonuló tömegbe — amely két letartóztatott munkástanácstag szabadon bocsátását sürgette — a karhatalmisták belelőttek. A rezsim „ellenforradalmi provokációval" magyarázta a tömeggyilkosságot, amelynek 46 halálos áldozata és több száz sebesültje volt. December első napjaiban Kecskeméten, Miskolcon, Tatabányán, Egerben, Békéscsabán és több más városban szintén fegyverét használta a karhatalom, számos ember életét oltva ki.

Nyilvánvaló volt, hogy a hatalom megtartása érdekében a párt semmilyen eszköztől nem riad vissza. A budapesti munkástanács ebben a helyzetben elhatározta: országos munkástanácsi szervet hoz létre, hogy országszerte összehangolja a dolgozók ellenállását. December 8-án ismét megjelentek a fővárosban az összes nagyobb vidéki munkástanács küldöttei. Az értekezletre a MEMOSZ-székházban került sor. A salgótarjáni mészárlás hírére a felháborodott küldöttek azonnal 48 órás sztrájkot határoztak el. A karhatalmisták megszállták az épületet, sok munkástanácstagot letartóztattak. A kormány, hogy az ellenállást letörje, elrendelte a statáriumot, és betiltotta a területi munkástanácsokat.

December 9-én jelentették be, hogy 11-étől kezdve bevezetik a rögtönítélő bíráskodást a legkülönbözőbb államellenes cselekményekre, sőt: a feljelentési kötelezettség elmulasztására is. Az indoklás szerint „a dolgozók jogos követelését" teljesítik. A rendeletet a következő hetekben többször kiegészítették, 1957 januárjában pedig a sztrájkok szervezőire és az azokban résztvevőkre is kiterjesztették.

A statáriális rendelethez kormánynyilatkozatot mellékeltek, amely az intézkedéseket az ellenforradalmi veszéllyel indokolta. A kormánynyilatkozatban közölték, hogy a nagy-budapesti központi munkástanácsot, a kerületi munkástanácsokat, a vidéki, városi, megyei munkástanácsokat törvényen kívül helyezik, és működésüket azonnali hatállyal felfüggesztik. A kormány csak az üzemi mun-

kástanácsok működését engedélyezte, kikötve, hogy meg kell őket tisztítani az ellenforradalmároktól.

December 11-én és 12-én került sor a magyar munkásság utolsó, egységes, nagy tömegmegmozdulására. Ezen a két napon országszerte álltak a gyárak, üzemek, a közlekedés, a bányák. A bányákban igen sok helyen a 48 órás sztrájk után sem kezdődött el a munka. A rezsim azzal magyarázta a sztrájk sikerét, hogy a munkásokat „az ellenforradalmárok megfélemlítették". A karhatalmisták a fővárosban és vidéken ismét százával tartóztatták le a munkástanácsok vezetőit és tagjait. Folyt a forradalomban résztvettek üldözése is, jóllehet a kormány november 4-i programjának harmadik pontja kifejezetten hangsúlyozza, hogy senkit sem vonhatnak felelősségre a forradalomban való résztvételért.

A helyzetre jól jellemző Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter nyilatkozata:

„Az igazságügyi kormányzat mindent megtesz, hogy bírói függetlenül, minden külső befolyástól mentesen, legjobb lelkiismeretük szerint ítélkezhessenek."

A Kossuth Rádió aznapi híreiből érdemes a következő közleményt elolvasni:

„A statáriális bíróság által halálra ítélt ifjú Góbor Ferenc, valamint Pintér József vádlottak kegyelmi kérvényét a népköztársaság Elnöki Tanácsa elutasította. A halálos ítéleteket végrehajtották."

December 19-én Kádár egy sajtófogadáson a munkástanácsokról így nyilatkozott:

„A központi munkástanácsi szervek ellenforradalmi célokat szolgáltak, a hatalmi funkciókat akarták átvenni a törvényes, alkotmányos kormánytól. Ezért a kormány kénytelen volt fellépni ellenük."

A jugoszláv rádió budapesti tudósítója így összegezte a helyzetet:

„A szükség törvénye alapján megindulhat a termelés, mert aki élni akar, dolgozni kénytelen. De bizony nehezen valósítható meg a lelkek megnyugtatása.

De történtek ilyen lépések."

A rádió jelenti:

„Karácsony első napján megnyitja kapuit az Állami Operaház és Erkel Színház."

Az országos rendőrkapitányság közleménye:

„December 24-ről 25-re virradó éjszaka az ország egész területén felfüggesztik a kijárási tilalmat, az éjféli mise megtartásának biztosítása végett. December 25-től ismét érvényben van a kijárási tilalom este 9-től hajnali 5-ig."

Az év végén bejelentették, hogy a dunántúli bányákban kezd helyreállni a rend. Várpalotán januárban áttértek a háromharmados termelésre.

Az újévi köszöntőt Dobi István államelnök mondotta. Szilveszterkor hajnali 4-ig tánczenét közvetített a rádió.

A kormány, amelyet a szovjet megszállók tartottak hatalmon, kimerítette, kifárasztotta a népet. A lakosság készletei, anyagi tartalékai elfogytak. Élni kellett, enni kellett, dolgozni kellett.

1956 utolsó heteiben és 1957 januárjában az immár csak féllegálisan működő munkástanácsok nem tudták megakadályozni a kommunista hatalom újjászervezését. De a küzdelem még sokáig folyt. Az országban sokfelé voltak sztrájkok, tüntetések, mint például Csepelen 1957. január 11-én, az ottani munkástanács lemondása után.

Az általános helyzetet jól jellemzi a lemondás indokolása:

„A magyar nép forradalmának tisztelt október 23-i események hoztak létre bennünket abból a célból, hogy független, szabad, demokratikus Magyarországot építsünk. Kötelezettségeinket a fennálló körülmények közt nem tudjuk teljesíteni. Nem nézhetjük tétlenül, hogy a munkástanácstagokat letartóztatják, és az egész munkástanácsot lényegében ellenforradalmároknak bélyegzik. Ezért sorsunkkal nem törődve, egyöntetűen visszaadjuk megbízásunkat. Nem a felelősség alól kívánunk kibújni, azonban úgy véljük, hogy a jelenlegi helyzetben a dolgozók kívánságait megvalósítani nem tudva, létezésünkkel nem hitegetjük munkástársainkat, és ezért megbízásunkat visszahelyezzük dolgozóink kezébe. Budapest, 1957. január 8. A Csepel Vas- és Fémművek Munkástanácsa Elnöksége."

A rendszer azonban csak 1957 őszére érezte magát elég erősnek, hogy a még mindig működő munkástanácsokat betiltsa.

A Kossuth Rádió 1957. november 17-i adásából:

„A népköztársaság Elnöki T..nácsa törvényerejű rendelettel hatálytalanította a munkástanácsokról szóló 1956. évi 25-ös számú törvényerejű rendeletet. A forradalmi munkás-paraszt kormány és a magyar szabad szakszervezetek országos elnöksége határozatot hozott az üzemi tanácsok létrehozásáról."

A Kossuth Rádió másnap, 1957. november 18-i kommentárjában így indokolta az intézkedést:

„A munkástanácsokat az ellenforradalmi demagógia hívta életre azért, ahogy akkor mondták, hogy a munkások vezetését biztosítsák az üzemekben. A konszolidáció előrehaladtával a munkástanácsok fokozatosan elvesztették a munkások bizalmát, és az Elnöki Tanács rendelkezése a munkástanácsok megszüntetéséről tulajdonképpen a tényleges helyzetet rögzíti. A munkástanácsokat

feloszlató rendelettel egyidőben látott napvilágot a kormány és a szakszervezetek elnöksége határozata az üzemi tanácsokról, az üzemi demokrácia bővítéséről. Ez a határozat lehetővé teszi a dolgozók közvetlen bevonását a gyár, az üzemgazdaság vezetésébe, irányításába, munkájának ellenőrzésébe. A munkások beleszólása a vállalatok gazdasági irányításába a szocialista gazdálkodás természetes velejárója. Nagy feladatok ezek. Egy népet megtanítani vezetni, irányítani, megtanítani a hatalom gyakorlására. Megtanítani arra, hogy ebben az országban övé a hatalom."

HAYNALNÉ KESSERŰ ZSUZSANNA

A latin-amerikai Biblia

„Jelöld ki, Uram, táboraink határát, és azt körülvevén irgalmasságod köntösével, óvd meg az ellenség cseleitől, s űzd el az álmot a virrasztók szeméről, nehogy készületlenül találtassanak."
(II. Rákóczi Ferenc tábori imádsága)

„Testvéreim az Úrban! Ismétlem néktek tehát: ha biztos lehetnék afelől, hogy naponta hacsak tizenöt percet is szentelnétek az Úrnak, és foglalkoznátok a Ő mondásaival, ígérném néktek, hogy e szentbeszéd nem tartana tovább tíz percnél. Bár rájönnétek végre, milyen ereje van az Úr szavának! Micsoda összekötő kapocs! Ahogyan itt körülnézek köztetek, látom, mennyi az idősebb házaspár. Tudom, milyen gyakori az, hogy már-már döcög köztetek a társalgás. Miről is beszélnétek mindennapi életetekben? Fáradtan jön haza a férj, csak egy a vágya: hogy békénhagyják. Pedig, íme, itt lenne az alkalom: együtt törődhetnétek Isten Szava olvasásával, új téma keletkeznék köztetek, új érdeklődési közösség jönne létre. Milyen nagyszerű lenne, ha este hazajövetelkor, miután megitta a neki nyújtott teát, a férj odaszólna, hogy: ‚No feleség, hozd már ide azt a Bibliát, hadd lássam, mi is történt a hegyi beszéd után?' Mert régente, testvéreim, görögül és latinul tudtuk csak egymással közölni az Igét, úgyannyira, hogy sokan azt gondolhatták: Isten latinul beszél. De aztán a Szentszék belátta, hogy a misét sokan nem értik, rátértünk a népek nyelvére, és most szerencsére van egy új Bibliánk is spanyolul, mely érthetően, egyszerűen leírja az eseményeket mai nyelven. Sok-sok része érdekfeszítőbb, mint a legizgalmasabb tv-sorozat."

★

A papnak sikere van. Joviális, szavahihető, szívhez szóló. Copahuen vagyunk, kis település az Andok lábánál, kétezer méter ma-

gasságban, Neuquén provinciában, Buenos Airestől délnyugati irányban 1616 kilométernyire. Az egész környék tele az araukán (mapuche) indiánok idejéből származó nevekkel (-hue helyet jelent. Copahue a „rossz szagú vizek helye", más nyelvészek szerint pedig „ahol a sebhelyek begyógyulnak"). Ez a kis település mindinkább ismert lesz világszerte mint a legkitűnőbb gyógyfürdő. A Copahue vulkán (2968 m) tövénél alakult ki néhány éve egy kis, aranybányászok településéhez hasonló helység, mivel itt elemi erővel törnek föl a talajból a legkülönbözőbb forró gyógyforrások.

A provinciális hotel szalonjában számosan hallgatják a fehér abrosszal letakart, mezei virággal díszített rögtönzött oltár mögött álló papot. Megnyerő egyéniség, jól beszél: egyszerű, mindennapi nyelven. Hetven kilométernyi távolságról, a termékeny völgyben fekvő Loncopue községből jön föl ide vasárnaponként misézni. Ismervén az összefüggéseket, nem lepődöm meg, hogy ilyen melegen ajánlja a Bibliát, és meggyőződésem, hogy prédikációja sikeres lesz, és hogy nem egy hallgatójában fölébred az érdeklődés az „új", latin-amerikai Bibliának nevezett Szentírás iránt. A loncopuei pap a megyei fővárosban, Neuquénben székelő püspök körzetéhez tartozik. E neuquéni püspök, Jaime de Nevares neve az argentin újságolvasó publikum előtt nem ismeretlen, hiszen 1976 utolsó harmadában a latin-amerikai Biblia körül lezajlott viharos polemika egyik főszereplője volt. Jaime de Nevares „in extenso" nyilatkozatát a témáról az újságírók előtt e szavakkal fejezte be: *„Azt akarom önöknek mondani, hogy Neuquén püspöki körzetben e Biblia olvasását ajánlom. Bár mindenkinek birtokában lenne! Amíg a pápa — és Őszentsége az egyetlen, ki ezt nekem mondhatná! — nem mondja az ellenkezőjét, a latin-amerikai Bibliát melegen ajánlom."*

De Nevares nyilatkozata egy sorozat interjúhoz tartozott, melyet Argentína vezető lapjai készítettek országszerte, hogy közzétegyék a különböző püspökök véleményét a latin-amerikai Bibliáról. A vitát ugyanis előzőleg a San Juan-i püspök, Ildefonso Sansierra robbantotta ki, amikor 1976 augusztusának végén fölhívta a közvélemény figyelmét arra, hogy a latin-amerikai Biblia *„ördögi, szentségtörő és halálos"*, figyelmeztetvén híveit, hogy a Bibliának eme kiadása *„arcátlan becsapása minden vallásos érzésnek"*. Azzal vádolta ezt a Bibliát, hogy nyilvánvaló szándéka nem más, mint a valláson keresztül a marxista forradalmat, illetve ideológiát bevezetni a keresztény társadalomba. *„Képei és jegyzetei részrehajlóak, avagy részrehajlóan összeválogatottak"* — mondta határozottan Sansierra.

★

Valóságos „bomba" volt. A papság két táborra szakadt, s e két tábor főszóvivőiként az imént említett két püspököt tekintették. A közvélemény forrongott. Hetekig jelentek meg a polemizáló cikkek és nyilatkozatok a fő napilapokban. A hívek pedig vetődtek ide-oda, a kevésbé kritikus szellemek egyszerűen követvén püspökeik ajánlását.

Mi idézte föl e nagy háborgást? Lássuk tehát ezt a latin-amerikai Bibliát! Speciálisan arról akarok referálni, amelyik 1974-ben érkezett Argentínába. Ez a kiadás Spanyolországban készült I.G. Seix y Barral Hermanos, S.A. nyomdájában, Ediciones Paulinas y Verbo Divino kiadásában. Az imprimaturt a chilei Manuel Sánchez B. adta meg, és azóta 800000 példány (1972 óta tíz kiadás) került forgalomba. Olcsó áron, zsebkönyv formájában Spanyolországban és egész Latin-Amerikában árulták, utcai újságárusoknál, nagy forgalmú utcasarkokon, vasútállomásokon, de egyházközségekben is.

A legelső, ami föltűnik ebben a Bibliában, a megkülönböztető betűszedés a különböző könyvekben. Például az Ótestamentumban a Krónika I. és II. könyve annyira apró szedéssel van nyomva, hogy jóformán olvashatatlan. E könyvben ugyanis ideológiailag fölhasználható anyag nincsen. A keresztény hivő részére az egész Biblia Isten Szava, és ezért eme írásbeli megkülönböztetés már eleve részrehajlás.

Azután következnek a jegyzetek. Ezekről Octavio Derisi, a La Plata-i érseki körzet helyettes püspöke és a püspökségi teológiai kommisszió feje többek közt így vélekedik: *„Ki kell emeljem, hogy a latin-amerikai Biblia bevezetésében van egy sorozat szöveg, ami legalábbis kétértelmű, és tévedéseket idézhet elő. Tehát, összefoglalva, ha nem egyenként, hanem együttesen vesszük ezeket az elemeket (márpedig aki folyamatosan olvassa e Bibliát, csakis így értelmezheti őket), baloldal felé hajló politikai légkör teremtődik, s ez időnként kifejezetten aknamunkát végez."*

Talán a képek azok, amik leginkább föltűnnek e Bibliában. Az összesen 23 kép közt csupán egy van, amelyben vallásos jellegre lelünk. Ez az egy kép klasszikus női alakot ábrázol, aki Szűz Mária is lehetne, de erre vonatkozólag nincs egyetlen jegyzet se. A 23-ból 11 fénykép nagyon szegény emberekről, majdnem mind indián vagy néger származású parasztokról — akik nyilvánvalóan Latin-Amerika területén (Peru és Bolívia) honosak — készült. Alatta ez áll: „A *Biblia egy rabszolgaság felszabadításával vette kezdetét.*"

Aztán van egy fénykép, valószínűleg Chicagóról vagy valamelyik másik amerikai nagyvárosról. Alatta ez áll: *„Jer, megmutatom néked a Nagy Várost. Mind paráználkodtak ővele. Őbenne mártírok vérére leltek."* Ez az idézet így, idézőjelek közt, ebben a

kontextusban, vagyis a Bibliában egy fénykép alatt, mindenképpen azt tételezteti föl velünk, hogy valódi, szó szerinti bibliai idézettel állunk szemben. Ám nem így van. És, íme, ez mutatja, miképpen dolgoztak e Biblia kiadói. Mert ez a szöveg: *„Jer, megmutatom néked a Nagy Várost"* stb., nem létezik így a Bibliában, hanem néhány különböző mondatból és mondatrészletből tevődik össze, s ezek az Újszövetségben, János jelenéseinek könyvében találhatók: *„És az ő homlokára* (a XVIII. rész 3. versében leírt asszony homlokára, aki egy veres fenevadon ül) *egy név vala írva: Titok, a nagy Babilon, a paráznáknak és a föld utálatosságainak anyja. És látám, hogy az asszony részeg vala a szentek vérétől és a Jézus bizonyságtevőinek* (spanyolul: mártírok) *vérétől."* (XVII: 5,6). *„És az asszony, amelyet láttál, ama nagy város, amelynek királysága van a földnek királyain."* (XVII: 18) *„És ezek után láték más angyalt leszállni a mennyből, akinek nagy hatalma vala; és a föld fénylett annak dicsőségétől. És kiáltá teljes erejéből, nagy szóval mondván: Leomlott, leomlott a nagy Babilon, és lett ördögöknek lakhelyévé."* (XVIII: 1,2) *„Jaj! Jaj! Te nagy város, Babilon, te hatalmas város, hogy egy órában jött el ítéleted!"* (XVIII: 10).

Úgyszintén utalok a XVIII. rész 16. 19. és 21. versére. Szóval szó szerint sehol sem található úgy, ahogyan fönt idéztem.

Végül az Újszövetség 391. oldalával szemben egy fénykép, ami nyilvánvalóan Castro Kubájában, Havannában, a Forradalom terén tartott politikai tömeggyűlést ábrázol. A háttérben óriási plakát. Azon látható egyrészt egy emberi alak, aki géppisztolyt tart, míg a másik zászlót lenget, amelyen ez olvasható: *„Éljen a szocialista forradalmunk!"* A gyűlés egyik tagja Lenin-képet emel a magasba, s e kép alján Lenin neve, a fölső részén *„Haza vagy halál"* fölírás olvasható. Egy másik tüntető kezében sarló-kalapács motívumos zászló leng. E fénykép alatt ez áll: *„A hivő részt vesz a politikai életben, és mindenfajta rezsim alatt azt a társadalmat keresi, amelyik mindenki emberi méltóságát lehetővé teszi."*

Ami a legmegdöbbentőbb, az az a tény, hogy kivéve a már említett női alakot ábrázoló képet, nincs egyetlen kimondottan vallásos jellegű kép se. Föltűnő, hogy egy 23 képpel rendelkező Bibliában egyetlenegy se ábrázolja Jézus Krisztust.

Ezek után semmi meglepő sincs abban, hogy egyes püspökök megtiltották egyházmegyéjükben e Biblia használatát fiatal gyermekek hitoktatásában, katolikus felekezeti iskolákban, valamint ifjúsági mozgalmakban. Pedig terjesztői szavai szerint e Bibliát azért adták ki, hogy a „néphez" közelebb kerülhessen az Evangélium és Isten Szava. A bibliai szöveg, mint olyan, nem kifogásolható a bibliakutatók vizsgálata szerint, a fordítás jó, a nyelvezet

modern, gördülékeny és könnyen érthető a mai ember számára. De Sansierra püspök, ahogy föntebb említettem, átlátott mindezen, és bátran kiáltotta: *„E Biblia a marxizmust magasztalja; szerzői álarcos marxisták, akik a nemzetközi kommunizmusnak ama tervét szolgálják, amely már évek óta elhatározta a latin-amerikai népek megnyerését, mégpedig nem a sarló s kalapács, hanem a Kereszt jele alatt."*

★

Széchenyi István szerint *„a vallás kétségtelenül a legbiztosabb és legerősebb alapja az emberi társadalomnak"*. Mi hasznosabb tehát a marxista infiltráció részére, mint megingatni, megbomlasztani ezt az erős alapot? Európában és általában a szabad világban édeskeveset tudnak a mai argentin (és dél-amerikai) valóságról. Amit tudnak, azt a liberális hírközlő szervek tálalásában olvassák, látják és hallják. Sokan azt hiszik, hogy mi itt hullákon sétálunk, s fejünket kapkodjuk a röpködő golyók elől.

Nem tartozik e cikk kereteibe, hogy most elkezdjem hosszasan elemezni az argentin élet folyását. De hadd adjak kapásból néhány példát: külföldön kevesen tudnak arról, hogy Buenos Aires egyike ama nagyon ritka világvárosoknak, ahol egy nő késő este félelem nélkül közlekedhet egyedül; ahol páratlan éjjeli élet pezseg a hajnali órákig; ahol a mindennapi élet oly „normálisan" folyik, hogy a hatóságok figyelmeztető plakátokat tesznek ki látható helyeken: *„Figyelje a szubverziót! Járuljon hozzá megszüntetéséhez!"* Igen, a szubverziót figyelni kell, mert olykor igen finoman dolgozik. Nem mindig robbantásokkal, lövöldözésekkel, emberrablásokkal, gyilkosságokkal. Megy az finomabban is! A mai téma, a latin-amerikai Biblia beleillik ebbe a kategóriába. De ez nemcsak a bibliaolvasókat, nemcsak a hivőket érinti. A nem hivőkre, az elkényelmesedett keresztény társadalom tagjaira is tartozik, mert mindannyiunkat érint, akik hiszünk a nyugati kultúrvilág szabad továbbfejlődésében. Föl kell ismerjük az ellenséget, annak cselvetéseit, hogy hathatósan tudjunk ellenük védekezni.

A latin-amerikai Biblia nem más, mint figyelmeztetés az ébredésre. Nem vagyok pap, tehát szabad mondanom talán, hogy ne kizárólag abban merüljön ki keresztény érzésünk, hogy csak szeressük ellenségeinket, mert — ha így megy tovább — nem lesz időnk őket szeretni: előbb fognak ők bennünket megsemmisíteni. Föl kell ismerjük őket, és védekeznünk kell ellenük. A mai világ nem a kolostorba vonulás, a meditáció, a megalkuvás kora. Inkább a keresztes hadjáratok kora, ahol meg kell védeni, sőt: visszahódítani az elvesztett területet. Frontot kell alkotnunk! A vallás ma nem politikamentes! Nem szabad abba burkolódznunk, hogy nem törődünk a

körülöttünk folyó politikával, mert elég nekünk hitünk, vallásunk gyakorlása, Istennel való párbeszédünk. Aki ma semlegességről beszél, alibit keres. Ma az állásfoglalás kora van.

Krisztus a szeretet hirdetője volt. Ám a szeretet ellentéte nem a gyűlölet — ez csupán leegyszerűsített sémában szerepelhet így. Ha a gyűlölet ellentéte a barátság, akkor a szeretet ellentéte a közömbösség. Ha azt valljuk, hogy „nem szólunk bele, nem ártjuk magunkat más dolgába", máris színt vallottunk: közömbösek vagyunk. És ez a közömbösség itt köztünk, Argentínában, arra vezetett, hogy ne is vegyük észre, micsoda háború folyik befogadó hazánkban. E válságnak nincsen még vége. Ez a háború több erőszakos halált okozott az országnak, mint a XIX. századbeli szabadságharcaik. Sokan azt hiszik, hogy a nagy többséggel együtt csupán a nézőközönség közé tartoznak, és szívük mélyén közömbösek az eseményekkel szemben. Az a keresztény, aki nem ébred föl közömbösségéből ma, akit nem ráz föl egy latin-amerikai Biblia által fölidézett válság, aki nem jön rá, minden fölvilágosítás dacára, hogy e támadások mire mennek ki, az bűnben él, mert a közömbösség az lényegében kereszténységellenes bűn, és nyugati keresztény kultúránk aláaknázását és megdöntését segíti elő.

A szubverzió nemcsak halottakat eredményez. Finoman behálózza a meghódítandó társadalmat annak „legbiztosabb és legerősebb alapján" keresztül. A Nyugaton grasszáló liberális sajtó nem emeli ki eléggé, hogy ez itt, Argentínában, milyen mértékben sikerült. A Harmadik Világ papjai, lelkészei és világi terjesztői mint társutasok szabadon dolgozhattak (nagyszerű eredményekkel!) mindaddig, míg a katonai kormány át nem vette a hatalmat.

★

A 2000 méter magasban fekvő kis Copahue helységben miséző pap lelkébe nem láthatok bele: vajon tudatosan vagy vakon csak püspöke irányítását követve ajánlgatta szívhez szóló prédikációjában a latin-amerikai Bibliát? Alapjában véve azonban lényegtelen e kérdés, mert e pap magatartása mindenképpen egyformán veszélyes. Első esetben: ellenség, utóbbi esetben: „hasznos idióta".

Ha nem is vagyunk hivő keresztények, csak megkeresztelt egyének, akik e nyugati keresztény társadalom ölében élünk, vizsgáljuk meg önmagunkat, mi melyik csoporthoz tartozunk — nehogy készületlenül találjon bennünket a pusztulás!

DUNAI ÁKOS

Morgó

Morgovics Morgó morog.

Az emigráció berkeiben, sajnos, egyelőre még nem ismeretes Morgó, és a beavatatlanok azt se tudják, hogy miért morog. Pedig igen érdemdús személyiség, és politikailag is az állhatatosak közé tartozik: nem jár anyanyelvi konferenciára, nem tesz látogatást a Magyarok Világszövetsége Benczúr utcai székházában, s a magyarországi cselédkormány mindennemű közeledési kísérletét mereven elutasítja. Támogatja az emigráns sajtót és könyvkiadást, jelentékeny összegekkel segíti a Burg Kastl-i magyar gimnáziumot, és ha bármilyen munkáról, magyar létesítmények érdekében végzendő közmunkáról van szó, az elsők között jelentkezik.

Ki is hát ez a kivételes egyéniség? A további találgatásokat megelőzendő, büszkén elújságolom, hogy Morgó a legjobb barátom, helyesebben én vagyok az ő legjobb barátja, ami rám nézve nagy kitüntetés.

Morgó egyéves, fekete kis spaniel-pudli keverék.

Amikor meghallja, fölismeri autóm motorjának zaját, a kertből hanyatt-homlok fölrohan a veranda lépcsőjére, két mellső lábát a kerítésre teszi, fejét balra, az utca irányába fordítja, és boldogságában olyan lármát csap, hogy a szomszédban lakó félsüket tót öregasszony ájtatosan keresztet vet, mert azt hiszi, Úrangyalára harangoznak. Igazából Morgó nem ugat, hanem inkább élesen kiabál, csahol, vinnyog s valami egészen különös hangon morog. Fiatalabb korában nagy örömét úgy fejezte ki, hogy kis tócsát eresztett maga alá, de ezt kinőtte, és előkelőbb látogatók is bátran közelíthetnek feléje. Lompos farka olyan sebesen mozog, hogy minden valószínűség szerint csak lassított filmfölvétel segítségével lehetne megállapítani, hogy az adott pillanatban jobb vagy bal oldalon van-e a „nyele". De nemcsak a farka jár: gerincoszlopa közepétől hátrafelé az egész kis állat izeg-mozog, csavarodik, tekeredik.

Az első simogatás után nem bír tovább magával. Három lép-

csőfok magasságából ugrik le a földre — csak úgy zuttyan! —, és a futásának határt szabó kerítés mentén eszeveszett iramban kétszer-háromszor körülrohanja a kertet. Miután ezzel is végzett, visszalohol, megint följön a lépcső tetejére, fölágaskodik, és nyakát vakargató kezemen keresztbe teszi két tappancsát. Ha el akarom húzni a kezem, nyüszíteni kezd, és szorosabban ölel.

Loboncos szőre közül kikukucskáló szeme a legszebb. Mély, sötétbarna szemében emberi értelmet meghaladó túlvilági titkok tudásának tüze ég: kimondatlan álmok, remények, hitek, rettegések és örömök. Kimondatlan álmok: hogy jön a lazacszínű ruhába öltözött angyal, aki bűvös pálcájának egyetlen intésével békét és nyugalmat varázsol a szívekbe, aki elsimítja a zaklatott lélek hullámveréseit, s aki kézrátétellel gyógyítja a sebeket, miként Isten szentjei. Remények: hogy az ősz ezer színében játszó, lombját hullató pennsylvaniai erdő nem az elmúlást hirdeti, hanem a tavasz, a zsendülő élet futára, mert lehetnek csupaszok a fák, zörgetheti szél az ágaikat, süvíthet közöttük a dermesztő szél, bent, mélyen a kéreg alatt szunnyad az élet, s föltámad tavaszra, húsvétra megint. Hitek: hogy mégis érdemes naponta fölkelni a hajnali derengésben, és újra nekivágni annak, amit előző este keserű szájízzel abbahagytunk, s menni előre, átgázolni a mocsáron, mert a remény útjain kívül nem maradt más ösvény, és nem fordulhatunk vissza, hiszen tudjuk gyöngeségünket, tudjuk: nincs elég bátorságunk ahhoz, hogy gyávák legyünk. Rettegések: hogy visszazuhanunk a kietlen pusztaságba; hogy virágainkon lánctalpak dübörögnek át; hogy fejünk fölül ellopják a csillagokat; hogy hamuvá válik a ház, s benne a könyvek, a gondosan sorba rakott levelek, egy kép, egy emlék, egy kivágás, megsemmisülnek a szavak, a jelzők, s dadogó nyelvünk nem tudja többé összeragasztani elporladt, szélben szétszóródott szavaink üzenetét. Örömök: hogy a gondolatok időt és teret legyőzve érnek el egymáshoz, s a messzeség felé kinyújtott remegő ujjak kontinensnyi távolságokat érnek át.

Mindez Morgó szemében lobog.

S ha játszunk? Hempereg, bukfencezik, ugrál, minden izma önálló életet él. Néhány lépésnyire tőlem lehasal a földre, hátsó lábát teljesen elereszti, kinyúlik, és mellső praclija segítségével vonszolja magát, a hasán csúszik felém. Amikor meg akarom fogni, oldalt ugrik, és mire észbe kapok, megharapja a kezem, de olyan finoman, olyan vigyázva, hogy tűhegyes, apró fogának még a nyomát se látni bőrömön. Ezt a mutatványt egészen addig ismétli, amíg végre sikerül elkapnom, földre döntenem, hátára fordítanom. Lábával kapálózni kezd, de szorosan tartom, nem engedem el.

Lassan megnyugszik. Kicsi szíve még sebesen ver, szeme időtlen

időkig, a teremtésig visszavezethető, idegszálaiba belerögződöt figyeléssel állapodik meg rajtam.

Jön az est, és jön az éj, jön a holnap, és jönnek az évek, és jön a halál, és jön az örökkévalóság.

Holdsugarakból font égi hálóban ringatózunk.

A szeretet végtelen. Te tudod ezt igazán, csöppnyi Morgó.

Szeretet. Vidd el, hozd ide, add tovább.

MÓNOS ILDIKÓ

Lélek

Őrület — élet
Valóság — rémálom
Gondolat — üvöltés
Szerelem — gyilkosság
Lélek
Isten, kereslek
Keresztet szúrsz belém
Szeretsz
Nincs erőm, élnem kell
Halálnál nehezebb
Félek az évektől
Tévelygő útvesztő
Jobb ember hogy legyek?
Őrangyal, hordozzál!
Sötét űr lábamnál
Zuhanok
Rohanok
Élve meghalok.

HERVAY GIZELLA

Beszélgetés önmagammal

(Az alább következő írás voltaképpen semmiféle magyarázatot nem igényel. Kordokumentum ez a maga teljességében; kordokumentum a maga kilátástalan, feneketlen pesszimizmusával, sötét színeivel. A kipusztításra ítéltetett, meghajszolt erdélyi magyarság egyik szószólójának végső jajszava.

Hervay Gizella férjét, az erdélyi költészet egyik legnagyobbikát, Szilágyi Domokost öngyilkosságba kergette a kor, amiben élt. Egyetlen fia tizenöt éves korában meghalt. Az írónő egyedül maradt.

Személyes tragédiáját és erdélyi hazája népének tragédiáját a finom lelkű, gyöngéd asszony nem tudta elviselni: 1982 őszén Budapesten önként dobta el magától az életet.

Az itt közölt — és némi módosítással kötetünk címadójául választott — írást közvetlenül a halála előtt vetette papírra. Ezt az utolsó, félelmetes sikolyt Hervay Gizella barátai juttatták külföldre azzal a kéréssel, hogy publikáljuk.

A vesékbe is belelátó, az emberek cselekedeteit egyedül megítélni hivatott irgalmas Isten ölelje magához Hervay Gizella szenvedésekbe beleroppant lelkét.)

— Mikor születtél?

— 1970. július 15-én Diósadin, Szilágyban, 36 éves koromban. Mikor bedeszkázott házak között egy traktornyomban könyékig a sárban feljártam a falut. „Pestis-falu — mondták. — Elvándorolt a fele falu." Pontos adatok szerint Diósadról 1915-től 1970-ig 1386 lélek vándorolt ki. 55 év alatt egy Isten háta mögötti tövisháti faluból egy falunyi ember.

— Hány éves vagy most?

— 45. Az én életemből 1386 lélek vándorolt ki.

— Miért?

— Mert nem volt megélhetésük. Mert volt valami kis szőlő, de jött a nagy filoxérajárvány — leragyált. Az Olaszországból hazavánszorgó katonák behozták a novát. Nem is kívánt annyi munkát, mint a nemes szőlő, meg nem ragyált le. Magántermő a neve is. Hát hozzászoktak. A szegények szőlője. Mert volt ám a Nagyhegyen nemes szőlő: Kecskecsöcsű, Csabagyöngye, Olaszrizling, Saszla — gyönyörűség volt nézni is. De csak a gazdáknak. Eladni alig lehetett valami keveset a szomszéd falukba — bort —, út nem vezetett sehova. Maradt tehát a leghosszabb — Amerikába. De ott is mire ment a szegény szilágysági ember? Bemehetett az aranybányába. A diósadiak fél életet leéltek úgy Amerikában, hogy azt sem tudták, hol vannak. „Nevjork mellett Amerikában." „Amerika mellett Kanadában." „Nevjork mellett Kanadában." „Ott a tenger mellett."

Azt ették ott is, mint odahaza — az orcátlan laskát, amit csak bele kell ereszteni a sós vízbe. Mikor kifut, akkor orcátlan, akkor ehető.

Jött aztán haza, aki bele nem rokkant az otthontalanságba. Mert — ahogy mesélik — naponta esett rájuk a bányabeli eső, naponta leszakadt róluk egy rend gumiruha. Aki összegyűjtött mégis valamicske dollárt, küldte haza. Lett belőle kicsi föld. Az asszony dolgozta. Madárijesztőnek meg kereplővel rohangált fel-alá a legkisebbik fiú.

Aki már érezte, hogy hazamegyen meghalni, az pénzzé tette mindenét, és indult haza. De még a csomagjától is, a kicsi pénzétől is kifosztották a hosszú úton. Hazaért egy dollárral. Kiragasztotta a falra. Jöttek a népek csodalátni. Megnézték a dollárt a falon, elmentek. Az amerikás meg családja kezitől meghalt. Nem is mesélt egyik sem, aki hazajött, csak üldögélt és hallgatott.

Mentek aztán a Zsil-völgyébe bányásznak. Merthogy írástudatlanul hová is mehettek volna? A föld gyomrába.

Előbb csak szállingóztak, az ötvenes évektől kezdve aztán családostul, csapatostul mentek. Falunyi diósadi él Lónyán, Petrillán, Petrozsényben. Hazajönnek negyvenéves korukra rokkantan. Nyáron meg — aki teheti — jön haza építeni a házát öregségire éveken át. Mire megrokkan, fölépül a ház. Mire fölépül, tíz szomszéd házat bedeszkáznak.

A Nagyhegy a rókának barlang, a fácánnak szerencse.

A nova könnyen termett, könnyen pusztított. Az iskolába köteles gyerekek fele debilis. Csökkent értelmű, fejletlen, alultáplált.

Az ötvenes években csak azt nem vitték el Szilágyból a Duna—Fekete-tenger csatornát ásni rabnak, akit elfelejtettek feljelenteni. Feljelenteni könnyű volt. Mindenki kisüstit főzött törvénytelenül.

Hatvantól hetvenig aztán tíz év alatt felére csökkent az iskolás

gyermekek száma. Tömegesen vándorolt ki a falu. Nem volt maradása. Szőlőből, szilvából pénzelt volt Szilágy. A bor meg a pálinkafőzés állami monopólium lett. Nem volt a népnek maradása.

— Neked mért nem volt maradásod otthon?

— Mert a magnószalagra, amire az emberek Szilágyban rámondták az életüket — a saját lakásomban —, amíg én sorban álltam cukorért, rábeszéltek.

Mert a fiam négyéves korában azzal jött haza az óvodából, hogy a Télapó román vagy magyar? Pedig amíg nem járt óvodába, addig esti mese helyett a Cantata Profanát követelte, azt a lemezt, amelyiken Bartók mondja el a kolindát. A fiam naponta eltáncolta, eljátszotta, megrajzolta, megfestette a kolindát. Kellett neki a Cantata Profana. Az óvodából aztán azzal jött haza, hogy a Télapó román vagy magyar?

Tizenöt éves korára négy nyelven olvasott a halakról. Csak a halak érdekelték már.

Nyaranta elment a nagybátyjához, aki halbiológus volt. Csavargó kedvű fiatalember. Járták az erdőt Sepsiszentgyörgy mellett. Egyik napról a másikra vírusos agyvelőgyulladást kapott, meghalt. A fiam ott volt. Elvesztette a nagybátyját, elvesztette a halait is.

Rá néhány hónapra az apja sírja szélin állt. Engem oda se mertek engedni. Akkor csináltattuk aztán az útlevélfényképet. Indultunk volna Magyarországra. De — Istenem! — csak én jöttem. Úgy volt, hogy a fiam jön utánam. Április negyedikén kellett volna megérkeznie, március negyedikén volt a földrengés Bukarestben. Nézzed meg az útlevélfényképét! Iszonyat a szemében.

Nem tudom életem végiig megbocsájtani magamnak, hogy nem hoztam magammal fiamat.

— Honnan jöttél?

— Középkelet-Európából. Egyik nagyapám főjegyző volt Makón, a másik Csíkból menekült paraszt. Egyik nagyanyám kalotaszegi nagyasszony, a másik kórház elé kitett lelenc.

Apám, mikor megszülettem, takarékpénztári igazgató volt Makón, később könyvelő lett. Anyám, mikor férjhez ment hozzá, éppen leérettségizett.

Apám bohém ember volt, egyik városból másikba kellett költöznünk. Látszatjólétben éltünk, mert apám ivott, kártyázott. Anyám végeérhetetlenül veszekedett vele. Eldugta a kulcsot, hogy apám el ne mulathassa a pénzt. Apám az ablakon szökött ki.

Velünk, gyerekekkel nem sokat törődtek. Nem volt rá érkezésük. Én még hatéves koromban sem tudtam enni. Nem tanítottak meg még enni sem.

Apámat negyvenben kirúgták az állásából, mert nem szívlel-

hette a németeket, és mert zsidó barátai voltak. Ez akkor történt, mikor elindultam egy reggel az óvodába, és nem tudtam átmenni az úton, mert jöttek a német tankok, jöttek az országúton egymáshoz ragadva, mint a párzó bogarak. Féltem. Meg sem mertem moccanni. Álló napon át csak álltam és néztem és féltem. Lengyelországba mehettek akkor azok a tankok? Nem tudhatom.

De azt tudom, hogy akkor szétszóródott a család. Anyámnak a három gyerekivel nem volt hová mennie. A saját apja sem fogadta be, fiatal felesége volt, aki nem tűrhetett meg bennünket. Nagyanyám meg, a lelenc nagyanyám, férjhez ment közben egy tisztviselőhöz, még a szobába sem engedett be bennünket.

Anyám aztán férjhez ment másodszorra egy Horvátországból Erdélybe vándorolt kőműves család mesterember fiához.

Engem a nagyanyám nevelt — a kalotaszegi nagyanyám — hatéves koromtól fogva addig, míg halántékon nem érte egy repesz az óvóhelyen Budapesten.

Aztán jött az éhezés meg a szőnyegbomba. Oroszok be, németek ki. Németek be, oroszok ki. Mire feltántorogtunk az óvóhelyről, rom volt már az egész ház, az egész város. Aztán gyerekkatonák vonultak végig a Mester utcán. Budáról még sokáig lőttek, még sokáig lőtték Budát. Aztán megérkezett egy bácsi Budáról, leült, mint aki fel sem tud állni többé — a két könyökéről zsinórban folyt a tetű.

Mi gyerekek a romok alól kapirgáltunk ki egy-egy maréknyi cukrot, szemenként válogatva szét a kristálycukrot a földtől, törmeléktől.

Tizenkettedik évemben voltam, mikor hosszú vándorlás után utolért anyám levele, hogy menjek fel Budapestre, ott találok egy vasutast, az majd elvisz hozzá. A nagynéném — akinél éppen voltam — Amerikába készült kivándorolni. Megcsippentette a levelet, és azt mondta: „Felnőtt ember vagy, döntsd el, hogy velem jössz Amerikába, vagy anyád után mész Erdélybe, aki hat éve nem törődött veled. De ha anyád után mész, én még az állomásra sem kísérlek ki."

Felültem egy vonattetőre. Cegléden kisiklott a vonat. Ültünk a batyukon, míg indult egy másik vonat. Elértem mégis Budapestre, megtaláltam a vasutast — csencselt a Teleki téren —, el is jutottunk Debrecenig. Onnan nem volt tovább vonat. Aztán mégis lett. A vasutas a fékezőfülkébe gyömöszölt, és rám szólt, hogy pisszenni se merjek. Aztán kusztunk, és lőttek, aztán századeleji fapados vicinálison ültünk, és azt kellett mondanom mindenkinek, hogy „nustyurumunestye". Ez szilágysági módra azt jelenti, hogy nem tudok románul. Ez volt az első román mondat, amit megtanultam.

Nevelőapám adott egy demizson bort a vasutasnak, anyám meg bemagoltatott velem egy egész román tankönyvet, amit sem ő nem értett, sem én.

— Hová mégy?

— Hazulról haza.

Mikor Pozsonyban a József Attila Ifjúsági Klubban Szilágyi Domokosról beszéltem, úgy éreztem magam, mint otthon Szilágyban. Mikor az óvárosban csavarogtam Pozsonyban, úgy éreztem magam, mint otthon Kolozsvárott. Aztán örültem, hogy hazajövök Budapestre.

Nem én, a sorsom talált ki valamit, amit sem itthon, sem otthon nem érthet igazán senki, csak az értheti meg, aki gyerekkora óta ingázik hazulról haza.

Én itt Budapesten értettem meg három év alatt az otthon eltelt harminc évemet. Budapesten értettem meg azt, ami az alatt a harminc év alatt történt velünk, azt, hogy mi hogyan történtünk. És Pozsonyban értettem meg, azt, hogy *a kisebbségi sors nem kisebbségi sors, hanem az egész magyarság létkérdése.*

Ezt itthon még a legjobbak is alig értik. „Ti ott" — mondják.

— Nálatok ez hogy van? — kérdeztek rám Pozsonyban.

— Hol nálunk? — kérdeztem vissza. — Erdélyben? Budapesten?

Aki már három hazában hontalan, annak már három szeme van.

Én már csak úgy tudok barátkozni, hogy minden közös beszélgetéssel kitaláljunk valamit, ami különben nem jutna eszünkbe. Akár egy szemvillanással. Már szemmel beszélni is megtanultam. Megtanultunk.

— Hová való vagy?

— Választott szülőföldem Szilágy. Tizenkét éves sem voltam még, mikor Amerika helyett választottam. Ettem Szilágyban földet, martilapit, vadsóskát, árvacsalánt, mint a rucák, villásfával szorítottam le a vipera fejit, és ütöttem agyon kővel, gombázás közben, csináltam tintát bodzaléből, írtam lúdtollal, gyártottam mécsest petróleumhiányban. Tavasztól őszig gyűjtögettünk erdőn, mezőn, hegyen, Szamos-parton, mikor mit lehetett. Mindenevők voltunk. Dagasztottam kenyeret tíz embernek kisszéken állva, mikor volt miből, de volt olyan karácsonyunk is, mikor egy marék puliszkalisztet tudtam csak összekotorni a lisztesláda mélyiről: málépogácsát ettünk karácsonyi kalácsnak.

Igazából mégis akkor választottam szülőföldemnek Szilágyot, amikor már magam is úgy jártam a dombokon át, mint a széllel szemben gyalogló szilágysági asszonyok. Mikor már minden szilágysági sorsban — akit elmondtak volt nekem — otthon voltam.

Velük vándoroltam ki Amerikába, velük mentem be a bányába,

velük álltam ki az út szélire hajnali háromkor öt lejjel, hogy hoznának az ingázók kenyeret, velük építettem azt az istenverte utat, ami önerőből, önkéntesen épül vasárnapokon, és nem vezet sehova.

Nekem elmesélték, hogy szétverték volt negyvenötben a csendőrlaktanyát Diósadon, ott tátongott a gödör a falu szíviben, mint egy fordított felkiáltójel, míg neki nem álltak összehordani — húsz év után — a széthordott téglát, neki nem fogtak szülőotthont építeni a csendőrlaktanya gödribe önerőből, önként vasárnapokon. De hiába építik azt a szülőházat, kimondta a zilahi hatóság: „Orvost soha nem kaphatnak!" Szülhetnek ezután is szekéren az asszonyok; még jó, ha szalmazsákon kerékagyig a sárban, s mire beérkeznek a községközpontba, ahol az orvos székel, már el is harapta a kisanya a köldökzsinórt. Mire megérkezik a szülőszekér a községközpontba, vagy megmarad a gyerek, vagy nem.

A községközpont többségi. Minden központ többségi. Minden, ahol elhatároztatik, eldöntetik valami — többségi.

Kezdték Kolozsvárral az ötvenes években. Kezdték Kolozsvárról kiköltöztetni a magyar egyetemet. Ki hitte volna akkor, hogy eljön az idő, amikor tíz év alatt, egyetlen évtized alatt 53 új többségi várost állítanak, miközben ugyanennyi idő elég lesz ahhoz, hogy minden erdélyi várost „átrendezzenek etnikailag". Magyarul: románná váljék minden erdélyi város. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az említett tíz év alatt 3 millió új városlakóval emelkedett a városlakók száma. Mivel az újonnan felépített tömbházakba magyarok közül csak az összlakosság nyolc százaléka költözhetett be, s mivel törvény szabályozza, hogy a nagyvárosokba csak az költözhet be, akit kineveznek, áthelyeznek; nem kell külön bizonyítani, hogy az egy évtized alatt hárommillió városlakó megtelepedése a magyarság tömegeinek kizárásával történt.

Aztán vitték a fiatal írókat, lapokat, szerkesztőségeket, kiadókat Bukarestbe, aztán jött a nagy beugratás: a Magyar Autonóm Tartomány.

Marosvásárhely székely kultúrközpont. Ki ne örült volna? Lett Székely Népi Együttes. Ki ne örült volna? Megindult az Igaz Szó. Ki ne örült volna? Földes László volt az, aki figyelmeztet és figyelmeztetett: „Vigyázzatok, gyerekek, kicsi magyar gettót csinálnak, hogy a többi, aki kinnreked, odaveszhessék."

Oda is veszett. De még maga Marosvásárhely is „átrendeződött etnikailag" az alatt az idő alatt, amíg a Magyar Autónom Tartomány székhelye volt. Ki hitte volna?

Román város már Kolozsvár is, Marosvásárhely is, Nagyvárad is, Zilah is. Ki hitte volna, hogy addig lesz a Magyar Autonóm Tartomány a kirakatban, míg többségi nem lesz minden erdélyi

város? A testvériség nevében. A jobb megélhetés nevében. Most telepítettek nyolcezer regátit Udvarhelyre. Mostanában már tömegeket telepítenek át a Regátból Erdélybe. Már csak a székely székek nem szóródtak szét. Hát rájuk telepítenek. Szétszóratnak.

Mikor a megyésítés volt, úgy húzták meg a megyehatárokat, hogy ahol csak lehetett, mindenhol többségben legyenek a többségiek, kisebbségben a kisebbségiek. Egyetemesen kisebbségbe szorították a kisebbséget, és mindenhol az össznépességhez viszonyított százalékarányban juthattak csak álláshoz, lakáshoz, iskolához.

Történelmi határok? Etnikai egység? Természetes határok? Az számított, hogy kijöjjön a százalék. Az előre meghatározott százalék. Egymillió hatszázezer. Az összlakosság 8%-a. A gyakorlat pedig azt bizonyítja, hogy mikor papíron megvan a kívánatos százalék, akkor a valóságot rövid idő alatt a papírhoz igazítják.

Kovásznával, Hargitával nem ment a dolog. Nem volt lehetséges. Meglett a lehetetlen is. Méghozzá jóba csomagolva. Üdvösségbe csomagolva. Az ipartelepítéssel, a székelység évszázados álmával. Kenyérrel ütöttek. Avval ütöttek, aminek örülni lehetett volna, ha őket illeti. Az ipartelepítésnek örülni lehetett volna, ha a székelység magának építi. De a székely ember, akár a szilágysági, segédmunkásnak megy el abba a gyárba, amit felépített — az újonnan felépített „blokkházakra" vonatkozó diszkriminációs százalékosdi a Székelyföldre is érvényes —, hát elmegy a székely cselédnek a hotelbe, amit felépített, elmegy a tengerpartra kiszolgálni, vagy árulni népművészetét, elmegy a fürdőhelyekre főzni, takarítani, útépítőnek a Regátba, ácsnak Bukarestbe, segédmunkásnak Galacba, metrót építeni Bukarestbe, vagy építőtelepről építőtelepre vándorol, ha van annyi hozzáértése és szerencséje, hogy nélkülözhetetlenné tudja tenni magát.

Építőtelepről építőtelepre vándorol a magyarság — megy a kenyere után —, épít a magyarság, csak éppen nem magának. Legjobb esetben a gyerekének, aki már többségi lesz.

Akinek más lehetőség nem adatik, vagy akinek erre lehetőség adatik, az ingázik. Tömegek ingáznak egy életen át. Megy be a munkahelyére a városba az ingázó ember, munkanapnyit utazik, munkaidőn túl dolgozik, fizetéséből automatikusan és kimutathatatlanul levonják a városfejlesztésre, közművesítésre, orvosi ellátásra, közoktatásra szánt összeget, aztán mehet haza a sárba, sötétbe. Szülhet az asszonya szekéren. Tanulhat a gyermeke románul. Mert az ingázó életformának egyenes következménye az, hogy nincs annyi gyerek a faluban, ahány a magyar osztály nyitásához kötelező.

Ki szorul a város peremére? Ki szóródik szét? Ki ingázik? A

magyarság. A kisebbség. Hogy már iskolát követelnie is lehetetlen legyen.

Szilágyban három falut jártam föl 1970-ben. Diósadot, Szilágyfőkeresztúrt, Szilágysámsont. A három falu három világ. Nem esnek pedig távol egymástól. De útja csak Szilágyfőkeresztúrnak van. A három falu hát három világ.

Diósad a legszegényebb, legelmaradottabb; Szilágyfőkeresztúr a legpolgárosultabb országúttal. Mégis mind a három faluban tíz év alatt (1960—1970) egyformán felére csökkent az iskolásgyermekek száma, egyformán elvándorolt tíz év alatt a fele falu.

De vegyük sorjába. Diósad úttalan, elmaradt, tövisháti szegény falu.

Diósad olyan falu, ahol a hatvanas években a tanító úr gyalulatlan deszkából összetákolt ágyon hált, kenderlepedővel leszorított szalmán. Még szalmazsák sem jutott a tanító úrnak. Olyan falu Diósad, ahol a tanítónő hetvenben hajnali háromkor állt ki könyörögni öt lejjel az ingázó munkásoknak, hogy hoznának neki a városból kenyeret. Olyan falu Diósad, ahol novával altatják a csecsemőket. Ahol fekete disznók között gyalulatlan deszkabölcsőben árválkodik a csecsemő. Azért mondom, hogy árválkodik, mert a disznó felfalhatja. Mint ahogy meg is esett nem egyszer.

Olyan falu Diósad, ahová büntetésül küldték a tanítókat — el is szöktek. Volt, akit mentő vitt be a városba gyomorvérzéssel, mert azt ette, amit a diósadiak esznek; volt, aki rászokott a novára, hogy sértődés ne essék; volt, aki nem bírta már a mindenkori gyaloglást a sárban a dombokon át a vasútig minden gyűlésre.

Olyan falu Diósad, ahol írástudatlan volt majd az egész falu, aki meg végzett valami iskolát, hát legfeljebb négy elemit. Egyetlen asszony akadt, aki szalmazsákra ültette a fiát, és beszekerezett vele Zilahra a valamikori Wesselényi Kollégiumba. Mérnök lett a fiúból. Mezőgazdász. Puszta szemmel hegeszti meg a traktort, ha leáll. Jobban félti a traktort a saját szeme világánál. Fontosabb neki. Hisz benne. A gépben hisz. Kiszántatta a novát, és telepíttetett szőlőt. Olyat, ahol majd gép csinál majd mindent, csak néhány szakemberre lesz szükség.

Csakhogy az okos gépek csak néhány szakképzett munkást tűrnek meg. Az okos gépeknek csak néhány szakképzett munkásra lesz szükségük. A többiek tehát feleslegesek lesznek, maradnak szakképzetlenek a jövőben is. A többiek — több mint a fele falu — el fognak vándorolni ezután is. A paradicsomból is. A telepített szőlő töviből is. Nem lesz otthon megélhetésük, nem lesz maradásuk.

Már az is csoda, ha valaki Diósadon elvégzi a kötelező elemi iskolát. De hogyan? Átengedik a tanítók azt is, aki olvasni se tud,

írni se, számolni se. Hogy ne legyen bukás. Mert az szégyen. De az nem szégyen, hogy tíz év alatt egyetlen diósadi gyerek sem jutott felsőbb osztályba, szakképesítésre? Tudják jól a tanítók, hogy senki sem juthat tovább ilyen iskolával, ilyen tudással — tudatlansággal — se szakiskolába, se semmilyen mesterségre. Tudják jól, de a bukásért a tanítóknak büntetés jár. Átengedik hát azt is, aki nem tud. Aki rátermett a tanulásra, az meg ilyen igénytelen tanítási „módszerek" mellett semmit sem tanul, mert amennyit kérdeznek tőle, annyit tanulás nélkül is tud. Tehát a legrátermettebbek is elesnek attól, hogy tovább tanulhassanak.

Olyan iskolából, ahol a gyerekek fele debilis, a másik fele részeg, a tanító meg engedékeny, nem csoda, ha tíz év alatt egyetlen tanuló sem jutott tovább valamilyen — akármilyen — iskolába. 1960-tól 1970-ig egy se.

Mehetnek ők is bányásznak, segédmunkásnak, idénymunkásnak, aratni Aradon az állami gazdaságban, mehetnek kapálni a hóstáti kofáknak Kolozsvárra, mehetnek ingázni, mehetnek világgá a puszta munkaerejükkel. Tele van a térkép velük. Az ország minden végiben van diósadi. A legtöbb a Zsil völgyében. Bányász.

Szilágysámsonban ott a szőlő. Abból pénzelnek. De az út, az út, aki nincs! Hiába terem szépen a szőlő, ha többe kerül az elszállítása, mint a szőlő ára. Van pedig egy derék mérnöknőjük, aki ha intézni kell valamit a városban Zilahon, hát „háztul jön". Demizsonnal állít be a hivatalba. Ez így szokás. De ettől még ha jobb módúbbak is, ha kulturáltabbak is egy évszázaddal Diósadtól, ettől még innen is elvándorol a fele falu. Ugyanúgy, mint Diósadról. Pedig van szőlőjük, jó mérnöknőjük. A fele falunak még sincs megélhetése odahaza. Innen is Aradra járnak aratni, itt sem élhet meg munkája után az ember.

Szilágyfőkeresztúr polgárosult falu. Útja van. Országútja meghozzá. Ácsnak állt innen, aki csak tudott már a század elején. Emberfogatok vitték őket hetente el a munkába s haza. Most Szilágyfőkeresztúrról is elvándorol a fele falu. Tíz év alatt egy polgárosult faluból a fele falu. Csak ők szakmunkára. Jobb megélhetésre. Már 1970-ben attól tartottak, hogy hetvenegyben nem indulhatnak osztályok.

Három teljességgel más történetű, hagyományú, kulturáltságú, gazdagságú falu egyben egyezik: hogy tíz év alatt mind a három faluból elvándorolt a fele falu. Tíz év alatt az iskolás gyermekek száma mind a három faluban pontosan a felére csökkent.

Nyilvánvaló hát, hogy az is elvándorolt, akit nem a kenyérnyomor, hanem a kisebbségi élet nyomora űzött el.

— Mit tettél?

— Meg akartam írni. Magnószalagra vettem a sorsokat, följegyeztem a pontos adatokat, a pontos és ellenőrizhető adatokat, meg akartam írni. Rábeszéltek a magnószalagomra a saját kulcsommal bezárt, saját lakásomban. Hazamentem, és valami ugatás hallott a magnószalagról.

Úgy tettem, mint aki megsemmisíti az egészet. Látványosan elégettem egy csomó feljegyzést, de volt még egy másolatom. Azt elrejtettem. Magammal vittem a kórházba törülközőbe tekerve, a kórházba, ahová bevitettek. Az anyám vitetett be, mert már a kávémba is kábítószert tettek. Anyám úgy akart megmenteni, hogy mentődjék meg a csupasz életem, a többi nem számít. A többi veszszen oda.

Tudod, mit tettem? Mit voltam kényszerű tenni? Magát az iszonyatot. Mikor láttam, hogy a fiam egészsége van veszélyben, miközben engem imbolyogni tanítanak a kórházban, akkor megsemmisítettem a maradék magnószalagot, a maradék följegyzést. Hogy a fiam életben maradjon. Mert nem bízhattam már senkiben. Megsemmisítettem az életem értelmét, tartalmát, hogy a fiam életben maradjon. Mert nem bízhattam már senkiben. Mikor kiengedtek a kórházból, elmentem újra Szilágyba jó magnóval. Nem működött.

Mit tettem, Istenem, hogy a fiam életben maradjon? Elpusztítottam három falu hiteles jajkiáltását, hogy a fiam életben maradjon. Mást nem tehettem. Ezt kellett tennem. Mert nem bízhattam már senkiben. Ezt voltam kényszerű tenni. Hogy a fiam életben maradjon.

Meghalt tizenöt évesen. Mindent tudott már tizenöt évesen.

— Mit teszel most?

— Rekonstruálom a fejemben a magnószalagot. Az odapusztult jajkiáltást. Mindennap eszembe jut egy mondat. Följegyzem. Van olyan nap, hogy egész emberi sorsok jutnak eszembe. Nemsokára fel tudom mondani fejből az egész odaveszett Szilágyot. És ha nincsenek adataim, ha csak néhány adatra emlékszem bátorságosan, akkor megírom a történelmi folyamatot. A történelmi folyamat végzetes logikáját. Megírom, hogyan jutottunk ide, idáig, hogy már csak szemmel beszélgetünk, ha otthoniakkal találkozom.

Megírom, hogy veszett oda a magnószalag, milyen iszonyatos módon. Megírom, hogy tudassam a világgal: ELVETTÉK TŐLÜNK AZ ÉLET LEHETŐSÉGÉT! Szétszórattunk, segédmunkásokká váltunk, városainkat ellepték, rendőr áll már a porrongyunk előtt is.

Akit még élni, írni hagynak, azt kirakatba szánják. Hogy hivatkozni lehessen — íme, megoldottuk a nemzetiségi kérdést. De próbál-

jon meg valaki az elűzött tömegek jajkiáltásával érvelni — megsemmisíttetik. A testvériség nevében, amiben komolyan hittünk.

Mikor még odahaza éltem, az volt a sora a beszélgetésnek, hogy három ember nem mert megszólalni, ha összegyűlt, mert a harmadik biztos besúgó. Valaki a hármunk közül. Úgy is volt. Nemcsak elhitették velünk — be is súgtak. Megtudtuk. Talán azt is akarták, hogy megtudjuk.

Ma már az van, hogy két ember nem mer leülni egymással beszélgetni. Férj, feleség sem. Szerető szeretőjével sem. Nincsenek már barátságok, nincsenek már szerelmek. Besúgták a barátokat, besúgták a szerelmeket. Erdélyben, ahol vonatra ültünk, ha valaki írt valamit, vagy festett, rohantunk egymáshoz, ha valaki bajban volt. Ahol természetes állapot volt az, hogy egymásnál hálunk meg a földön, egymásért álltunk sorba húsért, egymás gyerekét vittük az iskolából haza. Egy-egy kiló cukorért másfél órákat villamosoztam naponta, és újabb órákat álltam sorba, hogy aztán ócska gyermekruhába csomagolva — ne lássék, hogy cukor — elküldjem Kolozsvárra Nagy Kálmán árváinak, akiket Szilágyi Domokos nevelt.

— Mit teszel most?

— Írom, amire emlékezem. Amire nem emlékszem pontosan, arról nem írok. Kényszerítem magam, hogy emlékezzem. Amit nem tudok pontosan, annak utánakérdezek, utánajárok. Már amennyi statisztikai adat egyáltalán hozzáférhető. Ráadásul minden hivatalosan közzétett statisztikai adat megbízhatatlan és részrehajló.

Írom, amit csak fel tudok fogni, mert irracionális már az egész. Ami történik velünk. Írom azt, amit otthon még elgondolni sem mertem, mert megzsaroltak, megfélemlítettek. Anyját gyereke, gyereket anyja ellen fordítottak. Testvért testvér ellen, barátot barátja ellen.

Írom, hogy GYARMATOSÍTOTTÁK A MUNKAERŐNKET, AZ ÉLETÜNKET, AZ AGYUNKAT, DE MÉG AZ ÁLMUNKAT IS!

Írom, hogy NEMZETISÉGI ELNYOMÁS AZ TÁRSADALMI ELNYOMÁS!

Írom, hogy TÖRTÉNELEM ALÁ SZORÍTOTTAK MINKET, versenyképtelenné tettek bennünket, életképtelenné tesznek.

Ma már a megmaradás is hősiesség!

Tudod, mi volt a legiszonyúbb Szilágyban? A jövőtlenség. Hogy mindenki csak menekült, senkinek a fejében nem fordult meg a jövő, de még a lehetősége sem. Ha megkérdezel egy szilágysági gyereket — akár Szilágyfőkeresztúron is —, hogy mi akar lenni, kínai a kérdés, mert a gyerek van annyira okos, hogy tudja, az lesz belőle, ami lehet. Eszébe sem jut, hogy valaki akarjon lenni.

Eszébe sem jut, hogy valakivé akarjon válni. Tudja már gyermekkorában, hogy lehetetlen akarnia valamit is. Lehetetlen vágynia valamire.

Ez a koravén bölcsesség már a jövő lehetőségét is lekaszálja gyerekeink feje fölül. Úgy nő fel a gyerek, hogy eszébe sem jut törekedni valami felé. Olyan bölcs már gyerekkorában, hogy már nem is él, csak vegetál.

A tanítónő, aki kimegy a faluba tanítani, nem akar semmit. Semmi elképzelése sincs arról, hogy mit tehetne a tehetetlenség ellen. Siránkozik a sár miatt.

Annyira természetessé vált az emberek számára, minden magyar számára, hogy semmit sem akarhat, semmit sem tehet, hogy csak menekülhet, el hazulról, hogy semmibe sincs beleszólása.

Csak néhány fiatal értelmiségi fejében él a jövő lehetősége, akarása — elvontan. Holott a jövő akkor élő, akkor alakítható, ha az ujjunk begyével tapintjuk ki. Akkor átélhető, akkor emberi. Akkor válik erővé.

Egyetlen bátor mondat már lehetőség. Ha elhangzik.

— Mondj rá példát!

Nézd. Nekem 18 éves koromban adtak egy papírt a kezembe, hogy hontalan vagyok. Nem volt szabad elhagynom Kolozsvárt, rendszeresen jelentkeznem kellett a rendőrségen. Szilágyba sem utazhattam haza. Az anyámhoz sem.

Megtanultam 18 évesen, hogy aki hontalan, az rendőri felügyelet alatt áll. Mikor már jól megtanultam, akkor megkérdezték, hogy románnak vallom magam, vagy magyarnak. Román vagyok, vagy magyar.

Magyar vagyok — válaszoltam. Román rendőrfelügyelet alatt 18 évesen. És elmentem az Erzsébet útra a magyar nagykövetségre — akkor még működött —, néhány kiló papírt kitölteni. Máig sem tudhatom, hogy Magyarországnak nem kellettem a főjegyző nagyapám miatt, vagy a román rendőrség tette fel úgy a kérdést, hogy eleve eldöntötte a választ — függetlenül attól, hogy én mit felelek.

Valószínűleg ez történhetett.

Eldöntetett — megkaptam a bulletint, hazautazhattam Szilágyba. Nevelőapám meg szilágysági szokás szerint „háztul jött" — beállított a rendőrségre egy demizson borral.

De az a hatalom, aki annyira biztos a dolgában, hogy felteszi a kérdést, és mindegy neki, hogy mi a válasz, mert a választ már eleve eldöntötte, ez az önelégült hatalom nem számol valamivel. Azzal, hogy én akkor 18 évesen román rendőri felügyelet alatt komolyan feltettem magamnak a kérdést. Hogy román akarok lenni,

vagy magyar. És választottam. Válaszoltam a kérdésre. Döntöttem. Döntöttem akkor is, ha az én döntésem semmit sem szorzott vagy osztott a hatalom döntésében. Belül döntöttem, döntésemet fennhangon elmondtam, és ezt a hatalomnak tudomásul kellett vennie. Szabad mertem lenni hontalanul, 18 évesen rendőri felügyelet alatt.

A hivatal csak egy űrlapot, annak is csak egy rubrikáját akarta kipipálni, hogy el legyen intézve az ügy. Hogy jelenthesse a hatalomnak: az ügyet elintéztük.

Gépiesen gondolkodott a hatalom, amikor eleve eldöntött valamit, amikor egy emberi sorsot kipipálható rubrikának tekintett. Gépiesen gondolkodott — tehát nem gondolkodott. Csak kipipált egy rubrikát. Én viszont gondolkodtam, beleszóltam a saját sorsomba. Kipipálható rubrika helyett saját sorsot választottam. Én kerültem ki valójában győztesen.

Akkor értettem meg, hogy ez a kérdés: románnak vallod magad, vagy magyarnak — a mi „lenni vagy nem lenni" kérdésünk.

És vallom, amíg élni hagynak, hogy minden kérdésünk lenni vagy nem lenni. Minden kérdésünk létkérdés immár. Minél inkább szétszóratunk, annál inkább.

A kisebbségi kérdés nem erdélyi kérdés, nem fölvidéki kérdés. Magyar kérdés. A puszta létünkről van szó. Az egész magyarság puszta létéről. Arról, hogy életünk lesz-e, vagy halálunk. Mintha a Szózatban élnénk.

Nem lehet ezt a kérdést megkerülni, vagy hajtogatni: megmaradni, megmaradni. A puszta megmaradás hátrálás. Ez a történelem logikájából nyilvánvaló. Gyarapodni kell észben, erőben, öntudatban.

Közösségben kell gondolkodni — mert éppen ezt nem engedik.

Közösségben kell élni, mert éppen ezt nem engedélyezik. Mert éppen ezt akarják betiltani. Hogy a sok magánember egyenként megsemmisíthető legyen.

Jövőben kell gondolkozni, mert éppen a jövőnket fejezik le. Egységben kell gondolkozni, mert szétszóratunk.

Mindenhol otthon kell lenni, ahol magyarság él. Mindenhol otthon. Nem vendégjárásban. Közös gondban. Mindenkiért, mindenkivel együtt kell gondolkozni. Mert egyetlen emberöltő alatt csak Erdélyben eltűnt négyszázezer ember. Előbb csak papíron, statisztikákban, aztán a valóságot hozzáigazították a statisztikákhoz. Áttelepítéssel, rátelepítéssel, szétszóratással, kiűzetéssel. Amit meg nem végez el a tömegek áttelepítése, azt elvégzi a nyomor kényszere. A megmaradás kényszere.

És miközben védekezünk, hátrálunk, eltűnik négyszázezer emberünk. Kimutathatatlan az is, hogy mennyi idő alatt, lévén a

statisztikák hamisak, megbízhatatlanok. Éppen azért, hogy hozzájuk lehessen igazítani a valóságot. Áttelepítéssel, kitelepítéssel, betelepítéssel, rátelepítéssel. GYERMEKEINK NYELVÉNEK KIFORGATÁSÁVAL!

Hát ezért mondtam el ezt a példabeszédet. Ha én 18 évesen román rendőrfelügyelet alatt magyarnak vallottam magamat, akkor ez az emberi cselekvés lehetséges, másoknak is eszükbe juthat. Tehát másoknak is eszükbe fog jutni a szabadság vállalása rendőri felügyelet alatt — mert egyre több ember érti, érzi, hogy a szent hatalom irracionálisan működő gépezet. Bábu. Álhatalom. Nem működik. Csikorog. Nem gondolkodik — gyilkol.

Hát akkor nekünk egyedüli lehetőségünk gondolkodni. Magunkért. Emberek vagyunk, magyarok vagyunk. A magunk jogos követelését állítjuk a világ szeme elé. Magyarok vagyunk. Életet kell követelnünk gyerekeinknek. Jövőt kell követelnünk gyermekeinknek. Másképp nekünk sincs életünk, csak áléletünk, látszatéletünk.

Félünk attól, hogy lenacionalistáznak bennünket? Nem vitatjuk el senki néptől a jövő jogát, az élet jogát. De azt nem tűrhetjük, hogy tőlünk elvitassák, elvegyék. Elvegyék az élet lehetőségét is. A testvériség nevében. A testvériség nevében, amire életünket tettük. A testvériség nevében, amiben felnőttünk, amiért halálra sebződtünk. A testvériségért élt Szabédi László, és öngyilkos lett, mikor látnia kellett, hogy a testvériségből a magyarság kizáratik. A testvériség volt Szilágyi Domokos létformája, míg reményét vissza nem kellett vonnia. „Rabbá szabadultan." Mert hiába írta: „kiülünk a közös mennybolt alá s itt / s most és mindörökké kérges reménnyel várunk a / hajnali csatlakozásig". Hiába élt kérges reménnyel — végül neki kellett csatlakoznia az öngyilkosok vádló sorához.

Ha még attól is félünk, hogy a Himnuszt és a Szózatot fennhangon énekeljük Magyarországon, akkor hová dugjuk magunkat? Az antikváriumba, ahol a néma Himnuszt meg a néma Szózatot árulják?

Eldugjuk a Himnuszunkat, hogy kapni is lehessen, meg nem is, hogy hallani is lehessen, meg nem is, miközben négyszázezer magyar eltűnik? Előbb a statisztikákból, aztán valóságosan is? Néma a Himnuszunk, néma a Szózatunk, mikor a kisebbségeket módszeresen eltüntetik a történelem színéről is? Akit meg tíz-húsz év alatt eltüntetni nem lehet, azt a történelem alá szorítják, hogy tüntesse el önmagát?

Szülőföldjükről kiűzetnek, városaikba nem telepedhetnek be.

Földönfutókká válnak, száműzöttekké a saját szülőföldjükön. Puszta létükért nyelvüket kell kifordítaniok.

Szégyelljük a Himnuszunkat, szégyelljük a Szózatot Magyarországon? Hát ha felhangzik a Szózat, már az is nacionalizmus? Ha kimondatik kétmillió föld alá szorított magyar jajkiáltása, már az is nacionalizmus? Ha felelősnek tudjuk magunkat gyermekeink jövőjéért, már az is nacionalizmus?

Hát én itthon vagyok. És otthon vagyok Szilágyban és Kolozsvárott, és otthon vagyok Pozsonyban, mintha csak Kolozsvárott lennék. Ezt tőlem immár senki el nem veheti. Ha csak az életemmel együtt.

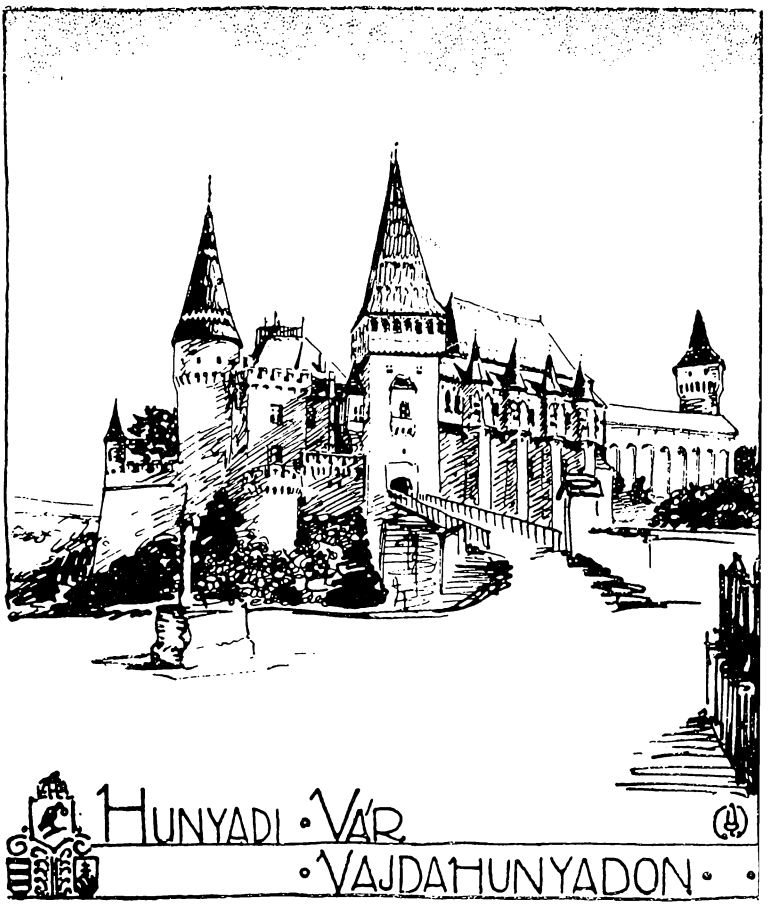

MAKOLDY JÓZSEF RAJZAI ÉS METSZETEI

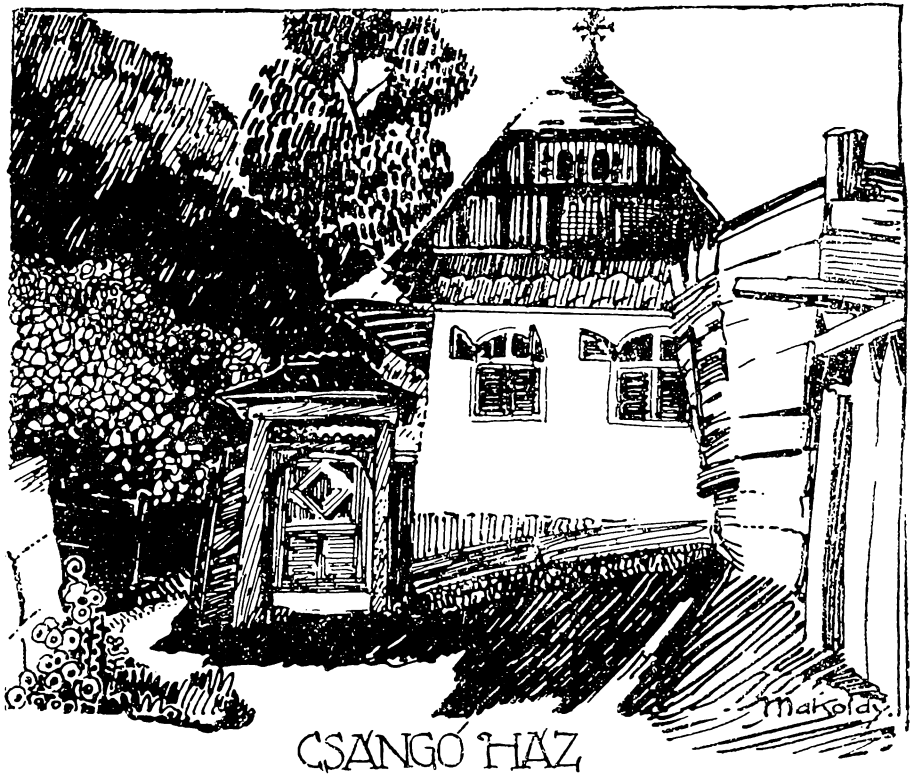

CSANGÓ HÁZ

TÖRCSVÁR a Havasalföld és a Barcaság közt.

1912 ILYEFALVAI TEMPLOMBEJÁRÓ.

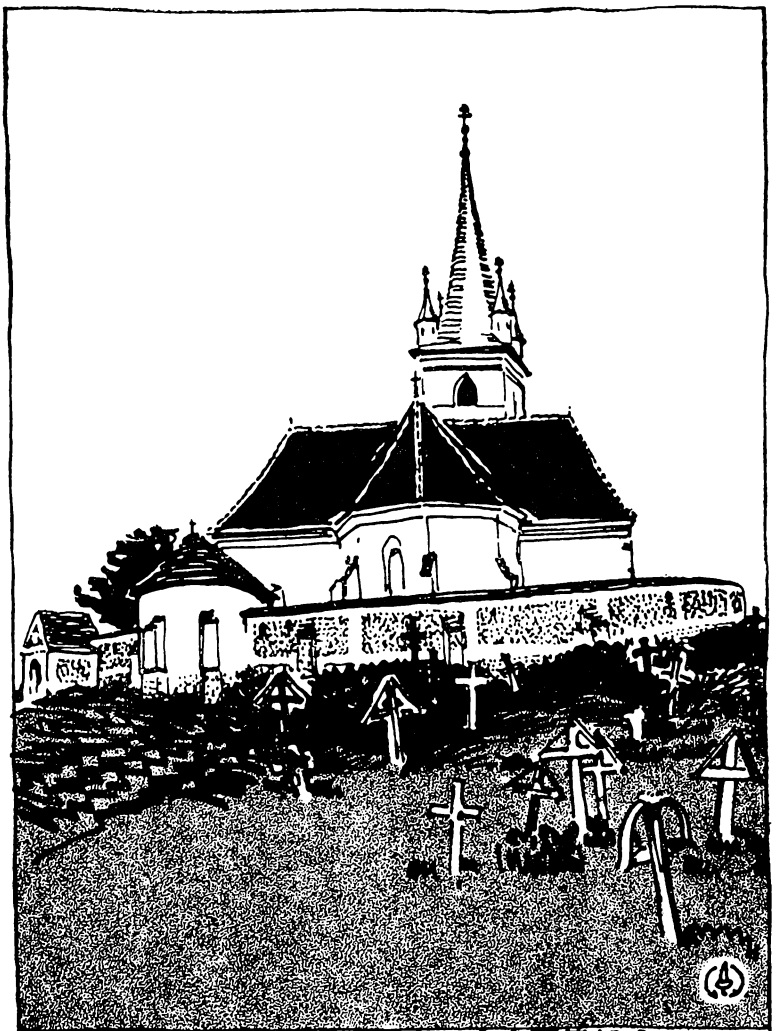

TEMPLOMKASTÉLY.
CSIKRÁKOSON.

CSIKSZENTGYÖRGY BÁNKFALVAI
SZÉKELY KATHOLIKUS TEMPLOM

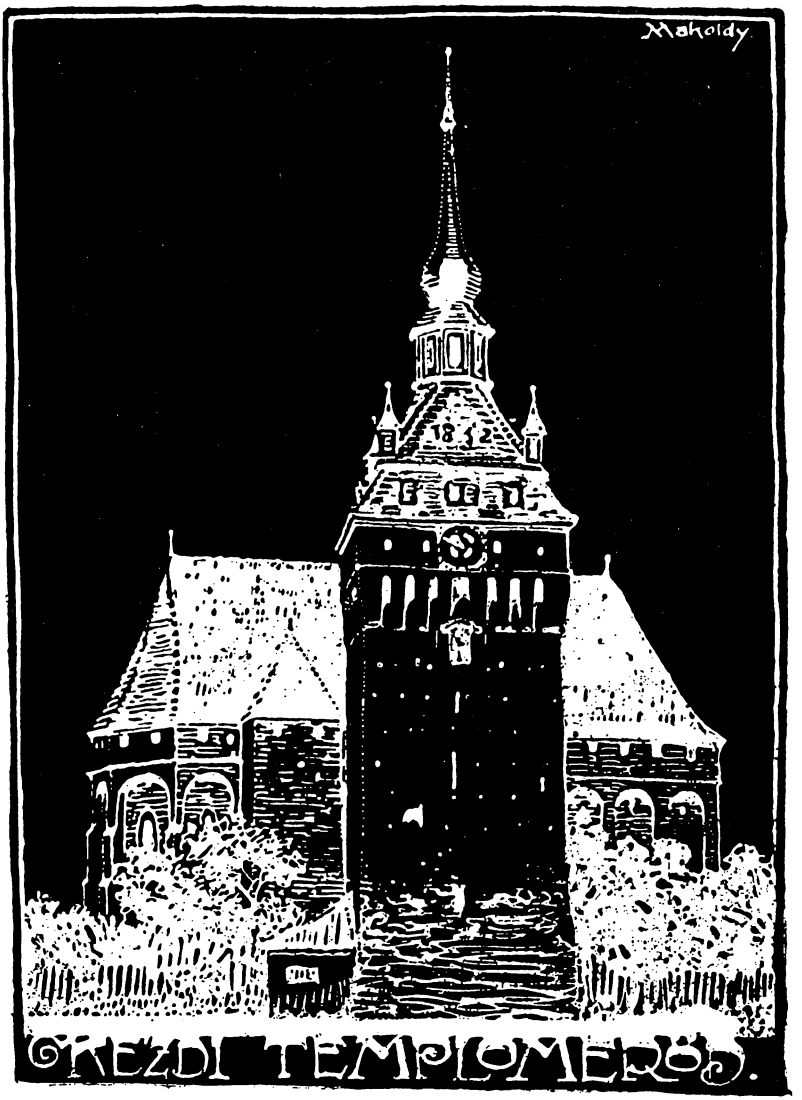
Maholdy
1812
KEZDI TEMPLOMERŐD.

GYULAFEHÉRVÁR

KOLOZSVÁR. FERENCIEK ZÁRDÁJA.

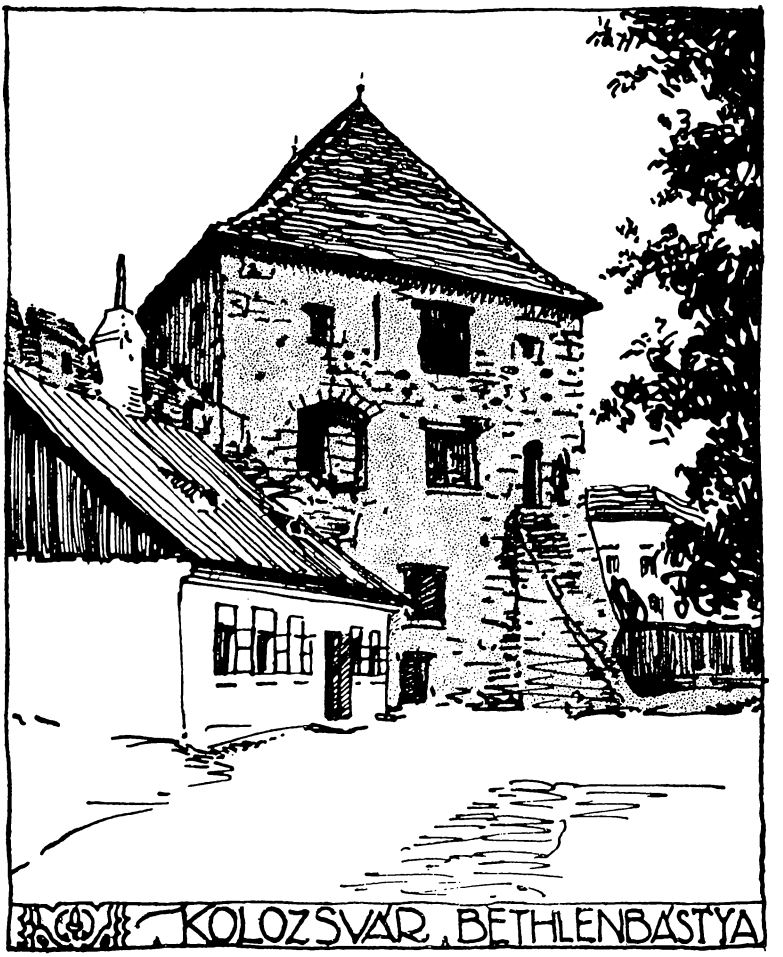
KOLOZSVÁR. BETHLENBÁSTYA

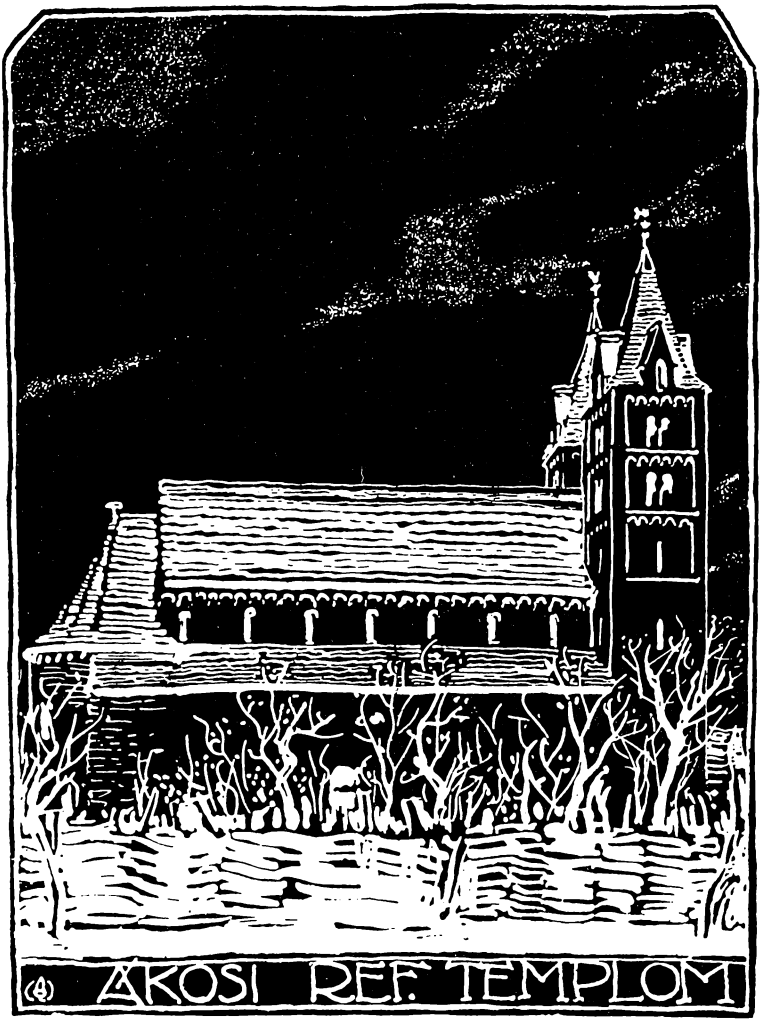
(4) ÁKOSI REF. TEMPLOM

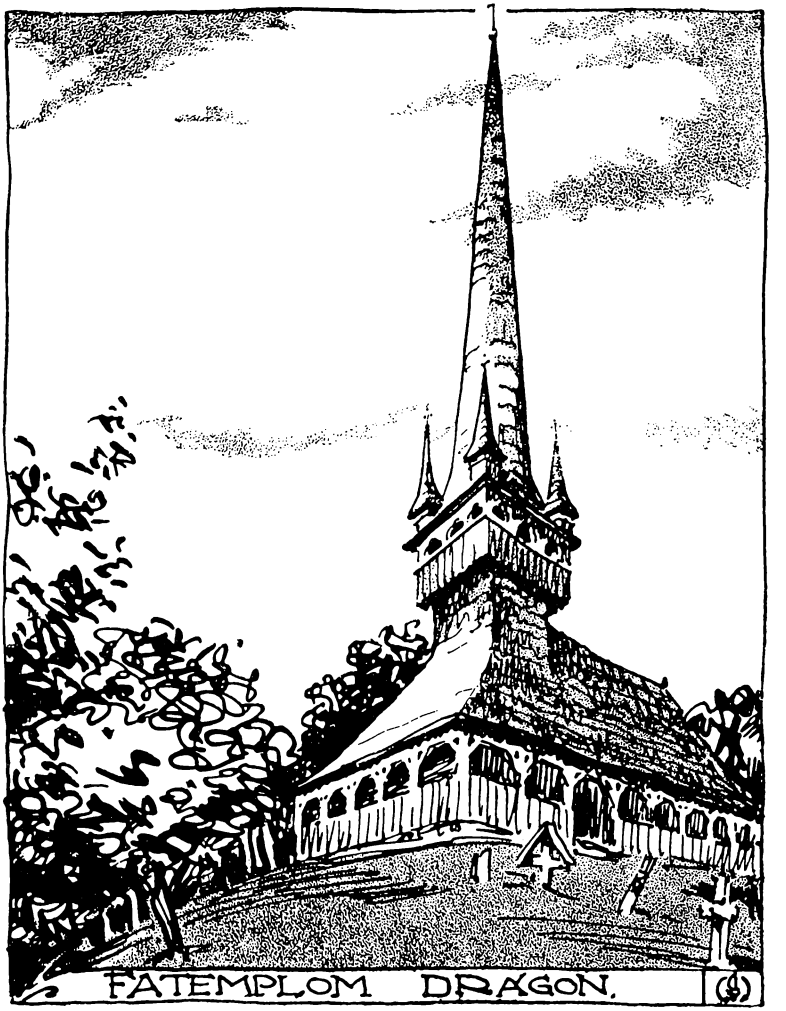
14
FATEMPLOM DRAGON.

JANUÁR

JÉZUS NEVE HÓNAPJA

BOLDOGHÓ		TÉLHÓ
1. szombat	1	ÚJÉV, KISKARÁCSONY
Vízkereszt vasárnapja	2	N. Vazul, Naz. Gergely; Érd
Hétfő	3	Genovéva (Gyöngyvér)
Kedd	4	Seton Erzsébet-Anna, Bu. Gáspár
Szerda	5	Neum. János; Gerlák (Ellák)
Csütörtök	6	Gáspár, Menyhért, Boldizsár
1. péntek, bűnbánat napja.	7	Pe. Rajmund, Január (Gyopárka)
Szombat	8	Szörény ap., Péter (Tas)
Vas. (Jézus megkereszt.)	9	Julián, Vitályos vtk.
Hétfő	10	Vilmos pk., X. Gergely p.
Kedd	11	Higyin p., Teodóz: Dózsa ap.
Szerda	12	Ernő ap., Tigrius (Kaplony) vt.
Csütörtök	13	Hilár: Vidor et., Csongor
Péntek, bűnbánat napja	14	Félix: Felekes (Bódog) vt.
Szombat	15	Remete Sz. Pál (Kicsind)
Évközi 2. vasárnap	16	Marcell vt. p.: Marcal (Mácsa)
Hétfő	17	Antal rt., Béke Királynője (Békés)
Kedd	18	Piroska vt. sz., B. Beátrix
Szerda	19	Árpád-házi Szent Margit (Gyöngyi)
Csütörtök	20	Fábián, Sebestyén, B. Özséb
Péntek, bűnbánat napja	21	Ágnes vt. sz. (Báránka)
Szombat	22	Vince vt., Anastáz (Enyed)
Évközi 3. vasárnap	23	BA. eljegyzése (Aracsa, Arad)
Hétfő	24	Szal. Ferenc (Szalók), Bedő vt.
Kedd	25	Pál ford., Bretannió (Bottyán)
Szerda	26	Timót, Titus pkk.
Csütörtök	27	Arsz. János., Mer. Angyéla
Péntek, bűnbánat napja	28	Akv. Tamás ea., Valér (Erőd)
Szombat	29	Konstánc (Taktamér)
Évközi 4. vasárnap	30	Mártonka sz., Barzes (Bars)
Hétfő	31	Bos. János ra., Péter ps. (Zalán)

JANUÁR

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Újév, Sz. Vazul	Szombat	Újév, Zwingli
2 Szilvester: Sorostély	Vasárnap	Ábel, Béla
3 Malakiás próféta	Hétfő	Énok, Benjámin
4 Hetven apostoltanítvány	Kedd	Titus, Leona
5 Teónás (tompos)	Szerda	Noé, Simon
6 **Epifánia**	Csütörtök	**Vízkereszt**
7 Ker. János, Iván	Péntek	Attila
8 György: Gyerő	Szombat	Marcel
9 Polieuktes vt.	Vasárnap	Szörény
10 Nisszai Gergely pk.	Hétfő	Melánia
11 Teodóz: Dózsa ap.	Kedd	Ágota, Anikó
12 Zakeus vas.	Szerda	Ernő
13 Sztratónikus vt. (Csongor)	Csütörtök	Vidor
14 Sinai atyák	Péntek	Bódog, Révész I.
15 Pál és János remete	Szombat	Lóránt, Lasco
16 Szent Péter lánca	Vasárnap	Gusztáv, Révész B.
17 N. Antal ap., rem.	Hétfő	Antal
18 Nagy Antanáz et., Cirill	Kedd	Piroska
19 Makár remete, Fruzsina	Szerda	Sára, Heid, Káté
20 Eutimus ap. (Ötömös)	Csütörtök	Fábián, Sebestyén
21 Miksa és Ágnes	Péntek	Ágnes, Kun Bert.
22 Timót, Anasztáz.	Szombat	Artur, Fejes I.
23 Kelemen vt. pk.	Vasárnap	Ézsaiás, Zelma
24 Xénia, Euzébia	Hétfő	Taddeus
25 Naz. Gergely: Gecső ea.	Kedd	Saul megt.: Pál
26 Nagy Xenofon vt.	Szerda	Vanda
27 Krizosztom (Karád)	Csütörtök	Lotár, Levente
28 Efrém szír egyháztanító	Péntek	Károly
29 Ignác ereklyéi átvitele	Szombat	Adél
30 Triódium, 3 szent pk.	Vasárnap	Mártonka
31 Cirus (Csörsz) és János	Hétfő	Virgilia

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 6-án
Újhold.....14-én
Első negyed 22-én
Holdtölte 28-án

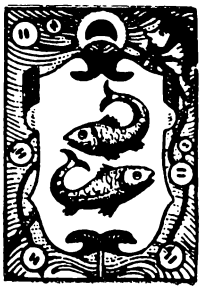

FEBRUÁR

LOURDES-I SZŰZ

BÖJTELŐ		TÉLUTÓ
Kedd	1	Sövér pk., Pión vt. (Ézelő)
Szerda	2	Gyertyaszentelő (Fényő, -ke)
Csütörtök	3	Anzgár, Balázs pkk., Zákoly, Csapó
1. péntek, bűnbánat napja.	4	Korzini András: Endrőd
1. szombat	5	Ágota, Avitus (Ösöny, Ösönke)
Évközi 5. vasárnap	6	Japán vtk., Dorottya, Sümegi BA.
Hétfő	7	Juliána (Jávorka), Tódor
Kedd	8	Em. Jeromos, Honorát (Becsend)
Szerda	9	Apolka vt. sz., Radnót pk.
Csütörtök	10	Skolasztika: Kolostya, M. Pál
Péntek, bűnbánat napja	11	Lourdes-i Áldó BA. (Áldáska)
Szombat	12	B. Fces vtk.: Miklós, László, ts.
Évközi 6. vasárnap	13	R. Katalin, Benignus (Bény, -öke)
Hétfő	14	Cirill-Metód, Bálint, Adony
Kedd	15	K. Kolos, Erdélyi Síró BA.
Hamvazósz., szigorú bőjt	16	Julianna, Pálfalvi BA. (Felhőke)
Csütörtök	17	Donát, Evermód (Edömén)
Péntek, bűnbánat napja	18	Jeru. Simeon pk.: Semjén
Szombat	19	P. Konrád, Mansvét (Szende)
Bőjt 1. vasárnapja	20	Eleutér (Aladár), Potám (Őned)
Hétfő	21	Dam. Péter ea., Nóra
Kedd	22	Péter székf., Kort. Margit
Szerda	23	Polikárp (Balambér), Szemere
Csütörtök	24	Mátyás, Montán vt. (Dobó)
Péntek, bűnbánat napja	25	Nicefor (Géza), Taráz (Tarcal)
Szombat	26	Viktor, Győző rt., Sándor pk.
Bőjt 2. vasárnapja	27	Leánder: Lándor pk., P. Gábor
Hétfő	28	Román, Pupulus (Árvád, -cska)

FEBRUÁR

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Trifon (Turány) vt.	Kedd	Ignác, Benkő
2	Jézus tal. Simeonnal	Szerda	Karolina
3	Simon és Anna	Csütörtök	Balázs
4	Izidor: Szidor	Péntek	Veronika, Rákóczi
5	Ágota: Teodula (Toldoska)	Szombat	Ágota
6	Bukolus	Vasárnap	Dorottya, Jób
7	Parténius pk.: Pertényes	Hétfő	Tódor
8	Tivadar vt. Zakariás pr.	Kedd	Salamon, Aranka
9	Nicefor vértanú	Szerda	Apollónia
10	Karalampiás	Csütörtök	Árpád, Elvira
11	Balázs vt., Teodóra	Péntek	Dezső, Bertold
12	Melécius pk. (Vécs)	Szombat	Lili, Balogh P.
13	Martinián és Zoé	Vasárnap	Ella
14	Ciril apostol	Hétfő	Bálint
15	Onézimus vt.	Kedd	Zoltán, Emese
16	Pamfil vértanú	Szerda	Juliánna
17	Tódor (Somodor)	Csütörtök	Konstantin
18	Leó pápa	Péntek	Simon, Luther
19	Árkippus	Szombat	Zsuzsánna
20	Katániai Leó főpap	Vasárnap	Aladár, Álmos
21	Timót rem.	Hétfő	Eleonora: Nóra
22	Péter	Kedd	Gerzson
23	Polikárp (Balambér)	Szerda	Alfréd
24	János feje megtalálása	Csütörtök	Mátyás apostol
25	Taráz pk. (Tarcal)	Péntek	Géza
26	Porfir pk. (Szederkény)	Szombat	Sándor
27	Prokóp	Vasárnap	Ákos
28	Vazul (Vászoly)	Hétfő	Zakariás

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed.....4-én
Újhold.....13-án
Első negyed.....20-án
Holdtölte 27-én

MÁRCIUS

SZENT JÓZSEF HÓNAPJA

BÖJTMÁS — TAVASZELŐ

Kedd	1	Albin pk., Leó (Arszlán) vt.
Szerda	2	Szimplic p. (Somló), Pr. Ágnes
Csütörtök	3	Kunigunda: Kinga, Kamilla sz.
1. péntek, bűnbánat napja.	4	Kázmér, Elpid (Ete) vt.
1. szombat	5	Özséb vt., Adorján vt.
Bőjt 3. vasárnapja	6	Viktorin (Csekőd), Jordán: Ardány
Hétfő	7	Perpétua, Felicitás vtk., B. Tamás
Kedd	8	Is. János, Szilván (Zsolt, Zoltán)
Szerda	9	Rm. Franciska: Fanni, Ni. Gerg.
Csütörtök	10	40 vt. (Csetény, Cseténke)
Péntek, bűnbánat napja	11	Konstantin (Szilárd), Ötömös pk.
Szombat	12	Gergely, Ince p. (Ináncs)
Bőjt 4. vasárnapja	13	Szabin, Nimfodora (Sellő), B. Egyed
Hétfő	14	Matild kné.: Tilda, Afrodiz (Abossa)
Kedd	15	1848-as m. ünn., Specióz (Szepesd)
Szerda	16	Geréb pk., Ábrahám: Ibrány
Csütörtök	17	Patrik (Abos), Ar. József: Izsép
Péntek, bünbánat napja	18	Jer. Cirill ea, Sándor (Kászon)
Szombat	19	József (Munkács, Forgácska)
Bőjt 5. vasárnapja	20	B. Csák Mór, Martos pk.
Hétfő	21	Benedek (Bendegüz, Bekény)
Kedd	22	Gy. Katalin, Benvenut (Cséka)
Szerda	23	Turib pk., Frumenc (Magod)
Csütörtök	24	Gábor, Berta, Svéd Katalin
Péntek, **Gyüm. oltó BA.**	25	Gyüm. oltó BA., Iréneus (Ernye)
Szombat	26	Emmánuel: Manó, Montán (Dabas)
Virágvasárnap	27	Lidia vt., Sándor vt. (Alpár)
Hétfő	28	Kap. János, Vitályos (Elemér)
Kedd	29	Auguszta: Ágosta, Bertót kárm.
Szerda	30	Kerény vt., Domnin (Urkony)
Nagycsütörtök	31	Guidó: Vid., B. Erzs., Ámos

MÁRCIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Eudoxia vt.: Dóka	Kedd	Albin
2 Teodót püspök	Szerda	Lujza
3 Eutrópius vértanú	Csütörtök	Kornélia: Nelli
4 Gerázimus apát (Ősze)	Péntek	Kázmér
5 Kónon vértanú	Szombat	Perpetua, Adorján
6 Ámori vtk.	Vasárnap	Jenő, Ursinus
7 Vazul: Vászoly vt.	Hétfő	Tamás
8 Teofilaktus pk.	Kedd	Zoltán
9 Szebastéi 40 vt.	Szerda	Franciska
10 Kodrát vt. (Karancs)	Csütörtök	Olimpia
11 Szofron pk.	Péntek	Szilárd
12 Teofán	Szombat	Gergely
13 Nicefor pk. (Géza)	Vasárnap	Rudolf, Krisztián
14 Benedek atya	Hétfő	Matild
15 Nemzeti ünnep, Agápius	Kedd	Nemzeti ünnep
16 Szabin vt., Sándor pk.	Szerda	Henrietta
17 Elek	Csütörtök	Gertrud
18 Jeruzsálemi Cirill pk.	Péntek	Sándor
19 József, Krizsán	Szombat	József
20 Szabbási kolostor vt.-i	Vasárnap	Hubert
21 Jakab vt.	Hétfő	Benedek, Szikszai
22 Vazul vt., Izsák	Kedd	Katalin
23 Nikon vt.	Szerda	Ottó
24 Zakár, Jakab	Csütörtök	Gábor
25 Gyümölcsoltó Boldogasszony	Péntek	Mária
26 Gábor	Szombat	Manó
27 Virágvasárnap	Vasárnap	Hajnalka
28 Hilarion	Hétfő	Gedeon: Gida
29 Márk pk.	Kedd	Ciril, Koppány
30 Lajtorjás János pk.	Szerda	Mária, Márta
31 Nagycsütörtök	Csütörtök	Nagycsütörtök

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 6-án
Újhold.....14-én
Első negyed 22-én
Holdtölte 28-án

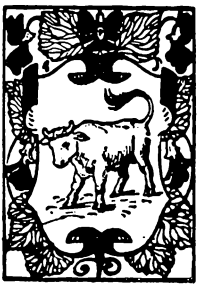

ÁPRILIS

OLTÁRISZENTSÉG HÓNAPJA

Sárkányölő (Szentgyörgyhó) TAVASZHÓ

Nagypéntek	1	Hugó pk., Makár ap.
Nagyszombat	2	Pauli Ferenc, Orbán pk. (Iba)
Húsvétvasárnap	3	Rikárd pk., Sixtus: Sükösd p. vt.
Hétfő	4	Izidor ea. (Turdos), Benkő fc.
Kedd	5	Ferr. Vince dm. (Vasárd, -ka)
Szerda	6	Cselesztény p., Szatur (Takson)
Csütörtök	7	La S. Ján. ra, Afrátes (Árpád)
Péntek, bűnbánat napja	8	Dénes pk., Radnai BA. (Réde)
Szombat	9	Konrád, Deszignát (Szecsőd)
Húsvét 2. vasárnapja	10	Ezékiel, Geján (Gyalán, -ta)
Hétfő	11	Leó, Szaniszló vt., Benedek ps.
Kedd	12	Gyula p., Damján: Demők pk.
Szerda	13	Márton p., Ida, Kvintil (Ötény)
Csütörtök	14	Tibor, valérián vtk., Abund (Bőd)
Péntek, bűnbánat napja	15	Eutikes vt. (Etes, -di)
Szombat	16	Bernadetta; Enkrátisz (Enikő)
Húsvét 3. vasárnapja	17	Anicét p. (Etecsény), Rezső vt.
Hétfő	18	Amadé szerv., Galdin (Zatád)
Kedd	19	IX. Leó, Besnyői BA (Besnyő, -ke)
Szerda	20	Tivadar, Krizofóra (Kincső)
Csütörtök	21	Anzelm: Enzsel ea., Parz. Konrád
Péntek, bűnbánat napja	22	Zsótér p., Leonidás (Legénd)
Szombat	23	György vt., Béla pk., Ehellős vt.
Húsvét 4. vasárnapja	24	György, Szigm. Fidél (Hived)
Hétfő	25	Márk ev., Ányos: Ángyán pk.
Kedd	26	Tanácsadó BA, Kilit (Köllő)
Szerda	27	Zita sz., Kástor vt. (Káta, Kátoly)
Csütörtök	28	Ch. Péter, Tiball vt. (Tiván, -da)
Péntek, bűnbánat napja	29	Siénai Katalin, Robogány
Szombat	30	V. Pius, B. Zsófia

ÁPRILIS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Nagypéntek	Péntek	Nagypéntek
2 Nagyszombat	Szombat	Nagyszombat
3 Húsvétvasárnap	Vasárnap	Húsvét
4 Húsvéthétfő	Hétfő	Izidor
5 Kolos, Teodul (Toldos)	Kedd	Vince
6 Szent Tamás ap.	Szerda	Celesztin
7 György: Györös főpap	Csütörtök	Herman
8 Heródion vt.	Péntek	Lidia
9 Eupszik vt.	Szombat	Ágost
10 Terencius vt., pk.	Vasárnap	Zoltán, Zsolt
11 Antipás vt., pk.	Hétfő	Leó
12 Vazul pk.	Kedd	Gyula
13 Tamás ap.	Szerda	Ida
14 Gyula p.; Damján	Csütörtök	Tibor
15 Aristárkos vt.	Péntek	Tas, Atala
16 Irén vagy Jernő	Szombat	Lampért
17 Agapit (Ádok) pápa, Semjén	Vasárnap	Rezső, Anicét
18 János remete, Jóka	Hétfő	Ilma
19 Pafnucius vt., János remete	Kedd	Kocsárd
20 Tivadar: Tiva remete	Szerda	Tivadar
21 Január vt. pk.	Csütörtök	Aladár, Enikő
22 Szikeotus Tódor (Arda)	Péntek	Csilla, Szilárd
23 György: Gyerő: Gyorkos	Szombat	Béla
24 Szabbás: Sebők vt.	Vasárnap	György
25 Szent Márk evangélista	Hétfő	Márk. ev.
26 Vazul: Vászoly vt. pk.	Kedd	Ervin
27 Simeon: Semjén	Szerda	Rebeka, Arisztid
28 Józson, Szozipáter	Csütörtök	Valéria
29 9 cyzikusi vt., Memnon	Péntek	Lenke
30 idb. Jakab apostol	Szombat	Katalin

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed.....5-én
Újhold.....13-án
Első negyed.....20-án
Holdtölte 27-én

MÁJUS

SZŰZ MÁRIA HÓNAPJA

LÉLEKHÓ (Pünkösdhó) TAVASZUTÓ

Húsvét 5. vasárnapja	1	Munkás Sz. József, Bánk, Szalka
Hétfő	2	Atanázs ea., Szádok, Márk
Kedd	3	Fülöp, Jakab apsk., Sosteneus
Szerda	4	Flórián: Flóris, Kocsárd bc. pk.
Csütörtök	5	Iréne: Jerne, B. Vid (Nyirjes)
1. péntek, bűnbánat napja	6	Benke: Áldóka, B. Árp. Erzs.: Zsóka
1. szombat	7	Domitilla (Dalma), B. Gizella kné.
Húsvét 6. vasárnapja	8	Dezsér pk., Benedek p.: Bekő
Hétfő	9	Pakóm ap (Bakony), B. Albert ps.
Kedd	10	Antonin (Altagur), Jób pátr.
Szerda	11	Ignác fc., Majol bc. (Máhol, Majlát)
Áldozócsütörtök	12	Pongrác, Ehellős vtk., Imelda sz.
Péntek, bűnbánat napja	13	Gyemma (Gyöngy), Szervác
Szombat	14	Mátyás aps., Gar. Mihály: Mikecs ra.
Húsvét 7. vasárnapja	15	Indár, Torkvát vtk. (Törked), Fürtike
Hétfő	16	Nep. János, St. Simon (Botond)
Kedd	17	Paskál fc. vt. (Húsvéd, -ka)
Szerda	18	I. János p.: Jóka, Venánc (Vadad)
Csütörtök	19	Celestény Péter, Pudens (Buda)
Péntek, bűnbánat napja	20	Bernardin fc., Akvila (Alattyán)
Szombat	21	Bob. Andocs, Nikostrát (Hősed)
Pünkösdvasárnap	22	Júlia (Gyulácska), Rita, Ilka
Hétfő	23	Dezső pk., Eutikius (Tékes) vt.
Kedd	24	Hadsegítő BA. (Hadad, Hadossa)
Szerda	25	VII. Gergely, Orbán, Béda, Lenke
Csütörtök	26	Néri Fülöp, Fugác (Füged)
Péntek, bűnbánat napja	27	Kenti Ágoston, B. Pelbárt
Szombat	28	Hegyi Bernát, B. Albert (Csanád)
Szentháromságvasárnap	29	Gellérke özv., Vótus rt. (Esküllő)
Hétfő	30	A. Janka, Sz. Jobb (Kézd, Kézdi)
Kedd	31	Sarlós BA. (Sallód, -i)

MÁJUS

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Jeremiás próféta	Vasárnap	Fülöp, Jakab
2	Nagy Atanáz egyháztanító	Hétfő	Zsigmond, Kiss I.
3	Tódor, Timót és Móra vtk.	Kedd	Irma, Pósaházi
4	Pelágia vt. sz.	Szerda	Flórián, Fóris
5	Iréne: Jerne vt.	Csütörtök	Gothárd, Kocsárd
6	Jób pátriárka	Péntek	Frida
7	Sz. Kereszt megjelenése	Szombat	Szilás
8	János ap. és evang.	Vasárnap	Mihály, Gizella
9	Sz. Miklós átvit.	Hétfő	Ármin, Fodor
10	Buzgó v. Zelóta Simon ap.	Kedd	Gergely, Ildikó
11	Cirill és Metód pk.	Szerda	Flóra. Anyák n.
12	Áldozócsütörtök	Csütörtök	Áldozócsütörtök
13	Glicéria (Édeske), Szervác	Péntek	Szervác
14	Izidor vt.	Szombat	Bonifác
15	Pakóm (Bakony)	Vasárnap	Zsófia
16	Teodor: Tivadar	Hétfő	Mózes
17	Andornok, Junia pannon vtk.	Kedd	Ubul
18	Pető és Dénes, Teodót	Szerda	Erik
19	Patrók: Pátricius vt., pk.	Csütörtök	Sarolta, Előd
20	Talaléus vt.	Péntek	Bernát
21	Konstantin és Ilona	Szombat	Konstantin
22	Pünkösdvasárnap	Vasárnap	Pünkösdvasárnap
23	Pünkösdhétfő	Hétfő	Dezső
24	Oszlopos Simon; Semjén	Kedd	Eszter
25	Ker. János fejereklyéje	Szerda	Orbán, Szász Dom
26	Kárpos	Csütörtök	Ede, Janka
27	Therapont vt. pap	Péntek	Béda, Magda
28	Nicétás (Nyék)	Szombat	Lóránt
29	Teodózia szűz	Vasárnap	Maxim
30	Izsák szerz., Niceai atyák	Hétfő	Hősök napja
31	Hermás vt. (Hargos)	Kedd	Petronella, Angéla

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed.....5-én
Újhold.....12-én
Első negyed.....19-én
Holdtölte.....26-án

JÚNIUS

JÉZUS SZÍVE HÓNAPJA

TŰZÁLDÓ (Szentiványhó) NYÁRELŐ

Szerda	1	Jusztin vt. Gaudenc (Kadocsa)
Csütörtök	2	Marcellin, Ed. BA. (Ildikó), Etele
1. péntek, bűnbánat napja	3	Ugandai vtk., Klotild, Cecil (Csellő)
1. szombat	4	Kerény, Rutilus (Szőny, -ike)
Úrnapja	5	Bonifác hith., Szancius (Csány)
Hétfő	6	Norbert: Norbát ra, Kolos (Káld)
Kedd	7	Róbert (Rasd), B. Hedvig prem.
Szerda	8	Medárd (Medes), Klodulf (Siklód)
Csütörtök	9	Efrém ea, Felician: Felcény vt.
Péntek, **Jézus Szent Szíve**	10	Margit, B. Dom. János (Bács)
Szombat	11	Barnabás aps., B. Gergely ps.
Évközi 11. vasárnap	12	F. János, Antónia (Adonka)
Hétfő	13	Pád. Antal fc. ea, Pereglény
Kedd	14	Vazul, Elizeus, Eterius (Ilmár)
Szerda	15	Vidos, Gyermána (Öcse), B. Jolánta
Csütörtök	16	R. Ferenc. Ferreol (Tömörkény)
Péntek, bűnbánat napja	17	Ba. Gergely, Esk. Máté (Madacs)
Szombat	18	Teodul (Told), Amand (Szeretke)
Évk. 12. vasárnap	19	Romuald ra, Gyárfás, Gyulánka
Hétfő	20	Szilvér (Solymár), Pál, Cirjék
Kedd	21	Gonz. Alajos, Terencius (Csizér)
Szerda	22	Paulin, Mórus Tamás, Ákos vt.
Csütörtök	23	Ediltrud (Édua), Józsiás k.
Péntek, bűnbánat napja	24	Ker. János, Iván, Héros (Levente)
Szombat	25	Vilmos pk. Maxim (Mágocs, -a)
Évk. 13. vasárnap	26	János, Pál vtk., Vigyil (Örs)
Hétfő	27	László (Csitár, Hados), A. Cirill
Kedd	28	Iréneus: Jernő, B. Kálm. (Kaland)
Szerda	29	Péter-Pál apsk., Kassius (Kesző)
Csütörtök	30	Római első vtk., Tibold rt.

JÚNIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Justin vt.	Szerda	Arnold, Tünde
2 Nicefor pátr.	Csütörtök	Anna, Blanka
3 Lucián vt. Paula vt. és társai	Péntek	Klotild
4 Metrofán pk.	Szombat	Kerény
5 Tirusi Dorót	Vasárnap	Bonifás, Józsa
6 Besszárion, Hilárion	Hétfő	Norbert, Szidónia
7 Teodót vértanú	Kedd	Róbert
8 Tivadar nagyvt. ereklyéi	Szerda	Médárd, Rák. Gy.
9 Alex., Cirill	Csütörtök	Félix
10 Sándor, Timót vt. pk.	Péntek	Margit
11 Bertalan és Barnabás apk.	Szombat	Barnabás
12 Onufrius remete	Vasárnap	Klaudius, Villő
13 Akvilina vt. szűz (Ölvedke)	Hétfő	Tóbiás
14 Elizeus próféta	Kedd	Zaránd, Vazul
15 Ámos próféta	Szerda	Jolán,
16 Tikon püspök	Csütörtök	Szász K., Jusztin
17 Szábel vt. (Szabolcs)	Péntek	Laura
18 Leoncius vt. (Levente)	Szombat	Arnót
19 Judás-Tádé apostol	Vasárnap	Gyárfás
20 Metód vt. pk.	Hétfő	Rafael
21 Julián vértanú (Jávor)	Kedd	Alajos
22 Özséb vt., pk.	Szerda	Paulina
23 Agrippina vt. (Örkéndi)	Csütörtök	Zoltán
24 Ker. Szent János: Iván	Péntek	Iván, Béza
25 Febrónia vt. sz.	Szombat	Vilmos
26 Dávid remete	Vasárnap	János, Kont
27 Sámson pap	Hétfő	László
28 Cirus és János ereklyéi	Kedd	Arszlán
29 Péter-Pál	Szerda	Péter és Pál
30 12 apostol	Csütörtök	Pál: Pósa

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 3-án
Újhold.....11-én
Első negyed 17-én
Holdtölte 25-én

JÚLIUS

KRISZTUS VÉRE HÓNAPJA

SARLÓSHÓ (Szentjakabhó) NYÁRHÓ

1. péntek, bűnbánat napja..	1	Jézus dr. Vére, Detre ap., Galló
1. szombat	2	Ottó, Szvitun (Soltony)
Évközi 14. vasárnap	3	Tamás aps., Sz. pápák
Hétfő	4	Izabella kné., Ulrik: Oldor pk.
Kedd	5	Z. Antal: Antos, Berta özv.
Szerda	6	Gor. Mária, Ézsiás prof.
Csütörtök	7	Edilburg (Delinke), B. Mikocsa dm.
Péntek, bűnbánat napja	8	Kilián, Szerémi vtk. (Eperjes, Csató)
Szombat	9	Veronka, B. Bereck ps.
Évközi 15. vasárnap	10	Amália, Szekunda (Zenedő)
Hétfő	11	Benedek ra. (Bendegüz), Cobor vt.
Kedd	12	Gv. János ra, Paternián (Abony)
Szerda	13	Henrik: Héder cs.
Csütörtök	14	Kamill (Kadán), Szolán (Zalán)
Péntek, bűnbánat napja	15	Bonaventura: Bónis, Ladomér
Szombat	16	Kármelh. BA. (Szőlős, -ke)
Évközi 16. vasárnap	17	Elek, Szórád András rt.
Hétfő	18	Frigyes pk., Simforózsa és ts.
Kedd	19	Rufina (Bíborka), Epafrás (Eperke)
Szerda	20	Margit vt., Illés (Élesd)
Csütörtök	21	Br. Lőrinc, Praxédes (Ráska), Dániel
Péntek, bűnbánat napja	22	M. Magdolna, Szintike (Szinta)
Szombat	23	Apollinár: Polnár, Brigitta
Évközi 17. vasárnap	24	Kinga (Csönge), Krisztina, Salómé
Hétfő	25	Jakab aps., Kristóf vt., Tödemér
Kedd	26	Anna és Joákim (Dédes,-ke)
Szerda	27	Pentele vt., Aurél (Ajtony)
Csütörtök	28	Ince p., Bartuzius (Bars)
Péntek, bűnbánat napja	29	Márta, László k. hal. (Torda)
Szombat	30	Kriz. Péter ea., Judit, Árboz
Évközi 18. vasárnap	31	Loy. Ignác ra. (Iklód, Tüzinke)

JÚLIUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Kozma és Damján vtk.	Péntek	Tibold
2 Boldogasszony palástja	Szombat	Ottokár
3 Jácint vértanú	Vasárnap	Kornél, Soma
4 Krétai András püspök	Hétfő	Függetlenségi nap
5 Cirill és Metód	Kedd	Enese
6 Nagy Szizoés rem.	Szerda	Ézsaiás, Husz J.
7 Tamás és Ákos	Csütörtök	Cirill
8 Prokóp vértanú	Péntek	Teréz, Marót
9 Pongrác: Pongor	Szombat	Lukrécia
10 Cavei Szent Antal	Vasárnap	Amália, Kálvin
11 Eufémia: Fémike	Hétfő	Izabella
12 Proklus vértanú	Kedd	Lili
13 Gábor arkangyal	Szerda	Jenő
14 Akvila (Turul) és Onézimus	Csütörtök	Örs
15 Vladimir	Péntek	Henrik
16 Athenogénes (Atány)	Szombat	Ruth
17 Marina vértanú szűz	Vasárnap	Elek, Bullinger
18 Jácint vértanú: Acintos	Hétfő	Frigyes
19 Makrina szűz	Kedd	Emilia
20 Illés próféta (Élesd)	Szerda	Illés
21 Simeon remete: Semjén	Csütörtök	Olivér, Dániel
22 Mária Magdolna: Lenke	Péntek	Magdolna
23 Trofim és Teofil vtk.	Szombat	Lenke
24 Borisz	Vasárnap	Kinga, Krisztina
25 Anna asszony	Hétfő	Jakab
26 Hermolaus, Paraszkéva vt.	Kedd	Anna
27 Pantaleon vt.: Pentele	Szerda	Olga
28 Prokórus és Nikánor	Csütörtök	Ince, Bach
29 Kallinik vt.: Kálnok, Teodóta	Péntek	Márta
30 Szilás és Szilván ősker.	Szombat	Judit
31 Eudocimus	Vasárnap	Oszkár

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 3-án
Újhold.....10-én
Első negyed 17-én
Holdtölte 24-én

AUGUSZTUS

BOLDOGASSZONY HÓNAPJA

SZŰZHÓ — NYÁRUTÓ

Hétfő	1	Lig. Alfonz (Altabarc), Etéd
Kedd	2	Ve. Özséb (Versény), Porciunkula
Szerda	3	Evód (Regős, -sse), B. Ágoston
Csütörtök	4	Domonkos, Vianney János
1. péntek, bűnbánat napja	5	Havas BA. (Havadi), Emőd, Sükösd
1. szombat	6	Úr színe vált., 1456 emléke
Évközi 19. vasárnap	7	Kajetán ra., Cirjék (Cenkes)
Hétfő	8	Domonkos: Döme ra. (Désike)
Kedd	9	Rusztikus (Csedén, -ke), B. Alv. Ján
Szerda	10	Lőrinc, Astéria (Csilla), Blanka
Csütörtök	11	Klára, Zsuzsa, B. eml. Hunyad
Péntek, bűnbánat napja	12	Krescencián: Kereskény, Sugárka
Szombat	13	Ipoly (Ibolya), Ber. Ján (Barakony)
Évközi 20. vasárnap	14	Özséb, Anastáz, Sz. Korona
Hétfő	15	NAGY BA. (Nagyod, Forráska)
Kedd	16	István k., Rókus, Serénke
Szerda	17	Jácint dm., Szeptim (Hetény)
Csütörtök	18	Ilona, Laura (Borostyán), Tarzicius
Péntek, bűnbánat napja	19	Eu. János ra. (Ozdor), Lajos pk.
Szombat	20	ISTVÁN k. (Vajk), N. Sz. Bernát ra.
Évközi 21. vasárnap	21	X. Pius (Pozson), Szidónus
Hétfő	22	Királynő BA. (Tábor, Boglárka)
Kedd	23	Limai Rózsa, Fülöp, Zakeus (Cakó)
Szerda	24	Bertalan aps. (Badacsony)
Csütörtök	25	Lajos, Kal. József (Kálozd, -zka)
Péntek, bűnbánat napja	26	Zefirin (Szegfű), Pálos BA.
Szombat	27	Mónika, Cézárius (Décső)
Évközi 22. vasárnap	28	Ágoston ea., B. Lukács (Bánd)
Hétfő	29	Ker. Ján. fővét., Hipác (Huba)
Kedd	30	Bonónius (Bodony), B. Jakab ps.
Szerda	31	Rajmund (Nimród), Robustyán vt.

AUGUSZTUS

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Sz. Kereszt diadalmenete	Hétfő	Melinda
2 István első vt. ereklyéi	Kedd	Gusztáv, Lehel
3 Izsák, Fausztus: Fástos	Szerda	Ágoston
4 Efézsomi 7 gyermek vt.	Csütörtök	Domonkos
5 Fábius, Euszignius vt.	Péntek	Oszvald
6 Úr színeváltozása	Szombat	Berta, Bécsi béke
7 Doméc vértanú	Vasárnap	Ibolya
8 Emilián püspök	Hétfő	László
9 Mátyás vt., ap.	Kedd	Emőd
10 Lőrinc vértanú	Szerda	Lőrinc
11 Euplus szerpap vt.	Csütörtök	Zsuzsánna
12 Focius és Anicét vt.	Péntek	Klára
13 Maxim v. Miksa szerzetes	Szombat	Ipoly
14 Mikeás próféta: Mike	Vasárnap	Özséb
15 Nagyboldogasszony	Hétfő	Mária
16 Diomédes vértanú	Kedd	Ábrahám
17 Miron vértanú pap	Szerda	Anasztáz
18 Flórus és Laurus vtk.	Csütörtök	Ilona
19 András vt. és 2500 katona	Péntek	Huba
20 Szent István király	Szombat	István király
21 Tádé	Vasárnap	Sámuel
22 Agatonikus vértanú és társai	Hétfő	Menyhért
23 Kálnok, Lupus vt. (Farkas)	Kedd	Farkas
24 Eutikius vt. (Tékes) ősker.	Szerda	Bertalan
25 Bertalan apostol	Csütörtök	Lajos
26 Adorján és Natália vtk.	Péntek	Izsó
27 Poimén	Szombat	Gebhárd: Gibárt
28 Mózes vértanú: Majsa	Vasárnap	Ágoston
29 Ker. Szent János fővétele	Hétfő	Erna
30 Sándor, János, ifj. Pál pátr.	Kedd	Rózsa
31 Boldogasszony öve ereklye	Szerda	Erika

A Hold fényváltozásai:

Utolsó negyed 2-án
Újhold.....8-án
Első negyed 15-én
Holdtölte 23-án
Utolsó negyed.....31-én

SZEPTEMBER

ŐRANGYALOK HÓNAPJA

SEREGFŐ (Szentmihályhó)		ŐSZELŐ
Csütörtök	1	Egyed ap., Anna pr.: Anikó
1. péntek, bűnbánat napja	2	Konkord (Köként, -i), Imre hal.
1. szombat	3	N. Sz. Gerg., Ist. Pásztor A. (Csobán)
Évközi 23. vasárnap	4	Rozsálka sz., B. Ida, Mózes próf.
Hétfő, Munka ünnepe	5	G. Lőrinc, Árkonc (Tárkány)
Kedd	6	Prezidius (Harka, -ány), Porfir
Szerda	7	B. Kassai vtk. (Kossa, Kassád)
Csütörtök	8	KIS BA. (Kücsid, Kücsike)
Péntek, bűnbánat napja	9	Kl. Péter, Severjén, Gorgon (Gara)
Szombat	10	Tol. Mikó, Teodárd (Tardos)
Évközi 24. vasárnap	11	Prótus (Bogor), Paciens (Senyő)
Hétfő	12	Mária Neve (Gyüd, -ike), Kürt
Kedd	13	Aranysz. János (Karád), Tunyog
Szerda	14	Kereszt Felmag., Kornél (Somos)
Csütörtök	15	Hétfájd.: Sasvári BA. (Hete)
Péntek, bűnbánat napja	16	Kornél p. (Somogy), Ciprián: Cobor
Szombat	17	Bellarmin Rób., Sz. Ferenc sebhelyei
Évközi 25. vasárnap	18	Kup. József, Ferreol (Tömörke)
Hétfő	19	Január pk., Szabbác (Szabolcs)
Kedd	20	Euszták: Lestár, Teodóra (Tündér)
Szerda	21	Máté aps.: Mátyus, Jónás próf.
Csütörtök	22	Móric, Exupér vtk. (Csegző)
Péntek, bűnbánat napja	23	Tekla, Szózius (Somoró)
Szombat	24	Fogolykiváltó BA., Pacifik (Békés)
Évközi 26. vasárnap	25	Gellért vt. pk. (Gyimes)
Hétfő	26	Kozma, Damján, Ciprián (Surány)
Kedd	27	Páli Vince, Fidenc (Bizond)
Szerda	28	Vencel, B. Salamon k.
Csütörtök	29	Mihály, Gábor, Ráfael főa.
Péntek, bűnbánat napja	30	Jeromos ea., Leopardus (Barca)

SZEPTEMBER

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Évkezdet. Simon.	Csütörtök	Egyed
2 Mammás vt. remete	Péntek	Rebeka, István
3 Antim	Szombat	Albert
4 Babilás érs.	Vasárnap	Rozál, Pálma
5 Zakariás főpap.	Hétfő	Viktor, Petúr.
6 Mihály ark.	Kedd	Zakariás.
7 Szózon vt.	Szerda	Regina.
8 Kisboldogasszony	Csütörtök	Mária
9 Joákim és Anna	Péntek	Ádám
10 Menodóra vt. sz.	Szombat	Erik
11 Teodóra bűnbánó (Tündér)	Vasárnap	Teodóra
12 Autonóm vt. püspök	Hétfő	Guidó: Vid, Mária
13 Sír templ. felsz., Kornél	Kedd	Lóránt
14 Sz. Kereszt felmagasztalása	Szerda	Szerénke
15 Nicetás nagy vt.	Csütörtök	Nikodémus
16 Eufémia vt. szűz	Péntek	Edit
17 Zsófia vértanú és 3 leánya	Szombat	Ottó, Bullinger
18 Eumén püspök (Enyég)	Vasárnap	Tamás, Titus
19 Trofim vt., Szabbác vt.	Hétfő	Vilma
20 Euszták vt.: Lestár	Kedd	Friderika
21 Kodrát v. Kvadrát pk.	Szerda	Máté
22 Fókás vértanú (Fekecs)	Csütörtök	Móric
23 Ker. Szent János fogantatása	Péntek	Tekla
24 Tekla szűz vt.	Szombat	Gellért
25 Eufrozina: Fruzsina vt. sz.	Vasárnap	Farkas, Virág
26 Nilus (Nyilas), János hal.	Hétfő	Jusztina
27 Kallistrát és 50 katona vt.	Kedd	Adalbert
28 Baruk próféta, Kariton vt.	Szerda	Vencel
29 Cirjék remete	Csütörtök	Mihály
30 Örmény Világosító Gergely	Péntek	Jeromos

A Hold fényváltozásai:

Újhold.....7-én
Első negyed.....14-én
Holdtölte.....22-én
Utolsó negyed.....29-én

OKTÓBER

RÓZSAFÜZÉR HÓNAPJA

FEJFAHÓ (Mindszenthó)		ŐSZHÓ
1. szombat	1	Kis Sz. Teréz, Krescens (Kelemér)
Évközi 27. vasárnap	2	Őrangyalok (Örs, Öröske)
Hétfő	3	Gellért: Gyirót ap., Fástos
Kedd	4	Assz. Ferenc ra., Krispus (Bodor)
Szerda	5	Placid, Pálma vtk., Attila pk.
Csütörtök	6	Brunó (Berény), Erótisz (Ercse)
1. péntek, bűnbánat napja	7	Rózsafüzér Királynője (Esenke)
Szombat	8	Magyarok Nagyassz. (Magyard, -i)
Évközi 28. vasárnap	9	Dénes, Leon. János, Göntér rt.
Hétfő	10	Bo. Ferenc. Gedő, Eulampia (Hajna)
Kedd	11	BA. Anyasága (Ajnárka), Zenőke
Szerda	12	Miksa vt., Monás pk. (Nánás)
Csütörtök	13	Kálmán vt., Ede k., Teofil
Péntek, bűnbánat napja	14	Kalliszt p., Burghard (Bogárd)
Szombat	15	N. Teréz, Aurélia (Aranka)
Évközi 29. vasárnap	16	Al Margit, Tiszt. BA. (Arika), Lehel
Hétfő	17	Ant. Ignác, Heron (Tuhudun)
Kedd	18	Lukács ev., Asklepiád (Csokaly)
Szerda	19	Jogues Izs. vt., Ker. Pál, Alk. Péter
Csütörtök	20	Vendel, Artémius vt.: Tihamér
Péntek, bűnbánat napja	21	Orsolya, Viátor (Vétes, -di)
Szombat	22	Kordula vt. (Karaldi), Alódia
Évközi 30. vasárnap	23	Kap. János (Koppány, -nka), Zaránd
Hétfő	24	Kl. Antal, Ráfael, Maglór (Káldor)
Kedd	25	Krizsán (Örkönd), B. Mór pk.
Szerda	26	Evariszt p., Dömötör: Dömös vt.
Csütörtök	27	Szabina, Elezbán (Besnyőd, Ellák)
Péntek, bűnbánat napja	28	Simon, Tádé apsk., B. Gál fc.
Szombat	29	Nárcisz, Tódor (Somodor), Melinda
Évközi 31. vasárnap	30	R. Alfonz, Luperkus (Farkasd)
Hétfő	31	Farkas pk., Sztakisz (Csekez)

OKTÓBER

GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1 Boldogasszony védelme	Szombat	Lucián
2 Ciprián: Coborján vt. pk.	Vasárnap	Malvin
3 Areopagita Dénes vt.	Hétfő	Helga
4 Jerót athéni püspök	Kedd	Ferenc
5 Karitina vt. sz.	Szerda	Aurél
6 Tamás apostol	Csütörtök	Elfrida, Brunó
7 Szergius vt.: Sergyes	Péntek	Amália
8 Pelágia: Pelágyia bűnbánó	Szombat	Etelka
9 ifj. Jakab apostol	Vasárnap	Dénes
10 Eulamp (Fényőke, Hajnalka)	Hétfő	Gedeon
11 Fülöp szerpap	Kedd	Kálmán, Zwingli
12 Andornok vértanú	Szerda	Miksa
13 Papilás és Kárpus vtk.	Csütörtök	Ede, Béza
14 Nazár, Gyárfás, Prótás vtk.	Péntek	Helén
15 Lucián vértanú	Szombat	Teréz
16 Longyinus vértanú	Vasárnap	Gál
17 Ózeás próféta	Hétfő	Hedvig
18 Lukács evangélista	Kedd	Lukács
19 Jóel próféta, Kleopátra özv.	Szerda	Nándor
20 Artémius vértanú: Tihamér	Csütörtök	Irén
21 Hilárion apát	Péntek	Orsolya, Hilárius
22 Abercius püspök	Szombat	Előd
23 Jakab apostol, Ignác pátr.	Vasárnap	Gyöngyvér
24 Aretás hitvalló	Hétfő	Salamon
25 Marcián és Martélyos vtk.	Kedd	Vilma
26 Dömötör vértanú: Demők	Szerda	Demeter
27 Nesztor vt.	Csütörtök	Szabina
28 Parasceva, Terenc (Csizér)	Péntek	Simon, Júdás
29 Anastázia vértanú (Neste)	Szombat	Zénó
30 Zenóbius (Zsember), Zenó	Vasárnap	Kolos
31 Stachis	Hétfő	Reformáció napja

A Hold fényváltozásai:

Újhold.....6-án
Első negyed.....13-án
Holdtölte.....21-én
Utolsó negyed.....29-én

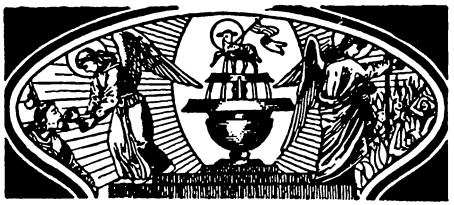

NOVEMBER

SZENVEDŐ LELKEK HÓNAPJA

MENYEGZŐS (Szentandráshó)		ŐSZUTÓ
MINDENSZENTEK	1	MINDENSZENTEK (Ögyek)
Szerda	2	HALOTTAK NAPJA, Viktorin
Csütörtök	3	P. Márton, Hubert, Szilvia (Zolna)
1. péntek, bűnbánat napja..	4	B. Károly, Sarolta, B. János dm.
1. Szombat	5	Imre hg. (Téteny, Tétenke)
Évközi 32. vasárnap	6	Lénárd, B. Lorándh. Istv. ps.
Hétfő	7	Engelbert (Csenger), Delinke
Kedd	8	4 koron. vt. (Zombor, Hódos)
Szerda	9	Lateráni Baz., Tivadar, B. Ilona
Csütörtök	10	N. Sz. Leó, Av. András, Tünde
Péntek, bűnbánat napja	11	Turi Márton pk., Bartók ap.
Szombat	12	Jozsafát vt., Asztrik (Ecser)
Évközi 33. vasárnap	13	K. Szaniszló, Ennáta (Enéh)
Hétfő	14	Lőrente pk., Pócsi BA. (Pozson)
Kedd	15	N. Albert ea., Samonás vt. (Csoma)
Szerda	16	Skót Margit, Gyertód, Ödön, Ötemér
Csütörtök	17	Magyar Erzsébet (Berénke), Gerg.
Péntek, bűnbánat napja	18	Péter-Pál Baz., Jenő
Szombat	19	Erzsébet, Köröspén pk. (Bodrog)
Krisztus király vasárnap....	20	V. Félix (Bódog), Szolutor (Bulcsu)
Hétfő	21	BA. bemutatása, (Bercsény, -nke)
Kedd	22	Cecília: Cicelle vt. (Csellőke)
Szerda	23	Kelemen, Kolumbán, Amfilok
Csütörtök, Hálaadás napja	24	Krizsogon vt. (Zalkod, Kurszán)
Péntek, bűnbánat napja	25	Alex. Katalin, Rézmán vt.
Szombat	26	P. Lénárd, B. Vác rt., Hegyi BA.
Advent 1. vasárnapja	27	Érmes BA. (Vezekény), Virgyil pk.
Hétfő	28	Márkai Ják, Kreskon (Tényő)
Kedd	29	Szaturnin, B. Balázs ps. (Balmaz)
Szerda	30	András aps.: Endre (Almás, -ka)

NOVEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Kozma és Demjén vtk.	Kedd	Marianna
2	Acindin vt. (Öcsigür)	Szerda	Győző
3	Acempszimás pk. vt.	Csütörtök	Hubert
4	Joannicius remete	Péntek	Károly
5	Galaktion, Episztémisz vtk.	Szombat	Imre
6	Pál pk., vt.: Pósa	Vasárnap	Lénárd
7	Hieron vértanú, Lázár	Hétfő	Rezső
8	Mihály arkangyal	Kedd	Godofréd
9	Matróna, Onézifor vt.	Szerda	Tivadar
10	Erásztus, Olimpus vtk.	Csütörtök	Luther, Réka
11	Vince, Ménás, Viktor vtk.	Péntek	Márton
12	Alamizsnás Szent János	Szombat	Jónás
13	Aranyszájú Szent János et.	Vasárnap	Szaniszló
14	Szent Fülöp apostol	Hétfő	Klementín, Aliz
15	Szamonás vértanú (Csoma)	Kedd	Lipót
16	Szent Máté evangélista	Szerda	Otmár
17	Csodatevő Szent Gergely	Csütörtök	Hortenzia
18	Román és Plátó vtk.	Péntek	Ödön, Jenő
19	Abdiás próféta	Szombat	Erzsébet
20	Dekapolisi Sz. Gergely vt.	Vasárnap	Jolán, Kiss Áron
21	Boldogasszony felajánlása	Hétfő	Ilona, Hatvani
22	Filémon és Cecília vtk.	Kedd	Cecília
23	Amfilok püspök (Bokod)	Szerda	Kelemen
24	Alexandriai Szent Katalin vt.	Csütörtök	Hálaadó nap
25	Szent Kelemen	Péntek	Katalin
26	Alipius remete.	Szombat	Jóka, Virág
27	Perzsa Szent Jakab	Vasárnap	Virgil
28	István vértanú	Hétfő	Stefánia
29	Paramon vértanú	Kedd	Noé
30	Szent András ap. (Almás)	Szerda	András

A Hold fényváltozásai:

Újhold.....4-én
Első negyed.....12-én
Holdtölte.....20-án
Utolsó negyed.....27-én

DECEMBER

KARÁCSONY HÓNAPJA

BŐVEDHÓ (Karácsonyhó)		TÉLELŐ
Csütörtök	1	Elegy pk., Diodór (Ozondur)
1. péntek, bűnbánat napja	2	Bibiána, Aranka, Szekurus (Csekős)
1. szombat	3	Xav. Ferenc (Zovárd, Zovárka)
Advent 2. vasárnapja	4	Dam. János, Borbála, Ozmund (Özd)
Hétfő	5	Szabbás: Sebők (Csaba), B. Lukács
Kedd	6	Miklós pk., Tercius (Torzok)
Szerda	7	Ambrus ea., Polikárp: Korpos
Csütörtök	8	SZEPL. FOGANTATÁS (Emőke)
Péntek, bűnbánat napja	9	F. Péter ra., Bassián (Vázson)
Szombat	10	Melkiás p., Lorétomi BA. (Lakod)
Advent 3. vasárnapja	11	Damocsa p., Trázon: Terestyén
Hétfő	12	Ch. Franciska (Csanta), Gvad. BA.
Kedd	13	Luca vt., Jodók: Józsa, Ottilia
Szerda	14	Ker. János ea., B. Bertót fc.
Csütörtök	15	Valér, Crocifissa Mária ra.
Péntek, bűnbánat napja	16	Etelka csné, Albina, Sidrák
Szombat	17	Lázár pk., Sturmius (Burány)
Advent 4. vasárnapja	18	Úrváró BA. (Váród), Töhötöm
Hétfő	19	Pelágyia, B. Pál (Bólya), Oros
Kedd	20	Döme ap., B. Dénes ps. (Dés, -ike)
Szerda	21	Tamás, Kaniz. Péter, Tömös
Csütörtök	22	Zénó (Zigánd), Demeter: Dönkös
Péntek, bűnbánat napja	23	Kenti Ján., Viktória, Umbert
Szombat, Szentest	24	Ádám, Éva (Ősed, Őse)
NAGYKARÁCSONY	25	JÉZUS SZÜLETÉSE (Zaránd)
Hétfő	26	ISTVÁN 1. vt. (Előd, -ke)
Kedd	27	Boráldó Szent János (Böjte)
Szerda	28	Aprószentek (Apor, -di, Fiád)
Csütörtök	29	Beket Tamás (Bökény), Damó vt.
Péntek, Szent Család	30	Dávid k., Sebő érs. (Csebe)
Szombat	31	Szilveszter: Sorostély, Estike

DECEMBER

	GÖRÖG KATOLIKUS NAPTÁR		PROTESTÁNS NAPTÁR
1	Náhum próféta	Csütörtök	Natália, Károli
2	Habakuk próféta	Péntek	Aranka
3	Sofóniás próféta	Szombat	Olivia
4	Borbála vértanú szűz	Vasárnap	Borbála
5	Szabbás apát (Csaba)	Hétfő	Vilma
6	**Szent Miklós püspök**	Kedd	Miklós
7	Szent Ambrus egyháztanító	Szerda	Ambrus
8	**Boldogasszony fogantatása**	Csütörtök	Mária
9	Patápius remete	Péntek	Natália
10	Mennás vértanú (Nánás)	Szombat	Judit
11	Oszlopos Szent Dániel remete	Vasárnap	Lehel
12	Spiridion püspök	Hétfő	Gábriella
13	Eustrát vt., Luca vt.	Kedd	Lucia
14	Tirzus és vértanútársai	Szerda	Benő
15	Eleutér vt. pk. (Aladár)	Csütörtök	Johanna
16	Aggeus próféta	Péntek	Etelka, Linzi béke
17	Dániel próféta	Szombat	Lázár
18	Sebő és tsai vt. katonák	Vasárnap	Auguszta
19	Bonifác vértanú	Hétfő	Viola, Gusztáv A.
20	Ignác vértanú	Kedd	Ignác, Teofil
21	Juliána (Jávorka) vt. szűz	Szerda	Tamás
22	Anastázia vértanú (Neste)	Csütörtök	Zénó
23	Viktória vt., Tíz krétai vt.	Péntek	Viktória
24	Karácsony vigíliája	Szombat	Ádám és Éva
25	**Nagykarácsony**	Vasárnap	**Karácsony**
26	**Istenszülő B. A. és József**	Hétfő	István
27	Szent István fővértanú	Kedd	János
28	Több ezer nikodémiai vt.	Szerda	Kamilla
29	Aprószentek	Csütörtök	Dávid, Bocskay
30	Anizia vt.: Anikó	Péntek	Zoárd
31	Melánia, Szilveszter	Szombat	Szilveszter

A Hold fényváltozásai:

Újhold.....4-én
Első negyed.....12-én
Holdtölte.....20-án
Utolsó negyed.....26-án

Tudnivalók az 1983-as év ünnepeiről

* Újév .....jan. 1.
Vízkereszt.....jan. 2.
Árpád-házi Sz. Margit ....jan. 19.
Gyertyaszentelő BA. .....febr. 2.
Hamvazószerda .....febr. 16.
1848-as magyar ünnep .márc. 15.
Szent József.....márc. 19.
Gyümölcsoltó BA. .....márc. 25.
Virágvasárnap.....márc. 27.
Nagycsütörtök .....márc. 31.
Nagypéntek.....ápr. 1.
Nagyszombat.....ápr. 2.
Húsvétvasárnap .....ápr. 3.
A Szent Antal kilenced kezdete .....ápr. 12.
Édesanyák napja.....máj. 8.
* Áldozócsütörtök.....máj. 12.
† Pünkösdi búcsú .....máj. 22.
Szentháromság vas. .....máj. 29.
Hősök napja .....máj. 30.
Úrnapja .....jún. 5.
Jézus Szent Szíve.....jún. 10.
Édesapák napja.....jún. 19.
Szent László király .....jún. 27.
Magyar hősök, vértanúk jún. 27.
Szent Péter és Sz. Pál.....jún. 29.
Függetlenség ünn. USA ....júl. 4.
Kármelhegyi BA. .....júl. 16.
Porciunkula .....aug. 2.
* Nagyboldogasszony ....aug. 15.
Szent István király.....aug. 20.
Mária királynő.....aug. 22.
Munka ünnepe .....szept. 5.
Kisasszony napja.....szept. 8.
† Őszi búcsú .....szept. 11.
Sz. Kereszt. felmag. .....szept. 14.
Hétfájdalmas Szűz .....szept. 15.
Mihály, Gábor, Rafael főangyalok ünnepe ...szept. 29.
Assziszi Szent Ferenc .....okt. 4.
Aradi 13 magyar vértanú .okt. 6.
Magyarok Nagyasszonya.okt. 8.
Kapisztrán Sz. János .....okt. 23.
1956-os szabadságharc ...okt. 23.
* Mindenszentek ünnepe..nov. 1.
Halottak napja .....nov. 2.
Szent Imre herceg .....nov. 5.
Magyar Szent Erzsébet..nov. 17.
Krisztus király ünnepe...nov. 20.
Szűz Mária bemutatása .nov. 21.
Hálaadási ünnep USA....nov. 24.
Advent első vasárnapja .nov. 27.
* Szeplőtelen Fogantatás .dec. 8.
* Karácsony ünnepe.....dec. 25.

* Kötelező ünnepnapok.
† Búcsú Youngstownban.

II. RÉSZ

Római katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

FIGYELEM!

Cím- és telefonszám-változását vagy helyesbítését kérjük azonnal beküldeni, de legkésőbb szeptember 15-ig a Vasárnap Kiadóhivatalának: Catholic Hungarians' Sunday P.O. Box 2464,1739 Mahoning Avenue, Youngstown, Ohio 44509

SZENT ISTVÁN ZARÁNDOKHÁZ RÓMÁBAN:
Casa di S. Stefano
Via del Casaletto 481 — 00149 Roma, Italy
Telefonok: 53-73-319 és 53-77-361

AMERIKAI MAGYAR KATOLIKUS LIGA
Hungarian Catholic League of America
30 East 30th Street, New York, N.Y. 10016
Telefon: (212) 684-3623

Elnök:
MSGR. SZABÓ JÁNOS
South Bend

Alelnök:
MSGR. LENGEN G. IMRE
South Norwalk

Pénztárnok:
FR. POGÁNY GYÖRGY DR.
Irvington

Agana Hts., Guam
Fr. Németh Imre O.F.M. Cap
O.L. of the Blessed Sacrament

Akron, Ohio
Jésus Szent Szíve templom
Fr. Bartkó J. Alajos
734 Grant Street
Akron, Ohio 44311
Telefon: (216) 434-3842

Fr. Denka Ferenc
St. Edward's Home for the Aged
3131 Smith Rd.
Akron, Ohio 44313
Telefon: (216) 666-1183

Allentown, Pennsylvania 18101
Szent István templom
Fr. Kerestus Thomas J.
510 Union St., West
Telefon: (215) 439-0111

Arcadia, Fla. 33821
Fr. Fekete Jenö
R.R. 4, Box 875
Telefon: (813) 494-6251

Attica, Ohio 44807
Szent István templom
Fr. Vámos József
Rt. #2

Barberton, Ohio 44203
Szentháromság templom
Fr. Miskolczy Kálman dr. Sch. P.
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
368 Wooster Road, North
Telefon: (216) 745-4735

Beaver Falls, Pa. 15010
Szent László templom
612 — 9th Street
Telefon: (412) 846-1215

Bellflower, California 90706
Fr. Kiss Imre, S.D.B.
13640 Bellflower Boulevard

Bethlehem, Pa. 18015
Kapisztrán Szent János templom
Fr. Jani György J.
910 East Fourth Street
Telefon: (215) 866-2714

Big Pine Key, Florida 33043
Fr. Schenley Wendel
P.O. Box 47
Telefon: (305) 872-2537

Bristol, Indiana 46507
Fr. Vrabély János
St. Mary's Church
P.O. Box 245

Brockton, Pennsylvania 17925
Fr. Lawrence Ferenc
124 East Green Street

Brooklyn, Michigan 49230
Fr. Kertész Tamás, dr. O.F.M.
St. Joseph's Shrine
Irish Hills
8743 U.S. 12
Telefon: (517) 467-2183

Brooklyn, New York 11227
Fr. Dallos Ferenc
St. Matthias Church
58-15 Catalpa Avenue

Buffalo, New York
Szent Erzsébet templom
Fr. Skrapits János
986 Grant Street
Buffalo, N.Y. 14207
Telefon: (716) 875-6586

MAGYAR PIARISTA ATYÁK:
Piarist Fathers
Calasanctius School
175 Windsor Avenue
Buffalo, New York 14209
Telefon: (716) 885-8508

Fr. Gerencsér István dr. Sch. P.
Házfönök és igazgató
Fr. Pintér Mihály dr. Sch. P.
Fr. Palotai Mihály Sch. P.
Fr. Krigler Béla Sch. P.
Fr. Fodor Miklós Sch. P.

Canisius College
Fr. Juhász László S.J.
Fr. Derecskey János S.J.
2001 Main street
Buffalo, N.Y. 14208
Telefon: (716) 883-7000

Buffalo, South Dakota 57720
Szent Antal templom
Fr. Morvay András

Carteret, New Jersey 07008
Szent Erzsébet templom
Fr. Chonkó János
119 Washington Avenue
Telefon: (201) 541-5202

Chicago, Illinois 60622
Szent István templom
Fr. Mihályi E. Gilbert, dr.
premontrei kanonok
2015 West Augusta Boulevard
Telefon: (312) 486-1896

Cincinnati, Ohio 45229
Fr. Virágh Andor S.J.
3885 Dakota Ave.

Cleveland, Ohio
Szent Erzsébet templom
Fr. Nyeste János
9016 Buckeye Road
Cleveland, Ohio 44104
Telefon: (216) 231-0325

Szent Imre templom
Fr. Kárpi Ferenc
Fr. Orley S. Richard
Ballássy Géza, diakónus
1860 West 22nd Street
Cleveland, Ohio 44113
Telefon: (216) 861-1937

Szent Margit templom
Fr. Roskó László
11607 Honeydale
Cleveland, Ohio 44120
Telefon: (216) 231-0531

Fr. Horváth Miklós dr.
professzor
John Carroll University
University Heights
Cleveland, Ohio 44118
Telefon: (216) 932-3800

Clinton, Ohio 44216
Fr. Magyar S. József
St. George Church
7615 2nd Avenue, North

Corning, Iowa 50841
St. Patrick Church
Msgr. Kovács János F.
504 Grove Avenue
Telefon: (203) 322-3363

Davison, Michigan 48423
Fr. Matthew J. Kiss
6340 Roberta

Dayton, Ohio 45404
St. Stephen's Church
Rev. John D. Sauter
1114 Troy Street
Telefon: (513) 222-3634

Derby, New York 14047
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Fr. Pázmány Géza Sch. P.
házfönök helyettes
Old Lake Shore Road
Telefon: (716) XH7-4412

Detroit, Michigan
Szent Kereszt templom
Kusztos és plébános
Fr. Pocsai Vendel O.F.M.
Fr. Füzes József O.F.M.
8423 South Street

Detroit, Michigan 48209
Telefon: (313) 842-1133

Fr. Bali István
Carmel Hall
2560 Woodward Avenue
Detroit, Michigan 48201

Devon, Pennsylvania 19333
Piarista Atyák, Piarist Fathers
Devon Preparatory School
Valley Forge Road
Telefon: (215) 688-7337
Fr. Mustos István Sch. P.
Fr. Meskó Lajos Sch. P.
Fr. Magyar László dr. Sch. P.

DeWitt, Michigan 48820
Ferences Atyák
Franciscan Fathers
703 East Main Street
P.O. Box 250
Telefon: (517) 669-8321

Angyalos Boldogasszony
lelkigyakorlatos ház
Fr. Lenner Jenö O.F.M.
zárdafönök
Fr. Mandl Maximus O.F.M.
vikárius
Fr. Krupa Sándor O.F.M.

East Chicago, Indiana 46312
Szentháromság templom
Fr. Skerl Alfonz
4759 McCook Avenue

East Palestine, Ohio 44413
Our Lady of Lourdes Church
Fr. Török Dezsö
200 East Main Street
Telefon: (216) 426-9346

Erie, Pennsylvania 16501
Fr. Domokos S. Sziárd dr.
Gannon College
109 West Sixth Street

Fairfield, Connecticut 06430
Szent Imre templom
Szöcs Dénes O.F.M. Very Rev.
rendfönök
Fr. Németh Róbert O.F.M.
838 Kings Highway
Telefon: (203) 334-0312

Fairport Harbor, Ohio 44077
Szent Antal templom
503 Plum Street

Farrell, Pennsylvania 16121
Szentháromság templom
Fr. Kelemen Konrád O.F.M.
1132 Fruit Avenue
Telefon: (412) 342-0794

Flint, Michigan 48509
Blessed Sacrament Church
Fr. Kiss Máté O.F.M.
Fr. Phillip Schweda O.F.M.
P.O. Box 6335
Telefon: (313) 742-3151

Ft. Lauderdale, Florida 33308
Piarist Fathers
Gibbons High School
4605 Bay View Dr.
Telefon: (305) 771-6525

Georgetown, Colo. 80452
Fr. Bartos G. József
9th & Taos

Glenmont, N.Y. 12077
Rev. Vida Elemér
St. Michael's Chapel
P.O. Box 85
Telefon: (518) 462-2016

Green Bay, Wis.
Very Rev. Veszelovszky Albin dr.
préposti vikárius (Jászóvárról)
St. Willebrord's Church
209 South Adams Street
Telefon: (414) 435-6075

Guasti, Cal.
San Secondo D'Asti Church
Rev. Joseph L. Varga
10441 Turner Ave.
Telefon: (714) 984-7159

Hallandale, Fl. 33009
Fr. Sághy Pál plébános
St. Charles Borromeo Parish
123 N.W. 6th Ave.
Telefon: (305) 458-1904

Hammond, Indiana
Fr. Vrabély György
1104 Monroe
La Porte, Indiana

Highland, Indiana 46322
Fr. Sipos D. József
9035 Idlewild Street

Honolulu, Hawaii 96800
Fr. Türk József
2747 Pali Highway

Hubertus, Wis. 53033
Fr. Keller Illés, O.C.D.
Holy Hill Monastery
Telefon: (414) 628-1838
vagy (414) 673-3540

Irving, Texas 75062
Ciszterci Atyák
Cistercian Abbey
Our Lady of Dallas
Route 2, Box 1
Telefon: (214) 438-2044

Right Rev. Nagy Anzelm dr.
S.O. Cist., Apát
Fr. Monostori Bánk dr.,
O. Cist., Prior
Fr. Kis Horváth Paszkál,
O. Cist., Subprior
Fr. Szödényi Demjén dr.,
O. Cist
Fr. Csizmazia Placid dr.,
O. Cist.
Fr. Lékai Lajos dr.
O. Cist.
Fr. Ferenczy Csaba dr.,
O. Cist.
Fr. Rábay Kristóf, O. Cist.
Fr. March Ralph dr., O. Cist.
Fr. Zimányi Rudolf dr.,
O. Cist.
Fr. Hardy Gilbert dr., O. Cist.
Fr. Szarka Boldizsár, O. Cist.
Fr. Marton Henrik, O. Cist.
Fr. Lackner Béda dr., O. Cist.
Fr. Kimecz Alajos, O. Cist.
Fr. Nagy Mózes, dr., O. Cist.
Fr. Balás Dávid dr., O. Cist.
Fr. Kovács Máté, O. Cist.
Fr. Chladek Menyhért, O. Cist.
Fr. Kereszty Rókus dr. O. Cist.
Fr. Mensáros Aurél, dr., O. Cist.
Fr. Lelóczky Gyula dr., O. Cist.
Fr. Farkasfalvy Dénes dr.,
O. Cist.
Fr. Marton Bernát dr., O. Cist.

Irvington, N.J. 07111
Nagyboldogasszony templom
Fr. Pogány György dr.
112 Maple Avenue
Telefon: (201) 374-8880

Johnstown, Pa. 15906
Szent Imre templom
416 — 6th Avenue

Kerman, California 93630
Fr. Tasy Ferenc
Box 486

Keyport, N.J. 07735
Fr. Rauch László
St. Joseph's Church
376 Maple Pl.
Telefon: (201) 264-0322

Lackawanna, New York 14218
Mária mennybemenetele templom
Fr. Fodor Miklós Sch. P.

Adminisztrátor
80 Steelawanna Avenue
Telefon: (716) 822-9828

Lake City, Pennsylvania 16423
Fr. Dismachek Ferenc
Nyugdíjas
R.D. #1

Latrobe, Pennsylvania 15650
Fr. Samay Sebestyén dr. O.S.B.
Szent Vince Bencés Föapátság

Lauderdale Lakes, Fla. 33309
Rev. dr. Irinyi Gábor S.G.S.
3745 N.W. 37th Street
Telefon: (305) 484-8830

Leechburg, Pa. 15656
Nagyboldogasszony templom
222 Third Street

Lorain, Ohio
Szent László templom
Fr. Demetzky Sándor plébános
1412 East 29th Street
Lorain, Ohio 44055
Telefon: (216) 277-8187

Rev. Julius E. Zahorsky
5856 Hoover Blvd.
Lorain, Ohio 44053
Telefon: (216) 233-7398

Los Angeles, California 90011
Szent István templom
Fr. Horváth A. Benedek dr.
premontrei kanonok
Fr. Robert S. Hodges
O. Praem.
3705 Woodlawn Avenue
Telefon: (213) 234-9246

McKean, Pennsylvania 16426
Fr. Kotyuk V. Joseph
St. Francis Xavier
8886 W. Grubb Road

McKeesport, Pa. 15132
Szent István templom
Fr. Kató István
2125 Beacon Avenue
Telefon: (412) 672-0693

Menlo Park, California 94025
Föegyházmegyei
Magyar Szórvány
Lelkészi Hivatala
St. Patrick's Seminary
Fr. Jaszovszky József dr.
Middlefield Road
Telefon: (415) 323-0819
és (415) 326-5621 Ext. 62

Miami, Fla. 33156
Msgr. Szabó I. János
6220 S.W. 108th Street
Telefon: (305) 665-2232

Miami Beach, Fla. 33139
Fr. Hoffmann Dezsö
1250 West Avenue, Apt. 5 M

Milwaukee, Wisconsin 53233
Szent Imre templom
Fr. Anthony J. Jelinek
1017 North 17th Street
Telefon: (414) 933-1240

Monterey, California, 93940
Fr. Domán Imre, Orat.
Our Lady of the Bl. Sacrament
P.O. Box 1688

Morristown, New Jersey 07960
Loyola Retreat House
Fr. Havas János, S.J.
161 James Street
Telefon: (201) 539-0740

Mt. Vernon, N.J. 10552
St. Ursula's Church
Fr. Kilián Csaba dr. O.F.M.
professzor
Fordham University
214 E. Lincoln Avenue
Telefon: (914) 688-0085

Munhall, Pennsylvania 15120
Szent Margit templom
Fr. Molnár Rikárd
435 Tenth Avenue

Neligh, Nebraska 68756
Fr. Diczky Pál
Antelope Memorial Hospital

New Brunswick, N.J. 08901
Szent László templom
1 Mindszenty Square
Fr. Füzér Julián dr. O.F.M.
plébános

Fr. Pier G. Pius, O.F.M.
215 Somerset St.
Telefon: (201) 545-1427

New Orleans, La.
Fr. Tóth Victor dr.
St. Rosa of Lima Church
2545 Bayou Road
New Orleans, La. 70119

Fr. Mihalik Imre
Notre Dame Seminary
2901 S. Carrolton Avenue
New Orleans, La. 70118

New York, New York
Szent István templom
Fr. Szlezák Imre, O.F.M.
plébános-helyettes
Fr. Iván Páldeák O.F.M.
414 East 82nd Street
New York, N.Y. 10028
Telefon: (212) 861-8500

Magyar Jezsuita Atyák
Hungarian Jesuit Fathers
Fr. Babos István, S.J. Superior
Fr. Ádám János, S.J.
Fr. Hegyi Márton S.J.
Fr. Héjja Gyula, S.J.
Fr. Varga Andor, S.J.

Fordham, University
New York, N.Y. 10458
Telefon: (212) 579-2800

Msgr. Varga Béla
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

Fr. Moltesz József, S.J.
239 Fingerboard Rd.
Staten Island, N.Y. 10305
Telefon: (212) 727-3844

Hajtas Ferenc
USMCAD A.P.O.
New York, N.Y. 09175

Niles, Ohio 44446
Fr. Türk P. János
129 West Park Avenue

Northampton, Pa. 18067
Magyarok Nagyasszonya templom
1324 Newport Avenue
Telefon: (215) 262-2227

North Tonawanda, N.Y. 14120
Msgr. Szabó J. Gyula
Church of the Ascension
168 Robinson Street
Telefon: (716) 694-0540

Notre Dame, Indiana 46556
Gabriel Asztrik
egyetemi tanár
A francia és a bajor tudományos
akadémiák l. tagja
P.O. Box 578
Telefon: (219) 239-5076
(219) 232-0241

Oconomowoc, Wisc. 53066
Füz Balázs dr. O. Cist., Prior
Cistercian Abbey
Our Lady of Spring Bank
34639 W. Fairview Road
Telefon: (414) 567-7233

Orange, California 92667
V. Rev. Parker Keresztesy László
dr., a csornai premontreiek
perjele

Fr. Szántó Hubert dr. O. Praem.
Fr. Gelencsér Pál O. Praem.
Fr. Horváth Ellák O. Praem.
St. Michael Junior Seminary and Novitiate
1042 Star Route
Telefon: (714) 633-2041

Passaic, New Jersey, 07055
Szent István templom
Fr. Török Béla
223 Third Street
Telefon: (201) 779-0332

Pecos, New Mexico 87552
Abbey of Our Lady of Guadalupe
Fr. Almásy Alkuin
Telefon: (505) 757-6415

Perth Amboy, N.J. 08861
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Horváth István
697 Cortland Street
Telefon: (201) 442-0512

Philadelphia, Pennsylvania
Archdiocesan Hungarian apostolate
Fr. Spaits S. György
7201 Milnor Street
Philadelphia, Pa. 19135
Telefon: (215) 624-1823

Fr. Chester J.C. Beattie
St. Dominic's Rectory
8504 Frankford Avenue
Philadelphia, Pa. 19136

Fr. Nagy Ágoston, C.M.
St. Vincent's Seminary
500 E. Chelten Ave.

Fr. Szeder Mihály S.J.
St. Joseph Rectory
321 Willings Alley
Philadelphia, Pa. 19106
Telefon: (215) 923-1733

Phillipsburg, New Jersey
Szent Péter és Pál templom
Fr. Kázmér Tamás dr.
Sayre Ave. and Anna Street
Telefon: (201) 454-2722

Pittsburgh, Pennsylvania
Szent Anna templom
Fr. Bolváry Pál
4735 Chatsworth Avenue
Pittsburgh, Pa. 15207
Telefon: (412) 421-3063

Fr. Varga L. József C.S.Sp. professzor
Duquesne University
915 Dorseyville Road
Pittsburgh, Pa. 15238

Portage, Pennsylvania 15946
Keresztelö Szent János templom
Fr. Talabér György
900 Johnson Avenue
Telefon: (814) 736-9747

Portola Valley, Calif. 94025
Bencés Atyák
Benedictine Fathers
Woodside Priory School
302 Portola Road
Tel.: iskola: (415) 851-8221
Tel.: kolostor: (415) 851-8220
Fr. Hites Kristóf, O.S.B.
Fr. Horváth Pius O.S.B.
Fr. Barát Benignusz, O.S.B.
Fr. Jávor Egon dr., O.S.B.
Fr. Németh Maurus, O.S.B.
Fr. Brunner Emöd dr., O.S.B.

Princeton, New Jersey 08540
Fr. Jáki Szaniszló dr. O.S.B.
P.O. Box 167

Prof. Dr. A.L. Gabriel
Institute for Advanced Study
Telefon: (609) 924-4400

Providence, R.I. 02903
Msgr. Varsányi I. Vilmos
Chancery Office
34 Fenner Street

Racine, Wisconsin 53403
Fr. Vajda Ferenc dr.
St. Lucy's Congregation
3059 Carpenter Avenue
Telefon: (414) 634-2832

Redlands, California 92373
El Carmelo Retreat House
926 East Highland Avenue
P.O. Box 446
Telefon: (714) 792-1047

Roebling, New Jersey 08554
(Budai Kapisztránus Ferencesek)
Nagyboldogasszony templom
1290 Hornberger Avenue
Fr. Polgár Kapisztrán O.F.M.
házfönök és plébános
V. Rev. Csorba Domonkos O.F.M.
Fr. Juhász Ágoston O.F.M.
Telefon: (609) 499-0161

Saint Bonaventure, N.Y. 14778
Fr. Gaál Gedeon dr. O.F.M.
Franciscan Institute
St. Bonaventure University
Telefon: (716) 375-2105

Saint James, N.Y. L.I. 11780
St. Philip and James Church
Fr. Cser László S.J.
Telefon: (516) 584-5454

St. Louis, Missouri 63102
St. Mary of Victories Church
Fr. Somos József
Szent István Egyházközség
744 South 3rd Street
Telefon: (314) 231-9062

San Antonio, Texas 78216
Fr. Sándor Nagy O.M.I.
Oblate College of the South West
285 Oblate Drive
Telefon: (512) 341-1366

San Bernardino, Calif. 92404
Fr. Schilly Károly
200 East 30th Str. Apt. 223

Santa Ana, California 92703
Premontrei Atyák
Norbertine Fathers of Csorna
1248 West Bishop Street
Telefon: (714) 547-4823

Fr. Rudnay Kelemen, O. Praem.
házfönök
Fr. Haigli Sziárd, O. Praem.

San Francisco, Calif. 94121
Fr. Nimród Ferenc
professzor
470 24th Avenue

Scranton, Pa. 18508
Szent István templom

South Bend, Indiana 46613
Magyarok Nagyasszonya templom
Rev. Robert Mahoney
Fr. Molnár D. Antal
829 West Calvert Street
Telefon: (219) 289-6704

Msgr. Peterson Elemér
1705 S. Catalpa Street
Telefon: (219) 288-0225

South Norwalk, Conn. 06854
Szent László templom
Msgr. Lengen G. Imre
Fr. Burke F. Edwin
Fr. Bálint J. István
25 Cliff Street
Telefon: (203) 866-1867

South River, N.J. 08882
Szent István vértanú templom
Fr. Poór R. Albert
20 William Street
Telefon: (201) 257-0100

Spring Valley, Illinois 61362
Fr. Kassovic Kálmán
Szent Antal templom
327 East St. Paul Street

Steubenville, Ohio 43952
Fr. Mészáros István
411 South Fifth St.

Syracuse, N.Y. 13214
Fr. Szebenyi András, S.J.
Le Moyne Heights College
Telefon: (315) 446-2882

Tampa, Fla.
Fr. Fekete Jenö

Throop, Pa. 18512
St. Mary's Church
524 Dunmore Street
Telefon: (717) 489-2491

Toledo, Ohio 43605
Szent István templom
Fr. Hernády Márton
1880 Genesee Street
Telefon: (419) 691-1673

Trenton, N.J. 08610
Szent István templom
Fr. Stephen Getlik
210 Genesee Street
Telefon: (609) 394-5965

Tribodane, La. 70301
Fr. Tóth Victor, dr.
Rt. 3, Box 625
Telefon: (504) 633-2903

Troy, Michigan 48084
Fr. Rékási S. József dr.
premontrei kanonok
750 Coachman Drive, 4
Telefon: (313) 689-1807

Walkerton, Ind. 46574
Rev. Horváth P. József
nyugdíjas
R.R. 4, Box 136
Telefon: (219) 586-3678

Walston, Pennsylvania 15781
Szent Antal templom
Fr. Varga György

Warsaw, Indiana, 46580
Jézus Szent Szíve templom
Fr. Horváth Márton
2000 East Center Street
Telefon: (219) 267-5842

Waterbury, Conn. 06702
Immac. Conception Church
Fr. Kish S. Zoltán
74 West Main Street

Washington, D.C. 20017
A piarista atyák tanulmányi háza
Very Rev. Irányi László dr.
Sch. P. Provinciális helyettes
1339 Monroe Street N.E.
Telefon: (202) 529-7734

Catholic University
Fr. Örsy László S.J.
Georgetown
Washington, D.C. 20057
Telefon: (202) 625-4687

Georgetown University
Fr. Sebes József, S.J.
Telefon: (202) 625-4697
Fr. Zrinyi József, S.J.
Telefon: (202) 625-4989

The Catholic University of
America
Fr. Zalotay József dr.
Telefon: (202) 635-5650

Waukesha, Wis. 53186
Fr. Szépe W. László dr.
W224 — S3685 Guthrie Rd.

West Chester, Pa. 19380
Fr. Kovács D. Lajos
Sts. Peter & Paul Rectory
1322 Boot Road

Westphalia, Texas
(P.O. Lott, Texas 76656)
Rt. 2, Box 53A
Telefon: (817) 584-3273

Whiting, IN. 46394
Rev. Stephen J. Vrabely
1709 Center Street

Windber, Pennsylvania 15963
Szüz Mária templom
705 Somerset Avenue
Telefon: (814) 467-7642

Woodbridge, N.J. 07095
Kármelhegyi Boldogasszony templom
Very Rev. Vincze Mihály, esperes
267 Smith Street
Telefon: (201) 634-1438

Yonkers, New York 10701
Szent Margit templom
Fr. Kiss Gábor S.J.
plébános
76 Locust Hill Avenue
Telefon: (914) 423-2211

Youngstown, Ohio
Szent István templom
Fr. Bernard Bonnot
854 Wilson Avenue
Youngstown, Ohio 44506
Telefon: (216) 743-1905

Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Vitéz Baán, O.F.M.
545 North Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-6829

Fr. Bakos István
3267 Sheridan Rd.
Youngstown, Ohio 44502

Alverna Ferences Zárda
Erdélyi Ferences Atyák
517 South Belle Vista Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-1888
Very Rev. Szöcs Dénes O.F.M.
Delegátus Provinciális
Fr. Mészáros György O.F.M.
zárdafönök
Fr. Dengl Miklós O.F.M.
vikárius
Fr. Kugler Gottfried, O.F.M.
Fr. T. Péter Regalát O.F.M.

A "VASÁRNAP" Szerkesztösége és Kiadóhivatala:

Fr. Dengl Miklós O.F.M.
felelös szerkesztö
P.O. Box 2464
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600 és
(216) 799-3335

Ferences Nyomda Könyv- és Kegytárgyüzlet:

P.O. Box 2464
1739 Mahoning Avenue
Youngstown, Ohio 44509
Telefon: (216) 799-2600

Görög katolikus magyar papok címtára az Egyesült Államokban

ARCHDIOCESE OF MUNHALL, PA.

Most Rev.
Stephen J. Kocisko, D.D.
Metropolitan Archbishop of Munhall
50 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Chancery Office:
54 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214
Phone: 412-322-7300

Auxiliary Bishop-Vicar General
Most Rev.
John M. Bilock, D.D., V.G.
62 Riverview Avenue
Pittsburgh, Pa. 15214

Egyházközségek:

Daisytown, Pa.
St. Nicholas Church
administrated from Brownsville

Brownsville, Pa. 15417
Very Rev. John Bobak, S.T.D. J.C.D.
302 Third St.
Phone: 412-785-7573

Pittsburgh, Pa. 15203
Rev. Msgr. Erno Dunda, S.T.D., Ph.D.
St. John the Baptist Church
1720 Jane Street
Phone: 412-431-1090

Duquesne, Pa. 15110
St. Mary's Church
Fr. Edward Lucas
1209 Kennedy Avenue
Phone: 412-466-1914

Erie, Pa. 16504
Rev. Julius Kubinyi, S.T.D.
Sts. Peter & Paul Church
3415 Wallace St.
Phone: 814-866-7140

McKeesport, Pa. 15132
Transfiguration Church
Rev. Msgr. Basil Shereghy, S.T.D.
121 Six Street
Phone: 412-672-0728

Munhall, Pa. 15120
St. Elias Church
Rev. Msgr. George Vida
4200 Homestead-Duquesne Rd.
Phone: 412-461-1712

Youngstown, Ohio 44511
St. George Church
Rev. Daniel Loya
1762 Canfield Road
Phone: 216-782-2865

Miami, Fla. 33135
Rev. Vladimir Fedeles
Pastor Emeritus
1117 S.W. 22nd Ave.

Perryopolis, Pa. 15473
Very Rev. Julius Marina, J.U.D.
R.D. 1, Box 147

Straown Road
Phone: 412-736-8103

Ashtabula, Ohio 44004
St. Nicholas Church
1104 E. 15th St.
Phone: 216-964-3536

DIOCESE OF PASSAIC

Most Rev.
Michael J. Dudick, D.D.
Bishop of Passaic

Chancery Office
101 Market Street
Passaic, N.J. 07055
Phone: 201-778-9595

Auxiliary Bishop
Most Rev.
Thomas V. Dolinay, D.D.
717 Arctic St.
Bridgeport, Conn. 06608

Bridgeport, Conn. 06605
Holy Trinity Church
Rev. Marcel L. Szabo, OSBM
155 Schofield Ave.
Phone: 203-334-7089

Brooklyn, N.Y. 11222
Rev. John Slivka
143 Kent St.
Phone: 212-389-3725

Carteret, N.J. 07008
St. Elias Church
42 Cook Ave.
Phone: 201-541-5213

Hazleton, Pa. 18201
Rev. Joseph Homa
227 E. Beach St.
Phone: 717-455-3232

Landsdale, Pa. 19446
Rev. Thomas Korpics
1001 Valley Forge Rd.

Manville, N.J. 08835
St. Mary Church
224 S. Main St.
Phone: 201-725-0615

Matawan, N.J. 07747
Basilian Fathers of Mariapoch
Monastery
360 Monastery Lane
Phone: 201-566-8445

Provincial-Superior
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
Fr. Stephen J. Skinta, OSBM
Fr. Basil Rakaczky, OSBM
Fr. Marcel Szabo, OSBM
Fr. Laurence Wolf, OSBM

New Brunswick, N.J. 08901
St. Joseph Church
Rev. Frank Eles
30 High Street
Phone: 201-545-1686

New York, N.Y. 10028
Exaltation of the Holy Cross
Church
Very Rev. Joseph J. Erdei, OSBM
312 East 82nd Street
Phone: 212-737-1159

Paramus, N.J. 07652
Rev. Orestes Koman
6 Palm Court

Perth Amboy, N.J. 08861
St. Michael Church
Rev. Basil Rakaczky, OSBM
401 Hall Avenue
Phone: 201-826-7792

Scranton, Pa. 18505
Rev. Stephen J. Skinta, OSBM
310 Broadway
Phone: 717-342-8930

Trenton, N.J. 08611
St. Nicholas Church

Rev. Skinta J. István
968 S. Broad Street
Phone: 609-392-2282

Wakefield, R.I. 02880
Rev. Msgr. Ferenc Ibrányi
670 Tower Hill Road

Winter Park, Fla. 32789
Rev. George Berzinec
Pastor Emeritus
1911 Nottingham Drive
Phone: 305-678-1112

Winter Springs, Fla. 32707
Rev. Béla Nyika Ph.D.
114 Murphy Dr.

DIOCESE OF PARMA

Most Rev.
Emil J. Mihalik, D.D.
Bishop of Parma

Chancery Office
1900 Carlton Road
Parma, Ohio 44134
Phone: 216-741-8773

Albuquerque, N.M. 87108
7300 Bell Ave. S.E.

Bedford, Ohio 44146
Very Rev. Sebastian Sabol, OSBM
264 Warrensville Center Rd.
Phone: 216-232-4555

Burton, Ohio 44021
Máriapócs kegyhely
Byzantine Catholic Church of
The Weeping Madonna of
Mariapoch
17486 Mumford Road
Telefon: Kegyhely és növérek:
216-834-4078

Very Rev. Alex Bobak, S.T.D.
17486 Mumford Road
Phone: 216-834-8807

Cleveland, Ohio 44104
St. John the Baptist Church
Rev. Stanley Bartkus
2779 Ambler St. & Buckeye Rd.
Phone: 216-231-2444

Detroit, Michigan 48217
St. John Church
Fr. Basil Végvári O.F.M.
441 S. Harbaugh St.
Phone: 313-841-0290

Fontana, Calif. 92335
Rev. John Kovacs
9112 Oleander Ave.

Lorain, Ohio 44052
St. Michael Church
Fr. Francis Thompson O.F.M.
3056 Reeves Ave.
Phone: 216-282-3808

Toledo, Ohio 43605
St. Michael Church
Rev. Michael Huszti
2008 Valentine Street
Phone: 429-691-5656

Római katolikus magyar papok címtára Kanadában

Bolton, Ontario L0P 1A0
Fr. Tamás László
Box 176

Calgary, Alberta
Szent Erzsébet templom
Fr. Molnár István
Fr. Spáczay Zoltán
819-13th Avenue S.W.
Calgary, Alberta T2R 0L1
Telefon: 262-4203
Telefon: 262-4091

Fr. Horváth Miklós
910-7A Street, N.W.
Calgary, Alberta T2M 3J3

Courtland, Ontario N0J 1E0
Szent László templom
Fr. Eördögh András, S.J.
Fr. Kiss Lajos, S.J.
P.O. Box 190
Talbot Road
Telefon: (519) 842-8698

Cupar, Saskatchewan
Fr. Firkola E. József
St. Patrick's Rectory
P.O. Box 57

Dundalk, Ontario
Fr. Csiszár István
271 Main St.
St. John Rectory

Edmonton, Alberta
Szent Imre templom
Fr. Gombos Mihály S.D.B.
Fr. Hámor József
10665 — 98th Street

Esterhazy, Saskatchewan
Győzedelmes B. A. templom
P.O. Box 161

Granby, Quebec
Fr. Németh Antal
Séminaire du Verbe Divin
C. P. 518
Telefon: (514) 378-7732

Hamilton, Ontario L8L 2W4
Szent István templom
Fr. Chilla Raymond, S.J.
Fr. Kövári Károly, S.J.
130 Barton Street East
Telefon: (416) 529-1213

Fr. Borbély István S.J.
Fr. Hitter József S.J.
St. Elizabeth Nursing Home
307 John Street, South
Telefon: (416) 529-3589

"A Szív" szerkesztősége
Fr. Nagy Ferenc, S.J.
P.O. Box 458
Station "A"
Hamilton, Ont. L8N 3H8
Telefon: (416) 527-7618

Fr. Reisz Elemér S.J.
307 John Street, South
Hamilton, Ont. L8N 2E1
Telefon: (416) 525-7010

Rev. Dr. Henkey Károly
8 Szöllösy Circle
Hamilton, Ont. L9B 1T8
Telefon: (416) 388-1655

Langrut, Manitoba
Szent Imre templom

London, Ontario N6C 1H2
Szent István templom
Fr. Molnár Miklós S.J.
plébános
155 Bruce St.
Telefon: (519) 434-9963

Fr. Beöthy Tamás, S.J.
200 College Ave.
London, Ont. N6B 1Y1
Telephon: (519) 438-4185 ext. 59

Malton, Ont. L4T 2X5
Fr. Kopfensteiner István
7429 Darcel
Telefon: (416) 678-6471

Montreal, Quebec
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Deák Ferenc, S.J.
plébános
Fr. Boday Jenö, S.J.
Fr. Bourdeaux Ottó, S.J.
Fr. Csókay Károly, S.J.
90 Guizot Street West
Montreal 351. Quebec
Telefon: (514) 387-9503

Fr. Kocsis József
7498 Outremont Avenue
Montreal, Quebec H3N 2L8
Telefon: (514) 271-5231

Ottawa, Ontario K1Y 0H3
St. George's Parish
Fr. Töreki Ödön, S.J.
415 Piccadilly Avenue
Telefon: (613) 728-0201

Regina, Saskatchewan S4N 3N4
Szent István templom
Fr. Vezér Mihály
2241 Reynold Street

Scarborough, Ontario M1L 4P9
Fr. Makko Lajos
3330 Danforth Ave.
Apt. 724
Telefon: (416) 691-4729

St. Romuald, Lévi, Que. G6V 6V4
Fr. Pfemettier János O.C.S.D.

Stockholm, Saskatchewan
Szent Erzsébet templom
Fr. Kulcsár András
P.O. Box 88

Fr. Molnár István
Box 310
Stockholm, Sask. S0A 3Y0

Toronto, Ontario
Szent Erzsébet templom
Fr. Békési István, S.J.
plébános
Fr. Jaschkó Balázs, S.J.
Fr. Máté József, S.J.
Fr. Orbán Miklós S.J.
282 Spadina Avenue
Toronto, Ontario M5T 2E5
Telefon: (416) 593-0354, 5

Fr. Horváth Tibor, S.J.
Telefon: (416) 922-2476

Fr. Somfai Béla, S.J.
94 Kendall Ave.
Toronto, Ont. M5R 1L9
Telefon: (416) 921-2592

Fr. Miklósházy Attila, S.J.
47 Ranleigh Avenue
Toronto, Ont. M4N 1X2
Telefon: (416) 484-0181

Fr. Nemesszeghy Ervin, S.J.
kanadai elöljáró, nov. mester
Hungarian Jesuit Noviciate
Szent Imre Noviciátus
Fr. Teleki Béla
Fr. Sajgó Szabolcs
94 Lyndhurst Ave.
Toronto, Ont. M5R 2Z7
Telefon: (416) 921-6572

Fr. Marosfalvy László, S.J.
512 Jarvis St.
Toronto, Ont. M4Y 2H6
Telefon: (416) 964-3528

Oromocto, N.B. E0G 2P0
Fr. Záchfalvy L. István
St. Mary's Chapel
CFB Gagetown

Vancouver 12, B.C. V5N 1S2
Magyarok Nagyasszonya templom
Fr. Ugrin Béla S.J.
1810 East Seventh Avenue
Telefon: (604) 253-2577

Welland, Ontario
Magyarok Nagyasszonya templom
Msgr. Horváth István
Fr. Padányi Károly
337 Hellems Avenue
Telefon: (416) 734-3772

Windsor 14, Ontario
Szent Antal templom
Fr. Gáspár Márton
1504 Elsmere Avenue
N8X 4H3
Telefon: (519) 253-6403

Fr. Töreki Ödön, S.J.
1335 Benjamin
Telefon: (519) 256-2196

Winnipeg, Manitoba
Szent Antal templom
Fr. Szabó Szerén O.F.M.
365 Burnell Street
Winnipeg, R3G 2B1
Telefon: (204) 772-8140

Görög katolikus magyar papok címtára Kanadában

Courtland, Ontario N0J 1E0
Szent György templom
Rev. Andor Rakaczky, dr.
R.R. 2
Telefon: (519) 842-5601

Hamilton, Ontario L9C 3P7
Szent Mihály templom
Rev. Barna Sándor
521 West 5th Street

Windsor, Ontario N9A 4E3
Very Rev. G. Kádár
nyugdíjban

Szent György templom
Ft. Bodnár István
esperes
Szüz Mária Oltalma, g.k.
631 Giles Blvd. East
Windsor, Ontario N9A 4E3
Telefon: (529) 258-9173

Welland, Ontario L3B 2B8
Keresztelö Szent János
templom
422 David St.

Római katolikus magyar női szerzetes rendek az Egyesült Államokban

Daughters of Divine Redeemer
(Isteni Megváltó Leányai)

Anyaház:
999 Rock Run Road
Elizabeth, Pa. 15037

Katolikus Magyar Aggmenház
Little Flower Manor
Springfield Road
Darby, Pa. 19023

Daughters of Divine Charity
(Isteni Szeretet Leányai)

Anyaház:
St. Joseph Provincialate
56 Meadowbrook Rd.
White Plain, N.Y. 10605
Telefon: (914) 946-4547

St. Mary's Home
225 East 72nd Street
New York, N.Y. 10021
Telefon: (212) 249-6850

St. Mary's Residence
2120 Orleans Street
Detroit, Michigan 48207

Katolikus Magyar Aggmenház
Holy Trinity Provincialate
St. Elizabeth Briarbank
1315 North Woodward Ave.
P.O. Box 224
Bloomfield Hills, Mich. 48013
Telefon: (313) 644-1011

Little Sisters of the Poor

17550 Southfield Rd.
Detroit, Mich. 48235

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága)

440 Linwood Avenue
Buffalo, N.Y. 14209
Telefon: (716) 883-0112

935 Tifft Street
Buffalo, N.Y. 14220
Telefon: (716) 825-5464

Social Mission Sisters
(Magyar Missziós Nővérek)

P.O. Box 399
Lenox Hill Sta.
New York, N.Y. 10021

Our Lady of Máriapócs
17486 Munford Road
Burton, Ohio 44021
Telefon: (216) 834-4078

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

Anyaház:
1120 Westchester Place
Los Angeles, Calif. 90019

Noviciátus:
4316 Lanai Road
Encino, California 91316

Sisters of Mercy
(Szatmári Irgalmas Nővérek)

St. Joseph's Home
Rt. 1 — Box 353-A
Hewitt, N.J. 07421
Telefon: (201) 853-7212

Római katolikus magyar női szerzetes rendek Kanadában

Sisters of Social Service
(Szociális Testvérek Társasága, Canada és California)

P.O. Box 88
Stockholm, Sask.

500 Huron Street
Toronto, Ontario

3017 Lacon Street
Regina, Saskatchewan

3589 St. Famille Street
Montreal, Quebec

Courtland, Ontario

Lelkigyakorlatos ház és Noviciátus
Mount Cenacle
88 Fennel Avenue, W.
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 385-1222

St. Elizabeth Nursing Home (For Aged People)

307 John Street, South
Hamilton, Ontario
Telefon: (416) 529-3589

Society of the Sacred Heart Sisters
(Jézus Szíve Népleányai Társasága)

Sacred Heart Day Nursery
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Corda Books - Könyvszolgálat
56 Spadina Road
Toronto, Ontario M5R 2T3
Telefon: (416) 921-1864

Jézus Szíve Otthon
Box 249
Courtland, Ontario N0J 1E0
Telefon: (519) 842-5831

Sisters of Our Lady
(Kalocsai Szegény Iskolanövérek)

546 Euclid Avenue
Toronto, Ontario

Magyar egyházi szolgálatban álló lelkészek Európában

Ambrus Szaniszló
D-6000 Frankfurt/Main
Hainbucherstr. 50
Tel: (0611) 35 03 86

Msgr. Anisich Jenö
A-6900 Bregenz
Kloster Riedenburg
Tel: (05574) 31 4 53

Bányász Károly
D-4400 Münster
Koskamp 6
Tel: (02501) 49 33

Bárány József
D-2000 Hamburg 1
Holzdamm 22
Tel: (040) 24 60 49

P. Benkö Antal SJ
A-9010 Klagenfurt
Kaufmanngasse 2
Tel: (04222) 51 27 60

P. Cserháti Ferenc Kálmán OFM
CH-3011 Bern
Rainmattstr. 18
Tel: (031) 25 61 42

Csobánczy-Tóth József
CH-8057 Zürich
Winterthurerstr. 135
Tel: (01) 362 33 03

Czódor István
D-2000 Hamburg 65
Langenstücken 40
Tel: (040) 601 92 94

Deli Imre
CH-4001 Luzern
Hofstr. 1
Tel: (041) 23 76 70

Dr. Demel Iván
A-1010 WIEN
Stephansplatz 5
Tel: (0222) 521 02 25
57 15 77

P. Dér János SJ
CH-6035 Perlen
Dorfstr. 2
Tel: (041) 91 22 93

Dobai Sándor
fölelkész
B-4000 Liege
Rue des Anglais 33
Tel: (041) 23 39 10

P. Dr. Endrédy Csanád OSB
D-4721 Diestedde
Kreis Beckum/Westf.
Internat St. Marien

Dr. Eperjes Ernö
plébános
D-8000 München 81
Oberföhringerstr. 40.
Tel: (089) 98 26 37-38

Fejös Otto
D-7000 Stuttgart 1
Werastr. 63
Tel: (0711) 43 37 86

Dr. Frank Miklós
D-7800 Freiburg
Postfach 420
Tel: (0761) 20 04 20

Fülöp Gergely
F-69110 Ste Foy-Les-Lyon
74 rue du Grand Roule
Tel: (7) 851 84 12

Füstös Antal
D-8000 München 81
Oberföhringerstr. 40
Tel: (089) 98 26 37-38,
49 72 10, 2102/294

Msgr. Dr. Gróh Béla
A-6020 Innsbruck
Richard-Wagner-Str. 3
Tel: (05222) 26 3 22

P. Dr. Gyurás István SJ
D-7987 Weingarten
Irmentrudstr. 14/b
Tel: (0751) 58 6 76

Dr. Harangozó Ferenc
„Életünk" szerkesztője
D-8000 München 81
Oberföhringerstr. 40
Tel: (089) 98 26 37-38

Hegyi György
A-9800 Spittal/Drau
Litzelhofenstr. 9
Tel: (04762) 37 7 85

Dr. Hieró István
F-75010 Paris
42 rue Albert Thomas
Tel: (1) 208 61 70

P. Dr. Horváth Kálmán SJ
fölelkész
N-Oslo 4
Gladsvei 23
Tel: (02) 15 32 44

Msgr. Dr. Ispánky Béla
fölelkész
GB-London N.W. 2.
56 Randall Avenue
Tel: (1) 452 79 53

P. Dr. Juhász Ferenc SDB
A-1034 WIEN
Hagenmüllergasse 31.
Salesianum
Tel: (0222) 72 25 01, 73 53 95

P. Dr. Karikás Günther OSB
D-4721 Diestedde
Kreis Beckum/Westf.
Internat St. Marien

Dr. Kerényi György
CH-8003 Zürich
Schrennengasse 26
Tel: (01) 33 41 78

Dr. Kerny Géza
A-4020 LINZ
Senefelderstr. 6
Tel: (0732) 42 5 86

Kiss István
F-57340 Viller par Morhange
Moselle

Dr. Koncsik Endre
D-8700 Würzburg
Kardinal-Döpfner-Pl. 7
Tel: (0931) 38 62 43, 12 8 72

Kondor Tibor
NL-5223 RB-'s Hertogenbosch
Vasco da Gama Str. 12
Tel: (073) 21 70 57

P. Kovách Angelus OFM Cap.
fölelkész
I-00187 Roma
Via Vittorio Veneto 27
Tel: (06) 46 28 50

v. Kölley György
európai föcserkész
D-8000 München 81
Oberföhringerstr. 40
Tel: (089) 98 26 37-38

Kömives János
D-8900 Augsburg
Sterngasse 5
Tel: (0821) 51 87 04

Msgr. Dr. Közi Horváth József
D-8024 Oberhaching
Innere-Stock-Weg 6
St. Rita Heim
Tel: (089) 613 20 81

Kreisz Mihály
D-7980 Ravensburg
Bischof-Ketteler-Str. 21

DDr. László István
Diözesanbischof
A-7000 Eisenstadt
St. Rochusstr. 21
Tel: (2682) 998/25 25

Dr. Major Márk
igazgató
D-8455 Kastl/Amberg
Ung. Gymnasium
Tel: (09625) 249

P. Matyasovich Henrik SJ
D-6000 Frankfurt 70/Main
Oppenheimerstr. 49
Tel: (0611) 61 21 66

Prof. P. Dr. Mehrle Tamás OP
fölelkész
CH-1700 Fribourg
Place Georges Python 1
Tel: (037) 22 60 97

Msgr. Dr. Mester István
I-00151 Roma
Via del Casaletto 481
Tel: (06) 53 73 319, 53 62 07
53 73 361

Dr. Mihályffy János
A-5010 Salzburg
Neutorstr. 18.
Tel: (06222)

Mikó György
D-4300 Essen 1
Steelerstr. 110
Tel: (0201) 28 47 40

P. Mórocz István OFM
D-6800 Mannheim 1
Friedrich-Ebert-Str. 34
Tel: (0621) 33 35 00

P. Nádor Albert OFM
D-3302 Cremlingen
Hauptstr. 14.
Tel: (05306) 20 66

Németh János
CH-4000 Basel
Schneidergasse 27
Tel: (061) 25 68 70

P. Nyers János SDB
A-8010 Graz
Brockmanngasse 69
Tel: (0316) 72 76 74

P. Dr. Öry Miklós SJ
A-9010 Klagenfurt
Kaufmanngasse 2
Tel: (04222) 85 4 09

Dr. Radics János
D-4721 Diestedde
Kreis Beckum/Westf.
Internat St. Marien

P. Dr. Radnai Tibor OFM Cap.
A-1010 WIEN
Stephansplatz 5/3/2
Tel: (0222) 520 02 22

P. Rába Lukács OSP
CH-1004 Lausanne
Av. des Bergières 59
Tel: (021) 36 99 70

P. Dr. Ruzsik Vilmos CM
fölelkész
F-59910 Bondues
308 Route Nationale
Tel: (20) 78 25 58

P. Salamon László OFM Cap.
I-00151 Roma
Via del Casaletto 481
Tel: (06) 53 73 319, 53 62 07
53 73 361

P. Serei Károly SJ
D-5000 Köln 1
Thieboldsgasse 96
Tel: (0221) 23 80 60

P. Sümegh Lothár OSB
A-8630 Mariazell
Superiorat
Tel: (2727) 25 95
A-1090 WIEN
Boltzmanngasse 14
Tel: (0222) 34 41 05

Dr. Szabó Lajos
B-1050 Bruxelles
123 rue de l'Abre Bénit
Tel: (02) 648 53 36

Szigeti István
D-5100 Aachen
Viktoria Allee 25
Tel: (0241) 50 05 11

P. Szollár Lajos SDB
A-1034 WIEN
Hagenmüllergasse 31
Salesianum
Tel: (0222) 72 25 01

P. Szöke János SDB
Ostpriesterhilfe
D-6240 Königstein 1/Taunus
Bischof-Kaller-Str. 3.
Postfach 1209
Tel: (06174) 30 91, 62 7 15

Dr. Szücsi László
CH-

Tóth Béla
A-6040 Innsbruck
Schillerstr. 4/1

Dr. Tölgyes Lajos
D-8304 Mallersdorf
Kloster
Tel: (08772) 240

P. Dr. Török Jenö OMC
A-1090 WIEN
Boltzmanngasse 14.
Tel: (0222) 31 52 02

Prälat Valentiny Géza
fölelkész
D-8000 München 81
Oberföhringerstr. 40.
Tel: (089) 98 99 12,
98 26 37-38
Europäischer Hilfsfonds
A-1094 WIEN Postfach 62
A-1090 WIEN Boltzmanngasse 14
Tel: (0222) 34 35 17

Msgr. v. Vargha Gábor
D-8571 Mihelfeld/Opf.
Kloster Pf. 5
Tel: (09643) 233

Dr. Vecsey Lajos
CH-9053 Teufen/Ar.
„Fernblick"
Tel: (071) 33 39 25

Venczák Imre
D-8455 Kastl/Amberg
Ung. Gymnasium
Tel: (09625) 249

Szent István Ház Róma

Casa di Santo Stefano
I-00151 Roma
Via del Casaletto 481
Tel: (06) 53 73 319
53 73 361
53 62 07

HALOTTAINK

P. Kafka Szergiusz O.F.M.
1982. január 12.

Dr. Holbay Kasszián O. Praem.
1982. január 29.

P. Borsy György O.F.M.
1982. augusztus 24.

P. Kecskés József Attila O.F.M.
1982 november 26.

P. Láng Imre S.J.

R. I. P.!

Az Egyesült Államokban és Kanadában működő római és görög katolikus magyar papok betűrendes névjegyzéke

Ádám János, N.Y.
Almásy Alkuin, New Mexico

Babos István, New York
Bakos István, Youngstown
Balás Dávid dr., Irving
Bali István, Detroit
Barát Benignusz, Portola Valley
Barna Sándor, g.k. Hamilton, Ont.
Bartkó J. Alajos, Akron
Bartos G. József, Georgetown, Col.
Bálint J. István, South Norwalk
Békési István, Hamilton, Ont.
Beöthy Tamás, London, Ont.
Bertkus Stanley g.k. Cleveland, O.
Berzinec George g.k. Winter Park, Fla.
Bilock, János, g.k. Pittsburgh
Biron László, S.J. Toronto, Ont.
Bobák János dr., g.k. Brownsville
Bobák Sándor dr., g.k. Burton, O.
Boday Jenö, Montreal
Bodnár István, g.k. Courtland
Bodnár Vince, nyugdíjba
Bolváry Pál, Pittsburgh
Bonnot Bernard, Youngstown
Borbély István, Hamilton, Ont.
Bourdeaux Ottó, Montreal
Brunner, Emöd dr. Portola Valley
Burke F. Edwin, South Norwalk

Chilla Raymond, Hamilton, Ont.
Chladek Menyhért, Irving
Chonkó János, Carteret
Cser László, St. James, N.Y.
Csiszár István, Dundalk, Ont.
Csizmazia Placid dr., Irving
Csókay Károly, Montreal
Csorba Domonkos, Roebling

Dallos Ferenc, Brooklyn
Deák Ferenc, Montreal, Can.
Demetzky Sándor, Lorain
Dengl Miklós, Youngstown
Denka Ferenc, Akron, Ohio
Derecskey János, Buffalo
Dick Fabian, O. Praem., Los Angeles
Diczky Pál, Neligh
Dizmacsek Ferenc, Lake City, Pa.
Dolinay Tamás g.k. Jacobs Ladder, Pa.
Domán Imre, Monterey, Cal.
Domonkos S. Sziárd dr., Erie
Dudick Mihály, g.k. püspök Passaic, N.J.
Dunda Ernö dr., g.k. Msgr. Pittsburgh, Pa.

Éles Ferenc, g.k. New Brunswick
Eördögh András, S.J., Courtland, Ont.
Erdei J. József, g.k., Matawan
Erdey P. Francisco S.D.B. Mexico

Farkasfalvy Dénes dr., Irving
Fedeles Vladimir, g.k. Miami
Fekete Jenö, Arcadia, Fla.
Ferenczy Csaba dr., Irving
Firkola E. József, Cupar, Can.
Fülöp József, S.J., Bronx, N.Y.
Füz Balázs, Oconomowoc, Wis.
Füzér Julián dr., New Brunswick
Füzes József, Detroit

Gaál Gedeon dr. Saint Bonaventure, N.Y.
Gabriel Asztrik dr., Notre Dame, Ind.

Gáspár Márton, Windsor, Ont.
Gelencsér Pál, Orange, Cal.
Gerencsér István dr., Buffalo
Getlik Stephen, Trenton, N.J.
Girhiny János, g.k., Hamilton, Ont.
Gombos Mihály, Edmonton, Can.

Haigli Sziárd, Santa Ana, Cal.
Hámor József, Edmonton, Alta.
Hardy Gilbert dr., Irving
Havas János, Morristown, N.J.
Hegyi Márton, New York
Héjja Gyula, New York
Henkey C. Károly, dr. Msgr., Hamilton, Ont.
Hernády Márton, Toledo
Hites Kristóf, Portola Valley
Hitter József, Hamilton, Ont.
Hoffmann Dezsö, Miami, Fla.
Homa József g.k., Hazleton, N.J.
Horváth A. Benedek, Los Angeles
Horváth Ellák, Orange, Calif.
Horváth István, Perth Amboy
Horváth István, Msgr. Welland, Ont., Canada
Horváth P. József, Walkerton, Ind.
Horváth Márton, Warsaw
Horváth Miklós dr., Cleveland
Horváth Miklós, Calgary, Alta.
Horváth Pius, Portola Valley
Horváth Tibor, Willowdale, Can.

Ibrányi Ferenc dr. Msgr., Wakefield, R.I.
Irányi László dr., Very Rev. Washington, D.C.
Irinyi Gábor dr. S.G.S., Lauderdale Lakes, Fla.

Jáki Szaniszló dr., Princeton, N.J.
Jani J. György, Bethlehem, Pa.
Jaschkó Balázs, Toronto, Ont.
Jaszovszky József dr. Menlo Park
Jávor Egon dr., Portola Valley
Juhász Ágoston, Roebling
Juhász László, Buffalo, N.Y.

Kádár, G. g.k. nyugdíjas
Kárpi Ferenc, Cleveland
Kassovic Kálmán, Spring Valley
Kató István, McKeesport
Kázmér Tamás dr., Phillipsburg
Kelemen Konrád, Farrell, Pa.
Kertész Tamás, Brooklyn, Mich.
Keller Illés, Hubertus, Wis.
Kerestus Thomas J., Allentown
Kereszty Rókus dr., Irving
Kilián Csaba dr., Mt. Vernon, N.Y.
Kimecz Alajos, Irving
Kish Gábor, S.J., Yonkers, N.Y.
Kish J. Matthew, Davison, Mich.
Kish S. Zoltán, Waterbury
Kiss Imre, Bellflower
Kiss Lajos, S.J., Courtland, Ont.
Kiss Máté, Flint, Mich.
Kocsis József, Montreal, Que.
Kociskó István, g.k. püspök Pittsburgh, Pa.
Kopfensteiner István, Malton, Ont.
Korpics Tamás, g.k. Landsdale, Pa.
Kotyuk V. József, McKean, Pa.
Kovách D. Lajos, Philadelphia
Kovach John, g.k. Fontana, Cal.
Kovács János, Msgr., Corning, Iowa
Kovács Máté, Irving
Kövári Károly, Hamilton, Can.
Kozma, György, Montreal
Kranewitter Wilhelm, Los Angeles
Kreigler Béla, Buffalo
Krupa Sándor, DeWitt, Mich.
Kubiny, Gyula, g.k., Erie, Pa.
Kugler Gottfried, Youngstown
Kulcsár András, Stockholm, Can.

Lackner Béda, Irving
Lawrence Ferenc, Brockton
Lékai Lajos dr., Very Rev. Irving
Lelóczky Gyula dr., Irving
Lengen G. Imre, Msgr. South Norwalk
Lenner A. Jenö, DeWitt
Loya, Daniel, g.k., Youngstown

Magyar S. József, Clinton
Magyar László dr., Devon
Mahoney Robert, South Bend
Makkó Lajos, Scarborough, Ont.

Mandl Maximus, DeWitt, Mich.
March Ralph dr., Irving
Marina Gyula dr. g.k., Msgr. Perryopolis, Pa.
Marosfalvy László, Toronto, Can.
Marton Bernát, Irving
Marton Henrik, Irving
Máté I. József, Toronto, Ont.
Mensáros Aurél dr., Irving
Meskó Lajos, Devon
Mészáros György, dr., Youngstown
Mészáros István, Steubenville
Mihalik Emil, g.k. püspök Parma, Ohio
Mihalik Imre, New Orleans
Mihályi E. Gilbert dr., Chicago
Miklósházy Attila, Toronto, Ont.
Miskolczy Kálmán dr., Barberton
Molnár D. Antal, South Bend
Molnár Antal, Hammond, Ind.
Molnár István, Stockholm, Sask.
Molnár Miklós S.J., London, Ont.
Molnár Rikárd, Munhall
Moltesz József, Staten Island, N.Y.
Monostori Bánk dr., Irving
Morvay András, Buffalo, S. Dak.
Mustos István, Devon

Nagy Ágoston, Philadelphia
Nagy Anzelm dr., Rt. Rev., Irving
Nagy Ferenc S.J., Hamilton, Ont.
Nagy Mózes dr., O. Cist., Irving, Texas
Nagy Sándor, O.M.I. dr., San Antonio, Tex.
Németh Antal, Grandby, Que.
Németh Imre, Agana Hts., Guam
Németh Róbert, Fairfield
Nemesszeghy Ervin, S.J., Toronto
Nimród Ferenc, S. San Francisco
Nyeste János, Cleveland, Ohio
Nyika Béla dr., g.k. Winter Springs, Fla.

Orbán Miklós, Toronto, Ont.
Orley Richard, Cleveland, Ohio
Orosz László, g.k., Trenton, N.J.
Örsy László, Washington, D.C.

Padányi Károly, Welland, Ont.
Parker-Keresztesy László dr., Orange
Páldeák Iván O.F.M., New York
Pázmány Géza, Derby
Peterson G. Elmer, South Bend
Pfemetter János, St. Romuald, Que.
Pier G. Pius, New Brunswick, N.J.
Pintér Mihály dr., Buffalo
Pócsai Vendel O.F.M., Detroit
Pogány György, dr., Irvington
Polgár Kapisztrán, Roebling
Poór P. Albert, South River

Rábay Kristóf, Irving
Rakaczky, Andor dr., Courtland, Ont.
Rakaczky Bazil, g.k., Perth Amboy
Rauch László, Keyport, N.J.
Reisz H. Elemér, Hamilton, Ont.
Rékási S. József, Troy, Mich.
Roskó László, Cleveland
Rudnay Kelemen, Santa Ana

Sabol Sebastian, Bedford, Ohio
Sághy Pál, Hallendale, Fla.
Samai Sebestyén dr., Latrobe
Schilly Károly, San Bernardino
Schweda Phillip, Flint, Mich.
Sebes József, Washington
Schenley Wendel, Big Pine Key
Sereghy László dr., g.k. McKeesport
Sipos D. József, Highland, Ind.
Skerl Alfonz, East Chicago
Skinta István, g.k., Trenton, N.J.
Skrapits János, Buffalo
Slezák István, Ituna, Can.
Somfay Béla, Toronto, Ont.
Somos József, St. Louis
Spaits, S. György, Philadelphia
Spáczay Zoltán, Calgary
Szabó Gyula, Msgr., N. Tonawanda N.Y.
Szabó János, Msgr., Miami
Szabó Marcell, g.k., Bridgeport
Szabó Szerén, dr., Winnipeg

Szántó Hubert dr., Orange
Szarka Boldizsár, Irving
Szebenyi András, Syracuse
Szeder Mihály, Philadelphia
Szépe W. László dr., Waukesha, Wis.
Szlezák Imre, New York
Szlivka János, g.k. Brooklyn
Szöcs Dénes, Fairfield
Szödényi Demjén dr., Irving

Tamás László, Bolton, Ont.
Tasy Ferenc, Kerman
Thompson Francis OFM, Lorain
Töreki Ödön S.J., Windsor, Ont.
Török Béla, Passaic, N.J.
Török Dezsö, East Palestine, Oh.
Tóth Viktor, Tribondane, La.
T. Péter Regalát, Youngstown
Türk János, Niles, Ohio
Türk József, Honolulu

Ugrin Béla, Vancouver, B.C.

Vajda Ferenc dr., Racine
Vámos E. József, Attica, Ohio
Varga Andor, New York
Varga Béla, Msgr., New York
Varga György, Walston
Varga József, Guasti, Cal.
Varga L. József, Pittsburgh
Varsányi I. Vilmos Msgr., Providence
Végvári Vazul, Detroit, Mi.
Veszelovszky Albin dr., Very Rev., Green Bay
Vezér Mihály, Regina, Sask.
Vida Elemér, Glenmont, N.Y.
Vida György, g.k. Munhall
Vincze Mihály Very Rev., Woodbridge
Virágh Andor, Cincinnati
Vitéz Baán, Youngstown, Ohio
Vrabély György, Hammond
Vrabély J. István, Whiting, Ind.
Vrabély János, Bristol

Wolf Laurence, Matawan

Yarnovitz Róbert, g.k. Duquesne

Záchfalvy L. István, Oromocto, N.B.
Záhorszky Gyula dr., Lorain
Zalotay József dr., Washington
Zimányi Rudolf dr., Irving
Zrinyi József, Washington

Tartalomjegyzék

dr. Mailáth István:
Elmélkedés az 1000 éves elnyomás legendájáról 5
Cser László: A szeretet szava 18
Fiala Ferenc: Emlékezés Hóman Bálintra 19
Hajnal László Gábor: Az önismeret a nemzet szíve 25
Flórián Tibor: Isten tenyerén 37
Wass Albert: Valaki tévedett 38
dr. Mihályi Gilbert: A magyar katolikus
egyház krízise: a papság megfogyatkozása 54
dr. Habsburg Ottó: Miben reménykedhetünk? 59
Kovách Aladár: Modern passió 75
dr. Varga László: A lepörköltek és a használtak 81
Tűz Tamás: Levél anyámnak a túlvilágra 95
dr. Vida István: Erasmus és a keresztény humanizmus 96
Negyedi Szabó Margit: Mészáros Lázár, a 48-as generális 102
Thiery H. Ilona: Júlia 109
dr. Halmos Milán: Kié hát Erdély a történelem jogán? 119
Stirling György: „...mint Ulysses..." 133
Ruttkay Arnold: Négy nemzedék 143
Haas György:
A magyar munkásosztály és az 1956-os forradalom 148
Haynalné Kesserű Zsuzsanna: A latin-amerikai Biblia 161
Dunai Ákos: Morgó 167
Mónos Ildikó: Lélek 170
Hervay Gizella: Beszélgetés önmagammal 171
Makoldy József rajzai és metszetei 186
Függelék 198

Ára: 6 U.S. dollár

